בלמ״ס

סודי ביותר

ועדת החקירה - מלחמת יום הכפורים

דין וחשבון חלקי נוסף:
הנמקות והשלמות לדו״ח החלקי
מיום ט׳ בניסן תשל״ד (1.4.1974)

כרך ראשון

ירושלים

תשל״ד - 1974

תוכן העניינים

חלק שלישי: המידע והערכתו על-ידי אמ"ן

דו"ח חלקי נוסף: הנמקות והשלמות לדו"ח החלקי מיום ט' בניסן תשל"ד (1.4.74)

חלק ראשון: הקדמה

1. לפי כתב המינוי של הוועדה הוטל עליה לחקור בארבעה נושאים עיקריים והם:

(א) המידע, בימים שקדמו למלחמת יום הכיפורים, על מהלכי האויב וכוונותיו לפתוח במלחמה, והערכת המידע;

(ב) הכוננות של צה"ל בימים שקדמו למלחמה;

(ג) היערכותו של צה"ל בדרך כלל;

(ד) פעולות צה"ל עד לבלימת האויב.

בסעיף 3 של הדו"ח החלקי שלנו מיום ט' בניסן תשל"ד (1.4.74) הסברנו את השיקולים שהמריצו אותנו להקדים ולפרסם מיד את המסקנות וההמלצות שאליהן הגיעה הוועדה בנושאי המידע והערכתו והכוננות של צה"ל. אמרנו שם שאותו דו"ח אינו מכיל כל מה שיש לוועדה להגיד בנושאים אלה, ושההנמקה המלאה תבוא בדו"ח חלקי נוסף. דו"ח נוסף זה אנו מגישים בזה, הוא משלים את הדו"ח החלקי הראשון ומכיל את ההנמקה המלאה של האמור בו, במידה שראינו צורך להוסיף על הנימוקים שבדו"ח הראשון.

2. דו"ח זה מתחלק לכמה חלקים. אנו פותחים אותו בהרצאת סיפור המעשה באופן כרונולוגי, במה שנוגע לנושאי המידע והערכתו והכוננות. לאחר מכן אנו עוברים אל דיון מפורט בנושאי המידע והערכתו מזה והכוננות מזה. בנדון זה יש להבדיל בין צורת הדיון שנקטנו ביחס לכל אחד משני נושאים עיקריים אלה: הביקורת שאנו מותחים על רשויות אמ"ן בענין המידע

והערכתו מתייחסת במשולב למישור המוסדי והאישי כאחד. הטעם לדבר הוא שאחריותם האישית של בעלי התפקידים, אשר הוזכרו בדו"ח החלקי הראשון לחובתם בנושא זה, נובעת במישרין מן הפגמים שנתגלו בהערכת המידע על-ידי הגופים שבראשם הם עמדו (אמ"ן, מחלקת המחקר של אמ"ן וענף מצרים בתוך מחלקת המחקר), ושלפעולתם הנכונה הם היו אחראים אישית. לעומת זאת, עשינו הבחנה יסודית במה שנוגע לנושאי הכוננות, בין דברי ההנמקה שלנו לגבי הגופים אשר פעלו בנושאים אלה - המטכ"ל, פיקוד הדרום ופיקוד הצפון, מחלקת המודיעין בפיקודים ועוד, ובין הנמקת הביקורת שמתחנו במישור האישי על בעלי תפקידים מסויימים. כאן הטעם לדבר הוא שבנקישת צעדי הכוננות השתתפו בעלי תפקידים רבים שהיבם נושאי אחריות בדרגי הפיקוד השונים, ולא ראינו לא צורך ולא אפשרות שהוועדה, במסגרת חקירתה, תיכנס לבירור השאלות המסובכות, מי דמי מבין בעלי תפקידים רבים אלה נושא, לפי הגדרות התפקידים בהוראות הפיקוד העליון, באחריות אישית, יחידה או משותפת, למישגה או למחדל, לאי-אכיפה או להתעלמות, מאלה שאנו מתארים.

בדרך כלל יש לומר כי ועדת חקירה שעליה הוטל לחקור אירועים מסועפים ורבי-היקף, כמו ועדה זו, חייבת למעשה למלא משימה כפולה: מצד אחד מצפים לכך שתברר את העובדות ותציג אותן בצורה מוסמכת, וזאת גם לשם לימוד הלקחים המתחייבים מהן לגבי העתיד לבוא; מצד שני יכולה היא להגיע למסקנות, ובעת הצורך גם להמליץ המלצות, בנוגע לאחריותם האישית הישירה של יחידים נושאי תפקידים לאשר קרה.

לפיכך, ראינו צורך להפריד את הדיון בנושא הכוננות על פי שתי משימותינו אלה, לדיון במישור המוסדי מזה ובמישור האישי מזה, וכתבנו בדו"ח הנוכחי פרקים מיוחדים (החלק השני של דו"ח זה) שבהם ריכזנו את דברי ההנמקה המפורטים שלנו על אחריותם של נושאי התפקידים שעליהם ראינו להטיל אחריות אישית ישירה. יודגש איפוא שאחריות אישית זו אנו מבססים אך ורק על העובדות המובאות בפרקים אלה ושאותן קבענו

תוך שמירה על הוראות הסעיף 15 של החוק, כפי שפרשנוהו בסעיף 6 של הדו"ח החלקי הראשון. מצדנו לא באנו להטיל אחריות אישית על נושאי תפקידים אלה או על מישהו זולתם. בגלל האירועים שתוארו בפרקים האחרים של דו"ח זה.

גם ביחס לאחריותו האישית של קמ"ן פיקוד דרום החלטנו ללכת בשיטת הפרדה והקדשנו פרק מיוחד להנמקת אחריותו האישית, וזאת בעיקר בגלל טענה בדבר חשד שעמוד אחד מעמודי אחד המסמכים, שעליהם הסתמכנו לגביו, הוחלף - טענה שהיתה ממילא טעונה חקירה נפרדת.

3. אנו מסיימים דו"ח זה בפרקים על דיוני ועדת חוץ ובטחון של הכנסת בעניינים נשוא חקירתנו ועל כמה סוגיות משפטיות. (הועדה עומדת לפרסם בנפרד חלק מן הפרק הדן בסוגיות המשפטיות, אשר לגביו אינה דרושה לדעתה סודיות מטעמי בטחון).

*   *

*

4. בהקדמה לדו"ח החלקי כתבנו, בסעיף 8, כי

"הדיון בגורמי הטעויות והמשגים שמן ההכרח היה לערכו למען בירור האמת והפקת הלקחים המתחייבים לגבי העתיד, אל לו לגרום קפאית היישג המכריע של צה"ל, שהתגבר על מיתקפת-פתע של האויב בשתי החזיתות, והוך חרוף נפש של חייליו השיב מלחמה שערה ויכול לאויב."

ובסיום הדו"ח החלקי אמרנו:

"צה"ל עמד במלחמת יום הכיפורים בפני אתגר מן הקשים ביותר בו יכול למצוא את עצמו צבא כל שהוא - וידו על העליונה. למרות המצב ההתחלתי החמור בו החל צה"ל את המלחמה, ולמרות המשגים שנעשו בשלב זה - שבחלקם פורשו לעיל ובחלקם עוד יפורסמו בהמשכת לדו"ח זה -, הרי לא רק שהצליח לגייס במהירות ללא תקדים מערך מילואים על כל מרכיביו המסובכים, שכמותו טרם גייס, אלא אף בלם, תוך התגייסות, פלישה מאסיבית של צבאות אויב שתכננו והתגבלו מערכת מאיימת זו במשך שנים, ונהנו בשלב הפתיחה מכל יתרונות ההפתעה. הצלחתו זו של צה"ל הושגה תוך קרבנות רבים ויקרים תודות לגבורתם העילאית של החיילים על כל דרגותיהם, לכוח האילתור הבלתי-נדלה של מפקדיו, וליציבות וחוסן מבנהו הארגוני הבסיסי. עובדות אלה מחזקות את הועדה בדעתה, כי

לא זו בלבד שבכוחו של צה"ל לעמוד בבקורת ובהפקת המסקנות המכאיבות המשתמעות ממנה, - אלא שבכך יגביר ויאדיר את עוצמתו".

אנו רואים עתה צורך לחזור על דברים אלה ביתר הדגשה. בדו"ח נוסף זה עלינו לנמק בפרוטרוט את ממצאינו בדו"ח החלקי. שימת הדגש על הבקורת עלולה לעוות את התמונה בכללה, כאילו לא היה מתוק בגופו של צה"ל ובפעולותיו ערב המלחמה. בזה יעשה עוול שאין למעלה ממנו לרוב מנינו ורוב בנינו של צה"ל - קצינים לכל דרגותיהם וחיילים, שעשו את שליחותם בכשרון ובמסירות נפש, ברוח הערכים שעליהם חונך צה"ל כצבא העם. משום כך דוקא, וכדי לשמור כראוי על ערכים אלה, נראה לנו כי מן ההכרח הוא שלא לעבור לסדר היום על משגים וחולשות, אלא לחשפם כמו שהיו ערב מלחמת יום הכפורים, על מנת שיופקו מהם הלקחים הדרושים לקראת מבחני העתיד. זאת אנו ממשיכים לעשות בדו"ח זה ובדעתנו להוסיף וללכת בדרך זו בדו"ח הסופי, שעוד יהיה עלינו להגיש בקרוב, ולהתחקות אחרי שרשיהן של תופעות שליליות אשר נתגלו, בשטח המשמעת, ועוד. אין אנו חוששים כלל שבדרך זו אנו עלולים לרפות את ידיהם של אנשי צבא הקבע וצבא המילואים הנושאים בעיקר העול הכבד של הבטחת שלומה של המדינה. אדרבא, ליבון הלקחים ומיצוי תכליתי של המסקנות יהיה בו כדי להחזיר אמון במקום שנפגע; והרי צבא עממי קם ונופל על אמון ללא הסוס בין חייל לחייל, בין חייל למפקד, בין חיל לחיל וזרוע לזרוע. אנו בטוחים שאנשי הצבא, הם דוקא, יברכו על המגמה לנקות את צה"ל מן הסיגים שדבקו בו פה ושם, כדי שחוסנו יובטח ויוגבר.

*

*

5. כזכור, פורסם הדו"ח החלקי הראשון כלו ברבים. אולם כבר אמרנו בו, בראש עמ' 4, כי "הדו"ח הנוסף, ובו תאור מלא של העובדות והנמקה מלאה של מסקנות הועדה, יכיל נתונים סודיים רבים שימנעו, ככל הנראה,

את פרסומו הכלא ברבים". עתה בדקנו שאלה זו מחדש באופן יסודי מאד. ברור לנו שהיה רצוי ביותר להביא את תוכנו של הדו"ח הנוסף הזה במלואו לידיעת הצבור, הן מטעמים כלליים של זכות הצבור לדעת, והן בגלל אי-הבנות וסילופים בפרסומים שונים שהופיעו לפני הדו"ח החלקי ואחריו, ושטוב היה לעקרם באמצעות התאור המפורט של העובדות שבדו"ח נוסף זה. אולם על כרחנו הגענו לכלל דעה שלמרות כל אלה מחייבים טעמי בטחון מכריעים שלא לפרסם ברבים את הדו"ח הנוסף הזה, מפני שהוא מכיל רבד ככלו חומר סודי ביותר. המעט שאפשר היה לכאורה לפרסמו, מפני שלגביו שיקולי הבטחון פחות מכריעים - והוא לא בחלקים המרכזיים של הדו"ח - היה עלול להציג תמונה מקוטעת ומעוותת. על כן החלטנו שאיסור הפרסום ברבים יחול על דו"ח נוסף זה כלו, פרט לדברי ההקדמה הזאת. עם זאת אנו ממליצים בפני הממשלה שפרקי הדו"ח הנוסף הזה יובאו כלשונם לידיעת הדרגים הנאותים בתוך צה"ל, על מנת שיופקו מהם לקחים הכרחיים לקראת העתיד.

חלק שני: סקירה כרונולוגית של אירועים, הערכות והחלטות בעניין המידע על כוננות האויב והכוננות של צה"ל, מאביב 1973

פרק א'; עד סוף ספטמבר 1973

תקופות מתיחות

6. מאז גמר מלחמת ההתשה בקיץ 1970 ועד לפרוץ מלחמת יום הכיפורים עלתה מדי פעם המתיחות בקו הפסקת האש בין ישראל ומצרים, עקב תיגבור המערך והעלאת כוננותו של הצבא המצרי או של הצבא הסורי. מצב כזה נוצר לקראת סוף שנת 1971 שעליה הכריז הנשיא סאדאת כעל "שנת ההכרעה", ושוב עשו המצרים הכנות בחודשים נובמבר-דצמבר 1972, שהיו יכולות, מפאת גודל הכוחות ופריסתם, להביא לידי פתיחת מעשי איבה בינואר 1973. תקופה שלישית כזאת היתה באפריל 1973. בשלוש הפעמים הללו היתה הערכת אמ"ן שאין זה אלא תרגיל רב-ממדים שהמצרים עורכים לשם בדיקת כוננותם של כוחותיהם. לא הובאו לפנינו ראיות על כך אם אמנם היתה כוונת המצרים בכל אחת משלוש התקופות הללו רק לערוך תרגיל או אם כבר אז הסתתרה כוונת התקפיות מאחורי תרגיל מכוון ומשום אף נמנע השליט המצרי מלתקוף (ראה סעיף 52 ד').

תכנית "כחול-לבן"

הערכותיהם של הרמטכ"ל ושל שר הבטחון באביב 1973 היו יותר זהירות מהערכותיו של ראש אמ"ן (ראה להלן, סעיפים 127, 198). ברוח מתאבבת הזהירות הללו הכין מטכ"ל/אג"ם תכנית "כוננות צה"ל כחול-לבן". הרקע להכנת התכנית תואר כך (במוצג 212, עמ' 1):

> "כוננות 'כחול-לבן' נובעת מהאפשרויות של התחוללות מלחמה בקיץ 1973, ביוזמה מצרית או מצרית וסורית."

במסגרת תכנית זו הוקדמה הקמת יחידות חדשות (שריון, תרמ"ש), הוגברה ההצטיידות בטנקים ובארטילריה מתנייעת, ציוד קשר ועוד. בתכנית זו הושקעו כ-60 מיליון לירות, מהן 52 מיליון על פי שינוי עדיפויות בתקציב הבטחון, ו-8 מיליון לירות תוספת תקציב (עדות ר/א אלעזר בעמ' 3999 ואילך, והשווה עדות אלוף טל בעמ' 3087/8). הפעולות הללו הגדילו את סדר הכוחות ומכמה בחינות גם את כושר הלחימה של צה"ל, כאשר פרצה מלחמת יום הכיפורים.

על פי תכנית "כחול-לבן" נעשו תכנונים אופרטיביים לפריסה לשם מיגננה לפי ארבעה מצבים: (1) מערך בטחון שוטף; (2) "חול-ים" - "סלע" חלקי סדיר, המבוסס על המערך הסדיר ותיגבור חלקי על-ידי מילואים; (4) "סלע" - היערכות מלאה. ביסוד כל המצבים הללו, פרט לראשון (בטחון שוטף), הונח מתן התרעה למשך מספר שעות שונות, מ-24 עד 150 שעות (מוצג 308 מיום 4.5.73).

התעצמות צבאות האויב

7. בשנה וחצי שקדמו למלחמת יום הכיפורים חלה התעצמות רבה בנשק סובייטי ואחר בצבא מצרים, ובמיוחד בשנת 1973 בצבא סוריה. הגיעו למצרים ולסוריה למעלה מ-500 טנקים חדישים מסוג ט-62. לסוריה הגיעו 15 סוללות של טילי נ"מ מסוג ס"א-6, ולמצרים - כ-10 סוללות. למצרים ולסוריה, לכל אחת, הגיעה טייסת של מטוסי סוחוי 20 (מטוס משוכלל המתקרב בתכונותיו לפנטום שבידי ישראל - דברי אלוף זעירא בכנס שגרירים ב-21.9.73 - מוצג 86, סוף עמ' 2). כן הגיע לסוריה מספר ניכר של טילי ק"ק מסוג פרוג 7 לטווח של כ-65 ק"מ (מוצג 18, סעיף 40). חיל השריון במצרים גדל עד לראשית אוקטובר 1973 לכ-2200 טנקים ובסוריה לכ-1700 (כולל ציוד גישור), תותחים ומרגמות כבדות לכ-2000 קנים במצרים ולכ-1300 בסוריה (מוצג 2).

משמעות מיוחדת היתה להתעצמות הסורית בטילי נ"מ. במלחמת ששת הימים לא היו לסוריה שום טילי נ"מ, ואולם עד לראשית אוקטובר 1973 גדל מערך הטילים ל-36 סוללות, מהם 15 סוללות טילי ס"א-6, כאמור. מערך זה איפשר לסוריה להפוך את כל רמת הגולן ל"אזור מוכה טילים", דבר שהכביד ביותר על פעולות חיל אויר שלנו בשמי רמת הגולן (עדות אלוף של בעמ' 2303). המצרים הקימו עוד מאז גמר מלחמת ההתשה מערך צפוף של טילי ס"א מכל הסוגים לאורך התעלה. מערך זה הגיע עד לראשית אוקטובר לכ-150 סוללות והווה מכשול חמור בפני פעולות חיל האויר שלנו לרוחב רצועה של כ-20 קילומטר בסיני שהיתה מכוסה על ידי מערך זה (ראה דברי ראש אמ"ן בישיבת המטכ"ל ביום 3.9.73, עמ' 5; מוצג 2, עמ' 13; מוצג 96, מסמכים 60-65; עדות אל"מ הרלב, ראש מחמ"ן/אויר בעמ' 1293). מערך הטילים גם הכביד עלינו בביצוע גיחות צילום אויר באזור התעלה (עדות הרלב, בעמ' 1299).

מצרים עשתה עיסקת נשק נוספת עם ברית-המועצות בתחילת שנת 1973, על ציוד גישור וצליחה, טילי נ"מ נוספים (טילי ס"א-6 ואחרים) וציוד אלקטרוני (מוצג 96, מסמך 30), כן קנתה ציוד אלקטרוני באנגליה ובצרפת ורכב אמפיבי בגרמניה (מוצג 96, מסמכים 11, 12, 15, 28).

<u>טילי סקאד</u>

8. בורם בעל משמעות מיוחדת בהערכת מאזן הכוחות היה הופעת טילי סקאד (טילי ק"ק לטווח עד 300 ק"מ) במצרים. טילים אלה נושאים ראש נפץ קונבנציונאלי של כ-800 קילוגרם. הם מיועדים לפגיעה במרכזי אוכלוסיה ובמטרות בגדולות אחרות. ידיעה ברורה על אספקת חטיבה אחת של סקאד (10 משגרים) על-ידי ברית-המועצות למצרים החל במאי 1973 הגיעה לאמ"ן כמה חדשים לפני פרוץ המלחמה (מוצג 96, מסמך 54, ומוצג 96, מסמך 58). הערכת אמ"ן היתה שהכשרת כוח אדם ואימונים של יחידת טילי "סקאד" תימשך לפחות 10-12 חודשים, כך שהתאריך המוקדם ביותר להפעלתם על-ידי מצרים יהיה

ברבע הראשון של שנת 1974, אך "עם זאת יוכלו, מבחינה טכנית, להיות מסוגלים לשגר (במגבלות) טילים גם לפני מועד זה" (סקירת מודיעין 101/73 מיום 14.9.73, בעמ' 1; עדות זעירא בעמ' 606 ואילך). ידיעה אחת ממקור טוב שנתקבלה באמ"ן באמצע יולי 1973 אמרה שטילי הקרקע-קרקע הסובייטים יהיו מוצבים עד ראשית אוקטובר 1973 (מוצג 98, מסמך 43).

בענין מסירת מטוסי קרב הפצצה מסוג מיראז' על-ידי לוב למצרים נדון להלן (בסעיף 152ג')*לחוד, מפאת חשיבותה המיוחדת של פרשה זו בהערכות אמ"ן ו"הקונצפציה" שלו.

<u>אירועים פוליטיים</u>

9. מצרים השתדלה להשיג בלחץ פוליטי את פינוי כל השטחים שישראל כבשה במלחמת ששת הימים. היא קיוותה להתקדמות לקראת מטרה זו משיחות הפיסגה בין ניקסון וברז'נייב בוואשינגטון בין 18 ל-26 ביוני 1973. תקווה זו נכזבה, כי האמריקנים לא קיבלו את התביעה הסובייטית-ערבית לנסיגה כוללת, וההודעה המשותפת שפורסמה בתום השיחות דיברה רק על המשך מאמציהן של שתי המעצמות לקדם הסדר מהיר בכל האפשר במזרח התיכון (סיכום משרד החוץ, מוצג 51, עמ' 5). בתגובות ממצרים הואשמה ארצות-הברית בהכשלת כל נסיון להוציא את המצב מקפאונו, וכן השתמעה נימה של אכזבה וביקורת מוסוית על עמדתה של ברית-המועצות (שם, בעמ' 7). אכזבה נוספת נגרמה למצרים על-ידי הדיונים במועצת הבטחון, אשר הסתיימו ביום 26 ביולי 1973 בהטלת וטו אמריקני על הצעת ההחלטה של המדינות ה"בלתי-מזדהות", שנועדה לסלף את משמעותה הנכונה של החלטת מועצת הבטחון מס' 242. בנאום סאדאת באלכסנדריה באותו יום, כשעה לאחר ההצבעה, הוא תקף בחריפות את ארצות-הברית וגם הביע אכזבה והתמרמרות על ברית-המועצות (סקירה, מוצג 46, עמ' 1, ונספח בסוף המוצג).

10. בתחילת יולי 1973 נתקבלה אצלנו ידיעה ממקור טוב על טירה גדולה של תיאום מצרי-סורי לתכנון חידוש האש נגד ישראל (מוצג 98, מסמך 40).

בסוף אוגוסט 1973 הביעו מומחים סובייטים את דעתם שאם סוריה ומצרים יתקיפו את ישראל בעת ובעונה אחת, יוכל הצבא הסורי לכבוש את הגולן תוך 36 שעות. ידיעה על כך נתקבלה אצלנו בתחילת ספטמבר (מוצג 98, מסמך 47).

בימים 10 עד 12 בספטמבר 1973 התקיימו שיחות בקהיר בין ראשי "מדינות העימות", הנשיא סאדאת, הנשיא אסאד והמלך חוסיין, וכן התקיימו שיחות דו-צדדיות (סקירת משרד החוץ, מוצג 41, ע' 1). ייתכן שבשיחות אלה עסקו סאדאת ואסאד בתיאום סופי של תכנית ההתקפה שלהם (ראה מוצג 98, מסמך 34).

<u>צבא סוריה ב"מערך חירום"</u>

11. בתחילת ספטמבר 1973 נתקבלה ידיעה על החזרת כוחות סוריים ממערך רגיעה ל"מערך חירום" בקרבת החזית של רמת הגולן. בניתוח צילום שבוצע ביום 11.9.73 נתגלה שהמערך הקדמי תפוס בעוצמה גדולה בהרבה מזו שהיתה לפי הצילום הקודם, אשר נעשה ב-22 באוגוסט: נוסף לכוחות בקו הקדמי שתי חטיבות חיל רגלים על הארבע שהיו מקודם בקו, וכן שתי חטיבות משוריינות (תוספת של 130-140 טנקים) וכן תוספת של כ-35 סוללות ארטילריה (עדות סא"ל מן, קמ"ן פיקוד צפון, ע' 1375 ואילך).

12. ב-13 בספטמבר התחולל קרב אווירי בין מטוסי חיל האוויר שלנו שהיו במשימת צילום לבין מטוסים סוריים. בקרב זה הופלו 13 מטוסים סוריים, אחד ממטוסינו הופל וטייסו חולץ (לקט מודיעין מיום 13.9.73 במוצג 111; עדות מפקד חיל האוויר, אלוף ב. פלד, בע' 1951).

תיגבור המערך הקדמי הסורי נמשך, ובצילום נוסף שנעשה ביום 24 בספטמבר נתגלו שם 670 טנקים ו-101 סוללות ארטילריה (עדות מן, ע' 1378). על מעגרת הצילום הזה (וצילום נוסף שנעשה ביום 26 בספטמבר והוא לא הראה שינוי לעומת 24 בספטמבר) היו חילוקי דעות בין אמ"ן/מחקר ובין פיקוד הצפון, בשאלה אם נתפסה גם רצועת ההגנה השניה (הקרובה יותר לחזית) על-ידי שריון סורי (כדעת אמ"ן) או שמא מרוכז השריון המיועד לרצועה זו במקום בלתי-ידוע למטרה התקפית, כגירסת אנשי פיקוד הצפון (עדות מן, ע' 1383; עדות אלוף חופי, ע' 1842).

13. ביום 30.9.73 הגיעה ידיעה שהצביעה על תנועה של חטיבה משוריינת 47 ממקומה הקבוע בעורף למקום היערכות חדש, וכן על קידום טילי ק"א מן העורף לחזית, ועל ביטול כל החופשות בצבא הסורי. לדעת אמ"ן (ענף 5(סוריה) בתיאום עם מחמ"ן אויר וענף 6(מצרים) - לקט מאותו יום, שעה 21.45, במוצג 111), "ניתן להעריך כי מערך החרום בחזית הסורית כולל עתה גם את תפיסתה של רצועת ההגנה השניה וכן תגבור נוסף של יחידות מעומק סוריה. <u>למערך מלא כזה לא היה תקדים עד היום</u>" (ההדגשה שלנו); אך להלן נאמר:

> "למרות התגבור הנוסף נשארת בעינה הערכתנו שהמערך המוגבר נתפס עקב חששות סורים מפני תקיפה ישראלית אותה הם צופים מזה כשבועיים. לא נראה לנו כי מדובר ביוזמה סורית התקפית עצמאית למרות ידיעות מהכוקר שהצביעו על אפשרות כזו. יוזמה כזו נראית לנו אפשרית רק אם תנקט במקביל על ידי מצרים. הגם שקיימת כוננות עליונה בצבא המצרי אין הדבר קשור ככל הידוע לנו ביוזמה התקפית אלא בחששות מפני יוזמה ישראלית ובתרגיל מפקדות מקיף בצבא המצרי."

14. כפי שהוזכר בדו"ח החלקי, סעיף 14(א), הוחלט אצלנו, נוכח תיגבור המערך הסורי, על חיזוק מסויים של מערך השריון והארטילריה ברמת הגולן: שתי פלוגות טנקים ושתי סוללות ארטילריה הועלו לשם ערב ראש השנה, 26 בספטמבר. כן נעשו הכנות בחיל האויר לתקיפת טילים, סיוע לכוחות הקרקע, ועוד (פרטים במוצג 176, אדום, נספחים 8,7). ביום 30 בספטמבר שוב הורדה רמת הכוננות של יחידות הארטילריה שהיו בכוננות עבור פיקוד הצפון (שם, נספחים 11,10).

<u>תכונות בצבא מצרים</u>

14. במצרים הועלתה הכוננות בכל זרועות הצבא עוד ביום 20 בספטמבר 1973. הערכת אמ"ן היתה כי צעד זה ננקט מחשש לפעולה ישראלית על יסוד ידיעות שיש למצרים על קידום מטוסים ישראלים לסיני (לקט מיום 20 בספטמבר במוצג 111). ביום 25 בספטמבר הודיע אמ"ן על קידום דיביזיה מקהיר לעבר איסמעיליה, אולי בקשר עם ההכנות לתרגיל רחב-ממדים העומד להתבצע במרחב ארמיה 2 בימים הקרובים. ביום 29 בספטמבר חוזר אמ"ן ומעריך כי "נמשכים

החששות המצריים מפני פעילות התקפית אווירית ישראלית, הקיימים מאז הקרב האווירי בסוריה ביום 13 בספטמבר", ובגלל חששות אלה הוגברו העירנות והכוננות בכל זרועות הצבא המצרי. ביום 30 בספטמבר קובע אמ"ן כי -

> "מ-1 עד 7 אוקטובר 1973 עומד להיערך תרגיל מפקדות בינזרועי רחב מימדים בנושא כיבוש סיני. בתרגיל ישתתפו, ככל הנראה, מפקדות זרועות האוויר, ההגנה האווירית והים, מפקדות הארמיות והדיביזיות והכתות המיוחדים. עקב התרגיל תועלה (החל מ-1 אוקטובר) הכוננות לעליונה ביחידות חיל האוויר ובכל היחידות המשתתפות בתרגיל, והבטלנה החופשות".

ולהלן:

> "מהידיעות אודות התרגיל הצפוי וקריאת חיילי מילואים לפרק זמן מוגבל מתברר, איפוא, כי קידום הכוננות והכנות אחרות הנעשות, או שתעשינה בימים הקרובים, כגון: השלמת ביצורים, גיוס סד"גים [ספינות דייג] אזרחיים ובדיקת כשירות מבצעית של היחידות, שלכאורה ניתן לראותם בהיבט התקפי, קשורים למעשה בתרגיל בלבד".

<u>מידע נוסף ומגעים עם שירות זר</u>

15. נוסף על המידע ביחס למצב המדאיג בשטח נצטבר בידי אמ"ן עד ליום 1 באוקטובר מידע חשוב ממקורות שונים שהיה בו כדי להתריע על סכנת מלחמה. מן הטפנתו אליו בקשה של שירות מודיעין זר להעריך ידיעות מדאיגות שהיו בידי אותו שירות. במקביל לזה באה גם פנייה של משרד החוץ באותה מדינה אל השגריר שלנו, לקבלת הערכתנו על המצב. ביום 2 באוקטובר הורכבה תשובה לשירות הזר על-ידי אמ"ן בתיאום עם שר הבטחון ועם המוסד. סגן ראש הממשלה, שמילא בימים בין 30 בספטמבר ו-2 באוקטובר את מקומה של ראש הממשלה, בעת שהותה בחו"ל, אישר את נוסח תשובתנו. את תוכן הפנייה של השירות הזר לא ראה (עדותו בע' 5095 ואילך. עדות תא"ל ליאור בע' 504).

פרק ב': מ-1 באוקטובר עד 5 באוקטובר ועד בכלל

פקודת "אשור"

16. ביום 1 באוקטובר הרציא אג"ם/מבצעים פקודת "אשור" להגברת הכוננות ותיגבור נוסף של השריון ברמת הגולן, עד ל-111 טנקים, וכן 8 סוללות ארטילריה (הכל כוח סדיר), וכן שינויים מקבילים בחזית הדרום (ראה מוצגים 176; 258 ופרטי המערך להלן, בסעיף 147).

דיונים על רמת הגולן

17. ביום 2 באוקטובר הראה תצלום אויר בחזית רמת הגולן תיגבור מאיים וקידום של כוחות לכיוון החזית (ראה להלן, סעיף 55). באותו יום בבוקר התקיימה פגישה בין שר הבטחון והרמטכ"ל, בענין המצב ברמת הגולן. ציטוט מדברי הרמטכ"ל בפגישה זו, כפי שנרשמו על-ידי ראש לשכת שר הבטחון, אנו מביאים להלן (סעיף 199ד). בסוף הפגישה ביקש השר מן הרמטכ"ל "נייר שבו יהיו מה ההיערכות שלהם,... וכן ההיערכות שלנו, עם פירוט תגבורת". נייר זה הוכן עבור שר הבטחון ביום 3 באוקטובר (מוצג 274). הוא מכיל פרטים על גידול ניכר של מספר הטנקים והארטילריה הסוריים ברצועה הקדמית והעורפית של החזית הסורית ועל גידול במספר סוללות טילי הנ"מ באותה חזית מ-1 בינואר 1973 עד 1 באוקטובר 1973. באותו מסמך מסיים הרמטכ"ל את הערכתו על מערך התירוס הסורי במלים אלה:

> "לפי הערכתנו מערך החרום נתפש בעיקרו בגלל חששות מצעדים מפני ישראל. לפי דעתנו, סוריה איננה מעריכה שהיא יכולה להסתכן במלחמה כוללת עם ישראל, ולפתוח ללא הליכה משותפת עם מצרים. אפשרות נוספת, בסבירות נמוכה, שמערך החרום נתפש בגלל כוונה סורית לבצע פעולת תגמול כל שהיא על הפלת 13 המטוסים, ולהמצא במערך להגנה מכסימלית כנגד תגובה שלנו."

עוד ביום 2 באוקטובר הציע שר הבטחון כינוס התייעצות אצל ראש הממשלה בענין רמת הגולן, שכפי הנראה לא נתן לשר מנוחה. בעדותו (ע' 4232/3) הוא מביא מדבריו לשר גלילי, כפי שנרשמו בשעתו:

"אני לא מאושר מהבעיות ברמת הגולן, אני רוצה
להתחלק באחריות בנושא זה, ולהביא לדיון את
הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ומפקד חיל האויר. יש ידיעות
מדאיגות. יש שם 650 טנקים בקו הראשון, מערך
טילים החולש גם על השטח שלנו... יש להם 550 קני
ארטילריה... אני מודאג בקשר לאוכלוסיה. על הצד
הצבאי צריך לשבת יחד עם גולדה....".

<u>התייעצות אצל ראש הממשלה ביום 3 באוקטובר</u>

18. ראש הממשלה שהתה בחוץ לארץ (בשטרסבורג ובווינה) מיום 30 בספטמבר עד יום 2 באוקטובר בערב. ביום 3 באוקטובר התקיימה אצלה התייעצות ששר הבטחון יזם אותה, בהשתתפות השרים אלון, גלילי, דיין, הרמטכ"ל, מפקד חיל האויר אלוף ב. פלד, תא"ל אריה שלו (שמילא את מקומו של אלוף זעירא, אשר היה חולה), ועוזריהם. תא"ל ליאור, מזכירה הצבאי של ראש הממשלה, הגיש לנו פרוטוקול (במוצג 57), המהווה עדות חשובה על הלכי הרוח וההערכות של המשתתפים בהתייעצות זו, שהתקיימה שלושה ימים לפני פרוץ המלחמה, נביא את הדברים במקום זה לעת עתה כלשונם, ללא פרשנות או ביקורת משלנו.

שר הבטחון פתח את ההתייעצות באומרו שהוא ביקש את הפגישה "בגלל החזיתות, בעיקר בסוריה ובמידה מסויימת במצרים", והוא ממשיך (ע' 1 של הפרוטוקול):

"במצרים שם יש לנו אויב ויש לנו מכשול טבע -
הסואץ, פלוס המדבר ואין לנו ישובים על השטח
הזה. אם תהיה שם מלחמה - תהיה.
....
בסוריה - יש לנו אויב ואין לנו מכשול, ועל
כל פנים, הוא איננו רציני ויש לנו שם ישובים.
לכן, זה הדבר שמדאיג במיוחד כמעט קבוע
אובייקטיבית בחזית זו...".

והוא מעלה שלוש נקודות לדיון:

"1. ההערכות, התגבורת בנשק שיש להם. בעיקר
לסורים, או אולי גם למצרים.

2. ידיעות שבאו על כוונות או רצון שלהם
לחדש את המלחמה.

3. מה הכתרת שיש לנו שם. וההכנות שיש
לבו שם..."

ועל כן: "מה אנו עושים או יכולים לעשות".

תא"ל שלו סקר בפני הנוכחים את הידיעות שהיו בידי אמ"ן, בלשונו (בע' 2) "ידיעות מדאיגות על סוריה וכן על מצרים" (בלי לפרט את המקורות). לאחר מכן, הוא מתאר את היערכות הצבא הסורי ("מהלך-תירום"), שהגיע בעומק "הגנתי מלא". הוא מצביע על "חריגים": קידום שתי סוללות קרב סוחוי לשדות קדמיים וקידום גדוד גישור, קידום ארטילריה מטכ"לית לבירון החזית, מערך טילי נ"מ מדמשק דרומה, הרבה יותר רציני משהיה בעבר.

שר הבטחון מעיר (בע' 3), כי "המערך של הטילים, שהוא צפוף, והוא גבו מטוסים, שהם בשטח הסורי - אכסה את כל רמת הגולן". תא"ל שלו ממשיך ומסביר כי "במצרים מתנהל תרגיל כין-זרועי, המקיף את פיקודי הצבא, וגם כחות. זה החל בראשון לחודש, ונמשך עד השביעי בו ובמסגרתו עושים הרבה תרגילים, ובמסגרת זו מופסקת כל החופשות והתחדוש יהיה ב-8 בחודש" - כל זה לפי ידיעות המטעייה שהמצרים הפיצו, ובע' 4 הוא מחזק את דבריו:

"ישנם דברים שהם מראים שזה תרגיל. יש ידיעות ודאיות על תרגיל.

דוגמה אחת: עכשיו חודש רמדן אצלם. בדקנו אם היו תרגילים גדולים ברמדן. מסתבר שהיה תרגיל כזה לפני שנתיים. בנוסף לזה, שר המלחמה הוציא הוראה פנימית, שקצינים שרוצים לנסוע למכה, יוכלו לעשות זאת בחלק השלישי של חודש רמדן..." (בענין זה ציין להלן, בסעיף 68).

על נושא התרגיל אומר תא"ל שלו (בע' 3):

"איני יודע מה הנושא הפעם ואני מניח שהנושא הוא - כיבוש סיני... ויש בו... שלשה שלבים:
1. הכנות, שעדיין הם נתונים בהם. בשלב זה יש גם תנועות של כחות. כחות מהעומק זזים ומקדמים. הם מספקים תחמושת נוספת לקרקע בעוצבות השונות... בשלב ההכנות עושים הכנות

כאילו זה על אמת ולא רק אומרים בטלפון...[ע' 4].
הם אמנם קידמו איזה חלק מהכחות באזור קאהיר...
שלב שני: תרגיל סקטי בו מציגים בעיה ומתרגלים
איך לפתור אותה. ודיוויזיה אחת או שתיים עושות
תרגיל עם כחות של ממש".

<u>הערה:</u> בענין מהות "התרגיל" ראה להלן, בסעיפים 71-74.

תא"ל שלו מסיים דבריו בהציגו את עמדת אמ"ן (בסוף ע' 4 של

הפרוטוקול; ראה גם סעיף 49(ז)):

"יש כאן שתי תופעות: 1. מערך חירום בסוריה.
2. תרגיל במצרים. אני חושב שעלינו לבחור
בהערכה, אם יש סיבות עצמאיות לכל אחת לעשות
את שלה, או שיש איזה דבר משותף לשניהם, ומה זה
יכול להיות.

האפשרות הי אפשרות גרועה ביותר של אפשרות - מלחמה
כוללת, בסוריה, באמצעות מערך החירום שביסודו הוא
הגנתי, אבל מאפשר לעבור למיתקפה ולא צריך לבנות
בשביל זה דבר חדש. באפשרות של מלחמה - מתוך
המערכה הזאת, בכיסוי של תרגיל במצרים - האם זה
סביר? - <u>לפי [ע' 5] מיטב ידיעתי ודעתי, על בסיס</u>
<u>תחושה של הרבה חומר שיש לנו מהימים האחרונים -</u>
<u>מצרים מעריכה שאינה יכולה עדיין ללכת למלחמה.</u>
אני חושב שסבירות צעד כזה, בלי להתייחס לאספקטים
מדיניים ואחרים שיכולים להביא להצלחה, והיא היתה
הולכת, אילו חשבה כך, אבל היא מעריכה שאינה יכולה
עדיין ללכת למלחמה. <u>זה בא מתוך יכולת לדעת ותחושה</u>
<u>על מצרים שהם עצמם חושבים. על כן, אפשרות של מלחמה</u>
<u>משותפת - מצרית-סורית, אינה נראית לי סבירה. כי לא</u>
<u>חל שינוי בהערכתם את מצב הכחות בסיני, שהם יכולים</u>
<u>לקום להלחם. במצרים, אני יוצא מההנחה שזה ביסודו</u>
<u>של דבר תרגיל.</u> בעשרה בחודש משחררים שם כבר מילואים.
בצדק העלה שר הבטחון את הצורך לבחון בעיקרו של דבר
את סוריה."

השר אלון שואל על צורת ההוראות במצרים ותא"ל שלו משיב כי

"צורת ההוראות של תנועה - לגבי מצרים - אין הרבה תרגילים." "תרגיל" אחד

שהוא מפרש הגנ שליחת אנשי צבא לשדה תעופה אבו סואר בקרבת התעלה, המיועד

לתפיסה על ידי מטוסי מיג 17 במערך מבצעי.

ראש הממשלה שואלת:

"אילו התחילו הסורים, מה שיש עכשיו במצרים -
יכולים להעריך מיד לאיזו התקפה, לאיזו עזרה
לסוריה?"

ותא"ל שלו משיב:

"מבחינה מבצעית הם יכולים, באמצעות מערך זה,
ללכת בהחלט למתקפה".

כאן באים חילופי דעות על אפשרות שהסורים יתקיפו אותנו תחילה כדי שגררתק ואחר כך יתחילו המצרים את השלב השני, וראש הממשלה שואלת:

"האם לא יכול להיות להיפך שהמצרים יעסיקו אותנו
קצת, כאשר הסורים ירצו לעשות משהו בגולן?"

ותא"ל שלו משיב (בע' 6), כי אסאד יודע היכן גבולותיו, כי "הם מודעים לעדיפות האסטרטגית הישראלית הגבוהה במרחב... באויר", במיוחד אחרי הפלת 13 המטוסים, וכי המצרים העריכו שישראל יכולה לגרום גם למצרים אבדות באויר. ושוב:

"...אם כי יש לו [לאסאד] הרגשה שנושא ההגנה
האוירית טוב יותר עכשיו... יש לו עמוק בתודעה
(את) העדיפות האסטרטגית הישראלית...".

לעומת זאת, "דבר מקובל בסוריה" - "אינני יכול לשקול אפשרות של מכה מקדימה כדוגמת המוסכם לגבי מלחמה", זאת צריך להביא בחשבון, אבל בסבירות נמוכה, כי הסורים יודעים שישראל לא תגיב רק בפעולות מוגבלות.

להלן, בע' 11-8 של הפרוטוקול, מביע הרמטכ"ל את דעתו. אנו מצטטים מדבריו להלן, בסעיף 199ה. הזכרנו שם (בסעיף 211) את המלצתו ל"השארת השיטה הקיימת מתוגברת במקצת". לשאלת ראש הממשלה (בע' 9 של הפרוטוקול): "האם נלך בדרך אחרת, שאינך ממליץ עליה...?", הוא משיב:

"אם נחליט לתגבר יותר - זה מחליש את הדרום אך
מחייב שינויים יותר דרסטיים כמו גיוס מילואים
לתקופות ממושכות".

להלן מתפתח דיון, על פי שאלה נוספת של ראש הממשלה, על רכש לשם תקיפת טילי הס"א 6. בע' 10 חוזר הרמטכ"ל להערכותיו ומפרט את אפשרויות הפגיעה בסוריה מן האויר. על תקיפה אוירית ברמת הגולן הוא אומר (בסוף ע'10):

> "אנו יכולים ללכת ולקחת מיד סיכונים ולפעול ברמת הגולן, כי כאן אני רוצה להבהיר, שכאשר אנחנו אומרים שיש להם הגנה של טילים - זה לא אומר שסגרו את השמים הרמטית. אנו נטוס ונתקוף ונבצע תקיפה ואולי יאבדו לנו שנים-שלושה מטוסים, אלא שזה עלול להגדיל לנו את האבדות."

שר הבטחון (בע' 12) מביע ספקותיו ביחס לכוונות הסורים: הם נתנו הגנה אינטנסיבית מאד של טילי נ"מ לקו הקדמי שלהם, אם כי ידוע להם שאין לנו ענין לתקוף אותם על הקרקע ברמת הגולן. "זה איננו דבר נורמלי הבנתי". וביחס למצרים, אם הם חושבים על מצית התעלה תחת מטריית הטילים שלהם, ימצאו את עצמם במצב מאד לא נוח, אחר הצעד הראשון. "יש הרבה הוצאות הדרך בשביל לעבור את התעלה ואחר-כך עובדים בשטח שלא נגמר ואנו באים אליהם מכל הצדדים"; בעוד שסוריה יכולה לכבוש את רמת הגולן בחיפוי הטילים והארטילריה שלה, ואחר כך "יש לה קו הגנתי של מכשול לגבי יחסית טוב מאד, והוא הירדן, עם מדרדרת תלולים והרוקאד, והיא פתרה את הבעיה הלאומית שלה מבחינה זו, שאיחדה את רמת הגולן מאתנו."

השר אלון שואל (בע' 13):

> "מה ריכוז כחות העתודה שלנו בצפון מבחינת היקף או מרחק?"

והרמטכ"ל משיב שתוך 24 שעות אפשר להוסיף ל-113 הטנקים שישנם בחזית הצפון עוד חמישים, ולהוסיף מיד עוד 33 טנקים על-ידי הקמת צוותים בבית-הספר לשריון, ובמשך שעות ספורות להגיע למאה שבעים בערך. כל היתר, זו פונקציה של גיוס מילואים.

ראש הממשלה חוזרת לענין הרכש, ותוך כדי כך היא מעירה (בע' 14), כי "המידע בכל זאת מתייחס לאוקטובר, ופירוש הדבר שמשהו עלול לקרות דוקא בחודש זה...".

השר אלון אומר (בע' 14):

"...שולי נחוץ, אם לא היום, הרי ביום ראשון, ששר הבטחון והרמטכ"ל ידווחו לממשלה על ההערכות של האויב, לפחות כהכנה, קודם-כל, - הכנה אינפורמטיבית. זכאית הממשלה לדעת זאת...".

בעמ' 14 אומרת ראש הממשלה:

"...אני מקבלת במאה אחוז את הקונצפציה הזאת, של הבדל בין מצרים וסוריה. אני חושבת שעל כך לא יכול להיות בכלל ויכוח. לעבור את התעלה - המצרים יכולים ויהיו רחוקים יותר מהבסיס שלהם. וכי מה זה יתן להם - סוף סוף? לעומת זאת, המצב שונה לגמרי עם סוריה. אפילו אם ירצו את כל הגולן, אם יצליחו להאחז בישובים אחדים, בשבילם כל צעד מעבר לקו - אם יצליחו להאחז בו - הוא קיים בידם".

השר אלון:

"הגורם המצרי חשוב לא כל כך לעצמו, אלא כגורם מסייע לסורים. הם עלולים לנסות לתצות, כדי לרתק כחות ולהקל על הסורים בצפון".

הוא שואל (בע' 15):

"אם קיימת אפשרות להתרות בסורים באמצעות צד שלישי, שימסור את ריכוזיהם, כי התראות פומביות רק מגרות".

ניתנת לו תשובה (בע' 16) שקיימת אפשרות לעשות כן.

ראש הממשלה אומרת (בע' 16):

"אני מציעה שביום ראשון תהיה ישיבת ממשלה (אחר יום כיפור).... שביום ראשון נביא את הבעיות האלה בפני הממשלה והלוואי ולא נצטרך לזה. אבל אם כן, תהיה החלטה מחודשת."

(ההחלטה הנזכרת כאן נוגעת לאישור הממשלה לתקיפת מטרות בתוך סוריה).

השר גלילי מציע (בע' 17) שלפני ישיבת הממשלה יש עוד לברר מה יש לעשות בקשר להגנה על הישובים בגולן, כי לדעתו זו תהיה גם נקודת המוצא לגישה של הממשלה לכל הנושא.

19. לסיכום הדברים שהוחלפו באותה התייעצות יש לומר שהדאגה התרכזה בעיקר באפשרות של התקפה סורית בגולן. אמנם הזכירו הנוכחים אפשרות של תיאום התקפה בין סוריה ומצרים, אבל איש מהם לא חלק על דעת אמ"ן, אשר הוצגה על-ידי הא"ל שלו, שהמצרים אינם מתכוונים לתקוף מפני שאינם רואים את עצמם מסוגלים לצאת למלחמה נגד ישראל. מסתבר שכל הנושא לא נראה לנוכחים דחוף עד כדי צורך להביאו אל ישיבת הממשלה שהתקיימה למחרת היום, בה דיווחה ראש הממשלה על נסיעתה לחוץ-לארץ.

באותו יום, 3 באוקטובר, הורה אג"ם/מבצעים על ביצוע משימות ביצורים (מיקוש, שיפור תעלת הנ"ט ועוד) ברמת הגולן (מוצג 176, ירוק, נספח 13).

20. ביום 4 באוקטובר התקיים דיון בלשכת שר הבטחון, בהשתתפות הרמטכ"ל, סגן הרמטכ"ל, אלוף פיקוד הצפון ותא"ל שלו. הנושא, המוסיף להדאיג את שר הבטחון, הוא סכנת התקפה סורית על הישובים ברמת הגולן. בלשונו (בע' 5 של הפרוטוקול, מוצג 260):

> "יש לי טראומה, לא של הרמה, אלא של הישובים שם.
> במקומות שאין ישובים - יפרצו או לא יפרצו."

ולהלן, בע' 8:

> "בסיני יש תעלה ומדבר ואין ישובים... פה [ברמת
> הגולן] יש ישובים, יש אויב ואין תעלה, גם אין
> התרעה."

לכן עומד השר על ביצור גבול הרמה, והדיון נסב על שיטות שונות של מגנני נ"ט.

בישיבת המטה הכללי באותו יום אין דיון על המצב בגבולות (ראה סעיף 202).

21. באותו יום נעשתה גיחת צילום בחזית התעלה (פרטים על כך ראה בסעיף 86).

מיום 4 באוקטובר לפנות ערב ובמשך אותו הלילה החלו להגיע אלינו ידיעות על יציאת משפחותיהם של המומחים הרוסיים מסוריה וממצרים. ידיעות אלה ערערו את אמונתו של אמ"ן/מחקר בגירסתו: מערך הגנתי בסוריה, תרגיל במצרים (פרטים על הידיעות והערכתן על-ידי ראש אמ"ן והרמטכ"ל ראה להלן בסעיפים 75,76).

ביום 5 באוקטובר, בבוקר השכם, קיבל ראש המוסד הודעה דחופה בענין מסירת מידע התרעתי חשוב (פרטים ראה להלן בסעיף 38).

<u>דיונים ביום 5 באוקטובר</u>

נסקור עתה את הדיונים שהתקיימו ביום 5 באוקטובר, נוכח ידיעות אלה וידיעות אחרות שנתקבלו באותו יום.

22. המצב החדש נדון באותו יום בישיבה השבועית של שר הבטחון עם הרמטכ"ל, בשעה 9 בבוקר. משתתפים בישיבה גם מר צ. צור, עוזר שר הבטחון, מר י. עירוני, מנכ"ל משרד הבטחון, אלוף טל, אלוף זעירא (פרוטוקול הישיבה: מוצג 242). על סדר היום: המצב בגבולות. שר הבטחון פותח ובהתייחסו לתוצאות צילום האויר בחזית התעלה מיום 4 באוקטובר, הוא מעיר כי -

> "רק מהמספרים אפשר לקבל שבץ. כתוב: תוספת של 308 קנים בחזית המצרית. ויש שם 1100 קנים, לעומת כמות של 802 קנים ב-25.9, תוספת של עוד 308 קנים."

דברי הרמטכ"ל בישיבה זו מצוטטים להלן (בסעיף 214).

שר הבטחון (בע' 2) שולל את האפשרות שהפיגור מעיד על קרע פוליטי בין הרוסים והערבים, והרמטכ"ל מצטרף לדעתו. הרמטכ"ל מודיע כי כתוצאה מן הידיעות שנתקבלו (כולל תיגבור הבוחרת של האויב, ההיערכות בחיל האויר הסורי וחוסר בהירות ביחס למקום הימצאו של השריון הסורי בין הקו הראשון והשני) -

"אנחנו נוקטים בכמה דברים:

1. ביטול חופשות בשתי החזיתות;

2. ביטול חופשות בחיל האויר...

3. ...כל דבר שאפשר לתגבר... אני רוצה לתגבר, לקחת אמצעי זהירות... יש לי נטיה לעשות מצב כרוננות רצינית" (ע' 2).

אלוף זעירא שם את הדגש בדבריו על יציאת המשפחות "כדבר הכי פרובלמטי ורציני" (ע' 2. ציטוט מלא מדבריו להלן, בסעיף 49(ח)). את פירוט שיקוליו אנו מביאים להלן (בסעיף 75).

בע' 5 מתעניין שר הבטחון במידע ממקורו מסויים.

אלוף זעירא אומר (בע' 5):

"אם כי בהערכה בסיסית אני לא רואה שינוי, אני לא רואה לא מצרים ולא סורים תוקפים, למרות התרגיל הרוסי, אבל זה מכניס לי ספק ובהחלט מוצדק לעשות כל מה שהרמטכ"ל דיבר עליו."

להלן הוא מגלה את ספקותיו ביחס למהות התרגיל המתקיים במצרים (לענין זה ראה להלן, סעיף 74), וכן הוא מודיע כי ראש המוסד הוזעק בלילה בקשר עם התרעה. הוא מוסיף (בע' 6):

"יכול להיות שעד הערב נהיה הרבה יותר חכמים".

שר הבטחון אומר לרמטכ"ל:

"ליום הכפור זה כל מה שעשית - טוב ויפה.
צריך להוסיף לזה אני מבין שלא יהיה קושי,
אם נצטרך להגיע לאיזה מקום, מבחינת הליקופטר
שיהיה מוכן" (ע' 7).

ברור שדבריו כי "צריך להוסיף" אינם מסובים על הוספת כוחות
(ראה עדותו בע' 4349). מתפתח דיון על שיטת גיוס מילואים, אם יהיה
צורך בכך - גלוי או סמוי.

הרמטכ"ל אומר (בע' 7), כי העובדה שאותו יום הוא יום כיפור -

"רק בדבר אחד זה מפריע, מבחינה זו, אם קורה
משהו - אנחנו רוצים בשפה גלויה להתחיל ולרכז
כחות או לתת התראות"

ושר הבטחון מעיר על כך:

"לא להזיז כוחות, אלא אם ממש יתחיל. הכבישים
ריקים היום."

הוא נחקר על משמעות המלים הללו, ובעמוד 4353 של פרוטוקול הוועדה
הוא מסביר:

"...אני אומר: 'לא להזיז כוחות אלא אם ממש
יתחיל', וזה תשובה לזה שהוא [הרמטכ"ל] אומר:
אנחנו רוצים לרכז כוחות אם קורה משהו".

מר צ. צור אומר (בע' 8):

"צבי"ח אם באמת מתברבנים למלחמה, בודאי רוצים
לעשות זרהה במפתיע באופן בלתי רגיל",

והוא מציע לסכל זאת על-ידי הודעה לאויב (עקיפה, דרך צד שלישי, או
ישירה) שאנו ערים למצב.

תוך כדי כך מעיר שר הבטחון:

"יכול להיות שהתרגיל שלהם זה כיסוי שאנחנו
נחשוב שזה כיסוי [כנראה צ"ל: תרגיל]".

לאחר מכן מתנהל דיון ארוך על צורת הפנייה דרך הצד השלישי, שבו עומד אלוף זעירא על כך שמקורות המידע לא "יישרפו".

צ. צור (בע' 10):

"לו היום היית סגייס מילואים ויושב למטה - אותי (אולי?) היית מונע את הענין.

כלומר, גיוס מילואים כסימן הרתעה למצרים.

אתה רוצה לעשות תהליך, להודיע להם: חברים, יש לנו הרגשה שאתם עושים משהו, דעו לכם!".

שר הבטחון מקבל את הרעיון של הודעה דרך מעצמה ידידותית, כדי לשלול מן המצרים את יתרון ההפתעה (סוף ע' 10) וגם מטעמים פוליטיים של קיום הקשר עם המעצמה הזאת וקבלת מידע נוסף ממנה (ראה גם להלן, סעיף 78). הוא מודיע שבענין זה יבקש הנחייה מראש הממשלה:

"אני ממליץ - בלי להכנס לנוסחה, בלי לשרוף את המקור, להתקשר אתם ולומר כי מה שקודם ראינו בצורה פחות סבירה, בסבירות יותר נמוכה - אנחנו רואים כעת בסבירות יותר גבוהה. להכנות ההתקפיות שלהם יש סימנים שונים. ייתכן שהתרגיל שהם עושים במצרים הוא לשם כיסוי".

23. מתוך הדברים שהתגבשו קודם לכן בדיון אצלו בשעה 8.25, הורה הרמטכ"ל על גיוס חופשות בחיל האויר ותיגבור הפיקודים ועל הכרזת מצב כוננות ג' בכל צה"ל. בהתאם לזה הכריז אג"ם/מבצעים בשעה 10.45 על מצב כוננות ג' לביצוע מיידי. מוצב הפיקוד העליון הופעל בשעה 12.30, ובשעה 16.15 ניתנה פקודת היערכות לאפשרות של הפעלת גיוס פומבי. בשעה 20.00 יצאה פקודת אשור/2 **לפיקוד** צפון **ולפיקוד דרום, אשר סיכמה את** ההוראות בקשר למצב כוננות ג' (פרטים ראה להלן, בסעיף 184).

24. לאחר הדיון אצל שר הבטחון מתקיים באותו בוקר דיון אצל ראש הממשלה, בהשתתפות שר הבטחון, הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ועוזריהם (רישום הדיון במוצג 57). ראש אמ"ן חוזר על הידיעות שבידיו ומציג את הערכותיו, בדומה לדבריו בדיון הקודם אצל שר הבטחון, ומעריך:

"תקיפה סורית מצרית מאד לא סבירה" (עמ' 1);

"הערכה שהכוונות נדבעת בעיקר מפחד מפנינו...
אך אי אפשר להתעלם מהתרגיל הרוסי ולא ברור
מדוע הם [הרוסים] עושים זאת" (ציטוט מלא בסעיף 49(ח)).

על דברי הרמטכ"ל באותה פגישה ראה להלן (סעיף 214ג). על דברי שר הבטחון ראה להלן (סעיף 78). הוא מציע, כדרח הדברים שהתגבשו קודם לכן בדיון אצלו, להגיד לאמריקנים כי "הצטברו אצלנו סימנים שזה אולי יותר ריאלי ושימסרו לרוסים שלישראלים אין כל מגמה לתקוף", וכי "אם יתחילו, יקבלו מיס קרים, ולבקש מהם [סיוע]". כתוצאה מזה באה הפנייה לאמריקנים, עם התדרוך המודיעיני (ראה סעיף 41). ראש הממשלה מורה שהפנייה תהיה דרך הממונה על השגרירות בוושינגטון (סוף ע' 3) ו"אבן אם הוא בניו-יורק שילכו עמו" (בע' 4).

ראש הממשלה -

"רוצה להוסיף לשיקול עוד צעד שיכול להביעם
לפעול, יש עצרת. אולי גם זה מדרבן [את
הערבים] להוכיח אקטיביות. אולי תרצבים
להתחיל ולהפסיק כשירצו" (ע' 4).

שר הבטחון מעיר: אולי ברצונך להכניס עוד חברים מהממשלה?, וראש הממשלה שואלת: מי מהשרים בתל-אביב?

<u>התייעצות שרים ביום 5 באוקטובר</u>

25. לפיכך, כונסה התייעצות של השרים שהיו באותו יום, ערב יום כפור, בתל-אביב. היא התקיימה בשעה 11.30, והשתתפו בה ראש הממשלה והשרים בר-לב, דיין, הלל, חזני, פרס, גלילי, מר צבי צור, הרמטכ"ל, אלוף זעירא, תא"ל ליאור. שר הבטחון פותח ואומר שבתקופה האחרונה היו הרבה ידיעות והרבה סימנים בשטח של תיגבור בחזית המצרית ובחזית הסורית. הידיעות היו כאילו הם מתכוננים לחדש את המלחמה בשתי החזיתות או בחזית הסורית. הוא ממשיך:

"בלילה האחרון אך בעשרים וארבע השעות באו...
ידיעות נוספות, שישנו במידה מסויימת את
ההערכה השלילית שלנו לידיעות אלה, ולא הייתי
אומר חיובית אלא הערכה שהספיקה כדי לזמן אתכם
הנה".

אלוף זעירא מפרט את המידע שבידיו. על החזית הסורית הוא אומר כי מערך החירום שם הוא הגנתי, ולפי הדוקטרינה הסובייטית משמש נקודת מוצא למלחמת הגנה וגם התקפה. הסורים

"תרגלו את ההתקפה וחוששים מאד מהתקפה שלנו...
...גם אצל המצרים אנו רואים סימנים רבים מאד
של כוננות למלחמה אמיתית, בעיקר הגנתית, תוך
חשש רציני, שננצל את התרגיל ונתקוף אותם.

אבל שוב - המערך הזה הוא מערך, שהוא גם הגנתי
ואפשר לעבור ממנו גם להתקפה".

......

"היו בעבר ידיעות שבאוקטובר יש מחשבה מתואמת
סורית-מצרית...".

להלן, בע' 2, הוא מדבר על בואם של מטוסי התובלה הרוסיים:

"חמשה מטוסים לסוריה ושש - למצרים. כאשר
ההשערה שלנו, שמטוסים אלה נועדו לפנות משהו,
וברור שלא ציוד ואולי אנשים. איננו יודעים
מי וכמה".

(על מסירת המידע בצורה מקוטעת זאת ראה להלן, בסעיף 77).

הערכתו של אלוף זעירא היא (בע' 2):

"אנו עדיין רואים בסבירות גבוהה שהכוננות
הסורית והמצרית נובעת מחשש מפנינו ובסבירות
גבוהה שהכוונה האמיתית של המצרים והסורים
לבצע פעולות תוקפניות במגמות מוגבלות"
(אולי חל כאן שיבוש וצ"ל: "ובסבירות פחות
גבוהה שהכוונה האמיתית של המצרים והסורים
לבצע פעולות תוקפניות במגמות מוגבלות").

"למרות זאת, הדבר היוצא-דופן בכל התהליך הזה -
11 המטוסים שהגיעו לסוריה ומצרים, שאין עדיין
הסבר לזה" (ציטוט מלא ראה להלן, בסעיף 49(ט).

אחריו מדבר הרמטכ"ל - צטטנו מדבריו להלן (סעיפים 211(5), 214ד).

הוא אומר עוד (בע' 2-3):

> "...יש למערך זה כל התכונות הדרושות כדי לתקוף.
>
> היות ואיני עוסק בפרשנות - חשוב מכל לבחון אם יש לנו הוכחה, שזה לא מערך התקפי. אני חייב להודות שיש להם יכולת מכנית לתקוף בהיערכות זו. א. אין הוכחה שאינם רוצים לתקוף; ב. שהם כן יכולים לתקוף. כתוצאה מזה, נקטנו בכל אמצעי הכוננות. כלומר - בצה"ל בחג זה מוכרז מצב כוננות גבוהה, של ביטול חופשות בכל היחידות בקווים, בעיקר בחיל-האויר והשריון נימצא בכוננות גבוהה למדי. איני מגייס מילואים והכוננות מבוצעת כולה באמצעות הצבא הסדיר".

השר בר-לב שואל (בע' 3) ממתי בידינו הידיעות על כוונה של המצרים לערוך מלחמה באוקטובר, ואלוף זעירא עונה: מלפני כמה חודשים, אבל לפי הערכה - זה מקור לא מוסמך.

השר הלל: "הידיעה הישנה - ממקור מוסמך?"

אלוף זעירא: "די מוסמך. אבל קשה להיות נביא בעולם הערבי".

(הערה: תיאור הידיעות ראה להלן, בסעיף 57).

השר הלל שואל (בע' 3) אם נשקלה או נעשתה פעולה של מגעים פוליטיים, לשם בירור או העברת אזהרה או כיוצא בזה, וראש הממשלה משיבה (בע' 5) שכל זה נעשה כבר - גם הודעה שאיננו מתכוננים לשום דבר [יזום על ידינו].

השר גלילי מעורר את ענין המסבדת להודעות על פעולות במקרה של התפתחויות מהירות, ועל כך משיב השר דיין. את דבריו אנו מביאים להלן(בסעיף 301).

השר חזני שואל (בע' 4) אם יכולה להיות פעולה מוגבלת, כמו הפגזת ישובים בדמה או דבר דומה, והשר דיין מציע לא להיכנס לנושא זה, כי "יכולות להיות תמטים דראצינות. אני מקבל שאיננו מעונינים בפעולה וכאשר יש פעולה - איננו מעונינים בהרחבתה" (ע' 5).

ראש הממשלה (בע' 5):

"...אם יתפתח...נצטרך לפעול על פי ההירככיה הקיימת, במידה ואי אפשר יהיה לכנס את הממשלה, מובן שטוב יותר לכולנו שתשב הממשלה כולה, ולי - ודאי שטוב יותר כך".

אלוף זעירא מסביר (בע' 5) מה לדעתו האופציות והתכניות של המצרים במקרה שיפתחו באש: 1. לחצות את התעלה ולהגיע עד למיצרים; 2. פשיטות בסיני ולאורך התעלה; 3. לפתוח בהפגזה; 4. תערובת של הפצצות ופשיטות. "כל זה בסבירות נמוכה, והנמוכה ביותר היא - חציית התעלה והגבוהה ביותר - פשיטות ואולי ירי פה ושם. אין - לא למצרים ולא לסורים - אופטימיות גדולה לגבי ההצלחות שלהם האפשריות אם ינסו בקנה מידה גדול, בפרט בגלל הנחיתות האווירית שלהם."

הרמטכ"ל מעיר (בע' 5):

"...אם פותחים במלחמה, דבר ראשון - אנו נלחמים ועושים כל מה שצריך לעשות בלי הגבלות. יש כאן שני דברים בלבד, שלגביהם, תוך כדי המלחמה, נצטרך אישור והם קרדינליים: גיוס מילואים והיקפם...".

ו.תשר בליליו אומר:

"נראה לי שמאחר שהזדמנו כאן מספר שרים, אנחנו צריכים לומר לעצמנו, לראש הממשלה ולשר הבטחון, שהם יכולים לראות את עצמם גם להורות על שלבי-גיוס, אם יראו לנכון, עוד בטרם תתכנס ישיבת הממשלה. אני בטוח שהם היו עושים זאת גם בלי שניתן להם סמכות זו מכאן. אבל בכל זאת, המציאות שלנו כזאת, שבחמישה עשר במאי 1967 אמרו כל החוזים והאיצטגנינים, שיש לנו שתי שנים ללא מלחמה, ובראשית יוני היא פרצה...

אני מאד מתרשם מהטון של דברי ראש אמ"ן, מפני שאני חושב שיש לנו שרותי מודיעין מעולים, גם שמתילב למה שאמר הרמטכ"ל, שיש סבירות לא-גבוהה, אם כי אינו מקבל על עצמו לומר, שיש הבטחה שהדבר לא יתרחש. על כן, אני הייתי רוצה שפשוט לא יהיו כל עיכובים בפעילות אופרטיבית, בהעדר סמכות. כמובן, שאם יתברר שהענין בגדר של סכנה אקוטית, אז צריך יהיה להיערך דיון במסגרת ועדת השרים לענייני בטחון, על קווי הפעולה שלנו...

אני רוצה להוסיף לזה אלמנט, שמה שיש בדירה
העולמית, אני התרשמתי מזה ומהתשואות שליוו
את הודעת נאצר בעצרת או"ם. יש אוירה
שמתירה את הרצועה ועל כן יכולות להיות הפתעות..."

ראש הממשלה מזכירה את הודעות אמצעי התקשורת של מצרים ושל סוריה, שלפיהן צעדיהם כוחותיהם מוכנים כדי להדוף התקפה ישראלית, ואומרת שזה מזכיר את האוירה ערב מלחמת ששת הימים.

השר דיין:

"אני מניח שכמה חברי ממשלה שאפשר להתקשר אתם בטלפון ביום הכיפור - יהיו מוכנים לכך ואפשר יהיה לעשות זאת, אם יהיה צורך בכך".

ראש הממשלה מבקשת להשאיר למזכיר הממשלה ידיעות מפורטות היכן יהיו השרים באותו ערב ולמחרת היום. היא עצמה נשארת בתל-אביב. "הלוואי ולא נצטרך לכך. אני מתארת לי, שמה שאמר גלילי, זה ניתן אם אין הסתייגות למישהו".

איש אינו מביע הסתייגות, והישיבה מסתיימת בברכת חתימה טובה מאת ראש הממשלה.

לאחר מכן, בשעה 12.30 באותו יום, התקיים דיון במטכ"ל. מדברי אלוף זעירא בדיון זה אנו מביאים להלן, בסעיף 76, ודברי הרמטכ"ל - שם, בסעיף 76, ובסעיף 211(4).

תיאור של הדיונים אשר התקיימו ביום 6 באוקטובר, בבוקר, ניתן להלן (סעיפים 26-34).

פרק ג': ביום הכיפורים

ביוס המילואים ביום הכיפורים (דין וחשבון חלקי סעיף 15, עיין גם, שם, סעיף 25(1); 27(ג), 28(ג-ד)

הצעדים שננקטו על-ידי הדרג המדיני והצבאי העליון ביום הכיפורים עד לפתיחה באש

"בדיון בין שר הבטחון והרמטכ"ל המליץ הרמטכ"ל על גיוס מערך המילואים כולו, כדי להתכונן להתקפות-נגד בקנה מידה גדול אחרי עצירת האויב. מאידך, שר הבטחון היה בעד גיוס אותו סדר כוחות מירבי שהספיק, לדעת הרמטכ"ל, למטרות מגננה. חל עיכוב של כשעתיים בגיוס אותו סדר כוחות שלגיוסו הסכים שר הבטחון עוד בבוקר בדיון בינו ובין הרמטכ"ל, וזאת מפני שהרמטכ"ל המתין להכרעת ראש הממשלה בשאלת גיוס מלוא מערך המילואים." כמו כן ציינו בסעיף 28: "לזכרונו של הרמטכ"ל יוזכר שוב שהוא דרש לגייס את מערך המילואים כולו ביום שבת בבקר."

"חילוקי דעות אלה הובאו בפני ראש הממשלה בדיון אשר בו השתתפו שר הבטחון, הרמטכ"ל ועוזריהם, ראש הממשלה אישרה מיד, בשעה 9.05 את גיוס סדר הכוחות למגננה, ובשעה 9.25 הכריעה לטובת גיוס מלא של סדר הכוחות לפי הצעת הרמטכ"ל. באותו דיון אצל ראש הממשלה הוחלט, משיקולים מדיניים, שלא להנחית מתקפת מנע, כפי שהציע ראש המטה הכללי."

הצעדים שננקטו ביום הכיפורים על-ידי הדרג המדיני והצבאי העליון החל בקבלת האתרעה ועד לפתיחה באש

26. החלטות הדרג המדיני והצבאי העליון, ביום הכיפורים, החל מקבלת האתרעה בשעה 04.30 בבוקר ועד לפתיחה באש בשעה 14.00 - היה להן, כמובן, ערך מכריע בכוננותו של צה"ל לקראת פתיחת המלחמה - וזאת למרות האיחור הרב בנקיטת צעדים אלה, ואי נקיטת חלק מהם בשלב יותר מוקדם, כפי שיוסבר (ראה סעיפים 218-219 ו-229).

בגלל השיבוחם הרבה של השיקולים וההחלטות הללו, נפרט להלן את השיקולים, המהלכים וההחלטות, כפי שהצטיירו לעינינו על סמך המסמכים שנכתבו בשעת הדיונים וקבלת ההחלטות. לצורך זה, היו לפנינו יומנו של הרמטכ"ל, שנרשם על-ידי הרל"ש שלו בראשי פרקים (מוצג 243); יומנו של שר הבטחון, שנרשם על-ידי הרל"ש של שר הבטחון בראשי פרקים (מוצג 265); פרטי-כל הפגישה אצל ראש הממשלה, שהחלה בשעה 08.05, לפי רישום א. מזרחי (מוצג 57), וכן רישום מקוצר של פגישה זו שנעשה על-ידי המזכיר הצבאי של שר הבטחון (מוצג 266), וכן עדויות ראש הממשלה, שר הבטחון והרמטכ"ל בפני הועדה.

עיקר פעילותו של הרמטכ"ל ביום הכיפורים, לפני הצהריים, מאז קבלת האתרעה ב-04.30 ועד לשעות הצהריים, מתרכזת למעשה בשלושה נושאים עיקריים: (א) הכנות למכת מנע ולגיוס מילואים; (ב) הטיפול בקבלת החלטות הדרג המדיני למכת מנע ולגיוס המילואים; (ג) הנחיות לאלופי הפיקוד לקראת המלחמה, כשהדגש בפגישה הקצרה בשעות הצהריים (סעיפים 219, 221) הוא על מהלכי התקפות-הנגד לאחר עצירת האויב.

27. להלן פירוט המהלכים, השיקולים וההחלטות <u>עד</u> לדיון עם ראש הממשלה בנושא המילואים, בשעה 09.00 בבוקר.

לאחר שקיבל הרמטכ"ל את ידיעת האתרעה בשעה 04.30 לערך, הוא מתקשר עם מפקד חה"א, ומבקשו להיות מוכן להתקפת מנע. כמה דקות לאחר מכן הוא מקיים פגישה קצרה עם סגן הרמטכ"ל, ומודיעו שיש ידיעה "שתהיה מלחמה בלילה הקרוב", ושיש להתייחס לידיעה במהימנות. הוא מציב לדיון: האם לתת מכה מונעת; גיוס המילואים, ההיערכות "בחזית ובעומק". הוא מציין ש"בחשבון רמה"ג נסיתי להוציא נשלם וחלק מגברים אחה"צ".

דנים האם לגייס את המילואים בפומבי או לא? גיוס מלא?

הרמטכ"ל מציין שבעיית שיטת הגיוס קשורה בבעיית המכה המונעת: "אם לא, עושים פומבי" הרמטכ"ל אומר: "יכול לתת לח"א פקודה להיות

ערוך ואז זה יכול להיות טוב גם לתגובה על פעולה שלהם הערב". בשלב זה נכנס מפקד ח"א, "וסעודכן".

28. בשעה 05.30 מקיים הרמטכ"ל קד"ם, ושם נידונות שוב הבעיות הנ"ל. אלוף זעירא מוסר שהמיגנדי הרוסי הוא רחב היקף, כולל גברים ובקצב מזורז. "יש קידרם (מטוסים) בסוריה; יש סימנים צבאיים, מהלכים וידיעות, שבהחלט צריך לקחת ברצינות. פוליטית לא נחוץ להאדאת."

בפגישה זו מסרכם טופית כי ח"א "יתכונן לתקוף היום את סוריה"... ומפקד ח"א יודיע מתי יהיה מוכן (לא לפני שעות הצהריים ולא אחרי 15.00). מפקד ח"א מציע "לעשות הכנות לגיוס פרמכ"ל".

הרמטכ"ל מאשר בפגישה זו לי"אג"ם לאפשר לגייס המילואים: את הנחוץ ביותר לעבודת אגפים/זרועות לצורך השלמת כוננות ושלא פוגע ברשתות הגלוים. בסדר גודל עד אלפי אנשים. ח.א.: "כל הטייסים, הנ"מ. והשליסה (וה)בקרה." בשעה 06.00 (לפי מוצב 265; בשעה 05.50 לפי מוצב 243) מתקיימת הפגישה אצל שר הבטחון.

שני הנושאים העיקריים הנדונים (לאחר שמדסכם להוציא את הנשים והילדים מרמת הגולן, ולאחר שדנים בקצרה בפרטי כוננות אחרים) הם: מכה מונעת וגיוס המילואים.

29. א. מכה מונעת

הרמטכ"ל ממליץ על מכה מונעת. שר הבטחון מודיע שלפי הידיעות הנוכחיות, כאשר האמריקנים מודיעים שלדעתם הערבים לא יפתחו במלחמה - אין לתת מכה מונעת, והוא בטוח אף שראש הממשלה לא תאשר, והוא אף לא ימליץ; מאידך, אם המצרים יתחילו באש, מותר לתת מכה מונעת לטורים, אפילו אם הם טרם פתחו. כן איננו מוציא "מכלל אפשרות לפתוח 5 דקות קודם". לדעתו, פרט לאפשרויות הנ"ל, יתכן לבוא לראש הממשלה ולקבל אישור אם תגענה ידיעות "ממדרוח שיער" או שיפלט סקאד וכדומה.

הרמטכ"ל מודיע שהוא מכין את האופציות הנ"ל "או להחלטה על התקפה מונעת או באם יקדימו התקפתם ל-17.00. או לכל קומבינציה אחרת". על כך יהיה צורך להחליט הבוקר (ראה חלק חמישי, פרק ב'[6]).

<u>ב. גיוס המילואים</u>

לאחר שהרמטכ"ל מודיע שנעשו ההכנות לגיוס המילואים, הן בגיוס פומבי והן בגיוס טמוי (אולם "באם כמו היום אולי יותר נח סמוי"), הוא מבקש לגייס קרוב ל-200,000 איש.

כאן מתחיל דיון בין שר הבטחון לבין הרמטכ"ל. הרמטכ"ל דורש לגייס קרוב ל-200,000 איש. שר הבטחון מציין שעל סמך הידיעות של עכשיו, אין צורך לעשות גיוס כללי. הרמטכ"ל מבקש לגייס את כל מערך האוגדות "הם יתחילו הערב יחדרו פה ושם. רוצה להיות מוכן בזמן מינימלי לעבור להתקפת-נגד ולהשמיד הצבא הסורי". שר הבטחון אומר ש"על מלחמה שלא התחילה לגייס להתקפת נגד בספק" מאידך "בטוח לגייס מלואים לצרכי הגנה באם זה ודאי, זה מספיק פניקה בשביל הסורים".

אחרי דיון נוסף מסכים שר הבטחון לגייס את הנחוץ מיידית להגנה "להגנה אין ברירה" (מוצג 265), ומציע לבקש אישור מראש הממשלה לגייס: "ח"א, אוגדה לצפון אוגדה לסיני. 50-60 אלף איש." אחרי שהרמטכ"ל עומד על כך שיש לגייס את כל המערך הלוחם, מסכם השר: "יביא לרוה"מ 2 הצעות. ממליץ מינימום הגנתי הכרחי. נראה לפי ידיעות וההתפתחויות ובערב נעשה לפי ההתפתחות." הרמטכ"ל: "אני הייתי עושה גיוס כללי שכל העולם ידע שאנחנו מוכנים למלחמה". שר הבטחון: "זאת אפשר להודיע לכל העולם מבלי לגייס" (גיוס מלא).

לאחר מכן מצטרף לישיבה אלוף זעירא המוסר, שהמקורות חוזרים "אומרים הכל שקט לא תהיה מלחמה". דנים כיצד למסור להם את הפרטים הנוספים הידועים לאמ"ן על הפיברוק הרוסי. אלוף זעירא מוסר פרטים נוספים.

לאחר הוראות נוספות הניתנות בקשר לפינוי נשים וילדים מאבו-רודס, מודיע השר לרמטכ"ל (לפי הרישום במוצג 265): "אתה הולך לראות את הילדים ובוא נסכם על הילדים מרמת הגולן ואבו רודס ומפני. יש לך הסכמה על ת"א, אוגדה בצפון ובדרום", ולפי מוצג 243: "משה: אוגדה לצפון בסדר, אוגדה לסיני, ת.א. אוגדה מטכ"ל נראה לערב אחרי ידיה ראשונה".

הרמטכ"ל חוזר על דרישתו לגייס את המערך הלוחם המלא. בזה מסתיימת הישיבה בערך בשעה 07.00, והדיון הבא אצל ראש הממשלה בנושא זה הוא בשעה 09.00.

30. <u>למה לא גוייס מיד הכוח שהוסכם עליו בין שר הבטחון והרמטכ"ל?</u>

לאור הפיסקה הרשומה במוצג 265 על הסכמת שר הבטחון לגיוס ה-50-60 אלף הדרושים להגנה מיידית, נזקקה הוועדה לשאלה, מדוע לא החל הרמטכ"ל לגייס את האוגדות הנ"ל, וחיכה עד לשיחה עם ראש הממשלה בשעה 09.00 (הישיבה עצמה החלה בשעה 08.00), שכן על-ידי כך נגרם איחור של שעתיים - שעתיים שהיו חשובות ביותר בדרחק הזמן באותו בוקר.

להלן נביא קטעים מהסטנוגרמות, בהם נשאלים שר הבטחון והרמטכ"ל על-ידי הוועדה בנדון.

<u>א. חקירת שר הבטחון</u>

יש. אני רוצה לשאול אותך פה שאלת ביניים, שאלה ששאלתי גם את הרמטכ"ל: אני מבין שעל דבר אחד שניכם הסכמתם - על שתי האוגדות. על זה אין ויכוח. השאלה שאני שאלתי: מדוע אם הוסכם על שתי אוגדות, מדוע לא צלצלו מיד לראש הממשלה, אם היא היתה צריכה לתת את האישור על כך, ולהגיד - על שתי אוגדות אנחנו מסכימים - יש ויכוח בינינו, אנחנו נביא את זה אליך. ועל ידי כך, לפי לוח הזמנים, אפשר היה להרויח אולי כשלוש שעות לצד הראשון?

ת.   אני גם כן שאלתי את עצמי בעת כאשר הכנתי את החומר. אני יכול לומר - שאני לא הייתי אז תחת הרושם, שיש איזה מניעה לרמטכ"ל להתחיל לגייס את המילואים. לא רק שברישום אין שהרמטכ"ל אומר את הדבר הזה - בוא נתחיל לגייס ואני אומר - רגע אחד, בוא נשאל את ראש הממשלה; דבר שהייתי עושה בלי ספק, אלא מה שהבנתי מהרמטכ"ל, גם כאשר הוא אמר לי שהוא הולך למשרד קודם וגם בתוך הדיון, שגם בזמן, במקביל יושב במטכ"ל גוף שכבר עוסק בתכנות גיוסים. וחלק כבר מגייסים. וחיל האויר. אותם 10 אלפים ראשונים. ואני יכול לומר רק עכשיו, אם מישהו יאמר אחרת, אם הרמטכ"ל יאמר אחרת, אני לא אטען שהוא מטעה. אני הייתי ברושם - שאין מניעה לגייס 60 אלף אם הוא רוצה, ויש לנו בעיה של ה-60 אלף הנוספים. לא היתה לי אינפורמציה שאכן הוא נתן הוראה לגייס.

ש.   את זה צריך להביא לראש הממשלה. לא היה לכם שום יפוי כח, אפילו אם אין מסכימים לגייס... בלי לשאול אותה.

ת.   במקרים רבים מקבילים, לא בענין גיוס המילואים, כאשר עובר זמן בין ההחלטה ובין הביצוע בפועל, אני מרשה לעצמי, כאשר אני מניח שראש הממשלה תאשר את זה, גם דברים שדרושה הסכמת ראש הממשלה, לומר לרמטכ"ל: תתחיל, אני אתקשר עם ראש הממשלה. אם היא תרצה לעכב את זה, עוד נספיק לעכב לפני הביצוע... גיוס המילואים האלה, ה-50 אלף, לי לא היה ספק, עכשיו אין לי ספק כאשר אני אומר לראש הממשלה, ולאחר השיחה שהיתה לי אתה בבוקר, ב-4 בבוקר, על יסוד הידיעה שהיתה, וכולם צריכים לרוץ ולהכנס למלחמה, וכו' וכו' - שהיא תאשר. אז יכולתי אחד משני הדברים: או להרים אליה טלפון ולומר - אנחנו רוצים להתחיל לגייס מילואים - ולא עשיתי זאת, לא מפני שחסתי על הטלפון. או לשאול את הרמטכ"ל ולהניח - שבין האמירה החיובית שלי או שלו, של שנינו, לבין הזמן שהאיש בבית יצא, נספיק לראות את ראש הממשלה ולומר לה - נתנו הוראה לגייס 50 אלף איש. ואם היא לא תרצה, אז נעכב את זה. אבל אני רק עכשיו כאשר עברתי על החומר, נתקלתי גם כן בשאלה זו.

ש.   כל זה הרמטכ"ל היה צריך בפירוש לבקש. כי את כל זה לא אמרת.

ת. הוא רמטכ"ל,... אם הוא רוצה לגייס, הוא אחראי למלחמה, אם הוא רוצה להתחיל לגייס, הוא יכול לומר לי בעברית - אדוני שר הבטחון, שנינו מסכימים על 50 אלף איש, אבל על כל רגע, אני יכול להתחיל לגייס אותם או לא? ... אחת משתיים: או שהוא חשב, שהוא מוסמך לגייס את זה על יסוד מה שאמרתי, או שהוא חשב שזה לא דוחק... הרמטכ"ל כאשר הוא רוצה לגייס 50 אלף איש, אם איננו רוצה לאבד זמן, הוא מנסה לסדר את זה במלה אחת, ואומר - בוא נתחיל לגייס. צריך אישור מראש הממשלה, תרים אליה טלפון."

בהמשך לשאלות עונה שר הבטחון: "בלי ספק, הוא היה צריך לקבל אישור מהממשלה, ואני הייתי נציג הממשלה. אין שום ספק. על זה אין חלוקי דעות, שהוא לא מוסמך לגייס את זה ללא אישור ממני. אבל השאלה... לו רצה להתחיל לגייס, מדוע לא פנה, והיה מקבל את האישור מייד. אז אני אומר שהוא לא פנה ואני לא הייתי ער לזה, אם הוא כבר התחיל לגייס, לא התחיל לגייס. לו היה מתחיל לגייס, אפילו קודם כאשר בא ללשכה והיה אומר - נתתי הוראה להתחיל לגייס צורתים מאלה או אחרים, לא הייתי רואה בזה איזה שהוא פגם. והייתי מוצא לנכון לקבל אישור מראש הממשלה, והייתי מקבל. האחריות למתן האישור היא שלי. וללא האישור הזה לא יכול היה לגייס. ואני גם מוכן לומר שהיוזמה לזה שיש להתחיל לגייס מלואים יכולה להיות עלי לא פחות מאשר עליו. עד כאן זה מקובל עלי."

ב. עמדת הרמטכ"ל

בנחתר את הקר"ט - לפי הפרטיכל - שקיים בשעה 07.15, לאחר הפגישה עם שר הבטחון, אומר הרמטכ"ל (לפי הרישום של מוצג 243): "הרמטכ"ל הציע גיוס כללי, טלקסדבר, פתוח אלמנטים שוליים, ב-200-250 אלף איש, בם לזה אין עכשיו אישור. ואם לא נקבל גיוס כללי, נעשה גיוס חלקי כשבעים אלף איש". אני מוסר להם אינפורמציה על מה שהיה בבוקר אצל שר הבטחון, שהצעתי גיוס כללי, טלקסיבר עם פתוח אלמנטים שוליים בלי הב"א ודרציתי 200 עד 250 אלף איש. לזה אין עכשיו אישור. אני אומר: "באם לא נקבל את הגיוס הכללי,

נעשה גיוס חלקי ב-70000 איש". למה אני אומר שבעים אלף? כי בבוקר ראיתי ששר הבטחון כבר הגיע (בהסכמתו) ל-50-60 (אלף) אז אני כבר מניח שבפחות משבעים (אלף) אני לא אצא. גם אם יבידו ששים. אז להם אני נותן הנחיה של שבעים אלף איש. ואני אומר: "כל חיל האויר, כל האוגדות המשוריינות ומערך שירות מינימלי", כלומר מערך תחזוקה בשביל הדברים הללו. 'להכניס את זה לשבעים-שמונים אלף איש'. אני נותן הנחיה שיעשו תוכנית שזה ייכנס לשבעים-שמונים אלף איש. אני מסביר: 'זאת התרעה הקצרה ביותר שתשבנו אי פעם; התרעה של בעצם שתים עשרה שעות. אף כי הסדיר הוא בכוננות מאתמול. נגייס מה שיאשרו. היתר נגייס באש'".

ש. בשלב זה של בין הפגישה עם שר הבטחון בבוקר לבין ההליכה אחר כך לראש הממשלה, לא עמד אף פעם שיקול שהיות ושניכם מסכימים על מינימום של חמשים אלף איש, את זה להתחיל לגייס בלי לקבל עדיין אישור של ראש הממשלה? כי אני רואה פה לפי יומן אג"ם שהודעה הראשונה שכתוב ממש [על אישור גיוס] זה בשעה 9.05 - "רל"ש המטכ"ל מודיע [מן הישיבה עם ראש הממשלה] על אשור לגייס שתי אוגדות"... האם השיקול הזה [לגייס מיד לאחר הסכמת שר הבטחון] לא התעורר שעה קודם או אפילו אצל שר הבטחון?

ת. לא. כי מה שלא ברור פה זה האופן שבו הסתיים הדיון ביני לבין שר הבטחון. הוא הסתיים בזה שלו הגענו להסכמה אז מזכיר צבאי היה מודיע לראש הממשלה ואני הייתי הולך לגייס. אבל זה נגמר בצורה די כעוסה, באופן מתוח.

ש. אבל היה הסכם על שתי אוגדות?

ת. לא. מה שאני רוצה לומר זה נגמר די מתוח, בנוסח: שאם אתה לא מקבל את הסיכום, אנחנו הולכים לגולדה. היות וזה נגמר ככה, אז הלכנו לגולדה.

ש. האם לא יכול להיות ששר הבטחון אפילו לגבי שתי אוגדות לא היה מוכן לגייס אותם על אחריותו, הוא היה מוכן להמליץ על כך?

ת. זה נכון. הוא גם אומר את זה [באותו בוקר]. הוא אומר ששתי אוגדות הוא לא מביים על אחריותו. יש בשלב יותר מוקדם כשהוא חושב שאני מקבל את הסיכום שלך הוא אומר לרביב [תא"ל יהושע רביב, המזכיר הצבאי] תבקש אישור מגולדה על זה ועל זה. אבל היות ואני לא מקבל את ואני מנדנד הלאה, אז הוא אומר: אם ככה, אז נלך לגולדה. כלומר, גם לזה אין עוד אישור.

ש. את כל זה אני מבין. אני אשאל את שר הבטחון, אבל אני שואל אותך. ... אבל ברור שבשבע בבוקר אתם מסכימים על שתי אוגדות.

ת צריך לקבל את אישור ראש הממשלה על זה.

ש בסדר. מדוע לא יכול היה בשבע בבוקר לצלצל רביב או שר הבטחון ולהגיד: תשמעי, אנחנו עוד נבוא אליך לדיון, יש חילוקי דעות, אני דורש שתיים, הרמטכ"ל דורש... אבל על שתיים אנו מסכימים, אני מבקש אישור לביום שתיים. זה היה חוסך לפחות שתי שעות?

ת כי זה נגמר ב'בוא נלך לגולדה'. אני ער לשאלת הזמן... אבל זה לא בדיוק הפסד של שתי שעות. כי ביחס לחיל האויר זה היה כבר מהדר. התשלמות למפקדות וכו' מה שאמרתי קודם, כמה אלפי אנשים, זה מתחיל ללכת. ב) ההנחה שלי בבוקר היתה כך לעשות הכנות גיוס של כולם. הכנות גיוס כלומר - להביא את המפיצים ולהתחיל לרכז מרגיות, ולהתחיל להכין את הצווים, כך שחלק מהעבודות האלה כבר התבצע.

ש. אני מתכוון לגיוס ממש.

ת. זה אתה צודק. הפקודה הזאת לא ניתנה."

31. לאור הנ"ל הגיעה הוועדה למסקנתה (סעיף 15, עמ' 11 בדין וחשבון החלקי) כי "חל עיכוב של שעתיים בגיוס אותו סדר כוחות שלגיוסו הסכים שר הבטחון עוד בבוקר בדיון בינו ובין הרמטכ"ל, וזאת מפני שהרמטכ"ל המתין להכרעת ראש הממשלה בשאלת מלוא מערך המילואים".

אנו סבורים שלאחר שקיבל את הסכמת שר הבטחון חייב היה הרמטכ"ל להורות מיד על גיוס אותו חלק שהוסכם עליו (או לקבל אישור מידי ראש הממשלה לכך, אם חשב שיש צורך) ולהמשיך לדרוש את הגיוס המלא בפגישה עם ראש הממשלה.

32. הדיון אצל ראש הממשלה

(מוצג 75 - רישום א. מזרחי, וכן רישום מקוצר של סא"ל בראון - מוצג 266. הציטוט הוא לפי מוצג 57, אלא אם מצויין אחרת). כאמור בדין וחשבון החלקי (סעיף 32, ע' 32), "עומדת לה לראש הממשלה, הזכות הגדולה שעשתה שמוש נכון בסמכות ההכרעה שהיתה בידיה בתוקף הנסיבות, בשעת התרגום יום שבת בבוקר. היא הכריעה בתבונה, בחוש בריא ובמהירות לטובת גיוס כל מערך המילואים, על אף שיקולים מדיניים כבדי משקל, ובכך עשתה מעשה חשוב ביותר להגנת המדינה."

דיון זה הינו חשוב ביותר, הן להבהרת השיקולים למכה מונעת והן לגיוס המילואים, ולכן נביא ציטוטים נרחבים מהפרוטוקול המפורט שכתב א. מזרחי בשעת הישיבה (וכן מהרישום של סא"ל בראון).

בתחילת הישיבה דנים בבעיות מיידיות הקשורות בשטחים, תושבי רמת הגולן, אבו-רודס, שארם-א-שייך; דנים בידיעות מארה"ב ובידיעות שיש למסור להם. לאחר מכן אומר שר הבטחון:

"עכשיו שני דברים יותר רציניים:

1) מכה מונעת.

2) גיוס מלואים

באשר למכה מונעת, מבחינה מהותית, לא יכולים להרשות לעצמנו לעשות זאת הפעם. אם רק מצרים תתקוף, נוכל להכות בסורים. על סמך הידיעות שיש עתה, לא נוכל להכות מכה מונעת. אפילו חמש דקות קודם, אי אפשר. אם נהיה במצב שמצרים התחילה והיא התחילה לבד, נוכל להכות גם בסוריה, עקרונית, אם לא יפתחו באש, לא נפתח באש" (מוצג 57,ע' 3).

לפי רישום סא"ל בראון (מוצג 266):

"מבחינת מכה מונעת. מבחינה אופרטיבית הכי טוב לתקוף אותם לפני שהם באים לתקוף אותנו. לפי דעתי לא יכולים להרשות לעצמנו. מה כן? באם מצרים מתחילה אפשר לתקוף את סוריה ולגמור איתם, אבל פתם 5 דקות קודם אי אפשר אלא באם תבואנה ידיעות שיקפיצו אותנו, לדוגמה שהולכים להפציץ אותנו. על סמך ידיעות כרגע אי אפשר. עקרונית אי אפשר לפתוח באש לפני שהם פותחים באש."

(לפי מוצג 57 - בהמשך ישר לדברי שר הבטחון הקודמים):

"בענין גיוס המלואים. הרמטכ"ל ימסור, אחר כך פירוט הכוחות...דדו רוצה גיוס יותר גדול. אני מסייג. אני מציע לגייס את כל מילואי חיל האויר, לגייס אוגדת שריון בגולן ואוגדה לסיני. זה יכול להגיע ל-50-60 אלף איש. יבלוש אולי לקצת יותר מזה. גיוס זה יש לעשות עד 18.00. אנו צריכים לגולן עוד טנקים וכן גם לסיני. צריך להיערך... אם הדברים יחמירו ותתחיל אש - נגייס את המערך המלא. אחרת יהיה שאנו עושים מלחמה. גם כך יגידו זאת. לו הייתי חושב שאין סבום הייתי מגייס הכל. עד הערב הגיוס המוגבל וכוחות אלה יתכוננו לפעולה עד מחר בבוקר. אם בלילה נרצה לגייס עוד - נגייס. בענין זה ייתכן שיש לרמטכ"ל דעה שונה".

לפי הרישום של סא"ל בראון:

"בענין גיוס מילואים, הרמטכ"ל ימסור על הכוחות שיש לנו כעת. ישנם חילוקי דעות בין דדו לביני, הוא רוצה יותר ואני פחות. אני בעד לגייס את כל חיל אויר, אוגדת שריון לרמת הגולן ואחת לסיני וזה יכול להגיע ל-50-60 אלף איש ולא לתת לגלוש מעבר לזה. <u>לזה אין ברירה כי זה כוח הגנתי</u>. באם הדברים יחמירו, באם בלילה תתחיל אש אז בלילה נגייס את השאר. אחרת ייראה שאנחנו הולכים למלחמה. אנחנו נמצאים על הסואץ ועל רמת הגולן ואנחנו לא נמצאים במצב שהיינו ב-1967. אני בעד להודיע על הגיוס ונגייס את הכח המוגבל הזה ובבוקר נהיה מוכנים."

לאחר הנ"ל מציג הרמטכ"ל דעותיו:

"קראתי [הסידע] האחרעתי ... [הסידע] אותנסי. בשבילנו זו התראה קצרה מאד. אם יתקפו בעוד 10 שעות, אנו ערוכים באופן מקסימלי עם הצבא הסדיר, אך לא גייסנו מילואים בכלל... כתוצאה מכך צריך להגדיל מיד את הכח... מילואים

שאנו מגייסים עתה, אפשר להפעילם מחר. בבוקר
יום א' יוכלו להכנס לקרב. המילואים שלא נגייס
עכשיו - לא יוכלו מחר להשתתף במלחמה...מילואים
שלא נגייס עכשיו - זה הפסד של יום. לכן אני
בעד גיוס גדול. אני מחייב גיוס של 200,000 איש -
זה המערך הלוחם. אני לא זקוק לכולם היום. גיוס
כל מלואי חיל אויר, השלמות ליחידות הסדירות, גם
לחטיבות הסדירות יש פרנקציות מילואים. זה הצבא
הלוחם... ארגדות משוריינות פלוס ארטילריה ותחזוקה...
עם כח כזה נהיה ערוכים עד מחר בבוקר - בצהריים,
באופן יותר יחידי. אם נגייס פחות מזה, מחר אוכל
להגבר, מבחינה הגנתית נוכל לבלום. אך נהיה
מוגבלים למהלכים הגנתיים. בעוד שאם יהיו יותר
כוחות, נוכל לתקוף ולעבור להתקפת נגד. ...אם לא
נעשה את הגיוס הגדול, אני לא רואה פחות מ-70-80
אלף. מבחינת האפקט הבינלאומי-מדיני - זה לא משנה
אם נגייס 70 אלף או 200 אלף איש. בעצם ייתכן
שזה ישפיע, כי הערבים יבינו שהם איבדו את יתרון
ההפתעה.

מצד שני, הגיוס יביא לכך, הוא מפליל אותנו. יאמרו
שגייסנו על מנת לפתוח במלחמה. מוטב שיגידו שאנו
פתחנו - ונבנצח. ממילא יגידו זאת. אני בעד גיוס
גדול, זה באשר לגיוס.

באשר למכה מונעת. מכה מונעת היא כמובן יתרון
עצום. היא תחסוך הרבה חיים. אם נכנס למלחמה
בשלב הראשון שלה הוא בלימה. - ויש לי בטחון
שנעמוד בה - ואחר כך תקיפה, זו תהיה מלחמה
רצינית... לא מוכרחים להחליט עתה בענין זה,
יש זמן של ארבע שעות להידברות עם האמריקנים...
ייתכן שעד הצהריים גם האמריקנים יגידו שההתקפה
היא ודאית ואז יכול להיות שאנו יכולים לעשות
המכה המונעת."

לאחר מכן מתחיל ויכוח ארוך, בענין אפשרות מניעת מלחמה

על-ידי הודעה לעולם שאנו יודעים על המלחמה -

שר הבטחון: "לסדר. מציע קודם להחליט על ענין המילואים"
(. לפי מזכ 57; לפי מזכ 266: "בואו נחליט קודם על
המילואים כי מאבדים זמן").

ראש הממשלה: אני שוקלת. יש ענין ההשפעה על המשק מחר.
אם באמת מלחמה זה לא אסון. אם תהיה מלחמה,
אז לא נבין מדוע היה עיכוב של 12 שעות...
אשר למכה מונעת הלב נמשך, אך עוד נראה"
(לפי מזכ 266: הלב נמשך לזה אבל אינני יודעת).

לאחר שראש הממשלה דנה בענין ההודעה לעולם, נכנס שר הבטחון

לדבריה:

"אם תאשרי גיוס מילואים גדול, לא אתפטר. אך
המלצתי היא לגייס כל חיל האויר, לגייס אוגדה
בצפון ואוגדה בדרום. בלילה נראה שצריך לגייס -
בגזים. הנימוק שלי הוא לא משקי... אני חושש
שכל אמצעי התקשורת יגידו שאנו הולכים לתקוף.
גיוס מלא לפני שנורתה אפילו יריה אחת וכו'.
מיד יגידו שאנו התוקפנים.. לא מן הנמנע שגם
האמריקנים יגידו שלא עמדה להיות מלחמה, אבל
צה"ל וישראל דחפו" (לפי 266: "כל אמצעי
התקשורת ומרסקבה מודיעים שאנחנו הולכים למלחמה.
ישראל הכריזה גיוס מלא עוד לפני שנפתחה יריה
ראשונה ולך אחר כך תוכיח מי פתח באש... באם
אתם בעד גיוס מלא אני לא אשבב על הכביש אבל
אני לא בעד זה...").

בהמשך מסכמת ראש הממשלה, סיכום חלקי -

"נלך על פי תורת השומר הצעיר בשלבים:

1) גיוס שאין ספק לגביו. לפי תוצאה הדיבורים
האמריקנים נגבירו.

2) מכה מונעת - נודא מושך. אבל זה לא 1967.
הפעם העולם מתגלה בכל נכזותו. לא יאמינו
לנו. אם יתחילו רק בדרום אז ממילא אין
בעיה. אבל את זה נראה במשך היום.

<u>הרמטכ"ל:</u> אני מוכן לגיוס לא מלא. אך אני רוצה את
[כל] האוגדות המשוריינות. כל הכנותי שהיום
בשעה 18.00 תיפתח המלחמה. גיוס כל חיל
האויר ו-...אוגדות משוריינות. אני מחפש
לעצמי מצב יותר טוב. הסך הכל הוא עוד 30
אלף איש.

<u>עוזר שר הבטחון (ר/א צור):</u> זה מינימום גיוס של 100-
200 אלף. מבחינת האימפקט
מי ידע אם זה 70 או 100 אלף.

<u>ראש הממשלה:</u> מבחינת האימפקט המדיני, אם לא מודיעים
מיד על גיוס כללי, אז 70 או 100 אלף,
זה לא משנה".

המשך לפי מוצג 266:

"<u>שר הבטחון:</u> אני את שלי אמרתי. לא שניתי את דעתי.

<u>ראש הממשלה:</u> מה המספר שלך?

<u>שר הבטחון:</u> אצלי זה בעיית המספר ולא משקית. אני
מבין שזה טוב באם תהיה מלחמה שיהיה
מערך מגנים. אנחנו לא בטוחים שתיפתח
מלחמה ומה אנחנו באמת צריכים לעשות

הבוקר עם כל הצבא הסדיר, נגיע לפנוח
ערב ונראה. לעשות גיוס מלא, פנימית
ובעולם? השיקולים הפנימיים לא תופשים
אצלי מקום, אבל לו הייתי חושב שצריך.
אבל אני חושב שאפילו עם קשיים רבים
כדאי לנו להתחיל זאת טוב מבחינה
בינלאומית, כי אנחנו לא באותה מידה
חופשיים כמו שהיינו ב-1967. להלילה
זה לא משנה."

בהמשך שאלתה של ראש הממשלה, אומר שר הבטחון: "לדעתי באם

הכורדים פורצים - דדו לא ישלח יותר מאוגדה אחת".

"הרמטכ"ל: אפשר מחר להגיע לדמשק עם אוגדה (לפי מוצג 57:
אם הכורדים פורצים לבולן אני עם עוד אוגדה
מכה לכוון דמשק, עם עוד אוגדה ברמת הבולן).

שר הבטחון: אני עכשיו לא מת על זה. באם נצטרך להגיע
לזה נגיע, בנוסחה כללית, עם יותר כחות
מאורגנים ולגייס בזמן מלחמה פתוח טוב, אבל
7-8 שעות האלה זה לא ישנה באם נגייס מה
שאני מציע, אבל אני לא מתעקש על זה, גולדה,
יש דברים שאני מתעקש. אז אני מתעקש."

ראש הממשלה מסכמת:

"יש לי קנה מידה אחד: אם באמת תהיה מלחמה,
אנו צריכים להיות במצב הטוב ביותר. כלפי
חוץ אם תהיה מלחמה, מוטב שיכעסו עלינו
ושמצבנו יהיה יותר טוב. איש לא יוכל
למדוד בדיוק כמה גייסנו. אנו צריכים לחשוב
עוד פעם ולהחליט. אם תהיה מלחמה - אנו
צריכים להיות במצב הטוב ביותר.

שר הבטחון: הכי טוב, פירושו גיוס מלא.

ראש הממשלה: שלא יהיה מצב שבמכה הראשונה יפגעו יותר
מאשר אילו היה לנו יותר כח. קנה מידה אחד:
אם מלחמה, אז כמה שאפשר פחות פגיעות. באשר
למכה מונעת - לא נוכל להסביר זאת, אך גם
כאן, נראה במשך היום. אם המצרים יפתחו
והסורים לא יצטרפו נכה גם בסורים.

שר הבטחון: ברור."

"בשעה 09.20 שר הבטחון מסכם כי על הרמטכ"ל לגייס את כל המערך
כפי שהוצע ע"י הרמטכ"ל" (לפי מוצג 266; שר הבטחון: "אני מבין שאתה יכול לתת
הוראות לגייס את כל המערך שמנית.").

2. פגישת ראש הממשלה עם השגריר האמריקני וישיבת הממשלה

33. בשבת בבוקר, 6 באוקטובר, בשעה 10, נפגשה ראש הממשלה, על פי יוזמתה, עם שגריר ארצות-הברית, מר קיטינג (רישום השיחה במוצג 89; וכן ראה עדות ראש הממשלה בפני הוועדה בע' 4493/4, ודברי ראש הממשלה בפני ועדת החוץ והבטחון במוצאי שבת, 6 באוקטובר, ע' 21 של הפרוטוקול). ראש הממשלה הודיעה לשגריר כי לפי הידיעות שבידינו עומדות מצרים וסוריה לתקוף את ישראל באותו יום מאוחר אחר-הצהריים. היא הסבירה שמטרת הפגישה היא למסור לאמריקנים מידע זה ולומר להם שאנו לא נפתח במלחמה. אין לנו ספק שאנו ננצח, אך אנו רוצים להודיע, באמצעות האמריקנים, למצרים ולסורים שאין אנו מתכוננים מיתקפה, אבל ברור שאנו מוכנים להדוף את מתקפתם. אם הם סבורים שיוכלו להפתיענו, חשוב שידעו שלא יצליחו בכך. לשאלת השגריר אם נכה עוד בטרם שיתקיפו אותנו, השיבה ראש הממשלה חד-משמעית שלא, אם כי הדבר היה מקל עלינו מאד.

השגריר אמר שיברק מיד בארפן בהול לוושינגטון בסיווג גבוה ביותר, דבר שיביא לידי כך שמזכיר המדינה יועז משנתו.

בדבר המגעים המדיניים שהתקיימו בארצות-הברית בימים 5 ו-6 באוקטובר - ראה להלן, סעיפים 41-42.

34. בשבת, בשעה 12, החלה ישיבת הממשלה בתל-אביב, בהשתתפות ראש הממשלה והשרים אלון, אלמוגי, בר-לב, גלילי, דיין (עד אמצע הדיון), הלל, הזני, ספיר, פלד, פרס, קול, שם-טוב, שפירא. על סדר היום: הריכוזים ההתקפיים של המצרים והסורים.

שר הבטחון סקר את הידיעות שנתקבלו מן המקורות השונים: ידיעות על התקפה מלאה בשתי החזיתות "היום לפנות ערב. עם חשיכה, או קצת לפני או קצת אחרי החשיכה (זה תלוי בתכנית האופרטיבית)", יציאת משפחות הרוסים בצורה כמעט-מבוהלת, פינוי אניות הרוסים מנמלי מצרים,

ריכוזי הכחות בשטח, ובמיוחד קידום טילי ס"א 6 במצרים וקידום הארטילריה הירדנית בחזית הסורית, המצוידים על כוונה התקפית, תכנית המצרית: להגיע בשלב ראשון עד למעבר המיתלה, תוך קידום הטילים והארטילריה, צעד אחר צעד, והתקפות על שרם-א-שייך ואבו-רודיס. הוא מתאר את אפשרויות האויב לתקוף גם בטילי סקאד ופרוג. התכנית הסורית יותר אמביציוזית: כיבוש רמת הגולן. השר גוחן מספרים על כוחות האויב: לסורים יש עתה בקו ראשון 650-600 טנקים ובקו השני - עוד כמה מאות, והם יכולים להגיע למספר לא רחוק מאלף - 900-700 טנקים. יש להם מעל 500 כלי ארטילריה של תותחים בקו ראשון. למצרים מעל 1100 תותחים ומספר כזה של טנקים. על התקפת מנע הוא אומר (בעמ' 6) כי המטה היה רוצה בזה, אבל הוא - שר הבטחון - אפילו לא הציע זאת לראש הממשלה, והמטה לא לחץ בענין. על התכניות שלנו (בעמ' 7):

"... איננו מתבססים על מכת-מנע, ללילה הראשון של הבלימה. בחזית המצרית חיל האויר יוכל אולי לעשות משהו... הוא יוכל לקחת חלק בפעולה. בחזית הסורית לא יוכל לעשות במשך הלילה שום דבר. כשבחזית הסורית הפעולה תהיה של השריון, שנמצא שם.. במשך הלילה וחיל האויר יצטרף למחרת בבוקר.

בגזרה המצרית זה השריון ובמידה מסויימת - חיל האויר, על זה צריך לעבור הלילה הראשון".

למחרת היום התכנית היא להכות בשדות התעופה ובמערך הטילים הסורי, אם מזג האויר ירשה זאת.

על כוחותינו:

"בשריון בסיני כיום קרוב לשלש מאות טנקים. תוך עוד יום יגיעו עוד שלוש מאות ותוך יום נוסף - עוד שלש מאות.. בגולן יש כיום מאה וחמישים טנקים, ויכולים להגיע בשתי קבוצות עוד טנקים: אחת - מחר בין שעות הצהרים ועד לפנות ערב עוד כמאתיים וחמישים עד שלש מאות טנקים, וביום שאחרי זה - עוד מאה טנקים."

בהשיבו לשאלת השרים אומר שר הבטחון (בעמ' 15/16) שלדעתו, אם ינסו המצרים לצלוח את התעלה, יהיה זה בבחינת אבנטורה מוחלטת מצדם, שכן אפילו יצליחו להקים כמה גשרים, וחלק מכחותיהם יתקדמו מספר קילומטרים, הרי כוח השריון שלנו בסופו ישמידם, ויש לנו גם חיל אויר. לעומת זאת, הענין יותר מורכב בחזית הסורית, שכן שם יש לנו מערך כחות קטן יותר, אין מכשול בתעלה,

ואפילו יצליחו רק לעבור בשני מקומות [illegible] (שאינו מחבלים [illegible] כבר לא שם) אין הדבר זהה להתקדמות בחולות סיני. למרות זאת, הערכתו היא שלא תהיה להם הצלחה; אין הרגשה שיצליחו להגשים את התכנית שלהם, אפילו של הלילה הראשון, להתקדמות של שמונה קילומטרים.

השרים שואלים (בעמ' 9):

חשר גלילי: "מהיכן המידע הזה? האם זה הופיע פתאום היום? עוד אתמול לא שמענו שום דבר; דבר כזה, בדרך כלל המודיעין שלנו ידע מקודם, אם מתחילים להתכונן למלחמה."

חשר שם-טוב מציע הכנה פוליטית למה שעלול לקרות.

חשר פרס: "המחשבה המרכזית ששמענו משר הבטחון, שישראל תבהיר עד כמה שאפשר, שהותקפנו ולא ניתן שום פתחון-פה, שלא יאמר שהיתה כאן מלחמת-מנע ולא שום פרובוקציה. כל תכנית ההגנה ותכניות אחרות כפופות להבירן זה."

חשר הלל שואל את שר הבטחון אם לפי הערכתו המצרים והסורים יוכלו להתקדם מול השימוש בכח הבלימה היבשתי שלנו.

חשר בלילי: האם נעשה משהו להמחיש למצרים, שהם לא ייהנו מיתרון של הפתעה?

חשר שפירא: (בעמ' 11) "האם יש בטחון, שהם לא יקדימו את האופרציות הללו? אנו מצפים להם באשר יחשיך, ואם יקדימו?"

ושר הבטחון משיב על כך (בעמ' 15) שחיל האויר יימצא כפטרול כבר משעות אחר-הצהריים כדי שתהיה אפשרות לקדם התפתחות כזאת.

מתעוררת השאלה האם נתקיף מצדנו את הסורים, כאשר המצרים יפתחו בהתקפה. בשאלה זו התפתח בהמשך הישיבה דיון ארוך שהופסק רק עם מסירת האזעקה וקבלת הידיעות על התקפת האויב.

נספח א'

מהלכיו של המוסד בתחילת אוקטובר

35. מר צבי זמיר הינו ראש המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים משנת 1968 (עדות זמיר, עמ' 198-9). את תפקיד המוסד, בתחום המודיעין, הוא עצמו הגדיר כדלהלן: תפקיד המוסד הוא "איסופי בקשר לצרכי נושא איסוף מידע ... באמצעות מערכת מגעים שלו בחו"ל" (עדות זמיר, עמ' 201).

מתוך החומר הרב בנידון שהובא בפנינו יכולנו לעמוד על הישגים בולטים של המוסד בתחום איסוף המידע ממקורות טובים ביותר, ולכך אף יצאו לו מוניטין בעולם. מאחר שמר זמיר אחראי על המוסד כבר שנים מספר, יש בוודאי לזקוף לזכותו לא מעט מזה.

לעומת זה, אין למוסד, כפי שהתפתחו הדברים, תפקיד מרכזי בתחום הערכת המודיעין, וזאת להוציא ארצות ה"פריפריה". ראש המוסד משתתף לעתים בהתייעצויות שמזמנת ראש הממשלה וכן כאורח בדיוני המטכ"ל. עיקר תרומתו של המוסד בתחום ההערכה ניתנת בשני צינורות: קיום מגע הדוק עם אמ"ן, ובמיוחד יש לראש המוסד גישה ישירה לראש הממשלה הממונה בדרג הממשלתי על המוסד. המגעים בין ראש הממשלה ובין ראש המוסד היו בפגישות אשר היו מתקיימות בדרך כלל פעם בשבוע, או פעם בשבועיים, בהן היה זמיר מדווח לראש הממשלה על עניינים עיקריים שהעסיקו את המוסד, והיה מביא בפניה חומר בקשר לכך (זמיר, עמ' 249/ד). בנוסף לכך, היה נמסר דיווח טלפוני מהמוסד לתת-אלוף ליאור, המזכיר הצבאי של ראש הממשלה, אשר לו היתה גישה חופשית אליה בכל עת (ראש הממשלה, עמ' 4464). השיחות הטלפוניות היו מתקיימות בכל יום פעמיים-שלוש בין מר זמיר לתת-אלוף ליאור (עדות מר עיני, עמ' 1093). ראש הממשלה היתה מקבלת מהמוסד גם דיווח בכתב. הומצאו לה אותם מסמכים, שנקבעה להם "תפוצה גבוהה" - לפי עדותו של מר זמיר (עמ' 202) - "בעיקרו ... חומר גלם, כלומר: מידע שאני צברתי וסברתי שיש טעם שיגיע לידיעת ראש הממשלה ושר הבטחון, שהם היו קבועים בתפוצה הגבוהה, כדי שיקראו את חומר הגלם ישירות". לא היו הוראות בכתב באשר לחומר שיש להעביר לראש-הממשלה (זמיר, עמ' 249/ב, ליאור עמ' 529).

36. בנושא תפוצת החומר העיד מר עיני (עמ' 1074), שהמוסד היה מעביר את החומר ללשכת ראש המוסד, בדי שהוא יראה אותו וגם על מנת שיחליט באם יש מקום להפיץ את הידיעות כ"תפוצה גבוהה". היו הנחיות של ראש המוסד למר עיני והוא החליט, מלבד לגבי אותן ידיעות שהיו עוברות בקביעות לראש הממשלה. מר עיני גם העיד (עמ' 1095) שיש חיק שבועי שהמוסד מעביר אליו, והוא מסמן ידיעות וממליץ להעבירן לראש הממשלה. כאשר יש לראש המוסד פנאי, הוא עובר על החומר ומאשר את ההמלצה. באשר לזמן העברת הידיעות, העיד מר עיני שהחומר לתת-אלוף ליאור מועבר בדרך כלל בדיעבד, אחרי יום או חצי יום (עמ' 1073), וחלק לא קטן הועבר יום או יומיים, ולפעמים 5-6 ימים, אחרי שהחומר הופץ לאמ"ן (עמ' 1096).

ראש הממשלה העידה שהיא קוראת חומר מודיעיני רב (עמ' 4465) ושהיא ביקשה מראש המוסד להעביר אליה את כל הידיעות שראש המוסד סבור שהן חשובות כדי שתראה אותן במקור (עמ' 4462-3, וכך גם משתמע מהנספחים למוצג 57/א נספח א').

ראש המוסד אמר גם הוא בעדותו "אני רוצה לומר בהחלט שאני מבין שראש הממשלה הנחתה שכל נושא שאני אחשוב שצריך להעסיק אותה בנושא מידע איזה שהוא - הייתי מביא אותו לידיעתה" (עדות זמיר, עמ' 249/ה). אלא שלדעתנו הגדרות אלה של החומר שיש להביא במישרין לידיעת ראש הממשלה אינן ספציפיות די הצורך. אנו ממליצים שיוגדר בהוראה מפורשת ומפורטת מה הם סוגי הידיעות שעל ראש המוסד להביא אותן במישרין לידיעת ראש הממשלה.

לפי דברי תת-אלוף ליאור בעדותו, היתה "ראש הממשלה משתמשת בראש המוסד יותר בשביל עצמה, בשביל לחוש יותר, בשביל להרגיש יותר מה קורה כאן ... לפעמים יש מקרים שהיא אומרת: בבקשה, לאור זה אולי כדאי לעשות הערכה יותר מדוייקת. אבל ראש המוסד לא בא במקום ראש אמ"ן (עמ' 516).

לשאלת חברי הוועדה אישר תת-אלוף ליאור שהמוסד היה מעביר חומר גלמי ישירות לראש הממשלה ללא קשר אם זה הגיע בלקט או לא (עדות ליאור עמ' 540).

מר זמיר העיד שלא ניתן היה להעביר את כל החומר לראש הממשלה, כי היא לא היתה יכולה להשתלט עליו (עמ' 908). הקריטריון שמר זמיר קבע לעצמו היה "להביא לתשומת לבה דברים שיש בהם מעוף, המעורר תשומת לב (עמ' 249). אתן דוגמה. אם תבדקו ידיעה, נתברר שזהו דבר חדש שהוא שונה במשהו מהרגיל, אם מתארם ישנה ידיעה מדינית שאנגליה מגיעה להסכם בעניין מכירת נשק למזא"ת באיזה שהוא פריט, אם כי אין הוא הופך את העולם, אבל יש פה איזה חידוש במישור המדיני - אני מעביר לראש הממשלה" (עמ' 249).

הכוונה בהעברת חומר הגלם בתפוצה גבוהה לראש הממשלה, לשר הבטחון, ולעתים גם לשרים אחרים, היתה, לפי עדות מר זמיר (עמ' 249/ר), להפנות את תשומת לבם להתפתחות הראויה לתשומת לב, וחלק לבדיקה - וזה מבלי שיכול היה באופן אחראי לומר, שהדברים שבאו לידי ביטוי באותו חומר גלם הם באמת מדוייקים ומבטאים את ההתפתחות. לעומת זאת, בנושא כמו התרגיל, "כאשר המוסד מקבל ידיעה והוא רואה שהנושא נידון, הרי אין זו ידיעה ראשונה, ועניין התרגיל איננו דבר חדש, יש לקט של אמ"ן, והלקט הזה מופץ, אין המוסד מפיץ ידיעה כזאת אבטומטית" (עמ' 246). מר זמיר יוצא מתוך ידיעה שראש הממשלה מקבלת את החומר המופץ על-ידי אמ"ן או שדרוח לה עליו. בנושא העברת חומר לראש הממשלה מהמוסד, העיד מר עיני, שלא מעבירים את הידיעות לצרכי פעולה, אלא כידיעה בהור שכזד (עמ' 1074). "הקריטריון שהיה אז הוא, שאנחנו מעבירים בדרך כלל לראש הממשלה דברים שראש המוסד חושב שזה יכול לעניין אותה אישית, לא מכיוון שזה יכול להשפיע במשהו אופרטיבי" (עמ' 1091) ... והחומר שהמוסד סבר שהיא צריכה לקרוא כחומר גולמי ולא לקבלו דרך אמ"ן ומעובד על ידו (עמ' 1094).

אולם היו גם מקורות שידיעות מהם רצתה ראש הממשלה לראות בעצמה בכל המקרים, והחומר המגיע מהם היה מועבר אוטומטית לראש הממשלה (עיני, עמ' 1099).

לא היו חילוקי דעות שלראש המוסד לא היו שום בעיות של גישה לראש הממשלה (בך העידו ראש הממשלה (עמ' 4460), תת-אלוף ליאור (עמ' 509)

דבר זמיר, עמ' 217). י לך בעיה ר נת את ראש הממשלה, אני יכול לראותה בכל שעה שאני רוצה.")

.37 בהתחשב בנוהלי העבודה המתו ־ים, הגענו למסקנה שבמינוי מקרים חשובים לא ניצל מר זמיר בימים הראשונים של חודש אוקטובר 1973 כראוי את אפשרויותיו להביא ידיעות בפני ראש הממשלה:

א. הידיעה מיום 30.9 ובה אתרעה על מבצע מיתקפה על ישראל שעומד להתחיל ב-1 באוקטובר הגיעה לראשונה למוסד, והועברה משם לאמ"ן. שם היה הטיפול בה כמתואר לעיל (המברק הופץ בתפוצה רגילה, כלומר הוא נשלח לאמ"ן, לגורמים במוסד, ולא נשלח לשר הבטחון וראש הממשלה (זמיר, עמ' 378))

מר זמיר הצדיק למנינו את שיקולו של המוסד לא למסור הידיעה ללשכת ראש הממשלה בצורך לברר קודם את הידיעה נכונה (זמיר, עמ' 7-906).

במהלך הבירור האמור התקבל מידע נוסף מיום 2 באוקטובר בו עמד המקור על רעתו שישראל תותקף ואף הוסיף שהמבצע יתחיל בתרגיל ויהפוך למיתקפה; גם מברק זה לא הועבר לראש הממשלה (ראה גם להלן, סעיף 63).

ב-3 באוקטובר (עיני, עמ' 1093) התקיים דיון במוסד ושם גם נדונו הידיעות האמורות: מר זמיר העיד, שקיבל את הדעה כי

הלז אולי מבלבל בין תרגיל למלחמה. הוא לא ייחס לידיעה הזאת חשיבות ממדרגה ראשונה, זאת על יסוד הערכה של אמ"ן, על יסוד היכרותו את האיש ועל יסוד הסתירות שהיו בחומר שלו עצמו.

(זמיר, עמ' 919).

תת-אלוף ליאור העיד שהידיעות האמורות לא הגיעו אליו (עמ' 2530, מוצג 57/א - נספחים, שאלה מס' 2), ושמילא לא למלא מקום ראש הממשלה בזמן שהייתה של ראש הממשלה בחו"ל (עדות השר אלון, בעמ' 5110), ולא לראש הממשלה עם שובה ארצה (עמ' 2-4461).

על עניין זה אמרה ראש הממשלה בעדותה: "אני חושבת שהייתי צריכה לקבל את הידיעה של המקור כי זה מקור טוב" (עמ' 4463).

תת-אלוף ליאור הסביר את ההבדל, מבחינת הבאת הדברים לפני ראש הממשלה, בין מסירת ידיעה במישרין על-ידי המוסד ובין כלילתה בלקט של אמ"ן. הוא הוסיף בעדותו: "... ראש הממשלה כבר מכירה את (המקורות) למיניהם, שואלת ומתעניינת לדעת עליהם. ידיעה כזו בלקט הולכת לאיבוד ... אם היתה ידיעה כזו מגיעה לידי, אני הייתי לוקח מטוס ומטס לסגן ראש הממשלה מיד עם ידיעה כזו. זה נראה אחרת מאשר לקט (שבו) מופיע שזה חלק מתרגיל ... מכל הידיעות שהיו בכלל בשטח, זה שם בכלל נעלם" (עמ' 530).

לדעתנו, מר זמיר אמנם היה יכול להניח שהידיעה תיכלל בלקט של אמ"ן, וגם בדרך זו היא תגיע לידיעת ראש הממשלה ("בוודאי דרך אלוף. הרי אלוף הוציא על זה לקט. אמ"ן הוציא על זה לקט") (זמיר, עמ' 1920). אולם כאן היה מדובר בידיעה אתרעתית ובוודאי היה חשוב להביא אותה לפני ראש הממשלה במישרין. יתר על כן, דווקא אם היו ספקות באשר לנכונותה של ידיעה מסוג זה, הרי מטרה חשובה בהבאתה בפני ראש הממשלה היא לאפשר לראש הממשלה ליצור לעצמה דעה בשאלה זו.

38. ב. בלילה בין יום חמישי לששי (4-5 באוקטובר) בשעה 0230 התקבלה ידיעה אשר לפיה היתה צפויה ידיעה נוספת, משלימה, תוך יממה, ובבוקר מהידיעה הראשונה עלה שהמדובר באתרעה למלחמה (זמיר, עמ' 819).

הידיעה הראשונית הגיעה תחילה לידי מר עיני, אשר העיד בעניין זה (עמ' 1064): "לי היה ברור... חשוב ביותר, בשעתו לי היה נדמה שזו אתרעה לפתיחת במלחמה, עוד לא קרה שיהיה לנו (דבר)מסוג זה." עוד אמר מר עיני (עמ' 1065) שמכיוון שהבין את (הידיעה) כאתרעה שתהיה מלחמה, החליט להעיר את ראש המוסד ולא לחכות לבוקר. הוא טלפן למר זמיר, וטלפן אליו שוב כעבור חצי שעה בקירוב. הפעם סיפר לו מר זמיר, שראש אמ"ן טלפן אליו ומסר לו על הכנות משפחות היועצים הרוסים לעזוב את סוריה.

מר עיני הגיב שהדבר משתלב יפה עם הדיווח שלו, ואז התברר לו שבשיחתם הראשונה ראש המוסד לא קלט בדיוק שהמדובר הוא על אתרעה למלחמה. לאחר שמר עיני הבהיר לו זאת, השיב ראש המוסד שיטלפן שוב לראש אמ"ן ויודיע לו זאת (עמ' 1068). עוד אמר למר עיני שימסור בבוקר לתא"ל ישראל ליאור על הענין (זמיר, עמ' 815). מר עיני טלפן בשעות הבוקר לתת-אלוף ליאור ונאמר לו שהוא נמצא בישיבת ממשלה. מר עיני השאיר לו ידיעה וביקש שיתקשר עמו. באחת משעות לפני הצהריים התקשר עמו תת-אלוף ליאור, וסיפר לו שהיה דיון בממשלה, ובין היתר, שמעה ראש הממשלה משר הבטחון על הידיעה (עיני, עמ' 1075). מר עיני הוסיף שראש הממשלה לא היתה רגילה לשמוע דבר מסוג זה מפי שר הבטחון, ותת-אלוף ליאור העיר למר עיני שמוטב היה לו קרא לו לטלפון אף בזמן ישיבת הממשלה (עמ' 1076). לשאלת חברי הוועדה באם ידעה ראש הממשלה לאיזה סוג ידיעה משלימה ציפה ראש המוסד, העיד עיני: "כן, לי היה ברור שהם יודעים ... לי היה ברור שלליאור כל הענין ברור" (עמ' 1076). ואמנם, בהתייעצויות באותו בוקר מסר ראש אמ"ן על הידיעה (ראה לחלן).

אשר לאי העברת הידיעה לראש הממשלה עם התקבלה, העיר מר עיני שהיה נוהל קבוע שכל הידיעות מסוג זה מועברות לראש הממשלה, "כלומר - כאשר זה מגיע ללשכת ראש המוסד, הלשכה או האחראית, היא באופן אוטומטי מעבירה לתפוצה הגבוהה את החומר ... אבל זה יכול להתבטא בכמה שעות. כלומר - אני בכל אופן אף פעם לא חשבתי להעיר את ישראל ליאור בלילה על-מנת להעביר לו הודעות מהסוג הזה, כשאני יודע שלא הוא הצנור שמטפל בידיעה הזאת" (עמ' 1075-1076).

בענין מסירת הידיעה על-ידי מר זמיר לראש אמ"ן, יש הבדלים מסויימים בעדויותיהם. מר זמיר אומר שהיו שתי שיחות, ואילו ראש אמ"ן אינו זוכר אם היתה שיחה אחת או שתיים. לעומת זה, טען ראש אמ"ן שהשיחה הראשונה (למעשה היחידה שהוא זוכר בבירור) היתה אלצול שלו אל מר זמיר (עדות אלוף זעירא, עמ' 966, 995). מר זמיר אינו זוכר, אולם גם אינו מכחיש זאת. לפי תיאורו של ראש אמ"ן, הוא סיפר לזמיר על הידיעה בדבר עזיבתם הבהולה של משפחות הרוסים. מר זמיר מצידו סיפר לראש אמ"ן (לדברי ראש אמ"ן אחרי זה (עמ' 996), ואילו מר זמיר אינו זוכר אם לפני כן או אחרי כן) על הידיעה ועל ציפייתו להשלמתה (עדות זמיר, עמ' 803).

לדברי מר זמיר, הוסיף הוא שהנושא הוא ענין של מלחמה. לדבריו, אמר: "... זוהי מלחמה. תאריך אין לנו כי(הרמז) איננו תאריך אבל זה imminent... ואלי(זעירא)אומר: זוהי מלחמה" (עמ' 245).

לעומת זאת, העיד אלוף זעירא במנינו שראש המוסד אמר לו, שהוא יקבל את הידיעה המשלימה תוך היממה והוא, זעירא, ביקש שאם הידיעה קשורה במלחמה, יודיע לו זמיר בדרך המהירה ביותר. הוא טען שלא ידע שהידיעה הראשונה כבר אומרת שמדובר במלחמה. "זה אני שומע בפעם הראשונה, פה ועכשיו (עמ' 698), שהיה כאן "... סימן אזעקה, כפי שאני מבין עכשיו - זה אני שומע עכשו בפעם הראשונה ..." (עמ' 969), ובהמשך: "האמת היא שאני לא ידעתי בכלל את זאת לא (ידיעה) שגרתית" (עמ' 972).

לשאלות חבר ועדה אשר ציטט את דברי האלוף זעירא בהתייעצות הצבאית אצל ראש הממשלה ב-5 באוקטובר לפני הצהריים, ששם אמר שזמיר מחכה בדתיפות לידיעה בענין אתרעה ("צביקה למסור את הדברים החשובים עוד הלילה" (מוצג 57)), ענה האלוף זעירא: "יכול להיות שצביקה אמר לי משהו בענין זה" (עמ' 976) והסביר: "אני הבנתי זאת כללית כאתרעה. לא כמשהו בטוח; לא משהו אימיננטי, לא כמשהו ברור. אני מתרשם שכך זה גם הובן במוסד, היות והמוסד באופן מסודר לא העביר, לאמ"ן אף מילה בנושא זה ..." (עמ' 994).

לפי דברי שניהם, סוכם ביניהם שמר זמיר יודיע ביום ששי, מיד כאשר יהיו לו ידיעות בדבר מלחמה. עיני העיד בענין זה: "...בבוקר כאשר פגשתי אותו (את זמיר) הוא אמר לי ... שהוא שוחח עם ראש אמ"ן בנושא ההתרעה ..., ראש אמ"ן בקש שהמוסד יעביר לו אישית כל הודעה שתגיע בנושא של פתיחה במלחמה, בכל שעה. ומכאן בקש ממני ראש המוסד שכאשר אדע ממנו על ... פרטים בעלי משמעות בנושא של פתיחה במלחמה, שאני אטלפן גם לראש אמ"ן - דבר שאני אף פעם לא עושה, שאמסור לו את הפרטים הביתה בלילה" (עמ' 1069).

39. לדעתנו, אין צורך להכריע בין גרסי התיאורים. מהעדויות, בצירוף דברים שנאמרו בהתייעצות אצל ראש הממשלה, יוצא שהיתה לראש אמ"ן ידיעה מספקת על תוכן הענינים בכדי להתייחס לנושא כענין רציני (ראה גם להלן). לעומת זה, היתה ההוראה של מר זמיר למר עיני למסור על הענין לתת-אלוף ליאור סתמית מדי ולא היה בה די הצורך להבטיח שהענין יובא לידיעת ראש הממשלה שלא בעניין של שיגרה. לפי שיקול דעת יותר נכון היה מקום שמר זמיר, עוד לפני המשך טיפולו בענין באותו בוקר, היה בעצמו מתקשר עם ראש הממשלה ומוסר לה מילולית ככל האפשר את הידיעה שקיבל. בהערכת מצב יש מרכיב של אינטואיציה, ואין להוציא מכלל אפשרות שהודעה ישירה כזו, על ידיעה זאת, היתה משפיעה על הדעות שראש הממשלה יצרה לעצמה על המצב ב-24 השעות שלפני קבלת האתרעה הסופית ביום הכיפורים בבוקר.

בענין זה העידה גב' מאיר עצמה: "... להגיד עכשיו מה היתה יכולה להיות תגובתי ביום ששי בבוקר לו ידעתי על תוכן השיחה ולו היה אומר לי, בנוסף לחידוש הזה של משפחות רוסיות - זה אולי היה מצטרף לאיזה דבר. אבל אני לא רוצה להגיד עכשיו בבטחון" (עמ' 4459). דברים אלה מתקבלים גם על דעתנו.

מר זמיר הסביר לגבי התנהגותו שהאתרעה שהוא קיבל היתה ללא ציון תאריך של ההתקפה: "אילו היה (בידיעה) תאריך, אין לי שום ספק שלא הייתי מחכה רגע ... לא היה ברור לי שזה ה-6 לאוקטובר אולי זה ה-12" (זמיר, עמ' 817).

הסבר זה אינו מתקבל על דעתנו. היתה זו תקופה של מתח ואז בהירות, כאשר אף הערכתו של ראש אמ"ן, שלא תהיה מלחמה, החלה להתערער לרגל הידיעה של יציאת הרוסים, שאותה שמע מר זמיר מפיו של ראש אמ"ן בלילה.

לדעתנו, נתפשר כאן ראש אמ"ן דראש המוסד לאותה טעות בחשיבה: מתוך כך שבצדק היה ודרכים לקראת התוכן של הידיעות הספציפיות שעמדו

לקבל, לא ייחסן משקל מספיק למשמעות האתרעתיה שהיתה בעצם הידיעה הראשונה. מתוך כך לא ייחס ראש אמ"ן יותר משקל לענין זה בהעלותו אותו בהתייעצות עם ראש הממשלה, וטעה מר זמיר בכך שלא פעל כפי שאמרנו.

במקום אחר בדו"ח זה (בסעיף 35) אנו מציינים לטובה את תרומתו החשובה של המוסד באיסוף מידע חיוני ביותר לשלום המדינה. כאן אנו רואים מקום להוסיף כי שתי הטעויות בשיקול דעת שעליהן הצבענו בנספח זה הן מסוג הטעויות שהאפשרות לטעות בהן טבועה (אינהרנטית) במהות הפעילות שהמוסד וראש המוסד עוסקים בה, ואין בהן כדי לפגום פגימה של ממש בהתרשמותנו החיובית מעבודתם, על פי כלל הראיות שהובאו לפנינו.

<u>נ ס פ ח ב'</u>

<u>צעדים מדיניים בחו"ל בימים 5-6 באוקטובר</u>

40. בימים לפני פרוץ המלחמה ועד אחר יום כפור היה שר החוץ בניו-יורק והיה פעיל שם במרכז האו"ם. לדבריו באה המלחמה לו ולמשרדו, כהפתעה, והדבר היה מנוגד להערכות לגבי המצב הצבאי (עדות השר אבן, עמ' 723): בהערכה זו היה משקל מיוחד, ומסתבר משקל מכריע, להערכות של אמ"ן. הגישה היתה של סבירות נמוכה של מלחמה, ואם סאדאת יתחיל בה בכל זאת, יקבל מכה כזו, שכח הרתעתנו יגדל ולא יפחת.

עוד הסביר השר אבן לועדה שלישראל היה אינטרס מדיני להוריד את מתח צפיות המלחמה. הוא הבהיר שבזה אינו מתייחס לענין של כוננות, אלא לענין ההערכה המדינית. השר ציטט את הדברים הבאים כמשקפים את גישתו:

"נעקוב בעירנות וברצינות לקראת כל אפשרות חמורה, אך לא נתעלם מאפשרויות שיש כאן מסע הפחדה בינלאומי, מסע שאין לנו כל חובה לשתף פעולה עמו" (עמ' 738). הוא גם נקט בגישה שהוא מייעץ לזרוע הבטחונית להניח שתהיה מלחמה ולזרוע המדינית להניח שיש אפשרות של מו"מ של שלום (עמ' 738).

לדברי חשר ערך ב-4 באוקטובר גם ארצות-הברית לא היתה מודעת למשבר קרוב. באותו יום דובר עם ד"ר קיסינג'ר ששני שרי החוץ ידונו ביתר בדבר הצעדים הבאים, כאשר מר אבן יזדמן לניו-יורק בפעם הבאה. הכוונה היתה לתקופה שאחרי הבחירות בישראל, שעמדו להתקיים בסוף אוקטובר, שאז יימצאו גם מר אבן וגם שר החוץ המצרי, ד"ר זיאת, בארצות-הברית (מכתב שר החוץ לועדתנו מ-29.1.74).

41. בשעות המוקדמות של הבוקר לפי שעון ניו-יורק, ביום 5 באוקטובר, הגיע למר מרדכי שלו, ממלא מקום ראש השגרירות ישראל בוושינגטון, (השגריר דיניץ שהה באותם ימים בארץ בגלל פטירת אביו), מברק סודי ביותר (מוצג 89/א) מאת מר מרדכי גזית, מנכ"ל משרד ראש הממשלה, שנשלח מירושלים באותו יום בשעה 11.40 לפני הצהרים לפי שעון ישראל, וזה לשונו: "בעוד זמן מה יגיעכם מברק שיחייב פגישה דחופה עם (שר החוץ האמריקאי). ברר נא היכן הוא נמצא. אם בניו-יורק או אצלך. מסור נא על העניין לשר החוץ. אם הוא בניו-יורק התלווה נא לשר החוץ לפגישה זו. אם הוא בוושינגטון קיים נא אותה לבד. הפגישה צריכה להיות מצומצמת רק אבן ואתה. יש לקיים הפגישה במשך היום".

מר שלו הודיע את תוכן המברק מיד לשר אבן. בשיחה הביע מר אבן את ההנחה שהדבר נוגע למצב הבטחוני; אחרת למה יהיה צורך בפגישה נוספת ודחופה עם ד"ר קיסינג'ר. בירור העלה שד"ר קיסינג'ר אמנם נמצא בניו-יורק והיה נתון בשורה של פגישות עם שרי החוץ, ולא ניתן היה לקבוע שעה מדוייקת לפגישה בינו ובין השר אבן. אולם סוכם שכאשר יגיע החומר מן הארץ ידיע מר אבן שפגישה, ולפי תוכן העניינים יאלתרו השרים פגישה או מגע. עברו כל שעות הבוקר ורוב אחה"צ והחומר בושש לבוא. עוזרי ד"ר קיסינג'ר שאלו אם עוד מבקשים את השיחה, שכן יותר מאוחר בערב ד"ר קיסינג'ר לא יהיה פנוי. עוזרו הצבאי של ד"ר קיסינג'ר שהיה אותה שעה בוושינגטון, גנרל סקוקרופט, גנרל בבית הלבן בדרג גבוה, העוזר הצבאי-מדיני של קיסינג'ר בבית הלבן (עדות ראש הממשלה, עמ' 4502), איש בעל עמדה חשובה, הציע בשמו

ובשם ד"ר קיסינג'ר, שכאשר יגיע החומר הוא יועבר אליו, והוא ידע בכל רגע נתון למצוא את ד"ר קיסינג'ר (עדות השר אבן, עמ' 742).

לבסוף הגיע המברק מהארץ, לפי עדותו של מר אבן, בשעה 17.30 לפי שעון ניו-יורק (עמ' 742). במברק של מר שלו אל מר בזית משעה 18.00 הוא מדווח "המברק קבלתי בשלמותו ב-16.30" (מוצג 268), ואנו מכינים ש-17.30 היא השעה, בה שמע מר אבן בניו-יורק על המברק. המברק נשלח בהול על-ידי מר בזית אל מר שלו בשעה 18.10 לפי שעון ישראל* וזה לשונו (מוצג 267): "ראש הממשלה מבקשת את הבא: 1. להלן הודעה (לד"ר קיסינג'ר). נא מסור תוכנה מלולית ובמדוייק", וכאן בא תוכן ההודעה שעיקרו:

"(1) המידע שהצטבר אצלנו חייב אותנו לקחת בחשבון שמערך הכוחות של האויב נובע מאחד משני מניעים: א - הערכה בתום לב מצד אחת משתי המדינות שאנחנו מתכוונים להתקיף את שתיהן או אחת מהן, ב- כוונה מצידן, או מצד אחת מהן, להתקיף אותנו.

(2) אם ההתפתחות באה מחששותיהן מפעולה מצדנו, חששות כאלה הם חסרי יסוד לחלוטין. אנו רוצים להבטיח לו אישית שלישראל אין כל כוונה להתחיל בפעולה צבאית נגד סוריה או מצרים, ואנו, להיפך, שואפים לתרום להרגעת המתח הצבאי באזור. לכן אנו מבקשים באמצעות האדיבה (של ד"ר קיסינג'ר) להודיע לערבים ולסובייטים על בישתנו, במגמה להפיג חשדותיהם ולהחזיר שקט לאזור.

(3) אם סוריה או מצרים מתכוונת להתקיף חשוב להבהיר להן מראש שישראל תגיב הזק ובכוח רב. היינו רוצים שיביא זאת לידיעת הערבים והסובייטים בצנורות העומדים לרשותו.

---

* לדעתנו רצוי שמשרד ראש הממשלה ומשרד החוץ יבדקו למה דרוש זמן כה רב עד שיגיע מברק בהול ויפוענח.

2. בנפרד תקבל ... תדרוך והערכה מודיעינית ... מסור תדרוך זה בכתב (לד"ר קיסינג'ר) ..."

מר שלו ביקש פגישה עם הגנרל סקוקרופט בוושינגטון ומסר לו את השדר וכן את התידרוך המודיעיני. הגנרל הגיב "כמי שנרגע" והוסיף שכבר פעמיים באותו יום ביקש הערכה מודיעינית מהגורמים שלו, וההערכה היתה שבפעולות הערבים מדובר באמצעים הגנתיים (עדות השר אבן, עמ' 745). תגובת הגנרל סקוקרופט הועברה ארצה, ומר אבן הלך להתפלל כל נדרי. הנחתו היתה, שד"ר קיסינג'ר לאחר שיקבל מברק כזה, יודיע לנו כעבור יום או איזה זמן, מה אומרים הסובייטים, הסורים והמצרים על העניין.

42. למחרת בבוקר יום הכפורים, 6 באוקטובר, בשעה 0620 לפי שעון ניו-יורק, קיבל מר אבן מברק מהשר גלילי (מוצג 86) שנשלח בשעה 1015 לפי שעון ישראל, לפיו עומדים לפני התחלתה של התקפה מתואמת בין מצרים וסוריה באותו ערב. מטרתה – רמת הגולן וצליחת התעלה, הירדנים לא ישתתפו. יש ריכוזים במערך הגנתי-התקפי, שגריר ארצות-הברית הוזמן לראש הממשלה לשעה 10.00 בבוקר. היה זה לדברי מר אבן מעבר חד עבורו מהשדר ביום הקודם למברק זה בבוקר (עמ' 742).

בשעה 0650 או 0640 השיג מר אבן את ד"ר קיסינג'ר בטלפון במלון וולדורף-אסטוריה, ששם היה גר, וזה אמר לו שהוא כבר החל לקבל קטעים משיחת ראש הממשלה עם שגריר ארצות-הברית קיטינג. למר אבן היה רושם שד"ר קיסינג'ר לא עשה פעולה בעקבות השדר מהיום הקודם, והוא הציע לקיסינג'ר כעת שיפעל להבהרת כוונותיהם ולמניעת התקפת הערבים. ד"ר קיסינג'ר מצדו הציע שמר אבן יתקשר עם מזכיר האו"ם, ד"ר ולדהיים. ואמנם ד"ר קיסינג'ר פנה לשר החוץ הסובייטי ולשר החוץ המצרי בסביבות השעה 07.00-07.15 (שעון ניו-יורק) ומסר למר אבן שהשגריר הסובייטי נתן תשובה חמקנית, ואילו המצרים טענו שישראל מתקיפה בפוחנה, טענה שלא היה לה כל שחר. ד"ר קיסינג'ר אמר שאינו מאמין שאנחנו נעשה דבר כזה אבל בקש מאד להשיג תגובה ישירה מראש הממשלה, מפני שהוא לא רצה להתבסס על נחושים אלא על הכחשה. מר אבן טלפן, איפוא,

לראש הממשלה בסביבות 07.30 והיא כמובן הכחישה את הספור מכל וכל. מיד לאחר מכן דיבר בטלפון מר אבן גם עם מנכ"ל משרדו, מר קדרון, בסביבות השעה 08.00 זמן ניו-יורק, שעה 14.00 זמן ישראל, ומר קדרון אמר לו שלפני כעשר דקות החחילה ההתקפה. השגריר תקוע דיבר עם ד"ר ולדהיים שאמר לו שהוא מתפש את המצרים והסורים.

43. מהאמור עולה, שהשליחות של מר אבן לא יצאה אל הפועל כפי שרצתה ראש הממשלה, כי השדר והתדריך שצורף אליו לא נמסרו במגע אישי בין שר החוץ לד"ר קיסינג'ר, אשר כמו מר אבן, היה אותה שעה בניו-יורק. עוד מסתבר שד"ר קיסינג'ר בסוף לא פעל בעוד מועד, כפי שראש הממשלה רצתה שיפעל, דהיינו שיבהיר למצרים במישרין ובאמצעות הסובייטים, שלנו אין כל כוונה תוקפנית, אבל נגיב בחוזקה אם נותקף. ואמנם היה מצורף לשדר התדריך המודיעיני (מוצג 269, ראה להלן, סעיף 49(י)), אשר היה מרגיע ביסודו, ולא היה בו כדי לתת הרגשה של דחיפות ושל דאגה מיידית, לא לד"ר קיסינג'ר ולא לשר אבן. אבל בנסיבות שנוצרו מסביב לענין מסירת השדר והתדריך, היה מר אבן מיטיב לעשות, אילו, ברוח השליחות שהוטלה עליו, היה משתדל להתקשר עם ד"ר קיסינג'ר, לפחות בטלפון, מיד אחרי מסירת החומר על ידי מר שלו, כדי להוסיף, ולו בדיעבד, לפניה את המשקל האישי שלו. בזה היתה נמנעת הרגשת הספק, אם כי ספק קל בלבד, שמא היתה פניה כזאת ממריצה את ד"ר קיסינג'ר לפנות לרוסים עוד בו ביום*.

---

* נציין בהקשר זה דברי מר אבן במכתבו לועדתנו מיום 29.1.74:

"בהיותו בארץ ב-16 בינואר 1974 העלה ד"ר קיסינג'ר ביוזמתו כמה זכרונות בשיחה אתי שעה שנסענו לנמל התעופה בלוד. הוא אמר: 'אתה יודע - הלכתי ליסון במרצאי 5 באוקטובר 1973 בלב שקט. התוצאה הכוללת של החומר שהעברתם אלי היתה מרגיעה. אמנם גב' מאיר התיחסה לאפשרות של מלחמה כאפשרות השניה המשתמעת מהריכוזים, אך גם איזכור זה שנראה לי נטול הדגשה (unemphatic) נוטרל על ידי החומר המודיעיני שנימק את הריכוזים בנימוקים אחרים. מה גם ובאותו יום ביקשתי הערכות עצמאיות ממקורות מודיעין אמריקנים והללו דיברו על מערכים 'הגנתיים' בסיני ובגולן. סיכומו של דבר חשבתי שלמחרת אעשה בירור מסויים אצל הסובייטים והמצרים, אך בסך הכל החומר שהמצאתם לי מירושלים בכללותו לא היה יכול להווה בסיס לחרדה דחופה אצלי'."

חלק שלישי: המידע והערכתו על-ידי אמ"ן

.44 לפני שאנו באים לבחון את הביקורת שהבענו על הערכת אמ"ן וגורמים אחרים, רצוננו לחזור ולהדגיש את אשר נאמר בסעיף 9 לדו"ח החלקי: נזהרנו מאד שלא להיתפס ל"חכמה שלאחר מעשה", והשתדלנו לראות את הדברים באספקלריה של המצב כפי שהיה בשעת ההערכות שנעשו וההחלטות שנתקבלו. עוד שומה עלינו להעיר שיצאנו מתוך הנחת-היסוד שבמצבה המיוחד של מדינת ישראל מחייבת תורת הבטחון שלה את קיומם של שלושה תנאים, והם: (1) כוח-צבאי-סדיר קטן יחסית (כולל חיילים בשירות מילואים פעיל). (2) סדרי גיוס מהירים ויעילים של המילואים (אנשים וציוד) המהווים את עיקר כוחה הצבאי של המדינה. (3) תקופת התרעה המספקת לאפשר גיוס מסודר ומבעוד מועד של המלואים בהתאם לתכניות והמצב המדיני; מתן התרעה מספקת על כוונת האויב לפתוח במלחמה בעתיד הקרוב מהווה חלק מ"התכנות", והיינו בתחום עיסוקו המיוחד של המודיעין הצבאי. יחד עם זאת, יש לציין ששלושת התנאים האמורים אינם פוטרים מהצורך שתהיה תכנית של התכוננות למקרה של התקפת-פתע בוללת מצד האויב, ללא התרעה.

פרק א: "הקונצפציה" של אמ"ן.

"אילו ידענו תמיד את כוונות האויב, או אז היתה ידנו לעולם על העליונה, אפילו כוחותינו נחותים במספרם".

(פרידריך הגדול, 1753).

.45 כפי שצויין בסעיף 11 לדו"ח החלקי, אחת הסיבות העיקריות לכשלון של גורמי ההערכה היתה בעוצה בדבקותם העקשנית של ראש אמ"ן ואמ"ן/מחקר במה שקרוי בפיהם "הקונצפציה", שלפיה (א) לא תצא מצרים למלחמה נגד ישראל אלא אם תבטיח לעצמה תחילה יכולת אווירית לתקוף את ישראל בעומק, ובמיוחד את שדות התעופה העיקריים של ישראל, כדי לשתק את חיל האויר הישראלי, ו(ב) סוריה לא תצא להתקפה רבתי על ישראל אלא בעת ובעונה אחת עם מצרים. והרי קטעים אחדים מעדותו של אלוף זעירא על הנושא הזה :

"אחת מאבני היסוד של הערכת המצב היתה - והסברתי זאת על יסוד החומר - שמצרים לא תתקוף כל עוד מצבה האוירי לא יאפשר לה לתקוף את שדות התעופה בעומק ישראל... בתוך שני שהיא אחת מאבני היסוד של הערכת המצב - שסוריה לא תצא למלחמה כוללת נגד ישראל בעצמה (עמ' 81 של פרוטוקול הועדה).

"הייתי אומר שזו הקונצפציה של המודיעין, זו קונצפציה של מחלקת המחקר" (עמ' 82).

"תנאי שני היה מטוסי קרב - הפצצה לעומק, מטוסי קרב- הפצצה הוא (סאדאת) לא קיבל... הבעיה - הקונצפציה" (עמ' 74).

"אנחנו מעריכים ש-5 טייסות זה המספר ההגיוני שיכול לתת למצרים את ההרגשה, שהם יכולים לנטרל את חיל האויר שלנו בבסיסיו... שאלנו את עצמנו מתי מעריכים ... (שתהיינה למצרים) 5 טייסות... הערכנו לא לפני 75" (עמ' 939).

"יש למיראז'ים שני אספקטים לגבי מדינת ישראל : אחד: עצם האפשרות להגיע לעומק, לאמור, לזרוק פצצה על ת"א. ב) אפשרות לתקוף שדות תעופה. ... הקונצפציה שלנו אמרה - ביסודו של דבר מה שהמצרים רואים כתנאי, האפשרות לנטרל את חיל האויר שלנו, הבעיה לא לזרוק שלוש פצצות על תל-אביב, אלא לנטרל את חיל האויר. לכן אנחנו העריכנו, שיש צורך ב-5 טייסות" (שם).

"ההערכה שלנו היתה מונחית על ידי מושגים והערכות, שמצד אחד אין למצרים הכוח, בעיקר הכוח האוירי לתקוף, כל עוד לא יהיה לה כוח אוירי בסדר גודל של 5 טייסות קרב הפצצה לעומק רב, וזאת על מנת לתקוף את שדות התעופה שלנו... כל עוד לא יהיו גורמים אחרים אשר ידחפו את מצרים למלחמה - היא לא תלך למלחמה" (עמ' 1006).

<u>ביאור הקונצפציה</u>

46. הביאור של הקונצפציה לא יהיה שלם, בלי שנוסיף את הדברים הבאים: <u>ראשית</u>, בולט הוא שמבין שני יסודותיה האמורים, היסוד "המצרי", להבדיל מ"הסורי", הוא הדומיננטי ובו המפתח להבנת כוונתן של שתי "מדינות העימות" לפתוח, בעת ובעונה אחת, במלחמה כוללת נגד ישראל בשתי החזיתות; שהרי סוריה לא תצא למלחמה רבתי (לפי הקונצפציה בחלקה השני) אלא אם מצרים תעשה כן. להלן תהיה הנחתנו שהיסוד הסורי הוא נכון ולפיכך נניח אותו כאן בצד ונתרכז ביסוד המצרי. כפי שראינו לעיל, תוכנו של יסוד זה הוא שמצרים לא תפתח במלחמה כוללת בלי שתהיינה לה חמש טייסות של מטוסי קרב-הפצצה לטווח ארוך, כך שבאמצעותן תוכל לתקוף את שדות התעופה של ישראל ובדרך זו לשתק את חיל האויר שלנו וכן, למנוע התקפות אויר בעומק מצרים או להשיב עליהן בהתקפות תגמול על מרכזי האוכלוסיה של ישראל.

כיון שמצרים טרם השיגה אותן (אלא רק טייסת **אחת של** מירג'ים מלוב וטייסת מטוסי הנטר מעירק), לא היה סאדאת מוכן לצאת למלחמה. אכן, מה שיש להבהיר כאן הוא כי הקונצפציה, בחלקה המצרי, ניזונה מההבחנה, אותה אימץ לעצמו ראש אמ"ן, בין היכולת הצבאית (capability) של האויב לבצע התקפה רבתי לבין כוונתו (intention) לעשות כן; ולא הרי זה כהרי זה. זאת אומרת, לכוחות הקרקע של מצרים היתה אמנם האפשרות הטכנית לצלוח את התעלה אך הכוונה לפתוח במלחמת כוללת על ידי צליחה היתה מסאדאת והלאה בגלל עליונותה האווירית של ישראל ואי השגת מטוסי קרב הפצצה במספר המספיק להתגבר עליה. זו היתה נקודה המוצא של בעלי הקונצפציה וגם זה עולה מעדותו של אלוף זעירא:

"אם אני כקצין מודיעין של הרמטכ"ל הייתי צריך לבדוק את האפשרויות הפתוחות של האויב לאור הקייפביליטיס שלו - ולא לאור ה'אינטנשנס' - הייתי צריך לבוא ולומר: 'קייפבליטיס' מבחינה טכנית טהורה לחצות את התעלה יש לו תמיד. אבל זה חלק מתורת החיים שלנו; כך אנחנו חיים למעשה מ-1949. פירושו של דבר... היסוד שלי צריכה היתה להיות לא 'קייפביליטיס' אלא 'אינטנשנס', היות ו- 'capability' מבחינת יחסי כוחות... קיימת היתה לפחות כצד היבשתי ... כל הזמן... ואז מחלקת המחקר של חיל המודיעין עסקה בעיקר בנושא ה- 'intentions' הכוונות, וזאת חשוב מאד להדגיש. וכשאני באתי לחיל המודיעין וקבלתי את תפקידי ובדקתי את העניין - נאמר לי שיש לנו הוכחות שמצרים מבחינת הכוונות שלה מצאה שאיננה יכולה ומסוגלת להקיפת ישראל, לא בגלל יחסי הכוחות היבשתיים אלא בגלל יחסי הכוחות האויריים. והמקובל אצל המצרים היה... שכל עוד אין יחסי כוחות אויריים מספיקים, וכל עוד אין למצרים כושר לתקוף בעומקת של ישראל - בעיקר נגד שדות התעופה של חיל האויר הישראלי - היא לא תצא להתקפה..." (עמ' 51).

"היות ומבחינת היחסים לכוחות הפרמננטיים לאורך הגבולות, הרי אם אמנה מנתחים את המלחמה לפי 'קאפביליטיס' ולא 'אינטנשנס'... קאפבליטיס קיימים כל הזמן ולכן אין לנו ברירה אלא לעבור אל אינטשנס - אחת מאבני היסוד של הערכה המצב היתה... שמצרים לא תתקוף כל עוד מצבה האוירי לא יאפשר לה לתקוף את שדות התעופה בעומק ישראל .... אותו גוף מחקרי האומר, שמצרים לא תצא למלחמה בטרם יש לה יכולת אוירית, וכל עוד שהיא רואה שיכולת אוירית זו לא הגיעה, הרי הוא מניח שמבחינת הכוונות לא קיימת הכוונה למלחמה, לחצית התעלה" (עמ' 81).

"יחסי הכוחות היבשתיים הקבועים לאורך התעלה
וברמת הגולן היו תמיד כאלה שניתן היה מבחינה יבשתית
להקיף את ישראל ולהצליח. כך שלא ניתן היה במישור
היבשתי לפחות, לנהח את המצב לאור הקאפביליטיס"
(עמ' 1038).

"המצב לאורך החזיתות בגלל יחסי הכוחות הקבועים
... משני הצדדים, לא מאפשר לעשות הערכה מודיעינית
וזה כשלעצמו מהווה קושי רציני למודיעין, אנו בנינו
את ההערכה שלנו על קונצפציה שהיתה קשורה באינטנשנס,
בכוונות של האויב, ואמרנו: כוונותיו של האויב להכנס
למלחמה הן אך ורק לאחר שסדר הכוחות האוירי שלו יגיע
לרמה מסויימת" (עמ' 1041-1040). "... לכוחות היבשה
יש (היכולת לחצות את התעלה) אבל הם יפחדו להפעיל את
הקאפביליטי הזה, כי הם יודעים שאנחנו נתקוף אותם
לעומק, ולהם אין במה לתקוף אותנו, לכן האינטנשנס
לא יוצאים לפועל" (עמ' 1041).

<u>שנית</u>, לשיטתו של ראש אמ"ן צריכה היתה הקונצפציה לעמוד בעינה
וההערכות בדבר כוונת האויב לפחות במלחמה כוללת היו תייבות להתבסס עליה,
כל עוד לא הובאו בפניו הוכחות ברורות, שהיה בכוחן לערער עד היסוד.
אלה דבריו:

"כדי שמחלקת מחקר תבוא ותאמר שעומדת לפרוץ מלחמה,
צריכות להגיע ידיעות שתנפצנה את הבנין המבוסס על
שני אבני יסוד" (עמ' 82).

"כאשר אנו התקרבנו ל-6 באוקטובר, השאלה שעמדה היתה:
האם קיימים מספיק כוחות כדי לנפץ את הבנין הזה ?
כי היה בנין לובי מסוליים... שנבנה על ידי אנשי המחקר
החל מ-1971 ועמד במבחנים רבים... באופן טבעי, בנין
שעומד במבחנים, כל מיבחן שהוא עובר רק מחזק את הבנין"
(עמ' 83-82).

"אם ישנה קונצפציה – מה שיכול להרוס אותה זה
ידיעות, ולמעשה כל מה שאני מנסה להסביר זה שלא היו
ידיעות שתערבבו אותן כאלה היכולות להרוס את הקונצפציה"
(עמ' 1010).

"... את ראש המודיעין רוצה להיות מאד מאד קפדן
דגאמן אך ורק לידיעות שיש לו ולהערכות שיש לו,
על מנת לבוא לרמטכ"ל ולשר הבטחון ולממשלה ולומר:
פה הולכת להיות מלחמה, הוא חייב להציג 'אוידנס',
ולי לא היתה לקראת המלחמה הזאת שום ידיעה שיכולתי
להציג אותה כ'אוידנס'" (עמ' 1051 ; ראה גם עדותו
כרום זו בעמ' 5748).

שלישית, לדבריו לא בנה ראש אמ"ן על הקונצפציה בלבד, אלא האמין רציפה שאם בכל זאת יחליט שליט מצרים לפתוח במלחמה רבתי כאשר לא נתמלא עדיין התנאי שהציב קודם לצורך משימה זו (רכישת חמש טייסות של מטוסי קרב-הפצצה) כי אז יתקבלו באמ"ן ידיעות והוכחות בסרחות המכילות אינדיקציה חד-משמעית להחלטתו זו, וזאת בעיקר דרך מקורות מסויימים, בעלי נגישות ואמינות מעולות, שעמדו לרשות אמ"ן. בענין זה ראה, איפוא, אלוף זעירא משום ביטוח משני למקרה שבמצב מסויים יכול שהקונצפציה לא תתאמת ולא תעמוד במבחן, כך שחרף זאת יהיה כידו לתת לצבא התרעה בזמן שיספיק לגיוס המילואים בדרך תקינה לפני שתפרוץ המלחמה:

> "באו אלי אנשי המחקר ובנו לי קונצפציה,
> שנראתה לי הגיונית. השאלה שאני שואל את עצמי :
> איזה הביטוח שלי במידה ואנשי המחקר טועים ?
> הביטוח שלי היה [במקורות מסויימים, בעלי נגישות
> ואמינות מעולות] ואמרתי לעצמי: נניח שהם טועים,
> אזי אני מוכרח לקבל אינדיקציה חד-משמעית שהם טועים,
> באמצעות אותם המקורות, וזהו כל התורה על רגל אחת.
> יש קונצפציה. צריכות לבוא עובדות ולערער אותה.
> יש לי פה [מקורות מעולים] דרכם אני אקבל את
> האינדיקציה. האם קונצפציה זו קיימת או מעורערת.
> זה בדיוק תמצית התמצית של כל המחשבה שלי"
> (עדות זעירא, עמ' 686).

> "אני הסתכלתי על [המקורות ההם] כביטוח למקרה
> שישנה טעות בקונצפציה... [מהם] קיויתי לקבל את האמת
> המפורשת" (עמ' 1032).

> "אני העריכתי [שמאותם המקורות] אני אקבל התראה...
> לא רק מהם... גם ממקורות אחרים. אבל עיקר בטחוני
> היה במקורות הנ"ל. ובמשך כל התקופה של השבוע הראשון
> של אוקטובר לא מצאתי אף ידיעה שהצביעה אפילו ברמז
> על מלחמה ולא מסודרה במסגרת של תרגיל. אני היום
> בדיעבד יכול לומר שאני חושב שאם מצרים היתה הולכת
> למלחמה בלי כיסוי של תרגיל ובלי מאמץ מניעתי הדבאתי
> כל כך מוצלח, אני חושב [שהמקורות הנ"ל היו נותנים]
> את האינדיקציה" (עמ' 1044).

<u>תולדות הקונצפציה והנימוקים לאימוצה על ידי ראש אמ"ן</u>

47. כאן צריך להזכיר שהקונצפציה הנדונה היתה רווחת באמ"ן (מחקר) עוד משנת 1971 וכאשר אלוף זעירא נתמנה באוקטובר, 1972 לתפקיד ראש המודיעין הצבאי והקונצפציה הוצגה בפניו, הוא אימץ אותה לעצמו לאחר שמצא שהיא

מבוססת על ידיעות מהימנות ביותר (מוצגים 3 ו-4; ראה עדותו, עמ' 5 ואילך; הקטע בעמוד 81 שהובא לעיל; עמ' 125). זכר לקונצפציה מצוי בסקירת מודיעין מיוחדת מחורף 1972 (מוצג 170). בחלק הלכן של מוצג זה כתוב (עמ' 16-17, 19):

"11. ... מלחמת 'ששת הימים', ואחריה מלחמת ההתשה, הפכו את העליונות האוירית הישראלית לסיוט המהלך אימים על המצרים... ניתן לסכם את דעתם [של המצרים] ... בכך שאין סיכוי לנצחון צבאי מצרי ללא איזון העליונות האוירית הישראלית, אם לא ביטולה כליל".

"12. להשגת היכולת לאיזון העליונות האוירית הישראלית רואה הפיקוד המצרי שני תנאים הכרתיים:-
א. קבלת מטוס קרב-הפצצה ארוך טווח ומהיר שניתן יהיה בו ......
2) במקרה של מלחמה כוללת... להשיג כושר הרתעה שיחייב את ישראל לרתק בעומק שטחה את עיקרי מטוסי הקרב-הפצצה שלה (מיראז'ים ופנטומים) למשימות הגנה. יתר על כן, הפיקוד המצרי אינו מסתפק בהשגת כושר הרתעה, אלא דורש שיסופקו לו מטוסי קרב-הפצצה, ע"מ שיוכל לתקוף את ח"א הישראלי בבסיסיו שבעומק ישראל תוך מינימום אבידות. היכולת לבצע משימה זו חיונית, לדעת הפיקוד המצרי, גם על מנת להבטיח עליונות אוירית מקומית, שתאפשר חיפוי וסיוע אויריים מלאים לכוחות היבשה הצולחים לסיני" (ההדגשה שם).

"16. לסיכום - במרכז קונצפצית הרכש המצרית כיום עומדת השגת הנשק והאמצעים לאיזון העליונות האוירית הישראלית. בהשגת איזון זה רואה הפיקוד המצרי תנאי הכרחי למימוש האופציה הצבאית..."

כמו כן ראה המסמך במוצג 210 וכן הערכת מודיעין שנתית של אמ"ן לקיץ 1972. כתוב שם (עמ' 9, ס' 12א(1)) כי עיקר מאמצי מצרים הוא בהשגת מטוס קרב-הפצצה מתקדם שהופעתו בזירה אף בכמויות מוגבלות תבטל נחיתותה האוירית.

זאת ועוד, דעתו של אלוף זעירא לגבי נכונות הקונצפציה נתחזקה כאשר שם את לבו לעובדה, כי בשלוש תקופות קודמות - דהיינו, בסוף שנת 1971, שכונתה שנת "ההכרעה" על ידי המצרים, בדצמבר 1972 ובאפריל-מאי 1973 -

היו ידיעות ממקורות שונים בדבר כוונת מצרים לפתוח במלחמה רבתי ושכללו סימנים מעידים על הכנות צבאיות שלה בזירת התעלה (כגון הזזת כוחות, ארטילריה וציוד לשם והעלאת הכוננות בכוחות היבשה והאוויר, בצירוף עריכת תרגילים גדולים). אף על פי כן, לא יצאה מצרים למלחמה באף אחד מהזמנים ההם; משמע, כך סבר , שהקונצפציה עמדה שלוש פעמים במבחן והוכיחה את עצמה. אומר אלוף זעירא בעדותו בקטע שכבר צוטט לעיל בהקשר אחר:

> "הבנין הזה היה בנין שנבנה על ידי אנשי המחקר החל מ-1971 ועמד במבחנים רבים... בנין שעומד במיבחנים, כל מיבחן שהוא עובר רק מחזק את הבנין" (עמ' 82-83).

> "המבחן הראשון של הקונצפציה הזו היה בנובמבר-דצמבר 1971. באותו זמן קיבלנו ידיעות ממקורות טובים... שמצרים החליטה לצאת למלחמה בסוף שנת 1971. אני מזכיר ששנה זו נקראת שנת ההכרעה כי סאדאת אמר בגלוי ... שאכן מצרים תצא למלחמה בדצמבר 1971. אנשי המחלקה... בדקו את הנושא וניתחו אותו והגיעו למסקנה שהוא לא יצא למלחמה" (עמ' 83).

> "בעיה זו חזרה על עצמה בדצמבר 1972, בדיוק שנה לאחר זאת, שוב קיבלנו ידיעות ממקורות מצויינים - הפעם רק ממקורות סודיים - שמצרים עומדת לצאת למלחמה בדצמבר 1972... אנשי המחקר ניתחו את העובדות האלה, לאור הבנין שאני הסברתי אותו והגיעו למסקנה, שסאדאת יירתע ברגע האחרון ולא ייצא למלחמה, והוא לא יצא למלחמה" (עמ' 83-84).

> "התהליך הזה חזר על עצמו באפריל-מאי 1973... שוב אנשי המחקר ניתחו את המצב והגיעו למסקנה שגם הפעם המצרים לא יצאו למלחמה בגלל אותה קונצפציה שהיתה קיימת" (עמ' 84).

> "שלוש פעמים סאדאת הכריז בגלוי או בסמוי שהוא עומד לצאת למלחמה, אנשי המחקר ניתחו את המצב לפי אותה קונצפציה והגיעו למסקנה שהוא לא יצא למלחמה" (שם).

בהמשך עדותו הצביע אלוף זעירא על הידיעות המפורטות שקיבל אמ"ן בדבר ההכנות הצבאיות של מצרים בזירת התעלה בכל התקופות הנזכרות והוא הגיש לוועדה שלוש טבלאות, שבהן רוכזו הסימנים המעידים על הכנות אלו (מוצגים 22, 23, 24). כמו כן הגיש, לשם השוואה, טבלה המכילה

ריכוז של סימנים מעידים על הכוננות הצבאית של מצרים בשטח לקראת פרוץ המלחמה באוקטובר, 1973 (מוצג 25). על סמך הדברים האלה מסכם הוא ואומר:

> "העובדה היא שכל הסימנים המעידים האלה שמניתי כאן חזרו על עצמם בצורה מאד בולטת גם ב-1971 וגם ב 1972 בדצמבר, וגם ב 1973 רק ב-1973 לקראת אוקטובר הרבה פחות" (עמ' 317).

> "דבר נוסף שאני חייב לציין הוא שכל הדברים שמניתי כאן הם חלק מתרגילים וכל שנה בסתיו כאשר מתקיים תרגיל כל העובדות שמניתי כסימנים מעידים מופיעים במסגרת התרגיל, זאת אומרת שבאוקטובר כאשר התקיים תרגיל הוא כלל כל הסימנים המעידים האלה; אבל זה התקיים גם בתרגילים קודמים ובמצבי מתיחות קודמים כך שלא היתה להם פרשנות חד משמעית... זה מה שקרה ב-1971, ב 1972 וב-1973 באביב וב-1973 באוקטובר" (שם).

<u>הצורך בקונצפציה לאור הדילמות של אמ"ן</u>

48. במהלך דבריו בפני הועדה הדגיש אלוף זעירא את הקשיים האובייקטיביים והדילמות, העומדים בפני אמ"ן, ביחוד בשטח המחקר וההערכה. במקום הזה נזכיר שני היבטים של הנושא האחרון. אחד מהם הוא שאמ"ן מקבל באופן שוטף כמות עצומה של חומר ידיעות, עד כדי כך, שאי אפשר להתגבר עליה, דבר המונע לקרוא את הכל ומצריך סינון וסלקציה וממילא מכביד על תפקיד ההערכה, בחינת "עושר שמור לבעליו לרעתו". אומר אלוף זעירא: "כמות החומר היא עצומה... אני לא יכול לקרוא את הכל... ראש הלשכה שלי עובר עליו לפני. חלק ממנו... איננו מעביר לי. חלק אחר הוא מסמן לי מה לפי דעתו כדאי לי לקרוא. ולמרות זאת, גם בעבודה של 16-17 שעות ביום, אי אפשר להתגבר על זה. הוא הדין גם בגופים נמוכים יותר... אנחנו מחפשים כל מיני שיטות ולא מצאתי פתרון... באופן פנוי דורשים אנשי המחקר יותר כוח אדם... קשה לקבל עוד ועוד כוח אדם" (עמ' 32). "האנשים יודעים מה חשוב ומה טפל... לחשוב הם מגיעים, או למה שהם חושבים שחשוב" (עמ' 33).

ההיבט האחר של הפרובלמטיקה המודיעינית בנושא ההערכה הוא: על אמ"ן מוטלת האחריות הגדולה שלא להתריע לשוא מערך הבנוי בעיקר על מילואים וצבא סדיר קטן בנגד מערך האויב המבוסס בעיקר על צבא סדיר

בדול הפרדס תמיד לאורך הגבולות אך שניתן לפרסו בקלות, כאשר כוחותיו של האויב נמצאים בחזית. במלים אחרות, אסור לו, לאמ"ן, למהר ולהתריע על כוונת האויב לעשות מלחמה בעתיד הקרוב, בכל פעם שמתקבלת ידיעה מדאיגה; שאם לא כן, תהיה התוצאה שהמדינה תתגייס לעתים תכופות, עם כל הנזק הכלכלי למשק שלה וההכבדה הגדולה על תושביה, הכרוכים בכך. מכאן הצורך ב"קונצפציה" מסויימת - ודבר זה מתחייב גם מבחינת היבט הראשון - אשר לפיה יוכל אמ"ן לבלבל את הערכותיו. מכאן גם חשיבותה של הקונצפציה בה עסקינן ואשר שימשה נר לרגלי ראש אמ"ן ועוזריו בימים של ערב פרוץ המלחמה:

> "אם השיטה היא על כל דבר קטן לקרוא 'זאב',
> אין בעיות. אבל אז הצבא נמצא במצב מאד קשה..."
> (עמ' 1051).

> "המצב לאורך התעלה הוא שיש לנו 170 טנקים
> ו 8,000 איש, עד ביר גפגפה. בקו המעוזים -
> 800 איש, מולם יש שבע דיביזיות מצריות,
> 1100 טנקים, 800 תותחים. הם יכולים לצלוח ככה.
> אני מקבל ידיעה: בעוד שלושה ימים - מלחמה.
> מה לעשות? לגייס? להאמין לו? לא להאמין לו?
> אני פשוט רוצה לתת להם קצת תחושה על הפרובלמטיקה.
> אין דבר יותר פשוט לראש אמ"ן לקחת את זה לרמטכ"ל
> ולהגיד לו חבילים... אבל מוכרחה להיות איזו
> קונצפציה; אחרת המדינה הזאת תתגייס ולא-תתגייס
> שבע פעמים בשנה" (עמ' 92).

<u>השפעת הקונצפציה על הערכות אמ"ן</u>

49. אין ספק, כי הקונצפציה שנתבארה לעיל נתנה אותותיה בהערכה שהובעת מדי פעם על ידי ראש אמ"ן או מטעמו בפני הגורמים הצבאיים והאזרחיים בדרגים העליונים של המדינה בנושא סכנת המלחמה, היא ההערכה שהאפשרות שתפרוץ בעתיד הקרוב מלחמה כוללת בעת ובעונה אחת בחזית המצרית ובחזית הסורית, הינה בדרגת סבירות נמוכה. כוונתנו לעובדת מתן ההערכה הזאת על ידיו הן בתקופת אפריל-מאי 1973 (כאשר שרר מצב של מתיחות בשתי החזיתות) והן בתקופת ספטמבר - 5 באוקטובר 1973, הגם שבימים זה היא החלה להתערער אצלו. בציטוטים שנביא לענין זה מהדברים שאמר ראש אמ"ן ועוזר ראש אמ"ן/מחקר בהזדמנויות אלו, שוב נצטמצם, בעיקר, באותם הדברים השייכים ליסוד המצרי של הקונצפציה.

<u>תקופת אפריל-מאי 1973</u>

(א) <u>פרוטוקול סטנוגרפי של התייעצות בבית ראש הממשלה ביום 18.4.73</u>
(מוצג 57) בה נכחו ראש הממשלה, השרים גלילי ודיין, הרמטכ"ל וראש אמ"ן.
בהתייעצות זו אמר אלוף זעירא :

"ניתחנו את המצב וכתבנו איך אנו מעריכים את המצב לפי ההגיון והסבירות. רזאת, אם כי יש הפעם קצת יותר סימנים להכנה קונקרטית מאשר בהצגה של נובמבר-דצמבר 1972. אין לנו מה להוסיף לנושא ההערכה. מבחינה לוגית - זו תהיה טעות עבור מצרים לפתוח במלחמה ... האמת היא שאנו מוצאים סימנים יותר כאלה, שהוא איננו מתכונן כאשר הוא כן מתכונן למלחמה ; אבל עדיין מוקדם לקבוע זאת" (עמ' 1).

"... אנו יודעים בבטחון, שקיים אצלו חשש, שגם על פעולות קטנות שלו אנו נגיב בעומק מצרים ובכוח. על כן, אני מעריך, שהסיכוי שיעשה זאת - איננו גדול" (עמ' 2).

"לגבי הדרך השלישית, חציית התעלה ממש, כאן אני בטוח שנדע על כך מראש ונוכל לתת התראה... מספר ימים מראש" (שם).

"זה לגבי מצרים, לגבי אפשרויות פתיחות למלחמה. המצרים חוששים מאד שעל כל דבר קטן שיעשו - אנו נתקוף בעומק. הם חוששים מהתוצאות של התקיפה בעומק - למשטר שלהם" (שם).

(ב) <u>פרוטוקול של ישיבת הממשלה מיום 15.4.73, בה אמר אלוף זעירא, בין השאר, את הדברים הבאים:</u>

"... התחילה תנועה של מטוסי מיראז' מלוב למצרים, כך שעד עכשיו ישנם כבר במצרים [טייסת] מטוסי מיראז'. בנוסף לכך הגיעה בערך באותה תקופה למצרים גם [טייסת] מטוסי 'הנטר' עירקיים... עם זאת חייב אני לציין, שבקרב כוחות הקרקע במצרים לא מצאנו עדיין שום כוננות למלחמה או אלו שהן חזרות שיכולות להצביע על כוונות מלחמתיות. לגבי המטוסים עצמם, הרי מטוסי 'הנטר' אינם מסוגלים לתת שיפור משמעותי לכוח המצרי בתקיפותיו נגד ישראל. לעומת זאת, מטוסי המיראז' יכולים לתת תכונה מסויימת לחיל האויר המצרי, שאינה קיימת בו היום, והוא הטווח הגדול. היום המיראז' הוא מטוס הקרב בעל הטווח הגדול ביותר בין כל מטוסי הקרב הנמצאים במצרים. כמובן אינני כולל בזה את טופולוב 16 שאיננו מטוס קרב. ... התוספת הזאת של מטוסי-קרב למצרים,

מבחינה אובייקטיבית לפחות אינה תוספת שיכולה ממש לשנות את מאזן הכוחות האווירי, אם כי יתכן שהמצרים יראו תוספת מיראז'ים כדבר בעל משמעות וחשיבות רציונית יותר מאשר זה נראה לנו, בפרט שבעבר טענו שאין בידיהם משום המסוגל להגיע למרכז ישראל ולבצע מה שהם קוראים "הפצצות בעומק", והיום, כשיש להם מיראז'ים, יכולה להיות להם הרגשה שזה מעין פתרון" (עמ' 8-9).

"בסך הכל נראה שהמטרה העיקרית של מצרים היום היא ליצור הרגשה של ערב מלחמה - בעיקר כדי להשפיע על אוירת הדיונים בין ניקסון לבין ברז'נייב בנושא המזרח-תיכוני - ליצור תדמית של מדינה במצב של יאוש על סף מעשי איבה... מסוגלת לקבל סיוע מארצות ערביות אחרות ולבצע פעולות מלחמה" (עמ' 9).

"יש ספק אם אכן מצרים רואה את עצמה מספיק חזקה להשיג הישגים במלחמה. רוב העדויות הן שמצרים אינה רואה את עצמה מספיק חזקה לכך, וספק אם מדינה תלך למלחמה על מנת להיכשל. אבל עם כל זאת זוהי הפעם הראשונה, לפחות בשנתיים האחרונות, שאנחנו רואים מעשים ולא רק דיבורים. אני מתכוון להעברת המיראז'ים ולהעברת ההנטרים. יתכן מאד שעצם העברת המטוסים ועצם התכונה יש בה איזה כוח פנימי שיכול לגרום גם להידרדרות, גם אם אין כיום כוונה שההידרדרות תקרה (עמ' 9-10).

בישיבת הממשלה מיום 24.4.73 הביע ראש אמ"ן דברי הערכה דומים באמרו שלמרות העובדה כי הגיעו למצרים חלק מהמיראז'ים וההנטרים הצפויים,

"עדיין מודעת מצרים לעובדה שביחסי הכוחות הנוכחים אין לה סיכוי להצליח במלחמה נגד ישראל. ויותר סביר היום, שמטרתה של מצרים היא לנפח את איומי-המלחמה וליצור הרגשה בעולם, בפרט לקראת הפגישה הצפויה בין ברז'נייב לבין ניקסון, שמצרים מעוניינת במלחמה, שהיא מרבנה למלחמה... לכן הערכתנו היא שבסופו של דבר הסבירות, שמצרים אכן תפתח באש בחודש מאי, היא נמוכה. יתר על כן: במקביל לידיעות שהגיעו אלינו על כוונות, אין לנו שום סימנים בשטח של תנועות ושל ריכוזים שמטרתם היא לשרת את התכנית הזאת" (פרוטוקול הישיבה הנ"ל, עמ' 3).

"זוהי אחת הבעיות שיש למודיעין הישראלי, כאשר הוא מעריך לא את האפשרויות של הערבים אלא כאשר אנחנו דנים בכוונות, הרי לעתים אנחנו מוצאים שהכוונות עוברים על האפשרויות, והשאלה היא: בכמה זה עובר את האפשרויות? האם זה רק מלל או זה יבוא גם להחלטה? ... היות ואנחנו חשבנו תמיד בנושא המלל וקשה לדעת אם זה מלל בלבד או מלל ופעולות, הרי היום הזרקורים שלנו מכוונים לבדוק האם יש תופעות בשטח, האם יש ממש פעולות בשטח שיכולות לתת סבירות גדולה או קטנה למלל" (עמ' 24).

"... כל עוד ישלוט אצלם ההגיון במגבלות הערבית... אני חושב שהערבים לפחות לשנים הקרובות אינם מעריכים כי ינצחו את ישראל וכאשר הם מדברים על פתיחה באש, אין כוונתם לכבוש את סיני או לנצח את ישראל, אלא ליצור מצב כזה בעולם, אשר יכריח אותו לטפל באורח פוליטי בבעיה. זאת אומרת שהפתיחה באש היא על מנת לעבור לפתרון פוליטי, ולא על מנת להביס את צה"ל" (עמ' 36).

(ג) <u>בפגישה מיום 9.5.73, בה הוצגה תכנית המלחמה ("כחול-לבן") של המטכ"ל בפני ראש הממשלה, אמר אלוף זעירא:</u>

"בארפן בסיסי ההערכה שלנו היא שהסבירות למלחמה היא קטנה, עדיין, דבמה שאנחנו מתאמצים איננו מוצאים סימנים שמגדילים את הסבירות למלחמה. אבל במסגרת ההכנות שנעשו אנחנו רואים שלוש אפשרויות למלחמה:- 1. המלחמה הגדולה, שרק עליה יש לנו הבנית. יש לנו ידיעות על תכנית למלחמה גדולה. אנחנו רואים אותה בסבירות הנמוכה ביותר במסגרת הסבירויות הנמוכות..." (פרוטוקול הפגישה הנ"ל במוצג 57, עמ' 2).

"כאשר משמעותי פה זה רק המיראז'ים כי הוא המטוס הכי טוב כאן ברשימה. כל זה מבחינת מצרים, כושר המספר שצריך לזכור זה אלפיים טנקים ואלפיים תותחים ו-350 מטוסים למלחמה... צריך להאמין שהם מסוגלים לחצות את התעלה" (שם, עמ' 4).

(ד) <u>פרוטוקול מס. 287 של ישיבת ועדת החוץ והבטחון של הכנסת מיום 18.5.73.</u> בהזדמנות זו אמר אלוף זעירא:

"בסיכומו של פרק זה, פניה של מצרים למלחמה, היא נרתעת מהמלחמה בגלל חשש מהפסד... לפי דעתי, סבירות המלחמה קיימת, אבל היא מאד נמוכה – אלא במצב של התדרדרות. יכולה להיות התדרדרות" (עמ' 6).

"... כתחום הסבירות הנמוכה הזו, אני רואה שלוש אפשרויות: אפשרות ראשונה, צליחה כוללת של תעלת סואץ, על מנת להגיע לאיזה מרחק מהתעלה ומזרחה, והיאחזות והישארות באזור הזה..." (עמ' 7).

"לגבי סוריה אם תפרוץ מלחמה, יש לסוריה בהחלט דילמה אם להתערב או לא... כך שאני חושב שסוריה תנקוט בפעולות משמעותיות – כגון נסיון לכבוש מחדש את רמת הגולן – רק אם יתברר לה שמצרים ממש מצליחה בפעולותיה באזור התעלה" (שם).

"... אני מעריך שיש לנו סיכוי טוב ובסבירות גבוהה שסימנים מעידים יגיעו אלינו. זאת אומרת, אם הצבא המצרי יתכונן לצליחת התעלה, אנחנו נדע. לא נדע את התוכניות, אלא יהיו לנו סימנים מעידים על שלב ההתכוננות; ריכוז כוחות וכל מה שקשור בכך. זאת אומרת, אינני חושב שיכולה להיות הפתעה לצליחת התעלה אני יכול להבטיח הוראה על נושא הצליחה" (עמ' 31).

"אנחנו רואים סימנים לכך שישנה תכנית, יותר מזה, מיראז'ים והאנטרים הגיעו כבר וכאן המישור הטאקטי-אופרטיבי בקרבת החזית, ששם עדיין איננו רואים שום סימנים של התכוננות למלחמה בזמן הקרוב" (עמ' 32).

"... כאשר התחיל סאדאת לעורר את אוירת המלחמה הערכה שלנו היתה שאחת המטרות שלו היא שאנחנו כך ניכנס לפאניקה וכן נגייס מילואים"... (עמ' 33).

<u>תקופת ספטמבר - 5 באוקטובר, 1973</u>

(ה) <u>דיון מטכ"ל (הערכת מצב אסטרטגית) ביום 17.9.73</u> <u>בהשתתפות שר הבטחון</u>. בדיון זה אמר אלוף זעירא:

"היום הסיבה העיקרית מבחינה צבאית לכך שאין מלחמה היא ההרגשה וההערכה הערבית, שכוחות האויר שלהם אינם מספיקים למלחמה עם איזה סיכוי להצלחה, כאשר הסיבה העיקרית לכך, כפי שנראה לערבים, היא העובדה שמטוסי הקרב הערבים אינם מסוגלים מבחינה טכנית להגיע, פרט [צ"ל כנראה: בפרט] ממצרים, לשדות התעופה של חיל האויר הישראלי בפרופיל נמוך עם מטען משמעותי של פצצות. מחר, ואני מדבר על השנים הקרובות, עומדות מדינות ערב לקבל מספר ניכר של מטוסים שיוכלו לבצע את המשימות האלה, דבר שיכול להשפיע פסיכולוגית על הערכה הערבית שישנה דפריורציה בהרתעה הישראלית" (ר' רישום הדיון במוצג 211, עמ' 7).

"למעשה הבעיה העיקרית העומדת לפנינו היא החשש, שכתוצאה מהתוספת הנובחית בחימוש ארצות ערב, כושר ההרתעה שלנו תפחת. אני לא רואה שלמרות כל התוספת הזו תהיה בארצות ערב ההרגשה שהם יכולים להכריע את צה"ל, לכבוש את סיני ולנצח במערכות צבאיות גדולות" (שם, עמ' 12).

(ו) <u>דיון מטכ"ל ביום 1.10.73</u>, בו אמר אלוף זעירא (לפי התרשומת) את הדברים הבאים:

"הדבר המאפיין את השבוע האחרון, עם דגש על היום, הוא כי גם במצרים וגם בסוריה ישנו מצב צבאי מיוחד. ואתחיל במצרים. תזוזות של הרבה יחידות מהעורף אל החזית, כולל דיוויזיות מסובבות, יחידות גישור, יחידות צנחנים ויחידות מוטסות.

"... יש כמה מקורות שהוריעו שהתרגיל הזה הוא לא תרגיל אלא הולכת להיות מלחמה. דבר שבהחלט לא נראה לנו, למרות שהמקורות טובים. מה שנראה לנו היום שהמצב הוא מצב רגיל בהחלט שלא יתפתח למלחמה ואין כוונה להפוך זאת למלחמה, אם כי יש ממש תרגיל גדול" (עמ' 2).

"מה שקשור בסוריה הרי הסורים החלו בתהליך של כניסה למערך חירום ב-5 לספט' והיום הם נמצאים במערך החירום המקסימלי שראינו בשנה האחרונה. כולל אפילו הזזת איזה חטיבה מצפון סוריה שנמצאת היום בדרכה דרומה" (שם).

"גם כאן, למרות הידיעות ממקורות ... חשובים אני לא אומר טובים ומוסמכים אבל חשובים שאומרים שהולכת להיות מלחמה. לא נראה לנו שהסורים נרקשים בכל הצעדים הללו במגמה של הליכה למלחמה. ההסבר הכי טוב שהסורים נכנסים למערך הזה בגלל חששות מאיתנו. סה"כ אם אגע בהשקפה כללית קשה מאד לקבל את ההנחה שהסורים יצאו למלחמה ביוזמתם בלי מצרים; אם מצרים תצא למלחמה - סוריה תצא בו-זמנית או, מה שיותר סביר, קצת אחריה. אבל היות ולא נראה לי שמצרים הולכת למלחמה לא נראה לי שגם סוריה הולכת למלחמה, למרות שהיא נמצאת במערך הבסיסי של הצבא הסורי שממנו לעבור להתקפה או להשאר בהגנה זה בהחלט בא בחשבון. כאשר לפי הדוקטרינה הסוביטית המהלך הבסיסי לפני יציאה להתקפה זה ממהלך הגנתי. זו הדוקטרינה הסוביטית שהסורים למדו אותה יפה.... אני מעריך שהידיעות שיש לנו על התכנית העיקרית הן ידיעות בקשר לתכנית הסורית אם הם יחליטו להפעיל את התכנית הזו, אבל זה לא נראה לי. מה שיכול להיות שהם, או כתוצאה ממצב פנימי, או מרצון נקמה על הפלת המטוסים... יכול להיות שהם יעשו אקט נקמני" (שם).

"מה שאני רוצה לאמר זה שהצבא הסורי נמצא במערך חירום שלא היה כמותו לפחות לא בשנה האחרונה ושכנראה הסיבה לכך היא החשש מכוונותינו ולא תכנית התקפית ובו זמנית גם ישנה תכונה רבה של תנועות ביוסיות במצרים... אני אומר זאת כי פה ושם היו ידיעות די רציניות. בלילה האחרון, שהיה לבמה אנשים לילה ללא שינה, למרות זאת אני לא רואה פה את המלחמה" (שם).

לאחר שהוא מאשר שהמצרים גייסו מילואים, ממשיך אלוף זעירא ואומר:

"מבטלים קורסים. אבל זה דומה לדברים שעשו בעבר. גם באפריל כשהיתה הרגשה שהולכת להיות מלחמה ... (עמ' 3-4).

"אם זה מתואם בין הסורים למצרים זו אחת הבעיות המעניינות... כל אחד יודע שהשני מרמה אותו ולמרות זאת הם עושים מהלכים. זה מצב מאד מוזר אבל הוא חוזר על עצמו כל שנה..." (עמ' 4).

(ז) פרוטוקול סטנוגרפי של התייעצות צבאית-מדינית ביום 3.10.73, בה השתתפו ראש הממשלה, השרים י. אלון, י. גלילי, מ. דיין, רב אלוף אלעזר, תת-אלוף אריה שלו (עוזר ראש אמ"ן (מחקר) . ייזכר כאן, כי זה האחרון הוא שמסר את ההערכה המודיעינית של אמ"ן במקומו של ראש אמ"ן שהיה אז חולה. ברם, בעדותו אמר אלוף זעירא שההערכה הזאת שיקפה גם את דעתו (פרוטוקול הועדה, ע' 1042). בהתייעצות הנ"ל סקר תת-אלוף שלו את הידיעות שהגיעו בזמן ההוא, לרבות ידיעות מדאיגות ומימנים "חריגים", ולהלן אמר:

"להערכה: יש כאן שתי תופעות: 1. מערך חירום בסוריה; 2. תרגיל במצרים. אני חושב שעלינו לבחור בהערכה, אם יש סיבות עצמאיות לכל אחת לעשות את שלה, או שיש איזה דבר משותף לשניהם, ומה זה יכול להיות. המשותף זו אפשרות גרועה ביותר של אפשרות-מלחמה כוללת, בסוריה, באמצעות מערך החירום שביסודו הוא התגוננותי, אבל מאפשר לעבור למיתקפה ולא צריך לבנות בשביל זה דבר חדש. האפשרות של מלחמה - מתוך ההערכות הזאת, בכיסוי של תרגיל במצרים - האם זה סביר ? - לפי מיטב ידיעתי, ודעתי, על בסיס תחושה של הרבה חומר שיש לנו לא מהימים האחרונים - מצרים מעריכה שאינה יכולה עדיין ללכת למלחמה. אני חושב שסבירות צעד כזה, בלי להתייחס לאספקטים מדיניים ואחרים שיכולים להביא להצלחה, והיא היתה הולכת אילו חשבה כך, אבל היא מעריכה, שאינה יכולה עדיין ללכת למלחמה. זה בא מתוך יכולת לדעת ותחושה על דברים שהם עצמם חושבים; על כן, אפשרות משותפת-מצרית-סורית, אינה נראית לי סבירה כי לא חל שינוי בהערכתם את מצב הכוחות בסיני, שהם יכולים ללכת להלחם" (פרוטוקול ההתייעצות במוצג 57, עמ' 5-4).

"במצרים, אני יוצא מההנחה שזה ביסודו של דבר תרגיל. בעשרה בחודש משחררים שם כבר המילואים... לגבי מצרים - אין הרבה חריגים" (עמ' 5).

"על כן, לפי דעתי המאמץ מצד סוריה יהיה לכבוש את הרמה וזה צריך להיות כתוצאה מהערכה, שיש להם סיכוי לעשות זאת מול הסיכוניה שישנם בסוריה, ולדעתי זה לא סביר. אם מצרים היתה מוכנה ללכת למלחמה - אני חושב שסוריה, היתה מצטרפת... אני חושב שהמערך הסורי נבנה בעיקר בגלל חששות שהיו להם, שתחשש מתגובות שלנו... (עמ' 6).

(ח) <u>ישיבה שבועית בלשכת שר הבטחון ביום 5.10.73 שעה 0900.</u>

(ישיבה זו נתקיימה בעקבות הידיעות בדבר הפינוי החפוז של משפחות המומחים הרוסים מסוריה והגעת 11 אירונבי-נוסעים סובייטים לסוריה ומצרים). לפי הרישום - מוצג 242, אמר אלוף זעירא בהתייעצות זו :

"מכל הדברים שדנו (הרמטכ"ל) פנה, אני רואה כרגע הכי פרובלמטי ורציני את העניין הסובייטי, כי אילו לא היה - אז כל מה שקורה בחזית הסורית - שום דבר בחזית הסורית לא קרה בשבוע האחרון. כל הידיעות שלנו הן הגנתיות וחששות מאתנו. אותו הדבר עם מצרים. המצרים כל הזמן מדברים על זה שהולכים לתקוף ביום ובלילה, באויר וביבשה, שאנחנו ננצל את התימרון שלהם ונכנס כוח, והם ממש חרדים" (עמ' 2-3).

"אילו הרוסים לא היו עושים שום דבר - הסימנים מעידים שהמצרים והסורים לא הולכים לתקוף, אלא נמצאים במצב של חרדה מאתנו ואנחנו עשינו לאחרונה סידרת דברים שיכולים להקנות להם הרגה: זה התחיל מתרגיל צנחנים גדול בסיני, כתוצאה מזה אמרו בכארו בוחרת, כולל 20 מטוסים. בצפון, ערב ראש השנה אמרת (שר הבטחון) מה שאמרת. הם פרשו זאת כנגנגדת ; אחר כך הרמטכ"ל בכנס הצנחנים גם כן אמר כמה היד גדולה ורחוקה; והיו תרגילים רגילות, צילום מפות, הילה ביום מילואים שהם מקשרים אותו עם זה. ... כל זה יחד הכניס אותם להרגשה שאנחנו הולכים לעשות משהו..."

"אבל הנושא הסובייטי הוא בהחלט דבר לגמרי חדש - השורה התחתונה היא, אני לא יודע למה הסובייטים הוציאו את הנשים והילדים. אני יכול לתת השערות. השערה ראשונה היא, הרוסים יודעים שהמצרים והסורים הולכים לתקוף, הם מעריכים שהתקפה הנגד שלנו תצליח, והיא תפגע בעומק ובמשפחות, לכן רוצים לפנות את אנשיהם...... אפשרות שניה, שהרוסים באמת ובתמים חוששים שאנחנו הולכים לתקוף... אני חושב, אם היו חושבים שאנחנו הולכים לתקוף - דבר ראשון היו באים לאמריקאים והיו אומרים לאמריקאים תגידו משהו לישראלים. והאמריקאים היו באים אלינו בריצה ושמחה לעשות להם שירות זה. האמריקאים עוד לא עשו את זאת. אפשרות שלישית, שהיא בכל אופן קשורה בעניני פנים - ביחסים בין הרוסים לסורים, אני לא יודע מה יכול להיות שיש איזה תיכרך במשהו שאנחנו לא יודעים אותו..." (עמ' 3-4).

"מה שמפריע לי בעניין זה? מפריע לי שזה גם במצרים... אולי גם במצרים יש משהו שאנחנו לא יודעים. אולי הרוסים אומרים: גמרנו את העסק הזה בסוריה - בוא נעשה את זאת גם במצרים, כי המצרים בודאי ילכו אחרי הסורים..... השורה התחתונה היא, שאין לי הסבר למה הרוסים עושים את זאת" (עמ' 4).

"הם אמרו להם תחילה לקחת 30 קילו ולנסוע ללטקיה,
עוד לא ידעו על ענין המטוסים, ואמרו להם לקחת 30 קילו
ולנסוע דרך הים" (שם).

"יש מצבים שאין להם הסבר... אין הסבר רציני ומבוסס
עכשיו בשעה 9.15 בבוקר, יכול להיות כי בעוד שעה-שעתיים
יהיו ידיעות נוספות" (עמ' 5).

"יש הרבה חומר משני השטחים: 1) תרגיל; 2) המטען.
גם בענין התרגיל יש לי דילמה... עד עכשיו אין לנו
אינדיקציה איזה מין תרגיל הוא זה. ברוב המקומות
לא מזיזים כוחות... יכול להיות שזה תרגיל מפקדות,
כאשר כל המפקדות נמצאות על יד טלפונים והכל הולך
ברשת" (שם).

"אם כי בהערכה בסיסית אני לא רואה שינוי,
אני לא רואה לא מצרים ולא סורים תוקפים, למרות
התרגיל הרוסי, אבל זה מכניס לי ספק ובהחלט מוצדק
לעשות כל מה שהרמטכ"ל דיבר עליו" (הכרזת מצב כוננות ג'
וכו') (שם).

(•) <u>בהתייעצות עם ראש הממשלה, שנתקיימה ביום 5.10.73 לפני הצהרים</u>
<u>ושבה השתתפו שר הבטחון והרמטכ"ל, מסר אלוף זעירא דברי הסבר והערכה דומים.</u>
בין היתר אמר (ר' הרישום במוצג 57):

"בלילה ניתנה הוראה לפנות את הנשים והילדים
פלוס 30 ק"ג. קיבלו מהסורים אוטובוסים, הכוונה
לשלוח ללטקיה שיגיעו עד 12.00 היום לפינוי דרך הים.
כאשר כבר שהיו בדרך... נתנו הוראה לחזור הביתה.
במקביל ובמפתיע שלחו למזה"ת 11 מטוסים: 6 מטוסים
למצרים ו-5 לסוריה... אנו מניחים שהמטוסים באו
לפנות המשפחות. אנו מתרשמים שהרוסים, לפחות בדרגים
הבינוניים - קבלו הדבר בתמיהה וגם ענין המטוסים
נעשה כנראה בחופזה. אין ידיעות מדוע. רק השערות:
1) שישראל עומדת להקוף ולכן לפנות; 2) הרוסים הגיעו
למסקנה שסוריה ומצרים עומדות לתקוף וכדי לא להסתכן,
או כדי להפגין אי-הזדהות עם צעד זה - מפנים;
3) סכסוך רוסי-מצרי, סורי... כאמור, אין לנו הסבר
טוב לאף אחת מהאפשרויות... (עמ' 1).

"רקע: הסורים והמצרים חוששים מהתקפה שלנו.
<u>המצרים</u> נוקטים בהרבה אמצעי אבטחת אמת לתרגיל;
הוסיפו לחזית מעל 300 קנה, ח"א בכוננות גבוהה.
קרבו הטנקים שלהם לתעלה.
<u>סוריה</u>: מערך חורפי (חירום?) כחודש. בימים
האחרונים רואים הרבה חששות; קידמו 2 טייסות
סוחוי 20... דבר שלא היה. למעשה צעד התקפי.
יוצר מצב רוח נוח להתקפה" (עמ' 2).

"מה יכול להביא לחשות מאתנו? -

(1) תמיד חוששים.

(2) ראו הקרב האוירי כמלכודת שטמנו להם.
זאת לאחר שאנו במצב קשה. העולם מבודד אותנו.
מתבקשת הזיה מזרחית שאנו שואפים לפוררה.

(3) אירועים אצלנו:- א. תרגיל צנחנים ;
(ב) תרגיל גיוס ברמה... ג. בסוריה תגברנו
הרבה. ד. שר הבטחון היה ברמה ערב ראש השנה.
ה. הרמטכ"ל דיבר כבנס הצנחנים" (שם).

"הערכה שהכוננות נובעת בעיקר מפחד מפנינו
כך שהערכה זו נשארת. אך אי אפשר להתעלם
מהתרגיל הרוסי ולא ברור מדוע הם עושים זאת".

(*) פרוטוקול סטנוגרפי של התייעצות צבאית-מדינית ביום 5.10.73
בצהריים, בה השתתפו ראש הממשלה, השרים בר-לב, י.גלילי, מ.דיין,
ש. הלל, מ.חזני, ש.פרס, הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ואחרים (מוצג 57).
במעמד זה אמר אלוף זעירא:

"ב 5 בספטמבר הסורים נכנסו בצורה הדרגתית
למערך חירום והיום הם במערך-חירום מלא מול
הגבול הישראלי, כאשר הם בודקים ומתרגלים תכנית
מסויימת, שהיא כנראה תכנית העבודה שלהם לכיבוש
רמת הגולן בעזרת כל הצבא הסורי, תוך זמן קצר,
יומיים-שלושה... במקביל עם תרגול תכנית זו
והכנסת כל צבא סוריה למערך-חירום, הם קידמו
לכיוון החזית שתי טייסות של מטוסי סוחוי,
שאין עד עתה מוצבות באזור ט'.4, שהינו אזור
רחוק מהחזית. באותו הזמן הביעו הסורים, באופן
פנימי חששות רציניים בפני תקיפה ישראלית ומערך
זה, שאנו קוראים אותו מערך-חירום, הוא הגנתי
ולפי הדוקטרינה הסובייטית, משמש נקודת-מוצא
למלחמת הגנה וגם התקפה. אם אנתח את המערך,
הוא המתאים ביותר מבחינת הדוקטרינה הסובייטית,
שהיא הסורית, להגנה ולהתקפה. הסורים נכנסים
למערך זה, תירגלו את ההתקפה וחוששים מאד
מהתקפה שלנו..." (עמ. 1).

"... בשבוע האחרון הם"(המצרים) "מקיימים
תרגיל רב-מימדים של כל הזרועות, אויר, ים ויבשה
והגנה אוירית. תרגיל זה הוא משכ"לי וברמת הארמיות
והדביזיות. תרגיל כזה התקיים בשנה שעברה בערך באותו
זמן, כך שמבחינת עתוי וגודל - אין בו שום דבר
יוצא-דופן. אבל גם אצל המצרים אנו רואים סימנים
רבים מאד של כוננות למלחמה אמיתית, בעיקר הגנתית,
תוך חשש רציני, שננצל את התרגיל ונתקוף אותם" (שם).

"אבל שלב-המערך הזה, שהוא גם הגנתי מאפשר לעבור ממגן גם להתקפה. הם תיגברו את החזית לאורך התעלה בימים האחרונים והעלו מספר התותחים מ-800 ל 1100, תוספת של 300. זה תיגבור משמעותי בהחלט. הם קרבו הרבה טנקים לקרבת התעלה. כך שיש להם היום אפשרות לכסות את מרבית התעלה. זה דבר טוב להגנה וגם להתקפה" (שם).

"היו כעבר ידיעות, שבאוקטובר יש מחשבה של התקפה מתואמת סורית-מצרית, ולמעשה, היום הצבא הסורי והמצרי נמצאים בעמדות שמהם מסוגלים לבצע התקפות אלה ולהגן על עצמם בפנינו באותן עמדות" (עמ' 1-2).

"הלילה קרה דבר מוזר, כאשר בצורה מפתיעה שלחו הרוסים אחד-עשר מטוסי-תובלה אנשים למזרח התיכון: חמשה לסוריה וששה - למצרים, כאשר ההשערה שלנו, שמטוסים אלה נועדו לפנות משהו, וברור שלא ציוד ואולי אנשים... עד עתה שני מטוסים המריאו בחזרה - אחד מסוריה ואחד ממצרים. בנוסף לכך, כמעט כל כלי השיט הרוסים שהיו מוצבים באלכסנדריה עזבו את הנמל, דבר שלא קרה אלא פעם אחת, כאשר היה חשש שהמצרים יבצעו מה שקראו 'מלחמת שנת-ההכרעה': זה היה בשנת 1971, אקט שמשמעותו - הסתייגות ברית המועצות מהתקפה מצרית" (עמ' 2).

"אחזור ואומר, שכל הידיעות שלנו אומרות שבריה"מ מנסה להשפיע גם על סוריה וגם על מצרים, לא לפתוח בהתקפה על ישראל. עם זאת - יש לנו הערכה שכוח ההשפעה של ברית המועצות על שתי מדינות אלה הוא - א. קטן. ב. הולך וקטן" (שם).

"עלי להוסיף, שבשבוע האחרון הרבה מאד מכונות-תעמולה וגם מקורות צבאיים סוריים ומצריים וכן מקורות רדיו ועתונות דברו בגלוי על הכנות שלנו למלחמה נגד סוריה ומצרים, כאשר הפלת המטוסים בשלושה-עשר בחודש, תוארה על ידי הרוסים והסורים כהתגרות ומלכודת על מנת לזרוע פירוד בעולם הערבי, על רקע החזית המזרחית ועל רקע הבידוד העולמי של ישראל, בעיקר באו"מ ובועידת המדינות הבלתי-מזדהות. הערבים והרוסים פרשו זאת כצעד ישראלי נגד מגמות איחוד הערבים ונגד מגמות בידוד הישראליות" (שם).

"כמה וכמה דברים שנעשו במשך השבוע האחרון יכול להיות שהגבירו גם הם את חששות המצרים והסורים, כמו תרגיל הצנחנים בסיני ותרגיל גיוס ברמת הגולן והעלאת טנקים לרמה" (שם).

"עם זאת, אנו עדיין רואים בסבירות גבוהה שהכוננות הסורית והמצרית נובעת מחשש מפנינו ובסבירות גבוהה שהכוונה האמיתית של המצרים והסורים לבצע פעולות תוקפניות במגמות מוגבלות. למרות זאת, הדבר היוצא דופן בכל התהליך הזה - 11 המטוסים שהגיעו לסוריה ומצרים, שאין עדיין הסבר לזה. כאן אנו רואים איזה אקט יוצא-דופן" (שם).

"אין - לא למצרים ולא לסורים אופטימיות גדולה לגבי הצלחות שלהם האפשריות - אם יגסו בקנה-מידה גדול, בפרט בגלל הנחיתות האוירית שלהם. הם מודעים מאד לנחיתות האוירית שלהם, וכל עוד אין הרגשה שאפשר להשיג מצב נוח באויר, לא ילכו למלחמה וודאי לא למלחמה גדולה..." (עמ' 5).

(י) לבסוף יש להזכיר, לענין הערכת אמ"ן ביום 5.10.73, שני מסמכים אחרים, אשר אחד מהם הוא לקט המודיעין שהוצא אז על ידי ענף מצרים במחלקת אמ"ן/מחקר בשעה 13.15 והופץ לראש הממשלה, שר הבטחון והרמטכ"ל. כפי שצויין בסעיף 25 לדין-וחשבון החלקי של הועדה, מכיל לקט זה רשימה ארוכה של סימנים מעידים על ההכנות ההתקפיות של המצרים אך בסוף הפרק על מצרים מופיע שם סעיף 40 בו כתוב:

"למרות שעצם תפיסת מערך החרום בחזית התעלה טומן בחובו לכאורה סימנים מעידים ליוזמה התקפית, הרי לפי מיטב הערכתנו לא חל שום שינוי בהערכת המצרים את יחסי הכוחות בינם לבין כוחות צה"ל, אי לכך, הסבירות שהמצרים מתכוונים לחדש הלחימה היא נמוכה".

ולגבי סוריה נאמר שם בסעיף 41:

"אין שינוי בהערכתנו, כי הצעדים הסוריים נובעים מחשש, שאף גבר ביממה האחרונה, מפני פעולה ישראלית. סבירותה של פעולה סורית עצמאית (ללא מצרית) נשארת נמוכה".

בנוגע לידיעות על פינוי משפחות המומחים הסובייטים, ועזיבת כלי השיט של הצי הסובייטי את נמלי מצרים, הובעה שם ההערכה הבאה:

"42. התפתחות החריגה ביממה האחרונה היא ההכנות לפינויין של משפחות המומחים הסובייטים מסוריה (ויתכן גם ממצרים) ועזיבת יחידות הלחימה של הצי הסובייטי את נמלי מצרים. בהכנות אלה כלולה הגעתה הפתאומית של 11 מטוסי נוסעים סובייטים למזה"ת... ממנו כבר יצאו בחלקם חזרה לברה"מ.

43. הגעת מטוסים אלה הן לסוריה והן למצרים ועזיבת כלי השיט את נמלי מצרים מעלה את האפשרות כי פינוי המשפחות מסוריה אינו נובע ממתיחות בין הסורים לסובייטים, אלא מחששות סובייטים שצפויה יוזמה צבאית מצרית-סורית נגד ישראל. כאמור, אנו מעריכים סבירותה של פעולה יזומה כזו כנמוכה".

המסמך האחר מכיל הערכה מודיעינית שנשלחה ביום 5.10.73 לנציגנו בושינגטון על מנת שתימסר לשלטונות ארצות-הברית. בסעיף 8 של המסמך הזה (מוצג 269) כתוב:

"Our assessment is that the alert measures being taken by Egypt and Syria are in part connected with maneuvres (as regards Egypt) and in part due to fears of offensive actions by Israel.

We consider the opening of military operations against Israel by the two armies as of low probability. The possible evacuation of Soviets by civilian plane and the expected departure of the majority of Soviet ships in Alexandria and Port Said may be a consequence of a crisis in Soviet Relations with Egypt and Syria of (or) the result of a Soviet assessment that hostilities may break out in the middle east".

50. הסיכום העולה מהדברים שצוטטו בסעיפים הקודמים הוא:
(1) הקונצפציה, שאודותיה דובר שם, הפכה להיות מסקנה קבועה מראש של אמ"ן בנושא של הערכת סכנת המלחמה. (2) כמו בתקופת אפריל-מאי 1973, כך גם בחודש ספטמבר (אחרי הפלת 13 המטוסים הסוריים) ובימים הקריטיים - וזה העיקר - של השבוע הראשון באוקטובר ועד החמישי שבו ועד בכלל, שימשה מסקנתו הנ"ל של אמ"ן יסוד מוסד של הערכתו, אותה ביטא בהזדמנויות שונות בפני הגורמים הצבאיים והאזרחיים העליונים במדינה, כי האפשרות שמצרים וסוריה עומדות לפתוח, בעת ובעונה אחת, במלחמה כוללת נגד ישראל בשתי החזיתות, הינה בגדר סבירות נמוכה, דבר אשר כמוהו כהערכה שסכנה כזאת כמעט ואינה קיימת. (3) הספק שעלה בלבו של ראש אמ"ן ביום 5 באוקטובר, עקב הידיעות שהגיעו על הפינוי הבהול של משפחות המומחים הסובייטיים מסוריה וממצרים, לא די היה בו בדי לעקור אז משרשיה את השפעתה המכרעת של הקונצפציה על ההערכה האמורה.

הביקורת על הקונצפציה כגורם מכריע בהערכותיו של אמ"ן

51. אם מתחשבים בפרובלמטיקה העומדת בפני אנשי המודיעין בתחום ההערכה וההתרעה, כפי שתוארה בסעיף 48 דלעיל, ובתופעה שהערכה מודיעין לעולם אינה יכולה להיות מדע מדויק, שלפיו ניתן לקבוע בודאות גמורה אם מדינה פלונית זוממת לעשות מלחמה בעתיד הקרוב*, כי אז אין זה בלתי סביר שלשם הסקת מסקנה של הערכה בענין זה, רואים אנשי המודיעין להיעזר בקונצפציה אסטרטגית מסויימת, המבוססת על הוכחות מרוסכבות לגבי מה שהיה בעבר. במה דברים אמורים? אם אותה קונצפציה משמשת להם אך מעין היפותיזה סנסטיבית, הנבחנת ומבוקרת בכל עת לאור המציאות המשתנה ונוכח הידיעות והעובדות החדשות. אם לא נתקיים התנאי הזה, מן ההכרח שהדבקות היתרה בקונצפציה כקריטריון עיקרי, המנחה את אנשי המודיעין, תגרום לגישה מחשבתית צרה ונוקשה אצלם במקום שיהיו ניזונים מהגמישות המחשבתית שהיא חיונית בתחום ההערכה. במקרה כזה רובצת לפתחם של בעלי הגישה הדוקטרינרית הסכנה שיהיו עלולים לתת לידיעות ולעובדות החדשות, שאינן מתישבות עם הקונצפציה, פירוש מלאכותי המנטרל את משמעותן המתריעה ומאידך, להפריז במשקלן של אותן הידיעות, שאינן סותרות את הקונצפציה ואשר רק על פני הדברים ניתן לראותן באור של ידיעות "מרגיעות". בזהר הלקח – לקח שכנראה לא נלמד על ידי אמ"ן – העולה מכשלונות ההערכה המודיעינית, שקרו בעבר במקומות אחרים, כגון במקרים של התקפת-הפתע היפנית על פרל הרבור בשנת 1941, התקפת-הפתע של הצפון-קוריאנים והסינים הקומוניסטים במלחמת קוריאה בשנת 1950, ומשבר הטילים הסובייטיים בקובה בשנת 1962.

---

* תורת המודיעין, כמו תורת הבטחון בכללותה, איננה תורה המכילה בקרבה מערכת של כללים נוקשים, לפיהם ניתן לפעול בכל מצב; היא מהווה יותר מגנגנון חשיבה המסייע להסקת מסקנות על ידי כל מי שיודע להשתמש בו.

במאמר שנתפרסם בכתב העת Foreign Affairs לחודש יולי 1965
(תחת הכותרת Cuba and Pearl Harbor: Hindsight and Foresight)
כתבה רוברטה וולשטטר:

"The Stennis Report isolated as one 'substantial' error in evaluation 'the predisposition of the intelligence community to the philosophical conviction that it would be incompatible with Soviet policy to introduce strategic missiles into Cuba' ...
Once a predisposition about the opponent's behaviour becomes settled, it is very hard to shake.

... For when an official policy or hypothesis is laid down it tends to obscure alternative hypotheses particularly in a situation of increasing tension, when it is important not to 'rock the boat'.

In the case of Pearl Harbor, there was a concentration on Atlantic and European affairs, which led to a kind of neglect of, or tendency to ignore, Far Eastern signals..."

(עמ' 701).

בהקשר זה כדאי לציין את התופעה הנזכרת בתחילת המאמר הנ"ל (עמ' 691), והיא: הנסיון מלמד שהידיעות המאותתות על הסכנה הממשמשת ובאה, ואשר רק בהן יש להתחשב (signals), חייבות להתחרות לעתים עם אלה המצביעות לכאורה בכוון הפוך אך שהן לאמיתו של דבר ידיעות כוזבות או בלתי רלבנטיות (noise); מכאן שאלה האחרונות עלולות לטשטש ולערפל את משמעות ההתרעה הטמונה בידיעות מהסוג הראשון. בדיעבד, אומרת המחברת, ניתן להבחין בנקל בין "האיתותים" ו"הרעשים", מה שלא קורה תמיד לפני שנתחולל האירוע המסוכן:

"It is true for both Pearl Harbor and Cuba, that we had lots of information about the approaching crisis. In discussing this information it will perhaps be useful to distinguish again between signals and noise. By the 'signal' of an action is meant a sign, a clue, a piece of evidence that points to the action or to an adversary's intention to undertake it, and by 'noise' is meant the background of irrelevant or inconsistent signals,

> signs pointing in the wrong directions, that tend always to obscure the signs pointing the right way. Pearl Harbor, looked at closely and objectively, shows how hard it is to hear a signal against the prevailing noise, in particular when you are listening for the wrong signal...
> After the event, of course, we know... we find it easy to pick out the clues".

אכן, בקשר לתופעה הזאת יש להעיר שאם בתחום ההערכה המודיעינית נצמדים בצורה נוקשה לקונצפציה מסויימת, שאינה נבחנת ומבוקרת בכל עת כאמור, אזי מהווה דבר זה כשלעצמו משום "רעש" הבא להכביד על שימת הלב אל "האיתותים". בענייננו, על כל פנים, לא היה קושי מיוחד ביום החמישי באוקטובר (ואפילו בימים שקדמו לו) להבין, שנוכח מכלול הידיעות המתריעות והסימנים המעידים על ההכנות ההתקפיות של האויב בשטח (שעוד יפורטו להלן בחלק שלישי, פרקים ב ו-ד) מרחפת סכנה ממשית שמצרים וסוריה ייצאו בעת ובעונה אחת למלחמה כוללת נגד ישראל. אם בכל זאת העריך אז אמ"ן שסכנה זו היא אך בגדר "סבירות נמוכה", כי אז הסיבה יכלה להיות רק שהקונצפציה, לה הוסיף לשמור אימונים, דחקה את הידיעות והסימנים ההם לקרן זוית עד כדי חוסר רצון לערוך עימות בינה לביניהם. מכאן גם, שדווקא הידיעות המטעות וחסרות התועלת (כגון על "התרגיל" המתקיים במצרים וחששות הסורים והמצרים מפני פעולת-התקפה ישראלית) - ידיעות שהלמו או לא סתרו את הקונצפציה - הן שמילאו תפקיד מרכזי בהערכתו של אמ"ן, וזאת אף על פי שצריך היה אז להיות ברור שלא יהיה זה צעד בטוח לסמוך עליהן, כפי שיבואר להלן. אמנם בעדותו בפני הועדה אמר אלוף זעירא כי בשבוע האחרון לפני פרוץ המלחמה, הוא דן בעיקר בשאלה, אם ישנן "ידיעות על מלחמה" אך לא מצא אותן, ואילו "הקונצפציה היתה רקע" (עמ' 1059). בדבריו אלה ביקש להחליש את הרושם שבימים ההם היתה לקונצפציה השפעה מכרעת על הערכתו הנזכרת. אולם סבורים אנו שלענין זה מוטב לסמוך יותר על הדברים שאמר ראש אמ"ן בזמן ההתייעצות שהתקיימה בין ראש הממשלה והשרים בתל-אביב ביום 5 באוקטובר בצהרים. כזכור, חרף הספק שקינן בלבו לרגל הידיעה על פינוי משפחות המומחים הרוסים מסוריה ומצרים, הוא הביע אז את הדעה כי הסורים והמצרים "מודעים מאד לנחיתות האווירית שלהם,

וכל עוד אין הרגשה שאפשר להשיג מצב נוח באויר, לא ילכו למלחמה וודאי לא למלחמה גדולה" (ר' המובאה בסוף סעיף 49(ט) דלעיל).

על כגון דא כתבה רוברטה וולשטטר (בספרה Pearl Harbor Warning and Decision, עמ' 393):

"Apparently human beings have a stubborn attachment to old beliefs and an equally stubborn resistance to new material that will upset them".

<u>הנימוקים להפרכת הקונצפציה הנדונה</u>

52. עד כאן היתה הביקורת שלנו מופנית כלפי עצם הגישה הדוקטרינרית הנוקשה, שבה כלכל אמ"ן את הערכותיו. בשים לב לחולשותיה של גישה זו, הבה ונבחן את מסקנתנו בסעיף 11 לדין-וחשבון החלקי, דהיינו : שגם אם יתכן שהקונצפציה המיוחדת, לה הזדקק אמ"ן, היתה נכונה בזמנו, מכל מקום, היא לא נבדקה כראוי מחדש בחלקה הראשון והמכריע נוכח לחץ הנסיבות המדיניות שהשתנו, וביחוד על סמך מידע נוסף שהגיע לאמ"ן על התעצמות האויב במערכות נשק נוספות, ועל כן היא נעשתה מופרכת למעשה.

א. יש להסכים שסמוכין ליסוד "המצרי" של הקונצפציה יימצאו בחומר-הידיעות שהוגש לועדה על ידי אלוף זעירא (מוצגים 3 ו-4). מהחומר הזה, אשר ניתן לראותו כבעל אופי מהימן, עולים הדברים הבאים : (1) רצונה העז של מצרים מאז מלחמת ששת הימים להחזיר לעצמה את השטחים שכבשה ממנה ישראל לא מש מקרבה גם אחרי מלחמת ההתשה. (2) במרוצת הזמן לאחר עלותו לשלטון הגיע סאדאת למסקנה, שמן הנמנע שמצרים תבוא על סיפוקה בענין זה באמצעות מהלכים מדיניים בלבד, ושכדי לשבור את הקפאון במצב המדיני, פתוחה לפניה אך הדרך של שימוש באופציה צבאית ולו רק כדי לגרום לקידום המהלכים המדיניים בכוון הרצוי לה. (3) אף על פי כן, הכיר שליט מצרים בכך שנבצר ממנה לפתוח במלחמה כוללת נגד ישראל, כל עוד נהנית זו מעליונות באויר, וזאת בשים לב לנסיון הקשה של הצבא המצרי מידי חיל האויר הישראלי בשתי המלחמות הקודמות ולנזק הגדול שהוא גרם למצרים על ידי מהלומותיו בעומק שלה בעת מלחמת ההתשה. (4) על כן, התנה סאדאת

את יציאת מצרים למלחמה כוללת נגד ישראל בתנאי שהיא קודם תבטיח לעצמה עליונות באויר על ידי רכישה מטוסי קרב-הפצצה, בעלי טווח ארוך, כך שתוכל לפגוע בשדות התעופה של ישראל ולשתק את חיל האויר שלה וכן, למנוע התקפות אויר בעומק מצרים או להשיב עליהן בהתקפות-תגמול במרכזי האוכלוסיה בישראל. ברם העיון המדוקדק בחומר הידיעות האמור מעלה שהשקפות אלו היו נחלת סאדאת וצמרת השלטון המצרי עד אביב 1973. נמצא, כי בעוד שהחומר הזה יכול לשמש ראיה שהמצרים אמנם החזיקו בקונצפציה הנדונה באותה תקופה, אין לראות בו עדות מספקת שהם הוסיפו להחזיק בה גם לאחר מכן. מבחינה זו, השקפתו של ראש אמ"ן כי הבא לערער על הקונצפציה, עליו חובת ההוכחה (ר' סעיף 46 לעיל), בודאי שלא היתה במקומה; נהפוך הדבר, כה שהיה טעון הוכחה פוזיטיבית הוא, שעל סמך הידיעות החדשות, שהגיעו בזמנו לאמ"ן, היה סביר להסיק שהקונצפציה היתה שרירה וקיימת במצרים גם בימים שלפני פרוץ המלחמה.

זאת ועוד, בעדותו לפני הועדה, אמר אלוף זעירא, ש"כחכם לאחר מעשה" הוא נוכח לדעת ש"באיזה שהוא תאריך באביב או בקיץ 1973 סאדאת שינה את הקונצפציה שלו". והוא הוסיף: "מתי הוא שינה, מאיזה סיבה - עד היום אינני יודע (פרוטוקול, עמ' 79). אולם, מאותו חומר ידיעות (מוצג 3) ניתן להסיק שכבר בראשית 1973 החל להסתמן מפנה בעמדת השלטון המצרי כאשר הגיע למסקנה שבמערכה נגד ישראל תילחם מצרים באותם האמצעים הצבאיים, שיעמדו אז לרשותה, אף אם טרם נתקיים התנאי של רכישת מטוסי קרב-הפצצה במספר המבטיח לה עליונות באויר, דבר הנוגד את הקונצפציה.

ב. יש להצביע על נקודת-תורפה נוספת, מאד חשובה, בקונצפציה. כאמור, ראה סאדאת במלחמה נגד ישראל אמצעי של חוסר ברירה לשבירת הקפאון המדיני, ההולך ומעמיק, ולקידום המהלכים המדיניים בכוון הרצוי למצרים (ראה מוצג 3). עיקר מחשבתו היה כי מצב הפסקת אש הוא המצב הגרוע ביותר וכי אין למצרים ברירה אלא להילחם ואפילו בתנאי נחיתות צבאית. והנה, היו ידיעות בידי אמ"ן, שמהן נובע כי בענין השימוש באופציה הצבאית היה שליט מצרים נכון להסתפק,

בשלב ראשון, בתכנית של צליחת התעלה לשם תפיסת השטח ממזרח לה עד למעברי המיתלה והג'ידי, להבדיל מהתכנית של כיבוש כל סיני והחזרת השטחים שאבדו למצרים במלחמת ששת הימים (ר' הידיעות שהגיעו ממקור טוב באפריל ובסוף ספטמבר, 1973 - מוצג 98, מסמכים 11 ו-56). ואמנם אמ"ן היה מודע לתכנית המוגבלת הנ"ל. הנה כי כן, במסגרת של מסירת אינפורמציה שוטפת בישיבת המטכ"ל מיום 14 במאי 1973 אמר אלוף זעירא: "סאדאת רוצה במלחמה. הוא רוצה לכבוש את כל סיני, מינימום להגיע עד המעברים. הוא לא יעשה זאת רק בגלל השש ממפלה" (ר' הרישום במוצג 211, עמ' 5; ההדגשה שלנו). ברוח זו העיד גם בפני הועדה: "מה שאנחנו ידענו עליהם זה שהתכנית המינימלית שלהם היא להגיע עד למיצרים" (פרוטוקול הועדה, עמ' 1052).

הדבר בולט לעין, שהמצרים היו מסוגלים להרגיש - כך היה על אמ"ן להעריך ערב המלחמה - שלשם השגת המשימה המוגבלת הנ"ל, הם יוכלו לסמוך על "מטריית" המערך הצפוף של טילי קרקע-אויר (סא-2, סא-3 וסא-6) שהקימו בקרבת התעלה ואשר נועד לגרום (ביחד עם תותחי נ"מ) אבידות לחיל האויר הישראלי, להחליש את יכולת הפגיעה שלו בעומק מצרים ולתת סיוע לשריון המצרי. רוצה לומר, מן הסביר היה לייחס להם את ההרגשה, שהמערך האמור מאפשר את צליחת התעלה והחזקת שטחים בגדה המזרחית, כל עוד לא הושמד או שותק מערך הטילים או חלק ניכר ממנו, ואילו ניידותם של טילי הסא-6 מאפשר את קידום מערך הטילים לפחות עד לשליטה על מעברי המיתלה והג'ידי (בדומה לזה היתרון שהיה לסורים מסוללות הטילים שלהם שכיסו את כל רמת הגולן). בהקשר זה, יש להזכיר גם את הטילים מסוג קרקע-קרקע לטווח 300 ק"מ (סקאד) ומסוג אויר-קרקע (קלט) שהיו ברשות המצרים לשם פגיעה במרכזי האוכלוסיה האזרחית, ואשר אין ספק שהם ראו בהם אמצעי הרתעה בפני פגיעות בעומק מצרים ולשם תגובה על פגיעות כאלה (בדומה לזה טילי הפרוג שהיו בידי הסורים לשם פגיעה בפנים המדינה).

הדברים האלה כוחם יפה להחליש, במידה ניכרת, את הקונצפציה הנדונה, שכן גם אם מסתכלים עליהם מתוך "ראיה לפני המעשה", אין מנוס מהמסקנה כי בימים שלפני המלחמה לא היה מקום לסמוך על ההערכה שהמצרים ראו ברכישת מטוסי קרב-הפצצה שיבטיחו להם עליונות באויר,

משום תנאי בל יעבור להליכתם למלחמה נגד ישראל. יודגש כאן, כי כאשר נשאל אלוף זעירא על ידי הועדה, אם אמ"ן לא העלה אז על דעתו את האפשרות שהמצרים רואים במערך הטילים אמצעי המספיק להשגת מטרה צבאית מוגבלת מעין זו שעליה דובר לעיל, ללא קשר לבעית השליטה המוחלטת באויר, הוא השיב תחילה:

"מה שאנחנו ידענו עליהם זה שהתכנית המינימלית כל׳ית היא להגיע למיצרים. להגיע עד המיצרים אי אפשר בלי מצב אוירי הקיץ" (פרוטוקול הועדה, עמ׳ 1052).

אולם, כאשר אחד מחברי הועדה הוסיף ושאלו:

"בשביל זה הסאם 6?" - הוא ענה:

"נכון, השאלה שלי: האם מישהו העלה על דעתו? התשובה היא לא. ... אני לא פגשתי איש אחד לא באמ"ן ולא באג"ם, לא בדרג מדיני ולא בדרג צבאי שהיה חכם לפני מעשה" (עמ׳ 1052-1053).

תשובה זו בודאי שאינה משביעה רצון ואינה מחזקת את הקונצפציה, אלא ההיפך מזה נכון.

ב. יתר על כן, מהנתונים העולים מחומר הראיות, שהיה בידי אמ"ן/מחקר לפני המלחמה, נובע שעצם ההנחה, שהיוותה אבן-פינה של הקונצפציה, היתה מוטלת אז בספק גדול ולפיכך לא היתה הצדקה להסתמך עליה. כזכור, אמרה הנחה זו שמצרים לא תצא למלחמה כוללת נגד ישראל אלא אם תראה עצמה מסוגלת לתקוף ביעילות את שדות התעופה בעומק ישראל ושלשם כך היו דרושות לה לפחות חמש טייסות של מטוסי קרב-הפצצה לטווח ארוך, דבר שלא יכלה להשיג לפני שנת 1975. האמנם היה יסוד להנחה זו של אמ"ן? יצויין, כי בחינת השאלה הזאת יכולה להיות להלכה בלבד, והיא תיעשה, כאמור, על פי הנתונים שהיו בידי אמ"ן בשעתו. למעשה התברר בדיעבד שמצרים לא ניסתה במלחמת יום הכפורים לערוך התקפה על שדות התעופה בעומק ישראל. אבל כפי שנראה להלן, אין ראיות שנמנעה מלעשות כן, מפני שלא ראתה עצמה מסוגלת לעשות את הנסיון. יכול, למשל, להיות שהטעם להמנעותה היה החשש מתגובת ישראל, בדרך תקיפות בעומק מצרים.

מה ראו המצרים, לדעת אמ"ן, כדרוש להם כדי לאפשר להם הקיפת שדות התעופה בעומק ישראל? אומר אלוף זעירא בהמשך עדותו - (עמ' 938 ואילך):

"עשינו בינואר 1973 הערכת מצב כוללת ובהערכת מצב זו אנחנו אמרנו שאנו מעריכים שכבר ב-1975 יהיו למצרים 5 טייסות של מטוסים שווי-ערך למיראז'. אנחנו מעריכים ש-5 טייסות זה המספר ההגיוני שיכול לתת למצרים את ההרגשה שהם יכולים לנטרל את חיל האויר שלנו בבסיסיו, מתוך מחשבה, שעל מנת לנטרל בסיס יש צורך בטייסת".
(וכן בעמוד 1041).

נראה לנו כי ההנחה שהיו דרושות חמש טייסות דווקא של מיראז'ים או של מטוסי קרב-הפצצה שווי-ערך, כדי לתקוף את ישראל ביעילות בעומק, היתה אולי נכונה מבחינה חשבונית גרידא. אבל נראה הדבר, מן החומר שהיה בידי אמ"ן, שהמצרים חשבו אחרת ומפקדת חיל האויר שלהם היתה מוכנה להסתפק גם בפחות - שתי טייסות או אפילו אחת בלבד, ולייעד זה ניתן ביטוי מוגדר (ראה מוצג 3).

ההערכות של אמ"ן/מחקר ושל מחמ"ן/אויר היו מבוססות עוד מאביב 1973 על ההנחה שלרשות מצרים כבר עומדת טייסת אחת של מטוסי מיראז' לרביים, וטייסת נוספת עומדת להיות מועברת מלוב למצרים:

(1) בסקירת מודיעין מיוחדת מס' 43/73 של אמ"ן מיום 14.4.73 (מוצג 184 עמ' 15) נזכר בין "צעדים ותזוזות הניתנים להתפרש גם כצעדי הכנות לחידוש המלחמה" על ידי מצרים:

"הצבתה במצרים של [טייסת] מטוסי מיראז' מלוב, לאחר ש'רכבת אווירית' הביאה משם מצרימה במשך שלושת שבועות את ציוד הקרקע הדרוש, והבאת [טייסת] מטוסי 'הנטר' מעיראק. סביר, כי מספר מטוסי המיראז' יגדל עד ... [שתי טייסות]".

והערכת אמ"ן (שם בעמ' 16, סעיף 31(2)) זהירה למדי:

"קבלת שתי טייסות "מיראז'" לוביות וטייסת "הנטרים" עיראקית, ואולי אף שתי טייסות "לייטנינג" ממדינות ערביות אחרות - שמשמעותן בעיקר מדינית - אין בה כדי לשנות מהותית את יחסי הכוחות באזור.

ספק אם תוספת זו עלולה ליצור אצל ההנהגה המצרית
את השיקול המוטעה כאילו תוכל מצרים לעמוד כחזית
האוויררית בהתמודדות עם ישראל; זאת אף כי 2 טייסות
מיראז' (סביר מדגם מ-5) שהוא המכסימום שיכולים
המצרים והלובים להקצות בגלל מחסור בטייסים,
יכולים אמנם לאפשר למצרים לנסות לתקוף מטרות
בעומק ישראל" (ההדגשה שלנו).

(2) ב"הצגת תכנונים אוויריים לשר הבטחון" ביום 22.5.73, אומר קמ"ן/אוויד, אל"ם ר. הרלב, לשאלה כמה מטוסי מיראז' יש למצרים (מוצג 253, עמ' 4):

"היום מצוייה טייסת אחת במצרים, ...מטוסים.
אנו מעריכים שעם גידול הרכש הלובי יעבירו לשם
עוד טייסת אחת, כלומר בין 35-40 מטוסים".

ועל הטייסים לב-30-35 מטוסים הוא אומר, שם, כי

"מכחינת האימון - הם נמצאים עכשיו בשלבי
הסטוראים ויהיו מסוגלים לתקוף מטרות זעירות".

(3) ב"נתונים להערכת מצב אג"ם - מצרים וסוריה" של אמ"ן/מחקר מיום 16 באפריל 1973 (מוצג 115) מופיע בסד"כ המבצעי של מצרים (בעמ' 3):

"מיראז' 5: 1-2 טייסות; 16-32 מטוסים".

(4) בישיבת הממשלה מיום 15.4.73 (בעמ' 8) דווח אלוף זעירא לממשלה, כי

"בתוך מצרים יש כמה סימנים המעידים על
הכנות מסויימות למלחמה. דבר ראשון: החל מסוף
מרס ועד תחילת אפריל התקיימה רכבת אווירית
בין לוב למצרים... הובא ציוד והובאו חלקי חלוף
למטוסי מיראז' מטריפולי שבלוב למצרים. בעקבות
הבאת הציוד הזה החחילה תנועה של מטוסי מיראז'
מלוב למצרים, כך שעד עכשיו ישנם כבר במצרים
מטוסי מיראז'".

[illegible]

ובעמ' 9 ,שם :

"התוספת הזאת של מטוסי-קרב למצרים, מבחינה
אובייקטיבית לפחות אינה תוספת שיכולה ממש לשנות
את מאזן הכוחות האווירי, אם כי ייתכן שהמצרים
יראו תוספת מיראז'ים כדבר בעל משמעות וחשיבות
יותר רצינית מאשר זה נראה לנו, בפרט שבעבר טענו
שאין בידיהם מטוס המסוגל להגיע למרכז ישראל
ולבצע מה שהם קוראים 'הפצצות בעומק', והיום
כשיש להם מיראז'ים, יכולה להיות להם הרגשה שזה
מעין פתרון" (ההדגשות שלנו).

ובעמ' 10 , לשאלת שר החוץ מהו מספר המיראז'ים שהועברו למצרים,

הוא עונה:

[טייסת אחת]
"עד עכשיו ..., / אנחנו מניחים שמספרם במצרים
יגיע במשך הזמן ל... [שתי טייסות] ; ההדזה בין לוב למצרים
מדבר על אספקת 108 מטוסים, כאשר צרפת העבירה
עד שלשום ללוב 71 מטוסים".

הדברים מבוססים כנראה על מוצג 98, מסמך 26, עמ' 3,

"סימנים מעידים", סעיפים 1-2).

במוצג 96, מסמך 51 (סדרה ראשונה) אומר מקור (בסעיף 5)

כי בסוף אפריל היו סימנים שמטוסי המיראז' ינחתו בשדה תעופה מסויים

במצרים. מסמך 48, שם : ערב פתיחת המלחמה הועבר למצרים טייסת נוספת

של מיראז'ים מלוב.

שם, סדרה שניה, מסמך 35, מיום 24.4.73:

"מצרים קבלה עד כה שתי טייסות של מטוסי
מיראז'".

בחודש יולי 1973 נודע (מוצג 98, מסמך 43, עמ' 2) כי לוב לא תשגר

טייסת מיראז'ים שניה למצרים, ושעד לאותו זמן ישנם בלוב שתי טייסות

מיראז' - האחת כבר סיימה את אימוניה המבצעיים והשניה תסיים בעוד

כחודשיים, ושהן תועברנה למצרים רק ערב תחילת המלחמה.

בידיעה שהגיעה ממקור טוב: מסמך 53, שם, מיום 3.10.73 (תאריך הידיעה

יולי/אוגוסט 1973): שתי טייסות של מיראז'ים לוביים (30-35 מטוס)

אותרו בשדות תעופה מצריים במשך חודש אוגוסט.

על הידיעה האחרונה העיד סא"ל בנדמן (בעמ' 2530) שהיא איננה נכונה, [redacted] (כן גם אלוף זעירא בעמ' 5458 ובעמ' 5692 ואילך). לעומת זאת למדנו מעד מומחה לדבר ששום מקור כזה, [redacted], אינו אמין במלוא המידה, ללא אימות ממקורות אחרים (עמ' 5510-5508).

המסקנה מכל האמור בעניין המיראז'ים היא :

(1) אין כל בטחון שהמצרים היו בדעת אמ"ן,כי דרושים להם חמש טייסות דווקא. גם אמ"ן עצמו פקפק בכך.

(2) טייסת אחת כבר הגיעה למצרים באביב 1973 וצריך היה להביא בחשבון, לפי הערכות אמ"ן עצמו, שעד הסתיו תגיע טייסת שניה או על כל פנים שהטייסת השניה תהיה בידי המצרים במקרה של מלחמה (וישנם סימנים בראיות שאולי כבר הגיעה הטייסת השניה לפני פרוץ המלחמה).

(3) בזה התערערה "אבן יסוד" של הקונצפציה, כי אי-אפשר היה לבנות על ההנחה שבאוקטובר 1973 עדיין רואים המצרים עצמם בלתי-מסוגלים לפתוח במלחמה, בגלל חוסר יכולת לתקוף את ישראל בעומק מן האוויר (וזאת אף אם מתעלמים מן היכולת הנוספת של פגיעה במרכזי האוכלוסיה, הטמונה בטילי ה"סקאד", והיתרון הנוסף למצרים שהיה טמון במיטרית הנ"מ שלהם מול חיל האוויר שלנו).

ד. כפי שצויין לעיל (סעיף 47), מצא ראש אמ"ן חיזוק לבניין הקונצפציה בעובדה, שהיא עמדה במבחן בשלוש תקופות קודמות. כיצד? גם בסוף "שנת ההכרעה", בדצמבר 1972 ובאפריל-מאי 1973 היו ידיעות ממקורות טובים שסאדאת הכריז, בגלוי או בסמוי, על הליכת מצרים למלחמה ורק, ידיעות וסימנים בשטח, אשר העידו שהמצרים ריכזו במרחב התעלה מערך כוחות לא פחות גדול בהיקפו מהמערך שהם ריכזו בתחילת אוקטובר, 1973; אף על פי כן, נמנע הלה בכל פעם מלפתוח במלחמה כפי שהעריך אמ"ן מראש על סמך הקונצפציה. מכאן, שזו הוכיחה את עצמה והיה מוצדק להזדקק לה גם בימים שקדמו למלחמת יום הכפורים.

בעיניגו ברור, שהגישה הנ"ל אל אופן מילוי התפקיד המודיעיני בתחום ההערכה, בטעות יסודה והיא הרת-סכנה באשר משמעותה היא, שיש לצאת מתוך ההנחה כי מה שקרה בעבר הוא שיקרה גם בתקופה החדשה, בחינת ההיסטוריה תמיד חוזרת על עצמה. הלוא, אם אין בוחנים ומבקרים את הקונצפציה האסטרטגית, אשר האויב החזיק בה בעבר, לאור המציאות המשתנית והידיעות והעובדות החדשות, אין לדעת, במידה מסתברת, אם הוא עדיין מחזיק בה בהווה, שמא היא בינתיים נתישנה ולא נשאר בה עוד רוח חיים. לדוגמה: במאמרה הנזכר (שם עמ' 701) מציינת ורלשטטר שערב משבר הטילים בקובה העריכו בטעות אנשי קהילית המודיעין האמריקנית, שלא קיימים שם טילים סובייטים לטווח בינוני או ארוך, ושטעות זו נבעה מ"השכנוע הפילוסופי" שדבר כזה לא התיישב עם המדיניות של ברית-המועצות. הא ראיה - כך נימקו - שהרוסים לא הקימו אי-פעם טילים שכאלה במדינה גרורה ולא יתכן, שיעשו כן בקובה, שהיא כה קרובה לארצות-הברית, דבר שהיה מוכרח לגרור תגובה אמריקנית חריפה:

"Krushchev had never put medium -or long- range missiles in any satellite country and therefore, it was reasoned, he certainly would not put them in an island 9,000 miles away from the Soviet Union and only 90 miles away from the United States, when this w as bound to provoke a sharp American reaction".

גם אם אין מתחשבים בדוגמה האחרונה, קל להיווכח, שמן הנמנע היה לראות בעובדה, כי בהזדמנויות הנזכרות לא פרצה המלחמה, משום ראיה לרציפות הקונצפציה בזמן המעניין אותנו. ראשית, כל שהיה ניתן להסיק מהימנעותו של סאדאת מהצעד הזה באותן ההזדמנויות הוא שסיבתה יכול שהיתה נעוצה בקונצפציה ולא שזה הוכח במידה מספקת. הדבר הוא כך, הואיל ומחומר הראיות אינו עולה כי נתברר עד הסוף מה היתה הסיבה האמיתית, שבגללה לא טימש שליט מצרים בעבר את החלטותיו לפתוח במלחמה כוללת נגדנו. למשל, באשר נשאל אלוף זעירא על ידי אחד מחברי הועדה על האפשרות, שמא העובדה של פרוץ מלחמת הודו-פקיסטן

היא שהשפיעה על סאדאת בסוף 1971 לחזור בו מהחלטתו לפתוח באש, הוא נמנע מלחורת רעה עליה (פרוטוקול הועדה, עמ' 91). אשר לסיבת אי-יציאתן של מצרים וסוריה למלחמה בתקופת אפריל-מאי 1973, הרי לפי הידיעות הזהות שנתקבלו [redacted] נענו אז שליטיהם של מדינות אלו לבקשת הרוסים לדחות את חידוש המלחמה עד לאחר קיום פגישת הפסגה בין ניקסון וברז'נייב, שמא היא תוליד פתרון מדיני, חרצוי להם (ראה מוצג 95, מסמך 44 ; מוצג 98, מסמך 33). אין צריך לומר שהסיבות האפשריות ההן לאי-הליכת מצרים למלחמה בשתי התקופות הנזכרות, אין ביניהן לבין הקונצפציה ולא כלום.

שנית, דוקא העובדה, כי בעבר קרה שלוש פעמים שסאדאת נמנע - בניגוד להכרזותיו ורחף ההכנות הגדולות של הצבא המצרי במרחב התעלה - מלתת את פקודת האש, היתה צריכה לעורר אצל אמ"ן, בשבוע הראשון של ארקטובר , את התחושה שקיימת סכנה גדולה שאכן, הפעם הוא לא יירתע מכך, הטעם לדבר הוא, שעקב התנהגותו בזמנים ההם - ההתנהגות שהסתיימה באפס מעשה מלחמתי - נפגעה אמינותו בקרב העם המצרי והעולם הערבי בכללותו, ומעמדו כראש השלטון במצרים הוחלש. כיון שכך, לא היה יכול עוד הדיקטטור המצרי - כך היה על אמ"ן לשקול ולהעריך - להסתכן בהידרדרות באמינותו ובמעמדו. ראיה לדבר: עוד באביב 1973 נתקבלה ידיעה ממקור מעולה, בה נאמר שיש מידה רבה /של בטחון שסאדאת ילך למלחמה ושאם המצב לא ישתנה ולא תהיה מלחמה עד תחילת הסתיו <u>תהיה צפויה סכנה למעמדו</u> (מוצג 98, מסמך 56). כמו כן, בידיעה שנתקבלה באוגוסט 1973, ממקור טוב אחר דובר על כך, שבין מצרים וסוריה סוכמו עקרונות התכנית המשותפת לעימות <u>לאור מצבו הפנימי המעורער של סאדאת</u> (מוצג 98, מסמך 34).

אמנם בעדותו (עמ' 1006) אמר אלוף זעירא: "הדבר הראשון שראינו שעלול לדחוף את מצרים למלחמה - אלה חששותיו של סאדאת לגורלו של שלטונו האישי. אני רוצה לציין שסאדאת יצא למלחמה בזמן ששלטונו האישי לא היה מעורער". גם מצאנו כי בידיעה שנתקבלה בספטמבר 1973 ושהיתה, איפוא, יותר מאוחרת מאלה שהוזכרו לעיל,

נאמר שלאחרונה הולכת ומשתפרת תדמיתו של סאדאת בתוך מצרים ויחד עמה מתחזק גם מעמדו (מוצג 92, מסמך 219). אולם, סבורים אנו שגם אם ידיעה זו תומכת לכאורה בדבריו של ראש אמ"ן ויש להתחשב בה, אין לראותה כעומדת בסתירה לאמור בשתים האחרות, וזאת משום שכל אשר עולה ממנה הוא, שחלה בינתיים הטבה מסויימת בתדמיתו ובמעמדו של סאדאת במצרים. ירשם לב, שבאותה ידיעה מאוחרת גם צויין שבמצרים היתה קיימת אז בעיה קשה של הספקת מוצרי מזון, שאם סאדאת לא יידע לפתור אותה בזמן קרוב הוא יעמוד בפני מצב חמור ושזו נקודת החולשה החמורה של המשטר הנוכחי. במצב דברים זה היה סביר להעריך שהרודן המצרי רגיש לסכנה שעלולה לבוא תגודה איזו שהיא, שתשים קץ לתהליך של השתפרות תדמיתו והתחזקות מעמדו ואשר תגרום להידרדרותם מחדש; כל שכן, שיחשוש פן יקרה כדבר הזה ושלטונו האישי יעורער אם הוא יימנע - זו הפעם הרביעית אחרי עשותו את כל ההכנות הצבאיות - ממתן הפקודה להתחיל את המלחמה. יצויין, כי הגענו אל המסקנה הזאת גם בלי הצורך להסתמך על הכתוב בשתי הידיעות הראשונות, שכן היא היתה מתחייבת בלאו הכי לפי שורת ההגיון.

גדולה מזו: אם נזכור שערב המלחמה היה מערך הכוחות המצרי הפרוס במרחב התעלה "כהיקף שלא הכרנוהו בעבר" (לקט מודיעיני צבאי מיום 5.10.73 במוצג 111) - בניגוד לדברי ראש אמ"ן, שהכוחות המצריים שרוכזו שם בכל אחת משלוש התקופות הקודמות, לא היו פחות גדולים בהיקפם - שוב אין מנוס מהמסקנה, כי בשבוע הראשון של אוקטובר היתה נשקפת סכנה ממשית שבפעם הזאת לא יישב שליט מצרים בחיבוק ידים ויפתח במלחמה (לענין זה ראה גם להלן, סעיף 72).

העולה מן האמור, שהתנהגותו המתוארת של שליט מצרים במקרים הקודמים, לא היה בכוחה לשמש ראיה לרציפות הקונצפציה וחיותה בשבוע הראשון של אוקטובר, כפי שסבר ראש אמ"ן; ולדעתנו, הוא נתפס אז לשגיאה מקצועית באשר הושפע, יתר על המידה, על ידי הגישה "ההיסטורית" שנקט לצורך הערכתו שהמלחמה לא תפרוץ. יש להוסיף במאמר מוסגר, שהדילמה המודיעינית, שעליה הצביע אלוף זעירא בעדותו - דהיינו שאם יתריע אמ"ן לשווא ויקרא "זאב" בכל פעם שהאויב יוצר מצב של מתיחות

מסכימים אנו שלא בכל מקרה יהיה מוצדק להגיע למסקנה בדבר כוונתה של מדינה יריבה ללכת למלחמה או לא לעשות כן, על סמך הערכת אפשרויותיה או מגבלותיה. מכאן, ששומה על אנשי המודיעין לנקוט זהירות לפני שהם באים ל"מזג" "יכולת" ו"כוונה" יחדיו. בספרו על קהילית המודיעין האמריקני Central Intelligence and National Security, (ע' 57) מביא H.H.Ransome לענין זה את הדוגמה, כי לפני ההתקפה היפנית על פרל הרבור בדצמבר 1941, לא האמינו בארצות-הברית כי יפן תוכל לתקוף מן האויר את הבסיס הצבאי הנמצא שם, דבר שלא היה נכון אמנם; על כן, גם לא האמינו שהיה אז בכוונת יפן לבצע התקפה שכזאת. יחד עם זאת ברור, שיכולים להיות מקרים מיוחדים, בהם תהיה הצדקה להעריך שקיים קשר הדוק בין שני הגורמים האמורים כמובן זה, שהאפשרויות הצבאיות, הנתונות בידי המדינה היריבה, יש בהן, נוכח הנסיבות והגעת מירע מתריע אחר, כדי לשמש עדות על כוונה מסתברת מצידה (probable intention) לעשות התקפה. אפשר להיווכח בזאת על סמך הדברים שכתב H. A. De Weerd במאמרו Strategic Surprise in the Korea War, בו ניתח את הלקחים של שתי התקפות-הפתע שבוצעו באותה מלחמה על ידי צפון קוריאה וסין הקומוניסטית (המאמר נתפרסם ב- Orbis סתו 1962, עמ' 435);

"These reports built up a convincing picture of Communist Chinese capabilities to intervene in North Korea in the autumn of 1950. The situation regarding intentions was far less clear, but intelligence on enemy intention is never very clear" (שם עמ' 445).

"We were surprised twice in Korea in spite of multiple indications of coming events and an abundance of data on enemy capabilities. These surprises were achieved by the gradual and progressive commitment of communist forces in such a way as to immunize us against drawing the proper conclusions from our intelligence collections. It was not the absence of intelligence which led us into trouble but our unwillingness to draw unpleasant conclusions from it" (עמ' 451).

לא יהיה למותר אם נביא כאן את תורת המודיעין הצרפתי על נושא זה, כפי שנתבארה בעדותו של אלוף (מיל) א. יריב (מי שקדם לאלוף זעירא בראש אמ"ן) ואשר שמה את הדגש על "האפשרויות" דוקא, כדי להסיק מהן על הכוונה. אלה דבריו בעמוד 3262 של פרוטוקול הועדה:

"שאלה: אולי נשמע מה אומרים הצרפתים ?

א. יריב: אז הם אומרים: צריך לנתח היטב את האפשרויות, הפוסיביליטה (possibilité) ולא האינטנסיון (intention), הפוסיביליטה, מה שמותר לך לעשות זה מתוך הפוסיביליטה, מתוך הפוסיבילטה לתת שיקול של הפרובביליטה (probabilité) אל תאמר שמה שהאויב מתכוון לעשות ...

שאלה: מתוך הפוסיביליטה לתת מה ?

א. יריב: מה שיותר סביר ומה שפחות סביר..." (ההדגשה שלנו).

על פי כל הדברים האלה יש לקבוע שאם מתחשבים בכך, ששליט מצרים החליט זה מכבר שהשימוש באופציה הצבאית מהווה בשבילה את הדרך היחידה לצאת מן "המבוי המדיני הסתום" וכי לצורך זה הסתפק, בשלב ראשון, ביעד שהצבא המצרי יגיע עד ל"מעברים" בסיני ושם ייעצר, כי אז מן ההגיון היה לראות בעובדה, שכוחות הקרקע המצריים היו מסוגלים (כפי שהעריך גם אמ"ן) לצלוח את התעלה, משום עדות חשובה, אשר, בצירוף מידע התרעתי נוסף, הצביעה על כוונה מסתברת מצד האויב לפתוח באש. אמרנו "כוונה מסתברת" -להבדיל מבטוחה- הואיל ולעולם אין לדעת בבטחה, כפי שהדגיש דה ויירד, מה הן כוונותיו האמיתיות של האויב (intelligence on enemy intention is never clear).

סיכומו של דבר, בהסתמכו - ללא הצדקה בנסיבות המקרה - על ההבחנה הנזכרת בין יכולת וכוונה, התעלם אמ"ן ביודעין מהקשר הקיים בין שני גורמים אלה במקרה הנוכחי ולכן, מן הנתון שלמצרים היה הכושר המכני לצלוח את התעלה, דבר שתרם בהכרח להערכתו המוטעית, שהאפשרות של הליכת מצרים וסוריה למלחמה כוללת היתה בגדר סבירות נמוכה.

ד. לבסוף, יש להזכיר, לדעת הקונצפציה, את עובדת השילוב, מבחינת הזמן, בין ההיערכות של הצבא המצרי בחזית התעלה וההיערכות של המערך הסורי בחזית רמת הגולן, אף הוא בהיקף ללא תקדים ובצורה המאפשרת (על פי הדוקטרינה הרוסית) מעבר מידי למתקפה. רוצה לומר: עצם תופעת השילוב הסימולטני, ערב המלחמה, של פריסת הצבא המצרי בדרום ופריסת הצבא הסורי בצפון כאמור, היתה צריכה להחליש את ההיאחזות בחלק הראשון של הקונצפציה (כושרה האוירי של מצרים) ולהביא להערכת מודיעין חדשה, שמלחמה עלולה אז לפרוץ בשתי החזיתות. במקום זה, נתן אמ"ן דעתו למשמעות הסכנית של ההיערכויות הצבאיות הנ"ל ומצא להן הסברים אחרים (תרגיל במצרים, חששות הסורים והמצרים מפני פעולה התקפית ישראלית), הסברים שעליהם אנו מרחיבים ביקורת בחלק אחר מהנמקתנו. לא זו בלבד, אלא גם מבחינת החלק השני של הקונצפציה (סוריה לא תלך למלחמה בלי מצרים) יש לומר שבריכוז המערך המצרי התממש התנאי הדרוש - אם כי הבלתי מספיק - לתחילת המלחמה בשתי החזיתות, דבר שחייב את אמ"ן לשקול, שמא טעה, בנסיבות אלו, בהערכת החלק הראשון של הקונצפציה. אכן, מה שברצוננו להטעים כאן הוא: אין זאת אלא שבהשפעת הקונצפציה לא עמד אמ"ן כראוי על המשמעות ההתרעתית הטמונה בתופעת השילוב הנזכרת.

בבואנו לסיים את הפרק הזה נציין כי בימים הראשונים של אוקטובר, שררה רשת אצל האויב, . חרף אמצעי ההונאה וההסוואה שנקט, כי לא יתכן שמשמעות הכוונותיו ופעולותיו נעלמה מעיני המודיעין של ישראל, כפי שעולה מדיעה-אמינה , שהגיעה אלינו ערב המלחמה (מוצג 98, מסמך 66).

כאן תם הניתוח של החולשות והמגרעות שבהן לקתה הקונצפציה ויוצא מהן, שהיא לא יכלה לשמש, בימים שקדמו למלחמת יום הכפורים, אמת-מבחן נאותה להערכת כוונות האויב ואכן, היא נעשתה מופרכת למעשה, כאמור בסעיף 11 של הדין-וחשבון החלקי.

<u>הקונצפציה והביטוח המשני של אמ"ן</u>

53. ראינו לעיל (סעיף 46) שלשם קבלת התרעה על המלחמה שם ראש אמ"ן את מבטחו, בעיקר, במקורות מסויימים, בעלי נגישות ואמינות מעולות. במקורות אלה, הדגיש, ראה את "הביטוח" שלו לקונצפציה; הווה אומר, אם זו בינתיים מתערערת, תבוא דרכם ההוכחה לכך. אך לא פנו אל מקורות אלה כראוי בימים קריטיים, על פי החלטת אלוף זעירא בעצמו (ראה בדו"ח החלקי, סעיף 11 בסוף עמ' 8). אפס, לנושא האמור היבט נוסף, אשר בגלל סמיכות הפרשיות שבינו לנושא הקונצפציה, נוח לנו להתייחס אליו כאן. כוונתנו בזה לבטחון המופרז שהיה בלבו של ראש אמ"ן, שאם באמת אבד כלח על הקונצפציה, כי אז תגיע באמצעות המקורות ההם לפחות ידיעה אחת המכילה "אינדיקציה חד משמעית" - כלשונו - שהאויב עומד לתקוף (פרוטוקול הועדה, עמ' 686). אמנם לא ציפה האלוף - כך העיד (עמ' 1032) - "לידיעה שתבוא ותגיד בצורה מפורשת: הולכת להיות מלחמה בתאריך זה וזה ובשעה זו וזו. אלא, ידיעה אפילו חצי עקיפה העוסקת בנושא המלחמה, המדברת על בעיות חציה, בעיות פתיחת באש, בעיות רבות הקשורות במלחמה". ואולם, אמר, "לא היתה אף ידיעה אחת שאפשר לבוא ולומר עליה: זאת ידיעה המדברת על מלחמה ולא תרגיל" (שם). ובן דבריו בעמוד 1033: "באותו זמן, אני הנחתי... אם אכן ישנה כוונה להיכנס למלחמה מוכרחה לבוא ידיעה אחת שתרמוז על זה שזה לא תרגיל אלא מלחמה".

יודגש כאן ויוטעם, כי בהצביענו על העדות הנ"ל כהוכחה לאימון ללא גבול, שנתן אלוף זעירא במקורות האמורים כביטוח משני במקרה של ערעור הקונצפציה, לא התכוונו לגרוע במאומה מחשיבותם הרבה כמקורות העשויים להקנות מידע מודיעיני חיוני, לרבות מידע התרעתי. עם זאת ברור - וזהו ההיבט האחר של הנושא - שלא היה מקום לאותה הרגשת בטחון של ראש אמ"ן כי דרך המקורות ההם "מוכרחה" לבוא ידיעה ממין הידיעה שיש בה "אינדיקציה חד-משמעית" או אפילו

ידיעה "חצי עקיפה" - שהולכת להיות מלחמה ולא - יהיה פירוש הדבר שהקונצפציה, אשר שללה קיום סכנה שכזאת, ממשיכה למשול בכיפה. הטעם לדבר הוא: הנסיון המודיעיני מלמד - וזה גם מטבע הדברים - שהאויב יעשה כמיטב יכלתו כדי להסתיר ולהסוות את כוונתו לבצע התקפת-פתע וכי לשם כך ידאג להבטיח, ככל האפשר, שידיעה מוסמכת, בה משתקפת כוונתו זו בצורה ברורה, לא תדלוף. על כן, גם אם בעניננו היה קיים סיכוי שבאמצעות המקורות המעולים הנזכרים או אלו מהם עלולה לבוא ידיעה מוסמכת, שאינה מניחה מקום לספק שהולכת להיות מלחמה, מכל מקום לא היה זה מוצדק לראות בהם ערובה בטוחה למטרה זו. ניתן לומר, כי במסכו על ה"קלף" של אותם המקורות למקרה של התבדות הקונצפציה, גילה ראש אמ"ן הלך-מחשבה שהתקרב - איננו אומרים שהרחיק לכת כל כך - לזה אשר רוברטה וולשטטר באה להפריכו במאמרה הנזכר (שם, עמ' 695):

> "For the layman, the feeling persists that there must be some marvelous source that will provide a single signal, a clear tip-off that will alert the American forces and tell them exactly what to do. Unfortunately, there is no instance where such a tip-off arrived in time, except perhaps in the Phil ippines **in 1941**..."

היא מוסיפה שם ואומרת:

> "Instead we must wait for a number of signals to converge in the formation of a single hypothesis about the intentions and actions of an opponent".

הוא הדין בעניננו: במקום לסמוך ולבטוח שעד אשר תתערער הקונצפציה צריכה להגיע, דרך אלו מהמקורות הנזכרים, ידיעה המגלה באורח חד-משמעי את מזימת מצרים לתקוף - או שלפחות רומזת עליה בצורה ברורה - שומה היה על ראש אמ"ן ואמ"ן/מחקר לשקול היטב את מכלול הידיעות המזעיקות שבינתיים הגיעו, בצירוף הסימנים המעידים שנצפו בשטח, שמא משמעותם המצטברת מחייבת את ההערכה שסכנת המלחמה כבר מרחפת. אולם מעבר לענין זה, בולט הוא שהאמונה ללא גבול בבישרת המשני האמור חיזקה והידקה את ההיצמדות לקונצפציה כמעט עד החוף.

פרק ב': הידיעות שהיו בידי אמ"ן עד ליום 4 באוקטובר ועד בכלל

הערה: דיון נפרד נקדיש לידיעות של שני הימים האחרונים, לפי סעיפים 75-89 להלן.

(1) התעצמות צבאות האויב.

.54 כבר עמדנו לעיל (סעיפים 8,7) על התעצמות צבאות מצרים וסוריה בנשק הגנתי והתקפי מסוגים שונים בשנים 1972, ו-1973, עד לפרוץ מלחמת יום הכיפורים. מערכות נשק אלה ותכנית הפעולה שבחן המאמנו ותורגלו צבאות מצרים וסוריה פעמים רבות העלו במידה ניכרת את כושר הלחימה של צבאות אלה, והיה בהן כדי לחזק את רצונם לצאת למלחמה נגד ישראל - רצון עז שהיה קיים מאז ומתמיד. עובדה זו היתה חייבת להשפיע במידה גוברת והולכת על הערכות אמ"ן, על מנת לבחון תמיד מחדש, אם מה שהיה נכון בתקופות מתיחות קודמות, נכון ממילא גם בסתיו 1973, כאשר צבאות מצרים וסוריה עומדים מול ישראל במלוא חימושם החדש, אחרי תרגול ממושך של צליחת התעלה על-ידי צבא מצרים.

(2) תגבור נוסף של המערך הסורי והמצרי.

.55 גורם מתריע יותר מצלפני היה תגבור המערך בסוריה ובמצרים בימים שקדמו למלחמה עד למערך ללא תקדים, שהיה בכוננות עליונה ומכוון כולו כלפי החזית הישראלית. פרטים על תגבור זה עד לסוף ספטמבר הזכרנו לעיל (סעיפים 11-14) וכן ציינו שכבר ביום 30 בספטמבר הודיע אמ"ן ביחס לסוריה כי "למערך מלא כזה לא היה תקדים עד היום".

תצלום אויר נוסף שנעשה בסוריה ב-2 באוקטובר גילה 640 טנקים ו-106 סוללות ארטילריה (ביניהם ארטילריה מטכ"לית). כן עזב גדוד הגישור המטכ"לי את מחנה הקבע שלו, ובגיזרה המרכזית נתגלו 13 טנקי גישור (עדות אלוף חופי, עמ' 1840 ואילך; לקט מיום 3 באוקטובר במוצג 111, עמ' 1-2; מכתב תא"ל שלו מיום 22.3.74 בתיק מוצג 317). קודמו מטוסי סוחוי לשדות התעופה דמיר ובליי, בקרבת החזית עם ישראל (לקט 416/73 מיום 2 באוקטובר, עמ' 5; מוצג 146, מסמך 10; עדות אלוף פלד בעמ' 1954 ו-1962). באותו יום הגיעה לאמ"ן ידיעה ממקור ___ חשוב שלפיה "חריכוזים הסוריים נמשכים זה כמה ימים בחזית באופן נרחב שלא היה דוגמתו. רוב היחידות הצבאיות הסוריות הועברו ממקומן

הרגיל לחזית, והצבא נמצא במצב כוננות מכסימלי. כן נמסר שכמה קצינים אינם שוללים את האפשרות שבקרוב יפרוץ עימות עם ישראל" (מוצג 146, מסמך 10א). הערכת אמ"ן הוסיפה להיות כי "המאמץ הסורי מכוון להרתעה בגלל חששות מפעולה ישראלית" (שם, בעמ' 5).

ביום 3 באוקטובר נעשתה גיחת צילום בחזית התעלה שנכשלה מסיבה טכנית. גיחה נוספת ביום 4 באוקטובר, אשר הצליחה, הראתה בתצלום שפוענח במשך הלילה כי "המצרים תפשו מערך חירום מלא במרחב התעלה, הגדול בהיקפו מכל היערכות המוכרת לנו בעבר" (לקט אמ"ן מיום 5 באוקטובר, שעה 13.15), והפרוט (שם, בעמ' 5):

1. "כמות סוללות הארטילריה שאותרה עלתה ל-194 סוללות (מטרגמות 120 מ"מ ומעלה), המונות <u>1100 קנים</u>. יצויין שבעיתות מתיחות בעבר (לדוגמא: דצ' 71, דצ' 72 ומאי 73) היתה כמות הארטילריה הגדולה ביותר שאותרה כ-150 סוללות (מעל 850 קנים). עיקר התוספת הוא של סוללות ארטילריה שדה (52 סוללות מתוך 56)..."

ולהלן, שם:

2. "ב'חצרות' של רוב רמפות הירי לטנקים שלאורך התעלה אותרו מחלקות טנקים (2-3 כלים), בעוד שבעבר אותרו טנקים ספורים בלבד לכל אורך התעלה ע"ג הרמפות."

3. "רוב הריכוזים של הדיפרנים, המיועדים כנראה לציוד צליחה וגישור נתפסו בחלקם. לפחות ב-5 ריכוזים, אחת בכל גזרת ריב' חי"ר, אותרו בסבירות גבוהה מעבורות מתנייעות ג'.ס.פ. (סה"כ כ-30) [כלומר קידום ציוד צליחה לקרבת התעלה]. בשאר הריכוזים לא זוהו הכלים."

על המערך הזה חטה חתת "מיטריה" של טילי ס.א., כולל ס.א. 6, אשר קודמו לכיוון התעלה בהיערכות צפופה (ראה "היערכות סוללות טילי ק/א מבצעיות" מתמ"ן אויר - מוצג 20, ודו"ח מודיעין פיקוד דרום, מענה מכוון לשיגורי חת"ם ושריון - נספח בג/11 לדו"ח בנושא מודיעין של צוות אל"מ (מיל) יהושע נבו).

מכאן, שלפי הנתונים שאמ"ן תאר בפרוטרוט היה המערך המצרי כשהוא לעצמו חייב להדאיג הרבה יותר מבתקופת המתיחות הקודמות, על פי כמות הנשק וגם על פי קירוב הטנקים להצרות של הרמפות אשר שלטו על מעבר התעלה. כן הודיע אמ"ן בלקט הנ"ל (בסוף עמ' 5) על מאמץ עבודות בימים האחרונים בגזרה הדרומית של התעלה, בה לא אותרה פעילות דומה בשנה האחרונה.

המונח "מערך חרום".

במקום זה ברצוננו להעיר שעצם השימוש במונח "מערך חרום", אשר כמונח מבצעי-צבאי חוזר מדי פעם בהערכות אמ"ן, היה עלול לגרום לחוסר בהירות מחשבתית ולערפול ההערכה. מערך יכול להיות הגנתי או התקפי או - במיוחד לפי הדוקטרינה הסובייטית - מערך לכל צורות קרב: הגנתי-התקפי, כלומר מערך הגנתי המאפשר מעבר מיידי להתקפה, או להיפך - התקפי-הגנתי. ואילו המונח "מערך חרום" מראה יותר על מצב כוננות ופחות על צורת קרב שלקראתו בנוי המערך.

(3) נתונים השוואתיים על מערכי האויב.

56. הועדה הטילה על אל"מ (מיל) יהושע נבו, שנתמנה על ידה כאוסף חומר לפי סעיף 13 של חוק ועדות חקירה, תשכ"ט-1968, לערוך מחקר שיכלול, בין היתר, השוואה בין פעילות האויב וסדר הכוחות שלו בתקופת "כחול-לבן" (מאי 1973) לבין אלה שביטים 1-5 באוקטובר 1973. מחקר זה נערך בהדרכת אל"מ (מיל.) נבו ובשיתופו על-ידי שני קצינר מודיעין, סא"ל (מיל) ד"ר א. שמואלי וסא"ל ד. אסבר. לפי הוראות ראש אמ"ן דאז, אלוף זעירא, ותא"ל שלו, הגיש אמ"ן לחוקרים אלה את מלוא העזרה, ותא"ל שלו עצמו הקדיש זמן רב לביקורת הנתונים וההערכות שבדו"ח, אך אין זאת אומרת שכל האמור בדו"ח של שני הקצינים הוא על דעתו.

אנו מקבלים את הצעת אל"מ נבו להעביר את המחקר החשוב הזה לצה"ל, כדי שישמש להכנת מחקר אירועים (case study) עבור מערכת ההדרכה של צה"ל. מצדנו נביא כאן כמה מספרים השוואתיים בולטים, המפורט במחקר על יסוד תצלומי אויר ותצפיות, המראים שינויים מהותיים בהיערכות הכוחות ובפעולות של המצרים בחזית התעלה במשך שנת 1973:

מאז אפריל-מאי 1973 ועד ספטמבר-אוקטובר 1973 תוגברו הכחות בחזית התעלה על-ידי תוספת דיבזיזה ממוכנת, חטיבת טנקים, חטיבת נחתים, 54 סוללות ארטילרית-שדה (מ-141 סוללות - 844 קנים, עד 195 סוללות - 1114 קנים), בנוסף 57 סוללות ארטילריה נ"מ (227 סוללות - 1168 קנים, כנגד 284 סוללות - 1507 קנים). אוחדו 51 טנקים ברמפות באפריל-מאי 1973, כנגד 144 טנקים ערב המלחמה (עמ' 10-11 של המחקר).

תאריכי שיא של ביקורי קצינים בחזית (עמ' 2): 2 במאי - 68 קצינים, 18 בספטמבר - 94 קצינים, 2 באוקטובר - 172 קצינים. מספר זה הוא יוצא דופן במשך 14 החדשים האחרונים שלפני המלחמה. ממוצע תקופתי של ביקורי קצינים: 1-5 באוקטובר - 400 ביקורים, בתקופה דומה בספטמבר 1973 - 300 ביקורים; בתקופת "כחול-לבן" - ממוצע שבועי של 200 ביקורים.*

(4) ידיעות מתריעות ממקורות טובים.

57. נוסף על המערך המצרי והסורי, אשר חייב היה לעורר חשש המורים בדבר כוונות התקפיות של האויב, היו בידי אמ"ן ידיעות ממקורות טובים אשר חייבות היו להגביר אותם חששות עד לדרגת הסתברות גבוהה שמלחמה כוללת אכן תפרוץ בעתיד הקרוב. גם בנושא זה נדון לעי' עתה בידיעות שהגיעו לאמ"ן עד ליום 4 באוקטובר ועד בכלל, ובידיעות שהגיעו בשני הימים האחרונים נדון להלן (בסעיפים 75-89) בנפרד.

(א) בקיץ 1973 נודע ממקור [redacted] כי מצרים הודיעה לסוריה על כוונתה לפתוח במלחמה בסוף ספטמבר או בראשית אוקטובר, בין אם תצטרף אליה סוריה ובין אם לאו. [redacted] (מוצג 98, מסמך 42). ראש אמ"ן הסביר שאם כי המקור הוא טוב [redacted] אין לסמוך על התרעותיו בדבר תאריך לפתיחת מלחמה, מפני שלא פעם התריע בעבר על תאריך זה או יחד לפתיחת מלחמה וההתרעותיו לא התאמתו (עמ' 145). אכן, זו עובדה שהיו התרעות בעבר מאותו מקור שלא התאמתו. אבל כאן יש להבדיל בין ידיעות שבהן מביע המקור את הערכותיו האישיות על מועד פתיחת המלחמה [redacted] אין זה מובן לנו מדוע לא יוחסה לידיעה התרעתית כזאת אותה מהימנות שיוחסה לידיעות אחרות שאין בהן יסוד של הערכה על ידי המקור. אדרבא, התוספת מצד המקור שהוא מפקפק בנכונות התאריך היא בבחינת הערכה אישית, ועל כן היה לה פחות משקל מאשר לידיעה עצמה.

---

*פירוש דו"חות של תצפיות בחזית התעלה ראה להלן, סעיף 237, ובחוות הדעת הנוספת של חבר הועדה ר/א (מיל) ח. לסקוב.

(ב) אותו מקור הודיע זמן קצר לאחר מכן כי המועד לפתיחה במלחמה יהיה בסוף ספטמבר עד ראשית אוקטובר, והסך זאת בקשיי מזג אויר הצפויים בנובמבר, בעיקר בגולן, ועוד. (מוצג 98, מסמך 43). לידיעה צורפה שוב הערכה אישית של המקור שהענין אינו רציני וגם תאריך זה יחלוף ללא מלחמה כפי שחלפו התאריכים הקודמים. אבל גם הפעם צריך היה להבחין בין אמינות המקור, כשהוא מוסר ידיעות, לבין הערכותיו האישיות.

(5) התכנית הסורית לכיבוש רמת הגולן.

58. התכנית הסורית לכיבוש רמת הגולן היתה בידי אמ"ן והופצה על-ידו עוד ביום 27 באפריל 1973, גם לדרג הגבוה (ראש הממשלה, שר הבטחון, הרמטכ"ל וראש אג"ם - מוצג 109) וגם בתוך אמ"ן, ובין היתר גם לקמ"ן צפון (מוצג 110). בסוף ספטמבר שוב הגיעה לאמ"ן תכנית סורית מפורטת לכיבוש הגולן, מגורמי מודיעין [redacted] (מוצג 13; מוצג 98, מסמך 53). גורמים אלה מסרו מפי מקור מהימן כי "כל ההכנות צפויות להסתיים בסוף ספטמבר. מפקדי החטיבות כבר קיבלו פקודותיהם. עתה מקבלים המג"דים תדריכים". ידיעה זו תאמה ידיעה קודמת, שהגיעה אלינו מאותו מקור עוד ביום 25 בספטמבר 1973 (מוצג 99; וכן עדות בעמ' 4441 ואילך ובעמ' 4207 ואילך, וכן בעמ' 4212).

בסקירת מודיעין מיוחדת מס' 104/73 מיום 2.10.73 (במוצג 111), בעמ' 6, מעריך אמ"ן כי "ביצועה [של אותה תכנית] עתה ובסורה קרוב אינו סביר", והוא מסבס את דעתו:

> "הצבא הסורי ערוך עתה במרחב החזית במערך חרום מלא. אף כי לפי הדוקטרינה הסובייטית מאפשר מערך כזה מעבר למתקפה, מודעים להערכתנו הסורים להיעדר תנאים צבאיים ומדיניים לפתיחה במתקפה: -
>
> א. הם רחוקים מלהעריך, כי ביכולתם לבצע לבדם בהצלחה מתקפה ברמת הגולן, בגלל חולשתם הבסיסית, ובעיקר באויר.
>
> ב. אין סימן כי מצרים מוכנה בשלב זה לחדש הלחימה, דבר הנחשב... בעיני הסורים תנאי להשגת הצלחה צבאית משמעותית מצידם.

ג. אין נסיבות מדיניות פנימיות או חיצוניות הדוחפות למתקפה (להבדיל מתגובה על מפלת ה-13 בספט')."

על הכניות אלה העיד אלוף זעירא (בעמ' 956-957):

"ש. יש הבדל בין שתי התכניות שהופצו באפריל ובאוקטובר, או זה אותו מסמך?

ת. זה זהה מאד. ההבדלים הם קטנטנים...

הדגש שלי הוא על זה שכבר מאפריל היתה לנו תכנית התקיפה ברמת הגולן, בדיוק רב בהשוואה למה שבוצע ב-6 באוקטובר."

למעשה הפיץ אמ"ן את התכנית התשובה הזאת כמעין "שטר ושובר בצדו", לאמר התכנית קיימת, "אולם ביצועה עתה ובסדורה קרוב איננו סביר, להערכתנו" (לקט 104/73, סעיף 1).

הערכה זו היה בה כדי להקהות אצל הדרג המתכנן את תחושת הדחיפות של נקיטת צעדי כוננות, כדי לקדם את פני התקפת האויב שעמדה להיערך על פי אותה תכנית.

אילו היה אמ"ן רואה אל-נכון את ריכוזי הכוחות של האויב, שלא היה דובמתם, על רקע תכניות האויב שהיו בידינו, ומחדיר תודעה זו אצל הפיקוד העליון, אפשר היה להתכונן כראוי לקראת הבאות. בזה היה מצבנו האובייקטיבי עדיף, למשל, ממצבם של האמריקנים ערב התקפת פרל הרבור: הם חששו מהתקפה יפנית העלולה להיערך, אך איש לא העלה על דעתו שהיא תיפתח בתקיפה אוירית על הצי האמריקני דווקא (ראה גם סעיף 52 לעיל). אבל יתרון זה, שהיה לנו, לא בא לידי ביטוי בכוננות כוחותינו ובאופן פריסתם.

<u>פניית גורמים זרים בקשר לתכנית הסורית.</u>

59. גורמי המודיעין הזרים, שהיו ככל הנראה מודאגים מאד מן הידיעות על התכנית הסורית שהגיעה לידיהם בערך באותו זמן, סברו כי בידינו מידע ואפשרות להעריך את הידיעות שמסרו לנו וביום 29 בספטמבר ביקשו את תגובותינו הבהולות (מוצג 105). תשובת אמ"ן (מיום 1 באוקטובר, שם, במוצג 105) היתה באותה רוח מרגיעה שבה נוסחה סקירת המודיעין הנ"ל, מס' 164/73. נאמר בה

כי הצבא הסורי הוא במערך הגנתי מלא, המאפשר, לפי הדוקטרינה הסובייטית, מעבר למיתקפה; שבמשך השנה שעברה עשו הסורים מאמץ רב לקלוט את הנשק החדיש שקיבלו מברית-המועצות, ובין היתר כמה מאות טנקים מסוג ט-62, מטוסי מיג 21, טייסת סוחוי 20 וטילי פרוג. כן חוזק מערך טילי הסא"ם, והנחתנו היא שהסורים פועלים במושגים של התקפה. למרות כל זה, נאמר בהמשך ההערכה:

"לדעתנו יזוזו הסורים כדי לכבוש את רמת הגולן, כולה או מקצתה, אם ובאשר יראו עצמם מסוגלים להצליח במהלך כזה. כיום אין הם מאמינים שיוכלו להצליח, בוודאי לא בלי עזרה מצרית. לפיכך איננו מעריכים שהם עומדים לפתוח בהתקפה ברמת הגולן, אם כי קיימת אפשרות שיעשו איזו פעולה מקומית ומוגבלת. אולם זאת אנו חושבים בסבירות נמוכה.

המצרים מקיימים עתה תמרונים במימדים גדולים הכוללים כחות יבשה, אויר וים. <u>אלה יכולים, כמובן, להיות כיסוי להכנות התקפיות</u>. אולם הערכתנו היא שאכן זה רק תרגיל". (ההדגשה שלנו).

אלוף זעירא בחקר בפרשה זו והעיד:

"הבעיה שלנו היתה אך ורק בעית העיתוי. ואנחנו אמרנו אז - ואני חושב שבדיעבד זה היה נכון - שלא תיתכן מלחמה סורית ללא שיתוף מצרים" (עמ' 5711).

ובעמ' 5712:

"הבעיה היא מאד מסובכת. אנשים אמינים אומרים שתהיה מלחמה והיא לא פורצת. אנשים מאד אמינים אומרים. אז מה עושים במקרה כזה? אומרים לצה"ל ואומרים לממשלת ישראל: מבחינת 'קפבליטיס' יכולת הסורים והמצרים יכולים לתקוף. 'אינטנשנס' כוונות - אין לי הוכחות."

כלומר, שוב הסתמכות על העובדה שאתרעות קודמות לא התאמתו ועל ה"קונצפציה", שהמצרים אינם רואים עצמם מסוגלים לתקוף (ראה ביתר הרחבה לעיל סעיפים 45 ואילך). עם זאת, אנו רואים מן התשובה הנ"ל לגורמי המודיעין הזרים שכבר ב-2 באוקטובר לא התעלם אמ"ן מן האפשרות שהתרגיל במצרים יכול להיות כיסוי לכוונות התקפיות.

<u>(6) התכנית המצרית לצליחת התעלה.</u>

60. ביחס לתכנית המצרים לצליחת התעלה (מוצג 1) ראה להלן סעיף 251. על תכנית זו העיד אלוף זעירא (בעמ' 47 של הפרוטוקול) כי הצבא המצרי ביצע אותה במלחמת יום הכפורים בדיוק של 97%, לפי סדר הכוחות, היחידות ומספריהן וכו'. ההבדלים היחידים היו שהוספה חטיבת טנקים, ודיביזיה אחת לא חצתה את התעלה במקום המסומן בתכנית.

<u>(7) בקורת על אמ"ן בענין שתי התכניות.</u>

61. עובדה חמורה היא שערב פרוץ המלחמה היו בידי אמ"ן שתי תכניות-יסוד אלה - גם הסורית וגם המצרית - אשר הכילו ידיעות מדויקות על כוונות האויב ועל האופן שבו יתפתח מאמצו ההתקפי של האויב. אך תכניות אלה לא היו, ככל הנראה, לנגד עיני הפיקוד של צה"ל או שלא היו בתודעתו, כי הן לא באו לידי ביטוי ראוי בכוננותו של צה"ל ובפריסת כוחותיו ערב המלחמה. לא מצאנו שהכוחות נפרסו במיוחד מול אזורי הצליחה וההתקפה, כפי שתוכננו על ידי האויב, על מנת לקדם את פני האויב במקומות אלה דווקא. יודגש בהקשר זה שכוונת הפיקוד העליון הישראלי היתה שלא לתת לאויב להתקדם כדי "להכיל" את כוחותיו, אלא לפגוש אותו פנים אל פנים מיד עם נסיונו לחצות את קוי החזית. משום כך היתה חשיבות מיוחדת לפריסה הנכונה של כוחותינו בשלבי הפתיחה דווקא.

אלוף פיקוד הדרום לא ראה כלל את תכנית הצליחה המצרית (ראה להלן סעיפים 252, 253). מפיקוד הצפון נביא, לדוגמא, מעדותו של אל"מ אורי שמחוני, מי שהיה בזמן המלחמה ראש מחלקה קצין אג"ם של פיקוד הצפון, העדות נגבתה על-ידי אל"מ (מיל) יהושע נבו ביום 25.2.74 (תיק העדויות של צוות אל"מ נבו). הוא מעיד (שם, בעמ' 6) על התכנית הסורית שהופצה בלקט אמ"ן מיום 2 באוקטובר 1974:

> "אני לא חושב שראיתי את זה... אני לא בתפוצת
> החומר הסודי ביותר של אמ"ן... אני כרגע רואה את זה
> בפעם הראשונה."

וביחס לתכנית הסורית מאפריל 1973, שהופצה בלקט אמ"ן מיום 27.4.73, הוא אומר (שם, בעמ' 6):

> "אני לא חושב שראיתי אי-פעם מסמך כזה".

השגת תכניות אופרטיביות של האויב הוא אחת המטרות הנכספות של כל שרות מודיעין. נשאלת השאלה הנוקבת: מה בצע במאמץ האיסוף העצום שנעשה על-ידי אמ"ן ועל ידי רשויות איסוף אחרות, כדי לאסוף ידיעות אלה, אם לבסוף הן מונחות אי-שם בתיקים ואין הן מגיעות לאלה שמן ההכרח כי יידעו אותן או שאינן בהודעתם ואינן מדריכות את החלטותיהם ותכנוניהם הלכה למעשה? חשוב לגו להצביע על הכשלון הבולט הזה מבחינתו המוסדית, על מנת שייעשה הכל כדי לבקות צנורות העברה סתומים אלה, הצריכים להוביל מאמ"ן אל הגורם המתכנן והמבצע.

(6) ידיעות נוספות ממקורות טובים.

62. ממקור טוב [redacted] הגיעה ידיעה ראשונה מיום 30 בספטמבר כי המצרים מתכננים לפתוח בקרוב באש, כולל צליחת התעלה בכח ומלחמה כוללת (מוצג 17). בעקבות ידיעה זו נודע [redacted] ביום 1 באוקטובר, כי המצרים החליטו לצלוח את התעלה, לתפוס את המעברים, ושהם מצפים להתערבות מדינית כתוצאה מפעולתם המלחמתית, ושכוונתם לפתוח את התעלה ולנהל משא ומתן. עוד נודע כי יום ה-ע לא נקבע, אולם יחידות הארטילריה חייבות לגמור את אמוני הירי עד סוף ספטמבר, ושכל היחידות הוזזו מקהיר לשטחי הריכוז באזור התעלה. כן הודיע המקור שפרצות בגדה המערבית של התעלה נפתחו לשם הורדת גשרים למים ויחידות הגישור הוזזו לאזור התעלה.

גם ידיעות אלה לא הזיזו את אמ"ן מדבקותו בקונצפציה שלו. פרטים עובדתיים חשובים שבהן (הזזת יחידות מקהיר, פתיחת הפרצות, קידום יחידות הגישור) קיבלו אישור בתצפיות בשטח ובתצלום האויר שנעשה לאחר מכן ביום 4 - באוקטובר. אמנם היתה חסרה בידיעה קביעת מועד מדוייק, אבל נאמר בה שיחידות הארטילריה חייבות לגמור את אמוניהן עד סוף ספטמבר.

ביום 2 באוקטובר הגיעה ידיעה נוספת, ברורה מאד, [redacted], כי אצל המצרים קיימת כוננות מלאה מן הבוקר, ראשון באוקטובר, כי כל יחידות הארטילריה המשתתפות בהכנת הארטילריה, כולל ארטילריה של הדיביזיה הממוכנת השלישית ושל חטיבה משוריינת 15, נמצאות עכשיו קדימה בעמדות קרב, וכי חטיבת חי"ר של הנחתים נעה לסואץ. מילואים ששוחררו מאז יולי 1972 ייקראו להצטרף ליחידותיהם ב-ע פחות שתיים.

גם ידיעות נוספות אלה לא הניער את אמ"ן לנטוש את הערכתו שלפניו תרגיל בידא. טעמו לכך: במשך השנים הודעות על פתיחה באש שלא התאמתו (מוצג 17). אבל יש לציין שמעטות בלבד מאותן התרעות היו לתאריכים כה סמוכים למתן ההתרעה כמו הידיעות שנתקבלו הפעם

63. פרשה נוספת שהעסיקה יותר הרבה נסבה על ידיעה מדאיגה ביותר שנתקבלה ממקור זר טוב (פרטים במוצג 104). הידיעה הראשונה נתקבלה אור ליום 1 באוקטובר, בשעת 02.30 (ראה מוצג 251), ולפיה מתחיל בראשון באוקטובר מבצע מיתקפה מצרי על ישראל באחריות שר ההגנה. שם המבצע [מלת קוד]. הסורים עומדים להיות שותפים למבצע. בתור "סימנים מעידים" הוזכר כי ב-2 באוקטובר צריכות היו להתקיים בחינות ל-3,000 קצינים. הבחינות נדחו באופן פתאומי לתחילת נובמבר, נקראו מילואים וכן נקראו חזרה המילואים שהשתחררו ב-1 ביולי 1973; ועוד סימנים מעידים.

ראשי המחקר באמ"ן לא ייחסו לידיעה זו משקל ואף לא מצאוה ראויה להיכלל בלקט מודיעין. הערכתם היתה, אחרי בירור במקור אחר, "שאין לידיעה שום יסוד ושהמדובר בתרגיל (ראה הודעת אלוף זעירא בכתב לשר הבטחון - (מוצג 251; עדות הרמטכ"ל על דברי אלוף זעירא אליו - עמ' 3874). לאחר מכן, באותו יום, הגיע נוסח הידיעה בכתב, וידיעה זו הופצה לרמטכ"ל, לסגן הרמטכ"ל ולשר הבטחון (עדות זעירא בעמ' 1016), אך היא לא הופצה לראש הממשלה, לא על ידי אמ"ן ולא על ידי המוסד (ראה להלן, סעיף 37). הערכת אמ"ן על ידיעה זו היתה:

> "לא ידוע תרגיל או מבצע בשם [מלת קוד] במועד זה. בתאריך 28 אוג' התקיים תרגול כזה. יצויין שמתקיים תרגול מקיף בצבא המצרי מ-1.10.73, ולהערכתנו הצעדים שננקטו במסגרת התרגול (כולל כוננות מחשש לפעולה ישראלית תוך כדי התרגול) הם הרקע לאינטרפרטציה של המקור, כאילו צפוי מבצע התקפה של ישראל" (עיין במוצג 104).

אמ"ן החל בבדיקות מיוחדות של אמיתות הידיעה, מתוך עמדתו הספקנית לגבי אמיתות הידיעה על מבצע התקפה של מצרים. ביום 2 באוקטובר נתקבלו תוצאות הבדיקה: חזרה בלשון החלטית כי המצרים מתכוונים לתקוף את ישראל

רכי -

<u>המבצע יתחיל באמת כתרגיל ולאור כל הסימנים המעידים יהפוך למתקפה.</u>

יש להדגיש את הנקודה שבין שני הפסוקים הללו: בפסוק הראשון הודעה החלטית שהתרגיל יהפוך למתקפה, בפסוק השני תוספת אמירה שסייגר מסוסים ישראליים יהווה אמתלא טובה להתקפה על ישראל ־ אך לאו דווקא כתנאי הכרחי להתקפה. נראה הדבר שאמ"ן/מחקר לא שם לבו כראוי לאותה נקודה, וקרא את הידיעה כאילו נאמר בה שההתקפה המצרית מותנית בפעולה ישראלית (ראה הסברי תא"ל שלו במכתבו לוועדה מיום 13 בינואר 1974, פיסקה 8(ב), אך השווה עדותו של אלוף זעירא בעמ' 1015: "אני מקבל את מיקום הנקודה ומסמן לי אותה", וכן העתק הידיעה, נספח ז' למכתבו הנ"ל של תא"ל שלו, שבו מופיעה הנקודה כבירור). יכול להיות שענין הנקודה הזאת גרם לשיבוש בהערכת אמ"ן.

64. אמ"ן המשיך בתקידותיו וביום 4 באוקטובר קיבל ידיעה נוספת שתאמה את הגישה שאמ"ן נקט מראשית מפרשה. לפי ידיעה זו הוסקה המסקנה כי צפויה מתקפה על ישראל ב-1 באוקטובר כי במקרה מסוים יש להפסיק את האימון על-ידי מלת קוד, ולעבור מיד למצב של מבצעים מעשיים. הוסבר כי השינויים במערכי הכחות בחזית הדרומית הביאו אף הם למסקנה כי צפויה מיתקפה על ישראל. בזה תם הטיפול בידיעות אלה על-ידי אמ"ן.

אכן, תרגיל באותו שם התקיים במצרים עוד בסוף אוגוסט 1973 (ראה נספח ז' למכתב מיום 24.12.73, במוצג 140א'), ומבחינה זו תל, כפי הנראה, בידיעה הראשונה ערבוב בין ארועי העבר לבין המצב בהווה. אבל הידיעה ביססה את הדעה שהתרגיל ייהפך למבצע אמת גם על סימנים מעידים (שינויים במערכי האויב בחזית, ועוד), ואמ"ן היה חייב לתת את דעתו גם על צד חשוב זה של הענין. בכל הנראה, ראה אמ"ן איסור לעמדתו הספקנית לגבי שתי הידיעות הראשונות בטרבדר הפשוטה שיום 1 באוקטובר

(התאריך הנזכר בידיעה הראשונה) חלף מבלי שהמצרים פתחו בהתקפה על ישראל. אולם יש לדייק בזה: בידיעה נאמר כי "ב-1 באוקטובר מתחיל מבצע התקפה על ישראל", ובידיעה השניה נאמר כי "המבצע יתחיל באמת כתרגיל", והרי ידוע היה לאמ"ן ש"התרגיל" נועד להימשך מ-1 עד 7 באוקטובר (ראה מוצג מוצג 111, לקט מודיעין מס' 257/73 מיום 30 בספטמבר, סעיף 1); וכן ידע אמ"ן שההכנות למתקפה אמת על ידי המצרים צריכות להימשך 5 ימים לפחות (ראה מוצג 115 מיום 16 באפריל 1973: "הנתונים להערכת מצב אג"ם - מצרים וסוריה" - מסמך שהוכן על ידי אמ"ן/מחקר, סעיף 5(ד), בעמ' 6). שתי הידיעות הראשונות הצביעו איפוא על יום 5 או 6 באוקטובר כעל ימים קריטיים שחייבו כוננות מיוחדת מצדנו, ואסור היה לעבור עליהן לסדר היום, משום כך בלבד שיום 1 באוקטובר עבר בשלום. היה בידיעות אלה כדי לחתור תחת הנחת אמ"ן ש"התרגיל" הוא באמת תרגיל בלבד. ברם, באשור, אמ"ן/מחקר סילק ידיעות אלה הצדה מתוך הנחתו המוקדמת, שיסודה היה בקונצפציה שלו, כי מצרים אינה מתכוננת לתקוף, מפני שאינה מסוגלת לתקוף.

היתה גם פרשת-משנה באותה פרשה מצערת, שנגעה לראש ענף 5. בזה עוד נדון להלן (בסעיף 110).

65. היו בידי אמ"ן ידיעות נוספות ממקור אחר, שהיו חייבות להציב סימני שאלה לאמונתו שאכן לפניו תרגיל. אחת הידיעות ... אמרה, כי המפקדה הכללית עשתה צעדים דחופים, וביניהם שיגור דיביזיות שריון מהחזית הנמצאת בקהיר לחזית, יציאת שיירה ארוכה של ציוד תציה למשך ארבעה (?) ימים לכיוון איסמעיליה, ביטול כל הקורסים הצבאיים, השארת כל האנשים בחופשות ליחידותיהם, דחיית מבחני העליה בדרגה, קריאת שתי יחידות מהמילואים והעלאת דרגת הכוננות וההתרעה (מוצג 145, מסמך 1).

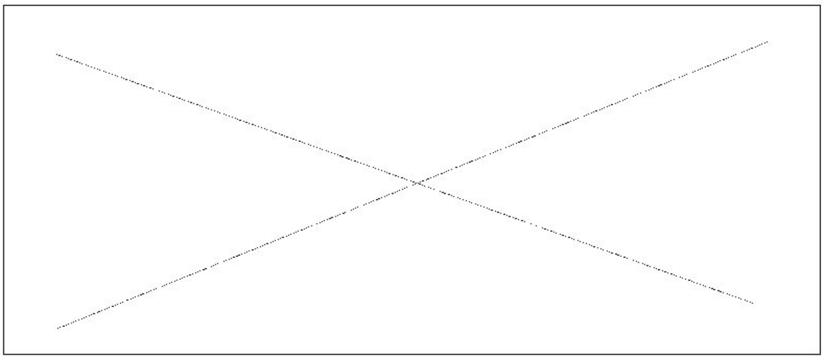
לכאורה על פעולות של אמת; והרי היה צריך להתעורר החשד שאם אמנם אין כל זה (כולל קידום ציוד הגישור שלא נצפה בחקופת המתיחות של סוף שנת 1972 - עדות זעירא בעמ' 676) אלא תרגיל,

חשש כזה לא עלה על דעתו של אמ"ן/מחקר, והם הורידו את הידיעה מן הפרק, לא כללוה בלקט ולא הפיצוה לרמטכ"ל (עדות הרמטכ"ל בעמ' 3877). תא"ל שלו הגיש לנו מכתב הסבר ארוך בענין זה, שהוכן על ידי סא"ל בנדמן, מי שהיה ראש ענף 6 (במוצג 120א', תיק 4). סא"ל בנדמן מנתח את פרטי הידיעה, וסיכום דבריו (בסוף עמ' 2):

> "... לא היה בה אף אלמנט אחד אשר לא הכרנוהו
> קודם מחומר [אחר] שהתקבל עד למועד קבלת הידיעה.
> יתרה על כך, מחומר [אחר] הצטיירה תמונה מצטברת
> של תרגיל סתם ובכך ראינו את הפרוש 'הנכון'
> למרכיבים השונים הכלולים בידיעה...."

הסבר זה מחטיא את העיקר: שכן הצורך היה לחזור ולבדוק לאור ידיעה זו שמא "התרגיל", על כל האלמנטים שבו, אינו אלא הסוואה לכוונות התקפיות.

66. היו עוד ידיעות (המרוכזות בעיקר במוצג 145, וגם במוצגים 146 ו-147) שהיו חייבות לעורר חשד חמור ביחס לכוונות האויב, כמו, למשל, שיחה בין אלחוטנים ביום 3 באוקטובר על "חצייה" העומדת להתרחש. וכך מתנהלת השיחה (מוצג 145, מסמך 5):

אמ"ן ביטל ידיעות מסוג זה כשיחות בטלות בין אלחוטנים, שכמותן היו גם בעבר, בלי שהיה בהן ממש.

פרק ב': הונאה - הסוואה, הטעייה והסתרה - על ידי המצרים

67. את כל הידיעות הברורות למדי שפרטנו עד כה, שצריך היה לראותן על רקע ההזוזות החשודות של הצבא המצרי לכוון התעלה, תוך עיבוי גדל והולך של מערך כחותיו, ראה אמ"ן כעולות בקנה אחד עם הנחתו שלפניו תרגיל גדול, ששם הקוד שלו "תחריר 41". אדרבא, ככל שאותן תופעות נראו מאיימות יותר, הסביר אמ"ן שהתרגיל יותר מקיף ויותר אמיתי כתרגיל, בהיותו, לפי כוונות עורכיו, דומה בכל האפשר להכנות לקראת התקפה-אמת. באמונתו זו התחזק אמ"ן נוכח אמצעי הסוואה והטעייה כלפינו ואמצעי הסתרה אף מכוחותיה היא, שהמפקדה במצרים נקטה, מבחינתה, בהצלחה רבה, כי אמ"ן הלך שולל אחרי אמצעים אלה ונפל בפח שהאויב טמן לו. מבין אמצעים אלה נמנה:

הסוואה והטעייה

68. (א) העברת פרטים רבים על "התרגיל" וגם על תרגיל "תחריר 41" העומד להתבצע, בתקשורת האלחוטית המצרית.

(ב) מתן הוראות, ופרסום ידיעה על כך בעמוד הראשון של עתון אל-אהרם מיום 4.10.73, ששר המלחמה התיר לקצינים ולחיילים בכוחות המזויינים לקיים השנה את מצוות העליה לרגל למכה, ויום 11 באוקטובר יהיה המועד האחרון לקבלת בקשות המעוניינים (ראה תיק מוצג 82). אמ"ן העריך ידיעה זו כמעידה על המשכת "שגרת החיים" בצבא המצרי (לקט מודיעין מיום 2 באוקטובר, בתיק מוצג 82).

(ג) הפצת ידיעות גלויות באמצעי התקשורת של מצרים ושל סוריה על חששותיהם מפני התקפה ישראלית בימים הקרובים (שם, בתיק מוצג 82).

(ד) בסוף ספטמבר 1973 הודלפו רמזים אלינו על ידי הסורים באמצעות קצין האו"ם, שהגיע הזמן לקיים שוב פגישות עם הישראלים, כגון אלה שהתקיימו לפני שנים רבות בראש-פנה ובגשר בנות-יעקב (ראה שם, בתיק מוצג 82).

(ה) הודעה שאנשי המילואים אשר נקראו לשירות בין 28 ו-30 בספטמבר "לצורך תירגול התייצבות ואימון רענון" ישוחררו ביום 10 באוקטובר. הערכת אמ"ן על כך: תירגול זה משולב בתרגיל המפקדות (לקט מודיעין מס' 257/73, מיום 30 באוקטובר - במוצג 111).

(ו) הוראות על הפסקת כל הקורסים לקצינים, "כדי שיפיקו תועלת מן התרגילים הספציים", תוך מתן הודעה שהלימודים בקולג' הצבאי ובפו"ם וכן בכל הקורסים להדרכה יחודשו החל משעה 08.30 ב-9 באוקטובר (אחרי גמר התרגיל) (שם, בתיק מוצג 82).

(ז) השם שניתן לתרגיל הסבויים היה "תחריר (שחרור) 41".
במלחמת יום הכיפורים נפלו לידינו מסמכי שלל (מוצג 299) המכילים בין היתר "הוראות ארגוניות לתרגיל של מרכזי המפקדה האיסטרטגי האופרטיבי בעל שני דרגים באמצעי קשר - תחריר 41". בסעיף 9, שם, נאמר כי יש להשתמש בקשר קוי ומכשירי שידור תמונות וקציני קישור ורצים ממונעים, ואין להשתמש באמצעי קשר אלחוט אלא בפקודת מנהל התרגיל. ייתכן שבאמצעים אלה הצליח הפיקוד המצרי להסתיר בפנינו את העברת פקודותיו האמיתיות.

(ח) היתה בידינו ידיעה ______ שבעת מלחמה תכבה להבת חבזים שבשדה הנפט מורגן בצד המערבי של מפרץ סואץ, מפני שפעולת השדה תיפסק. להבה זו לא כבתה ערב המלחמה ואף לא במשך המלחמה (עדות זעירא בעמ' 668 ואילך). יכול להיות שהמצרים לא הפסיקו את פעולת השדה בכוונה להרגעת אותנו.

(ט) כמעט עד לרגע האחרון שלפני ההתקפה נראו חיילים מצריים ליד התעלה כשהם בלי חגור ובלי קסדות, עוסקים בעיסוקים רגילים, כגון דייג בתעלה (עם זאת יש לציין שביום 4 באוקטובר נצפו חיילים מצריים חגורים בחגורות הצלה, ואחרים חבושים במסכות גז (דו"ח פעילות במוצג 80).

הסתרה

69. אלוף זעירא אמר בעדותו לפנינו (עמ' 5740 ואילך) כי מבצע ההונאה של המצרים הרחיק לכת עד כדי כך, שפרט לכמה מפקדים בדרגות הגבוהות ביותר, הצליח הפיקוד המצרי להסתיר את כוונותיו לבצע התקפת אמת גם בפני הכחות שלו עצמו, עד לשעות האחרונות שלפני ההתקפה. נבדוק עתה עד כמה יש ממש בטענה זו הבאה לחזק את הטענה הכללית שאמ"ן לא יכול היה לחדור אל מעבר למסך ההונאה שהמצרים פרשו.

מוצג 218 (בו נמצאים גם מוצגים 299 ו-300) ומסמכי שלל אחרים מכילים הוראות בקשר למבצע מתקפה מצרית בסיני של הארמיה השלישית, בשם "גרניט 2 מתוקן". ישנה סדרה של פקודות המתבססות על פקודות מבצע שהוצאו עד המחצית הראשונה של ספטמבר 1973. בפקודת מבצע 73/40 שהוצאה ביום 27.9.73 ע"י מחלקת מבצעים של מפקדת הארמיה השלישית נאמר כי "הוחלט להחיר לארגן את המערכה לדרגים הבאים לפי המועדים המוגדרים ליד כל אחד מהם:

1. עד דרג גדוד חי"ר והשווה לו עד 30 בספטמבר 1973.
2. עד דרג פלוגה ופחות עד 2-1 אוקטובר 1973.
3. יש להקפיד על סודיות מוחלטת בתכנון ובביצוע.
4. ..." (אותו מסמך גם במוצג 299, עמ' 14).

על סמך פקודת מבצע זו הוציא אגף המבצעים של מפקדת דיביזיה 19 "פקודת קרב" מס' 73/28, ובה נאמר:

> "הוחלט להרשות להכין את הקרב לרמות הבאות לפי המועדים המצויינים ליד כל אחת" (כאן באים המועדים הנ"ל בפקודת 73/40 - ההדגשה שלנו).

פקודת מבצע מס' 73/41 (מוצג 299) - שהיא מסמך לארגון הסליפה על הכחות בעת נהול מערכת ההתקפה (מח' מבצעים, ארמיה שלישית, מפק' דיביזיה 19) קובעת שאת הכנות הכחות להתקפה יש לסיים עד שעה 06.00 5 אוקטובר 1973. לאחר מכן מפרטת הפקודה פעולות לפי "ש-מינוס" ו-"ש-פלוס", אבל אינה קובעת את שעת ה-ש.

הוראת ראש מטה ארמיה שלישית שדה, 73/43, מיום 3 באוקטובר 1973 (מוצג 218) קובעת את 050600 כעיתוי שעדיו יש לבקוס את הפעולות הרשומות בכל ענף – כי זהו "עיתוי השלמת הכנת הכוחות המזדיינים למבצע 'גרנית 2 המתוקן'".

25. פקודה זו ירדה לדרגים רפופים לפי מסמכי שלל, ובכלל זה חטיבת שריון. פקודת קרב "גרנית 2 מתוקן" היא תכנית-התקפה כאשר הזמן האמיתי של ה"ש" ייקבע ולאחר שיושלמו <u>הכנות אמת (לא רק הכנות "תמרון")</u> למתקפה עד 050600.

70. אלוף זעירא הביע בעדותו סברה, על יסוד הקירת שבויים, שהפקודה 73/40 לא ניתנה אלא כדי לתרגל את הכוחות המצריים בצורה שתהיה דומה ככל האפשר למבצע אמת (עמ' 5741). בהקשר זה הוא הגיש לנו, בין היתר, הודעת שבוי (אלוף משנה שהיה ראש מבצעים, את"ם, ארמיה 3). שבוי זה אמר (מוצג 301, עמ' 4) כי לא היה ידוע לו שעומדת לפרוץ מלחמה עד לשעה שקבל את ההודעה ממפקד הארמיה, מוקדם בבוקר של ה-6 באוקטובר, וגם לא הגיע למסקנה זו מעצמו למרות ההכנות המלאות שבוצעו, כי גם בעבר נעשו הכנות דומות. כל הזמן אמרו <u>להם, אמנם, שהולכים לקראת מלחמה אך מאחר ולא אירע דבר בפעמים הקודמות, לא חשב שהפעם זה יתבצע באמת.</u>

אם כי, לפי ההוראות הארגוניות ל"תחריר 41" (מוצג 299), הסתבר שהפיקוד המצרי אכן הסתיר את הכוונותיו ל"גרנית 2 מתוקן", במעטה של תרגיל, הרי ברור לפי הפקודות האחרות, שהוזכרו בחלקן, שהסתראה זו היתה אלמנטרית ביותר, וספק באם הטעתה את כל דרגות הפיקוד המצרי. ייתכן שחלק מן הקצינים המצריים חשב, על יסוד נסיון העבר, שגם הפעם לא תצא ההתקפה לפועל; קצינים אחרים, לעומת זה, התייחסו להכנות במלוא הרצינות. העיד על כך הצרואה שערך קצין מצרי ביום ה-1 באוקטובר 1973 (מוצג 218), כנראה אחרי קבלת פקודת המבצע באותו היום.

פקודות המבצע שהוזכרו, הינן פקודות לקראת מבצעי אמת, פרט לכך שאינן קובעות את זמן ה"ש" האמיתי. ההכנות היו הכנות אמת ופקודות המבצע היו פקודות אמת. רק פקודה אחת דרושה היתה כדי להפוך הכנות-אמת אלו למתקפת אמת: עיתוי ה"ש", אותו ניתן היה לקבוע גם אחרי 050600.

<u>עוד לענין "התרגיל"</u>

71. על כל פנים, היתה דרושה ערנות מיוחדת מצד אמ"ן בעת עריכת כל תרגיל רב-ממדים, כי אמ"ן ידע היטב שמתרגיל כזה, שנושאו צליחת התעלה, יכול האויב לעבור בנקל להתקפת-אמת, ושעצם התרגיל עשוי תמיד לשמש במסווה וכיסוי לכוונת התקפה. להלן עוד נראה (בסעיף 106) שבשנת 1972 העריך אמ"ן עצמו את הסכנה הזאת אל-נכון, בציינו בקשר לנושא ההתרעה שביכולת אמ"ן לתת, כי "לא בכל מקרה יהיה ברור לנו מה הפעולה המסויימת, בעיקר אם הפעולה תבוצע על רקע מתיחות כללית ... או על רקע של תרגילים מקיפים בצבא המצרי שיכללו תזוזות כוחות בקנה מידה גדול". הידיעה שעריכת תרגיל גדול יכולה לשמש סימן מובהק לכוונות התקפיות היתה, כמובן, נחלת הכלל בין קציני המודיעין שלנו: קודמו של אלוף זעירא בתפקיד, אלוף אהרן יריב, הוציא עוד בדצמבר 1971 פקודה שמבחינה מודיעינית יש להתיחס לכל תרגיל בקנה מידה גדול כדבר שטומן בו אפשרות של מלחמה, דבר המחייב לתגבר את מערך-ההתרעה (עדות יריב, פרוטוקול, ע' 3258). במודיעין פיקוד דרום הוכנה ביום 18 באפריל 1972 טיוטא של מסמך (נמצא בתיק "מסמך סימן טוב" שנאסף על-ידי אל"מ (מיל) י. גבר) שבו צוינו סימנים מעידים. בסעיף 2, שם, מונפרים בין הסימנים המעידים: "פעילות תוקפנית יזומה מצרית במסווה תרגילי בכלל: 1. שמירת המבצע בסוד עד לבצועו (המוואחר כתרגיל). 2. ניצול היכנות וארגון הכוחות" (עדות סא"ל גדליה, פרוטוקול, ע' 6028 ואילך; פרטים נוספים על מסמך זה ראה בפרק ג' של החלק הששי). כן ראינו מתשובת אמ"ן לגורמי המודיעין הזרים שגם בתקופה הנדונה כאן היה אמ"ן מודע לסכנה שהתרגיל טומן בחובו סכנת התקפה (ראה סעיף 59, לעיל: "המצרים מקיימים עתה תמרונים בממדים גדולים הכוללים כוחות יבשה, אויר וים, אלה יכולים, כמובן, להיות כיסוי לכוונות התקפיות").

אסור היה לאמ"ן להרפות את התשדנות הדרושה נוכח כל תרגיל גדול, יהיה מספר הידיעות על קידום התרגיל רב כאשר יהיה (ואכן היה מספר רב של ידיעות כאלה), אלא שומה היה עליו לשקול בזהירות רבה שמא כל הידיעות הללו משתלבות גם עם מבצע אמיתי מחושב.

ההבדל הסימפטומאטי בין תמרון, שנושאו הוא הרגולת צליחת הסואץ, לבין "תמרון" שנושאו הוא השלמה אמיתית של כל ההכנות לצליחה עד ליום/שעה נתונים, הוא ב"סימנים המעידים" המתלווים להכנות אמיתיות. "הסימנים המעידים" האלה, הם הם שהוגדרו כ"חריגים" על-ידי גורמי אמ"ן - ולא כ"סימנים מעידים" (ראה גם להלן בסעיף 73) - מכיוון שחרגו מהקונצפציה, שבגלל נתיתות אוירית לא תצא מצרים למלחמה. מטעמים אלה - ולא בגלל "גאונית" הרכבית ההונאה המצרית - בלע אמ"ן את "פתיון" התרגיל, במחשבתו.

פתיחות ל"סימנים המעידים" שבאו ממקורות מודיעין הפיקוד דאמ"ן/מטכ"ל יכלה לחדר את המחשבה והאינטראציה של אנשי המודיעין, וכתוצאה מכך לחייבם לתת תשובה שקולה ומבוססת לשאלה: מה כוונתה של מצרים לעשות, כשבוחותיה - יחד עם הכוחות הסוריים - ערוכים במלוא יכולתם בכוננות מלאה, וכיוון המערכים הוא - ישראל.

לפיכך אנו סבורים שאמ"ן/מחקר אינו יכול לתרץ את כשלונו בהצביעו על מבצע האונאות של האויב, שכן למרות מאמץ הסודיות וההסתרה של מגמות האויב היה לאמ"ן, בזמנו, מידע רב אשר חייב את המסקנה שבכוונת האויב לתקוף. בסופו של דבר, הדי זו היא משרתו הראשונית של כל שירות מודיעין, לחדור דרך מסך ההונאה של האויב; במקרה זה היה המסך שקוף למדי.

<u>תרגילים קודמים</u>

72. אלוף זעירא הדגיש בעדותו לפנינו את העובדה ששלוש פעמים בעבר עשה הצבא המצרי תרגילים דומים, בלי שפרצה מלחמה, והוא טרח הרבה כדי להשרות את גודל המערך המצרי והרכבו בכל אחת מן הפעמים הללו, על מנת להראות שהפעם לא היה זה מערך יוצא דופן לעומת הפעמים הקודמות (עמ' 673 ואילך). על טענה זו יש לומר:

(א) מעדותו של אלוף זעירא,עצמו (בסוף עמ' 676), יוצא שלפחות סימן מעיד מובהק אחד, דהיינו קידום יחידות הגישור, לא היה, או על כל פנים לא נתגלה, בתקופת המתיחות ששררה בסוף שנת 1972.

(ב) אפילו נראה את "התרגיל" הפעם כדומה לתרגילים בשלוש הפעמים הקודמות, לא היתה בזה שום ראיה למהות התרגיל הרביעי, כאשר זוכרים כראוי שכל תרגיל יכול להיפך על נקלה להתקפה. לשון אחרת: כאשר קיום התרגיל איננו סימן השולל כוונות התקפיות, אין החזרה על התרגיל פעם, פעמיים ושלש מחזקת במאומה את ההנחה שבפעם הרביעית אין האויב מתכונן לתקוף. אדרבא, אמ"ן היה חייב להביא בחשבון שגם בפעמים הקודמות כיסה התרגיל על כוונות התקפיות שלא התגשמו משום מה, או שהתרגיל בשמו כן הוא: הוא בא לתרגל את חציית התעלה בהתקפה כוללת, וכל שהתרגול חוזר, מוכנים כוחות האויב יותר לתקוף במבצע אמת.

<u>סימנים שלא תאמו את גירסת "התרגיל"</u>

73. אולם לא זו בלבד אלא הפעם נתגלה מספר רב של סימנים מתריעים, בעיקר מתצפיות בשדה, וגם ממקורות אחרים, שלא תאמו בכל את גירסת התרגיל וזה עוד לפני תצלום האויר מיום 4 באוקטובר. ב-2 באוקטובר נצפתה באזור התעלה תנועה בלתי-שיגרתית של רכב קרבי משוריין ושל ציוד צליחה. במשך כל אותו שבוע נעשו עבודות רבות לשיפור הירידות למים, כולל פתיחת קירות השקים שנועדו לסגור על הירידות למים וסגירתם מחדש, בגיזרה הדרומית (עדות סא"ל גדליה, עמ' 2265). נצפו בקורי קצינים בעמדות הסמוכות לתעלה על ידי רכב קרבי, והתגברה התחמושת. טנקים היו מוכנים לעלות על הרמפות. נצפו פורצים במי התעלה, אולי לשם סילוק מוקשים (לקט מודיעין 423/73 מיום 5 באוקטובר במוצב 111, סעיף 25, וכן פרטים בדוחות המודיעין של פיקוד הדרום, מוצב 80, פירוט בסעיף 237 להלן, ודוחות המודיעין של אוגדה 252 למודיעין של הפיקוד - מוצב 190, ודוחות מודיעין ידמיים של האוגדה, בחומר שנאסף על-ידי אלוף (מיל) משה גורן. כן עיין בסימנים שעליהם הצביע סגן סימן טוב בטירוטא מוצב 318 שהגיש לסא"ל גדליה ביום 3 באוקטובר, להלן סעיף 268). בסיכום השבועי של אמ"ן מס' 40/73 לשבוע שהסתיים ב-4 באוקטובר, בע' 17, נאמר כי "מספר צעדים אשר להערכתנו ננקטו במסגרת התרגיל עשויים להיראות חריגים", וביניהם

בדיקות מיוחדות ותנועות כוחות בשדות תעופה מצריים. בהשתמשו במונח "צעדים חריגים" כאילו שחרר אמ"ן/מחקר את עצמו מן הצורך לתת לצעדים אלה את מלוא משמעותם ההתרעתית.

מפקדת חיל הים היתה מודאגת מתנועה בלתי-שגרתית בצי המצרי. ידיעה מ-28 בספטמבר דיברה על הפלגת שתי פריגטות מספאבה בים סוף לפורט סודן, תוך אזעקת הצוותים לחזור לספינות (עדות אל"מ לונץ, ראש מחמ"ן/ים בעמ' 1318; עמ' 1329; מוצג 141; לקט אמ"ן מיום 1 באוקטובר, עמ' 3). ידיעה זו השפיעה על אל"מ לונץ עד כדי כך שאמר למפקד חיל הים שלפי הרגשתו היא מעידה כי הצי המצרי יכול לעבור למלחמה. אבל הוא לא הציע לתת אתרעה לספנות האזרחית (עדותו בעמ' 1332-1331). כתוצאה מזה הוגברה ביום 3 באוקטובר הכוננות בחיל הים הישראלי. המצרים גם עשו הכנות לגיוס 20 ספינות דייג אזרחיות. שתי משחתות מצריות ששהו בנמל עדן הועמדו במצב של כוננות יציאה לים תוך 6 שעות. אמ"ן ציין בלקט מיום 1 באוקטובר (סעיף 12) כי "זה לראשונה מאז הפסקת האש שהצי המצרי עורך תרגיל מקיף בשתי חזיתות בו-זמנית", אולם - הוא ממשיך ומעריך - "נראה שתרגיל זה משתלב בתרגיל הבינזרועי ויתכן שבמסגרתו תתורגל כניסת הצי למערך חרום - כולל כוננות יציאה בלי שיט לים". ביום 4 באוקטובר שוב נרגע מפקד חיל הים מהערכותיו המרגיעות של אמ"ן והוא החזיר את חיל הים לכוננות רגילה (עדות אלוף תלם בעמ' 2016 ואילך).

<u>סוג התרגיל</u>

74. יש להזכיר עוד גורם שהיה בו כדי לעורר ספק מדעיקרא בנכונותה של גירסת "התרגיל": הידיעות על תרגיל החלו להגיע עוד ב-25 בספטמבר (נספח למכתב הא"ל שלו, במוצג 170א, תיק 4). בכל הנראה לא נתנו הידיעות תמונה ברורה, כי הגדרת מהותו של התרגיל על-ידי אמ"ן לא היתה אחידה ועקבית. ביום 29 בספטמבר העריך אמ"ן כי לפניך "הכנות לתרגיל קריאות למילואים של מחזור חיילים וחיקים שסוחרר ב-1 ביולי 73. התרגיל כולל התיצבות בהירדות, ואמון רענון שאמור להסתיים לקראת מחצית אוק. 73" (לקט 410

במוצג 111); ואילו ב-30 בספטמבר הערכתו היתה כי מ-1 עד 8 אוק' עומד להיערך "תרגיל מפקדות רחב מימדים בנושא כיבוש סיני" וכי לא מן הנמנע, שבמסגרת תרגיל המפקדות ייכלל אף תרגיל על-עוצבתי עם גייסות" (לקט 257/73, שם, ושוב באותו יום, בלקט 413/73): "הגם שקיימת כוננות עליונה בצבא המצרי, אין הדבר קשור ככל הידוע לנו ביזמה התקפית אלא בחששות מפני יזמה ישראלית ובתרגיל מפקדות מקיף בצבא המצרי".

בהתייעצות הצבאית-מדינית אצל ראש הממשלה ביום 3 באוקטובר אמר תא"ל שלו כי הוא מניח שנושא התרגיל הוא כיבוש סיני (ראה ציטוט דבריו), אך אין הוא מוסיף שהמערך המצרי ערוך לכוון חזית התעלה.

בסיכום השבועי של אמ"ן מ-4 באוקטובר, עמ' 3, נאמר כי התרגיל החל בראשון באוקטובר וסיומו צפוי ב-7 בו, וכי "במסגרת התרגיל בוצע כנראה עד כה שלב ההכנות בלבד, שכלל קידום כוחות מהעורף לחזית ותפיסת מוצבי פיקוד ושליטה. להערכתנו צפויים שלבים נוספים בתרגיל - תמל"ג [תרגיל מטה ללא גייסות] ויתכן אף תרגיל עם גייסות".

ביום 5 באוקטובר בבוקר מדווח אלוף זעירא לשר הבטחון כי

> "גם בענין התרגיל יש לי דילמה. יש תמל"ג יש תרגיל שלפניו, יש תרגיל מפקדות. יש תרגיל עם כל הכוחות. עד עכשיו אין לי אינדיקציה איזה מין תרגיל הוא זה. יכול להיות שזה תרגיל מפקדות, באשר כל המפקדות נמצאות על יד שלפניהם והכל הולך ברשת" (מוצג 242, עמ' 5)

בעדותו (בעמ' 2195) הסביר תא"ל שלו:

> "...חשבנו שהתרגיל הזה כדוגמת תרגילים אחרים יכלול שלושה חלקים שחלק אחד יהיה - הכנות ... כולל הזזת כוחות, חלק שני שהוא תרגיל קשר שראינו אפשרות שיתנהל בצורה שאנו לא יודעים עליו, אולי לא אלחוטית; חלק שלישי - עם כוחות ...".

ובעמ' 2196/7 הוא אומר שעד ליום 4 באוקטובר אמ"ן עדיין לא חש בשלב השני של התרגיל:

"אנחנו במחשבה תהיינו, התלבטנו בבעיה זו עד כמה
שאני זוכר, וראינו כאפשרי שהתרגיל מתנהל בצורה שמתנהל
או בצורה שאנו לא יודעים עליה. זאת אומרת בהעבודה שאין
לנו (את) התוכן שלה."

ואלוף זעירא מעיד על דבריו הנ"ל לשר הבטחון ביום 5 באוקטובר

(כעמ' 5394):

"היו לי שני ספקות, האחד קטן, שיכולתי למצוא לו
הסבר [בענין סוג התרגיל] והאחד גדול מאד [בענין
יציאת הרוסים, שעליה עוד ידובר להלן]. לספק הקטן
היו אומרים לי כל המומחים: מה אתה מתרגש, היום
ה-5 בבוקר, הידיעות שלנו מה-4 בחודש, יש עוד
5, 6, 7 בחודש. בשלשה ימים אחרונים יהיה תרגיל עם
גייסות."

יוצא איפוא (א) שהתנועות הרבות של כוחות בשטח החלו עוד ב-23 בספטמבר, בעוד שהידיעה הראשונה על תרגיל "תחריר 41" הגיעה רק ב-29 בספטמבר. תנועות אלה לא תאמו את הגירסה הראשונה של אמ"ן: "תרגיל מפקדות", (ב) שעד יום 4 באוקטובר טרם עלה בידי אמ"ן להגדיר את השלב השני של התרגיל (תרגיל תקשר) ו-(ב) שעד 5 באוקטובר טרם נשמע דבר על תחילת השלב השלישי, בהשתתפות כחות. לעומת זאת, נתגלו בתצלום האויר מיום 4 באוקטובר תנועות רבות של כחות בשטח, כגון קידום הגורתחים הדבים, שלא תאמו את גירסת התרגיל, וכן צוות גישור. חוסר יכולת זה להגדיר את סוג התרגיל עורר תמיהה וספק בלב אנשי אמ"ן. כאשר הכל היה בנוי על ההנחה "תרגיל במצרים" חייבו ספקות אלה ("הדילמה", בלשונו של אלוף זעירא) עיון מחדש בגירסת התרגיל מיסודה עוד לפני קבלת הידיעות על יציאת הרוסים, אשר נתקבלו אור ליום 5 באוקטובר. אך עד לאותו זמן לא התערער אמונו של אמ"ן/מחקר בגירסת התרגיל.

פרק ד'; המידע בימים 5 ו-6 באוקטובר והערכתו על ידי אמ"ן.

75. נעבור עתה לדיון במידע שהגיע אל אמ"ן בשני הימים האחרונים, 5 ו-6 באוקטובר, ובהערכת אמ"ן של אותו מידע.

יציאתן של משפחות הרוסים.

בראש ובראשונה עלינו לדון בידיעות על יציאתן של משפחות המומחים הרוסיים מסוריה וממצרים - אותן ידיעות שערערו את אמונתו של אמ"ן בגירסה: מערך הגנתי בסוריה ותרגיל במצרים. ידיעה ראשונה על כך הגיעה אלינו עוד ב-4 באוקטובר לפנות ערב (מוצג 146, מס' 17, 18, 22, 29, 30). בחצות, אור ליום 5 באוקטובר, נקבעו הידיעות בסודיעין אמ"ן (עדות אל"מ בן-פורת בעמ' 1621). הידיעות העידו על מתן הוראות לפינוי בהול של המשפחות מסוריה. הגיעו 5 מטוסי "אירופלוט" סובייטיים לסוריה כדי לקחת את משפחות המומחים הביתה. במקביל לכך הגיעו 6 מטוסים לקהיר, דבר שהעיד על אפשרות של פינוי משפחות המומחים גם ממצרים (מוצג 111, לקט מ-5 באוקטובר, בהול שעה 02.40; לקט מס' 423/73 מיום 5 באוקטובר, שעה 13.15, סעיפים 13-17, 35, 36, 42, 43; דברי אלוף זעירא במטכ"ל ביום 5 באוקטובר בצהרים, עמ' 2). ידיעות אלה "הדליקו אור אדום" אצל אמ"ן, כדברי אלוף זעירא. אכן, בלקט הנ"ל מיום 5 באוקטובר, שעה 02.40, אנו קוראים על שתי אפשרויות עיקריות:

"א. החלטה סורית לסלק את היועצים והמומחים הסובייטיים, כפי שעשתה זאת מצרים.

ב. פינוי חפוז של נשים וילדים מסוריה נוכח הערכה/ידיעה של ברה"מ, כי צפויה התלקחות מלחמתית בין סוריה וייתכן גם מצרים, לישראל. אפשרות זו מקבלת תידוק נוכח הידיעה (שטרם אומתה סופית) על טיסת 5 מטוסי "אירופלוט" למצרים במקביל לטיסת המטוסים לסוריה."

אלוף זעירא מסר לראש המוסד על פינוי חפוז זה בשיחה טלפונית בשעות המוקדמות של יום 5 באוקטובר (סעיף 38 לעיל). אך עדיין תהה אמ"ן/מחקר מה פשר התופעה הזאת. תהייה זו באה לידי ביטוי בדברי אלוף זעירא בדיון אשר התקיים ביום 5 באוקטובר בבוקר, בשעה 9, בהשתתפות שר הבטחון והרמטכ"ל (מוצג 242, בעמ' 3. הדברים כבר הובאו לעיל, בסעיף 49(ח), בהקשר אחר):

"הנושא הרוסי הוא בהחלט דבר לגמרי חדש.
השורה התחתונה היא, אני לא יודע למה הרוסים הוציאו את הנשים והילדים. אני יכול לתת השערות. השערה ראשונה היא, הרוסים יודעים שהמצרים והסורים הולכים לתקוף, הם מעריכים שהתקפת הנגד שלנו תצליח, והיא תפגע בעורף ובמשפחות, לכן רוצים לפנות את אנשיהם; או שהם רוצים לבוא למצרים ולסורים ולהגיד להם: תראו, אנחנו יודעים שאתם הולכים לתקוף, אנחנו כבר מוציאים את המשפחות, ותדעו שאנחנו לא אתכם בנושא זה.

אפשרות שניה, שהרוסים באמת ובתמים חוששים שאנחנו הולכים לתקוף - דבר ראשון היו באים לאמריקאים והיו אומרים לאמריקאים, תגידו משהו לישראלים. והאמריקאים היו באים אלינו בריצה ושמחה לעשות להם שירות זה. האמריקאים עוד לא עשו את זאת.

אפשרות שלישית, שהיא בכל אופן אפשרות שקשורה בעניינים פנים - ביחסים בין הרוסים לסורים, אני לא יודע יכול להיות שיש איזה חיכוך במשהו שאנחנו לא יודעים אותו. ... אולי הטילו עליהם איזה הגבלות.

מה מפריע לי בענין זה? מפריע לי שזה גם במצרים. אני יכול לבוא ולומר אולי גם במצרים יש משהו שאנחנו לא יודעים, אולי הרוסים אומרים: אם גמרנו את העסק הזה בסוריה - בוא נעשה את זאת גם במצרים, כי המצרים בוודאי ילכו אחרי הסורים.

סך הכל זה הכל השערות. השורה התחתונה היא, שאין לי הסבר למה הרוסים עושים את זאת".

הרמטכ"ל מעיר על כך הערה קולעת (שם, בעמ' 4):

"החפזון שבו מפנים אותם (אמרו להם לקחת אתם רק 30 קילו מטען ותרוצו). זה לא מתאים ל"כייס", אם יש קרע - אומרים תוך שלשה ימים תוציאו את המשפחות, אבל לא בחפזון כזה."

ולמעלה מן הענין, בעמ' 2, שם, אומר שר הבטחון: "הרוסים זה לא קרע פוליטי", ועל כך מעיר הרמטכ"ל:

"יש לי עוד סימן שזה לא קרע פוליטי, כי זה יחד עם סוריה ועם מצרים" (ברישום הושמטה בטעות המלה "לא").

ושר הבטחון מוסיף:

"קרע פוליטי זה לא נשים וילדים, אלא עם גברים. זה יכול להיות מתוך חשש להתקפה שלנו."

76. מכל הניתוח של אלוף זעירא באותו מעמד אין זה ברור מדוע אין הוא מעדיף את השערתו הראשונה על שתיים האחרות. הרי הוא מזכיר נימוקים נגד שתיים האחרות, אך אין נימוקים כאלה נגד הראשונה, שנתמכה על ידי הרבה סימנים מעידים וידיעות

מתריעות אחרות, אין זאת כי קשה היה לו להפרד מגירסתו "תרגיל; מערך הגנתי", בגלל הקונצפציה המרשעית, שהאויב אינו רואה עצמו מסוגל לפתוח במלחמה כוללת. זו ואף זו: באותו יום, 5 באוקטובר, הגיעו ידיעות נוספות שהיו חייבות להכריע את הכף לצד הסתברות גבוהה שהמלחמה בשער. לפני שנתאר ידיעות נוספות אלה, עלינו להתעכב עוד על הספק של אמ"ן בידיעות על יציאת משפחות הרוסים.

בישיבת המטה הכללי ביום 5 באוקטובר, בשעה 12.30 (על השעה עדות ר"א אלעזר, עמ' 3914) עריין חוזר אלוף זעירא על שלש האפשרויות ("ייתכן חשש רוסי שאנו עומדים לתקוף, ייתכן חשש רוסי שהם הולכים לתקוף וייתכן שהסיבה אחרת והיא פנימית ביחסים בין ברית המועצות למצרים וסוריה"); ואחרי שהוא עומד על תופעה מדאיגה נוספת (יציאת כלי השיט הרוסיים מאלכסנדריה - ראה להלן), באות המלים המפלילות שלו (בסוף עמ' 2 של הפרוטוקול):

"כל הדברים שמנלתי לא משנים את ההערכה הבסיסית של אמ"ן שהסבירות למלחמה ביוזמת מצרים וסוריה היא עדיין מאד נמוכה, וסביר שכל מה שקורה היום, להוציא את העניין הרוסי שעוד אין לנו הסבר ברור עליו, נובע מחששות סוריים, מחששות מצריים בפני תקיפה שלנו. בסבירות נמוכה קיימת אפשרות של תקיפה סורית-מצרית מתואמת, ואני אומר את זה שזה בסבירות נמוכה ואפילו נמוכה מנמוכה. כאשר המטרה הסורית יכולה להיות איזה שהוא מחטף ברמת הגולן ואם זה ילך גם ריצה יותר עמוקה. ולגבי מצרים או פתיחה באש או איזה שהיא משימה בהליקופטרים או בחצייה. בסבירות הכי נמוכה תרגיל גדול של חצייה במגמה לכבוש את שני עברי התעלה ולנסות לנוע אל המיצרים" (ההדגשות שלנו).

וזו הדעת שהרמטכ"ל הביע באותו מעמד:

"אני ביסודו מקבל את הערכת אמ"ן ורואה את המלחמה כפחות סבירה ברגע מאשר, כלומר, אני רואה את הסכנה שתפרוץ היום מלחמה, היום או מחר, כפחות סביר מאשר לא תפרוץ מלחמה.

.....

יחד עם זאת, כפי שאנחנו יודעים, המערך ההגנתי הזה הוא בהחלט גם מערך התקפי. ולמערך הזה גם תורתית וגם מעשית ישנן כל האפשרויות לעבור להתקפה.

2 דברים אני חייב לקחת בחשבון:

האחד - שאם הם ירצו הם מסוגלים לתקוף תוך זמן קצר ביותר.
2 - שאין לנו הוכחה פוזיטיבית שהם לא מוכנים לתקוף. כלומר, אין לנו אף ידיעה מודיעינית אחת שלפיה אני יכול לומר: יש לנו מקור (סקור?) יוצא מן הכלל שבא ואמר לנו שהם לא הולכים לתקוף אלא כל מיני דברים אחרים.

ולכן שני הדברים האלה, חוסר הוכחה פוזיטיבית
והיכולת שלהם לעבור למתקפה הם צריכים להיות בסיס
להערכת מצב לפעולות שאנו עושים אותם."

ראה גם להלן, בסעיף 221(4).

גם בלקט מס' 423/73 שהוצא באותו יום בשעה 13.15 עומד אמ"ן עדיין על הערכתו המרגיעה בענין המשפחות הרוסיות (שם, סעיף 43):

"הבעת משופים אלה הן לסוריה והן למצרים ועזיבת
כלי השיט את נמלי מצרים מעלה את האפשרות, כי
פינוי המשפחות מסוריה אינו נובע ממתיחות בין
הסורים לסובייטים אלא מחששות סובייטים שצפוייה
יוזמה צבאית מצרית-סורית נגד ישראל. באמור
אנו מעריכים סבירותה של פעולה יוזמה כזו כנמוכה."

77. כפי שראינו, הדגיש אלוף זעירא בדיון אצל שר הבטחון ביום 5 באוקטובר, בשעה 9 בבוקר, את התפזון של יציאת המשפחות הרוסיות בגורם מיוחד לחוסר יכולתו למצוא הסבר ברור לתופעה זו (אלמלא התפזון, היה נוטה יותר ממשי לסברה בדבר קרע פוליטי, כפי שהעיד שם הרמטכ"ל). אולם למרבה הפלא לא הזכיר אלוף זעירא עובדה חשובה זו בישיבת השרים אשר התקיימה יותר מאוחר באותו בוקר, בשעה 11.30. לפי עדותו לא היתה לו כל כוונה להסתיר את העובדה הזאת (פרוטוקול, עמ' 5417 ואילך). ענין זה לא התברר לנו עד הסוף. נוסיף כאן כי לפי פרוטוקול ההתייעצות הצבאית-מדינית אצל ראש הממשלה ביום 18.4.73 (מוצג 57, עמ' 18) היה מקרה בעבר של מתן הוראה לאלוף זעירא לא להביא בפני הממשלה את מלוא המידע שהיה בידו. אין אנו שוללים את הגישה שלפיה לא תמיד אפשר לגלות אפילו בפני הממשלה את מלוא המידע הנמצא בידי רשויות המודיעין, בגלל סכנת דליפות של מידע רגיש ביותר או חשש משרפת מקור בעקבות הדליפה.

<u>סכנת דליפות מישיבות הממשלה</u>

מחובתנו לחזור ולהצביע על חומרת הבעיה של דליפת מידע סודי מישיבות הממשלה, שבה נגענו בסעיף 20 של הדו"ח החלקי. שמענו דברי קובלנה מרים בעדות ראש הממשלה דאז גב' גולדה מאיר (עמ' 4537 ואילך), על נושא זה, שיש בו "פורענות מסוכנת מאין דוגמתה, הן מבחינת הבטחון והן מבחינת **החיבשינה הצבורית**"(דברי השר גלילי בעדותו בעמ' 4980). אכן זו מכה מדינה הגלויה לעיני כל הקורא את העתונות היומית במדינתנו - ועם הקוראים הקבועים נמנים, כמובן, שירותי המודיעין של האויב המשיגים בדרך זולה זו הישגים שלעולם לא היו משיגים בדרכי ביון מקובלות. אחת הסיבות לדליפות היא לפי עדות שקבלנו (עמ' 4982; עמ' 5838-5842) שהיו שרים אשר סברו שהם חייבים חובת דווח למוסדות מפלגתיים גם בעניני בטחון כמוסים או שראו צורך להיוועץ באישים שמחוץ לממשלה גם בענינים החייבים שמירת סוד קפדנית. אין צריך לומר שזו גישה פסולה לחלוטין, ויש בזה גם סכנה של התרת הרצועה לגורמים אחרים שבידיהם מידע סודי.

בדו"ח החלקי שלנו, סעיף 20, הודענו דעתנו כי "יש להתגבר על תופעה זו על ידי הרכבת ועדת שרים לעניני בטחון שמספר חבריה יהיה קטן באמת - ושיקול זה חייב, לדעתנו, להיות שיקול מכריע בעת הרכבת ועדה זו, וכן על ידי הקפדה על הפעלת הוראות החוק והתקנון, הבאות להבטיח את מודעות דיונית בעניני בטחון".

על המלצותינו אלה אנו חוזרים עתה במפגיע.

<u>78. פניה לשרותים זרים</u>

אחרי קבלת הידיעות על היציאה הבהולה של משפחות הרוסים פנה אמ"ן ביום 5 באוקטובר בבוקר אל שרות זר ובקש ממנו, בין היתר, את הערכתם בענין זה. אבל הפניה (לפי מוצג 298) גילתה שפה ובטחה שפחיים, כי מדובר בה רק על בוא

המטוסים הסובייטים לקהיר ולדמשק. טיסות אלה תוארו ב"בלתי שגרתיות", בלי לציין את החפזון שבפינוי המשפחות. הפניה נוסחה כך מחשש ראש אמ"ן "לשרוף" את המקור שלו (עדות אלוף זעירא בעמ' 5422 ואילך; עמ' 5714 ואילך). התשובה נתקבלה מהשרות הזר באותו יום בשעה 20.30 בערב, והיא היתה מרגיעה: כי טיסות מטוסים לקהיר ולדמשק לא היו בלתי-רגילות לפני הנסיגה הסובייטית ממצרים והיו קשורות כרגיל בהעברת סגל צבאי וסטודנטים, וכי ההערכה היא שגם הפעם הטיסות הן לסדרות דומות (מסמך שלפני האחרון במוצג 103; כן ראה תשובה מאותו שרות באותו יום - מוצג 263 - המעידה על גישה סקפטית לאפשרות שהסורים מתכננים פעולות התקפיות בעתיד הקרוב, כי לא אסד ולא סאדאת מתכוונים לפעולות צבאיות בזמן הזה). היתה זאת הערכה מוטעית בעליל וגם אמ"ן לא קיבל את ההסבר כנכון. לא מן הנמנע הוא שאילו מסרנו למקור הזר גם על החפזון המיוחד של הפינוי, לא היה יכול להגיע להערכה זאת. להלן בתשובתו מחזיק המקור הזר בגירסת התרגיל במצרים ומערך הגנתי בסוריה בגלל חששות מהתקפה ישראלית. ברור שלהערכה כולה לא היה ערך, מכיוון שהיא הגיבה על מידע אשר בו הושמט פרט עיקרי.

בבוקר של אותו יום היתה שקלא וטריא רבה בדיון אצל שר הבטחון באותה בעיה של "שריפת" המקור אשר הודיע על יציאתם החפוזה של משפחות הרוסים. אלוף זעירא מסר לשר הבטחון על פנייתו לשרות הזר (מוצג 242, בעמ' 12). הצעת שר הבטחון היתה להעביר דרך אותו שרות זר לערבים ולרוסים בעקיפין ידיעה שאם כל הפעילות במצרים ובסוריה היא בגלל חשש מהתקפה ישראלית, אנו מודיעים שאין לנו כל כוונות התקפיות. בדרך זו קיווה שר הבטחון גם לקבל מידע נוסף דרך השרות הזר (שם, בעמ' 13). הצעה זו הובאה באותו בוקר בפני ראש הממשלה (ראה מוצג 57, עמ' 4) וכתוצאה מן הדיון אצלה נוסחה פניה נוספת אל הגורם הזר (מוצג 267) שאליה צורף תדרוך מודיעיני מפורט (מוצג 269; עדות שר הבטחון עמ' 4387 ואילך; עדות ראש הממשלה בעמ' 4496 ואילך). גם באותו תדרוך מודיעיני (מוצג 269) לא ניתנו פרטים על הפינוי החפוז אלא בנוסף על פרטים בדבר המטוסים האזרחיים הסובייטים אשר הגיעו נאמר שם רק (בסעיף 5): "לפי דו"ח אחר שקבלנו נראה משפחות רוסיות (נשים וילדים) מתאספות בשדה התעופה של דמשק - כנראה לצורך פינוי מסוריה", כלומר גם כאן גבר החשש של גילוי המקור

על הצורך לקבל תגובה מלאה ככל האפשר על מידע שלם. (על פעילותם של שגרירותנו ושל שר החוץ בחו"ל ביום 5 באוקטובר - ראה לעיל, בסעיפים 41-42).

ידיעה נוספת ביום 5 באוקטובר.

79. ביום 5 באוקטובר, בשעה 17.30, נתקבלה אצלנו ידיעה [redacted] אשר לפיה נודע [redacted] שסוריה הרחיקה את המומחים הסובייטים ואת משפחות הדיפלומטים הסובייטים. [redacted] הסורים נמקו את ההרחקה בכך שבכוונת מצרים וסוריה לפתוח במלחמה נגד ישראל.

הודעה מוקדמת על ידיעה זו נמסרה לתא"ל שלו עוד בשעה 17.00 (מוצג 292). לפי הזכור לראש אמ"ן היא לא הובאה לידיעתו אלא בשעה 22.30 בערב, ולקט מודיעין סיכומי-שדיגי מס' 427/73 הוצא עליה רק ביום 6 באוקטובר, בשעה 06.35 (או 07.30). עד ליום שבת, 6 באוקטובר, בשעה 07.15 בבוקר, היא אף לא הובאה לידיעת הרמטכ"ל (עדות ר/א אלעזר כעמ' 4071/2). עכובים אלה אומרים דרשני. חקרנו את אלוף זעירא בנושא זה, והוא הסביר (א) שהעכוב עד למסירת הידיעה אליו נבע כנראה מפעולות של בירור ותיאום בין ענפים שונים באמ"ן/מחקר, (ב) שהידיעה עצמה לא נראתה אמינה ביותר, מפני שאותו מקור הוכח בעבר כבלתי-מדויק ומפני שהידיעה עצמה [redacted] לא היתה מדויקת (כי היא דברה על הרחקת המומחים הסובייטים עצמם, בעוד שבפועל פונו רק משפחותיהם). (ג) עוד לפני קבלת הידיעה הביא אמ"ן בחשבון שייתכן כי הפינוי קשור בכוונות התקפיות של סוריה ומצרים (פרוטוקול, עמ' 5446-5447). באשר לעיכוב הנוסף אשר חל בהוצאת הלקט מתברר שהלקט הוכן עוד ביום 5 באוקטובר והוצאתו תוכננה עוכבה עד להופעת הלקט מיום 6 באוקטובר, שעה 06.35. אין בידינו לקבוע על ידי מי ומשום מה עוכבה הוצאתו. תא"ל שלו מסר לנו (במכתב מיום 14 במרס 1974 אל מזכיר הועדה) כי לדברי רס"ן תהילה (ראש משמרת מד"ת באותו לילה - לא העיד בפנינו) אלוף זעירא הוא אשר הורה על עכוב הוצאת הלקט. אלוף זעירא אינו זוכר זאת ואינו חושב זאת לסביר (מכתב תשובה שלו מיום 21 במרס). לא ראינו טעם להמשיך בבירור התעלומה הזאת. יכול להיות שאחת הסיבות למפול זה בידיעה

תשוכה ביותר היתה שאותו ערב היה ערב יום כפור. אבל נראה לנו שאין להסביר את הדבר רק בסיבה זו. אכן, הידיעה לא היתה מדויקת לחלוטין, אבל היה בה אישור [redacted] לידיעות המדאיגות על יציאת המשפחות הרוסיות, תוך ציון הסיבה לתופעה זו, [redacted]. היה לידיעה זו משקל ניכר להבהרת אותה שאלה שבה התלבט אמ"ן ביום 5 באוקטובר בבוקר: מה סיבת הפינוי הזה. אין להבין כלל את יחס הזלזול של אמ"ן/מחקר אל ידיעה זו, אלא אם משערים שקשה היה לאמ"ן לנטוש אפילו ברגע זה של אמת את הקונצפציה שבה נאחז כמעט עד לרגע האחרון. מן הצורך היה להפיץ ידיעה זו עוד בערב יום הכיפורים, ואין לדעת אם הרמטכ"ל והדרג המדיני העליון לא היו מסיקים ממנה מסקנות נכונות עוד בו בלילה.

דעתנו על הערכת הידיעה הזאת היא כי - (א) הטיפול הטכני בה באמ"ן/מחקר היה כושל; (ב) היה זלזול בחשיבותה בגלל דבקות אמ"ן/מחקר בקונצפציה שלו, (ג) היה ליקוי נוסף בהערכה, כי אפילו היה המקור בעבר בלתי-מדויק בהערכות שלו עצמו, הרי הפעם [redacted] לא היה יסוד להטיל ספק.

<u>יציאת אניות רוסיות מנמלי מצרים.</u>

80. לפינוי המשפחות הרוסיות נוספה עוד עובדה שהיתה חייבת לעורר דאגה חמורה: ביום 5 באוקטובר בבוקר הפליגו כמעט כל אניות המלחמה הסובייטיות מנמלי מצרים. בלקט מיוחד (מס' 86/73) שהוצא על כך באותו יום בשעה 12.10 ציין אמ"ן כי יש משמעות מיוחדת לעובדה זו נוכח הידיעות על פינוי משפחותיהם של מומחים סובייטים מסוריה ובוא מטוסים סובייטיים לקהיר למטרה דומה. אמ"ן מעלה בלקט זה שתי אפשרויות: או שהיציאה היא על רקע ידיעה או הערכה סובייטית על התלקחות מלחמתית באזור, מתוך רצון הסובייטים להרתיע את המצרים שלא להגרר להרפתקה צבאית; או החלטה מצרית - אולי בתאום עם הסורים - לסלק את שארית הנוכחות הצבאית במצרים. אולם - נאמר שם - לא נראית עתה למצרים סיבה ממשית לדרוש את הוצאת המומחים וכלי השייט הסובייטים ממצרים. נשאלת השאלה: אם כן הדבר, מדוע לא ראה אמ"ן שהפירוש המתבקש הוא כי הרוסים יודעים על מלחמה הממשמשת ובאה, ומדוע לא שינה אמ"ן את עמדתו מיסודה, כדי להתריע לפחות ביום 5 באוקטובר בצהרים על סכנת מלחמה

מידיעה? תחת זאת הסתפק אמ"ן גם בשעה 13.10 באותו יום, בסקירתו הכוללת על "כוננות ופעולות בסוריה ובמצרים, נכון ל-051000 אוק'" (מס' 423/73, בסעיף 37), בציון העובדה כי הפלגת כמעט כל יחידות הלחימה הסובייטיות מנמלי מצרים הוא "דבר בלתי-שגרתי לחלוטין", ולאחר מכן בא סעיף 40 באותו לקט, שעליו כבר עמדנו בדו"ח החלקי, בסעיף 25, כי "למרות שעצם הפיכה מערך החרום בחזית התעלה טומן בחובו לכאורה סימנים מעידים ליזמה התקפית, הרי לפי מיטב הערכתנו לא חל שינוי בהערכת המצרים את יחסי הכוחות בינם לבין כחות צה"ל. אי לכך, הסבירות שהמצרים מתכוונים לחדש את המלחמה היא נמוכה", ובישיבת המטכ"ל באותו יום בצהרים מרבד אלוף זעירא עדיין על סבירות נמוכה מנמוכה והחדרוך שהוא נותן למפקדי צה"ל כאותו מעמד הנו ביסודו מרגיע לחלוטין (ראה סעיף 76, לעיל).

מידע קודם

.81 הידיעה על היציאה החפוזה של משפחות הרוסים החל ביום 4 באוקטובר לפנות ערב היתה חייבת לקבל צביון מיוחד גם לאור מידע [redacted] בידי אמ"ן [redacted] כי "במקרה והסיליסים הסובייטיים [redacted] לא ירצו לטוס במלחמה, ילחמו המצרים בלעדיהם ובלי עזרתם. הסיליסים הסובייטיים יודעים רק על הכוונות הכלליות למלחמה ויכניסו אותם לעניינים רק בסמוך מאד לתחילת המלחמה" (מוצג 95, מסמך 36, בסוף עמ' 1; התדגשה שלנו). איננו יודעים אם ידיעה זו היתה לנגד עיני אמ"ן בעת הערכת הידיעות על יציאת המשפחות הרוסיות.

שבירת צום הרמדאן

.82 ידיעה נוספת שהיתה חייבת לעורר חשדות, כאשר היא הצטרפה למידע האחד שהיה בידי אמ"ן, נגעה להיתר שניתן לחיילים בצבא המצרי לשבור את צום הרמדאן. ידיעה זו הגיעה ביום 5 באוקטובר, בין השעות 6 ו-8 בבוקר. יוצא ממנה שמפקד אחת הדיביזיות (כנראה בכחות האויר) הורה לחייליו לאכול, ומוסר הידיעה אינו יודע אם ההיתר ניתן בגלל התרגיל (בערבית: משרוע) או לא (מוצג 78). בלקט של אמ"ן מס' 423/73 מאותו יום (בעמ' 6) מופיעה הידיעה: "הותר לחיילים לא לצום כחג הרמדאן" ברשימת צעדים שננקטו בכחות האויר בגלל

"החשרות והכוננות הגבוהה". ב"חשרות" התכוונו מחברי הלקט ל"חששות המצרים מפני כוונה ישראלית לנצל את התרגיל ואת חג ה"רמדאן" לפעולה אווירית התקפית" (שם, סעיף 20, בעמ' 4). כלומר, אמ"ן לא ראה את הידיעה כמתריעה על כוונות התקפיות. כמה מראשי המחקר באמ"ן אומרים שבעבר ניתן בצבא המצרי היתר לאכול בעת תרגיל, אבל לא עלה בידם למצוא את הידיעות על כך מתוך כלל הידיעות המצטברות בתיקי אמ"ן, בחינת המחט בערימת השחת (מכתב תא"ל שלו מיום 10 בינואר 1974, במוצג 170א', תיק 3, ועדות אלוף זעירא בעמ' 627 ואילך). מבחינת הדין המוסלמי מותר כנראה לשבור את הצום בעתות מאמץ גופני רב, כגון השתתפות בתרגיל צבאי (חוות דעת ד"ר יואל קרמר מאוניברסיטת תל-אביב, במוצג 170א', שם). אבל כאן יש לזכור שעד לאותו יום, 5 באוקטובר בבוקר, טרם זיהה אמ"ן את סוג "התרגיל", ולא היה ברור כלל אם הוא כולל תרגיל של גייסות. העד אלברט מודאי, ראש המדור המדיני בענף מצרים באמ"ן/מחקר, שהיה מודאג מידיעות מתריעות אחרות אשר נתקבלו עוד לפני כן, שם לבו במיוחד לידיעה זו וראה אותה בחומרה (בתור יליד עירק, שעלה משם בגיל 18, הוא מכיר את החוקי המוסלמי). אבל כאשר השיח את דאגתו בפני הממונים עליו, וביניהם תא"ל שלו, פטרוהו באומרם שכבר הכניסו זאת לסיכום היומי.

ועוד ידיעה שהיה בה משום סימן נוסף על כוונות האויב הועברה בתוך מצרים ביום 5 באוקטובר. היא אמרה כי - האויב הישראלי גייס (?) מספרים גדולים מהבאמנים לו בתוך הארץ כדי לבצע פעולות חבלה וריגול כאשר יתחילו הקרבות! (מוצג 145, מסמך 8). גם ידיעה זו לא השפיעה על אמ"ן לתת לצה"ל התרעה מיידית.

<u>ידיעה מתריעה נוספת</u>

83. לכל הידיעות הללו מיום 5 באוקטובר יש להוסיף את העובדה שבבוקרו של אותו יום נתקבלה ידיעה אמינה שהיה בה משום התרעה, אשר לפיה עוד יתקבלו ידיעות יותר מדויקות תוך אותה יממה. בטיפול בידיעה זו על ידי סובגות האיסוף שלנו שקיבלה אותה אנו דנו לעיל, בסעיף 38. כאן ברצוננו לעמוד על עצם הידיעה מאותו מקור שממנה השתמע בברורות כי עוד תתקבל בקרוב

ידיעה החרעתית דתופה (ראה דברי אלוף זעירא בהתיעצות אצל ראש הממשלה ביום 5 באוקטובר לפני הצהרים, מוצג 57,בראש עמוד 3 של הפרוטוקול).

מאותו מקור נתקבלו בקיץ 1973 כמה ידיעות מתריעות אשר דיברו כולן על פתיחת מלחמה על-ידי מצרים בסוף ספטמבר - תחילת אוקטובר 1973 (מוצג 98, מסמכים 42, 43, 44, 47).

אבל כפי שכבר הערנו לעיל (בסעיף 11(1)), יש להבדיל בין אמינות הידיעות אשר נמסרו לבין נבונות הערכותיו של המקור. מאז ימי הקיץ ועד ללילה, אור ליום 5 באוקטובר, לא באה שום הודעה נוספת מאותו מקור, למרות הסתירות שבידיעות הקודמות היה אלוף זעירא חייב לראות בעצם הדחיפות שבהודעת המקור הפעם (אף כי ביום 5 באוקטובר בבוקר עדיין לא כללה הידיעה מועד מסויים לפתיחת המלחמה) סימן מתריע מובהק. כאשר נחקר אלוף זעירא על כך (בעמ' 1021), הוא משיב כי "לא הועברה לאמ"ן הרגשה שיש איזה שהוא אלרמיזם יוצא דופן בידיעה של המקור". תרוץ זה איננו נראה לנו, כי אפילו לפי הדווח הבלתי-שלם של ראש המוסד אליו ביום 5 באוקטובר בבוקר, עדיין היו הדברים שנמסרו לו חייבים להוות גורם חשוב מאד בשיקוליו באותו יום. בפועל לא יוחס להם כמעט שום משקל, אלא ראש אמ"ן המתין עד לקבלת ידיעות יותר מפורטות מאותו מקור, שבכל מקרה היו יכולות להגיע רק באותו ערב.

<u>יום 6 באוקטובר כיום קריטי</u>

84. היה קיים עוד גורם שאותו הזכרנו בדו"ח החלקי שלנו (בסעיף 31(ו)) בפרק על שר הבטחון, אך הוא חל במשנה תוקף על ראש אמ"ן ועוזריו: יום שבת, 6 באוקטובר, היה יום קריטי במיוחד, בהיותו שבת שבתון, שבו היה האויב עלול להפתיע את ישראל. ידוע היה לאמ"ן שימי חג ומועד בתנאי ,לנדריים מסויימים מחייבים תמיד ערנות מיוחדת מסיבה זו (מוצג 17, מוצג 48, מסמך 25).

כבר נאמר לעיל שאין זה ברור מדוע המלחמה לא פרצה כבר באחד התאריכים הללו - אם היו אלה ידיעות-שוא מלכתחילה או אם בדיעבד נרתע סאדאת מלעשות את הצעד המכריע. אבל קביעת התאריכים על פי נתונים קלנדריים והמזימה לפתוח במלחמה ביום חג לישראל דוקא - אלה התקבלו על הדעת, גם אלמלא אותו מקור אשר העמיד את אמ"ן במפורש על סכנה זו.

<u>מהות ההתקפה של האויב בעיני אמ"ן</u>

85. ראינו שביום 5 באוקטובר עדיין לא נטשו ראש אמ"ן, ועמו יחד מחלקת המחקר של אמ"ן, את הקונצפציה. אמנם נתעוררו בלבם ספקות גבוה יציאת משפחות הרוסים, אבל סבירות המלחמה היתה בעיניהם עדיין נמוכה מאד. אך היה להם גם קו הגנה שני בנסיגתם מן הקונצפציה: הם עדיין מאנו לראות נכוחה את מהות ההתקפה הכוללת העומדת להיפתח, אם אמנם תיפתח התקפה: בישיבת המטה הכללי, בשעה 12.30, מביע אלוף זעירא דעתו על סבירות נמוכה של התקפה סורית-מצרית מתואמת, ושלכל היותר יהיה "איזה שהוא מחטף ברמת הגולן, ואם זה ילך, ריצה יותר עמוקה", ולגבי מצרים - "או פתיחה באש או איזו שהיא משימה בהליקופטרים או בחציה", ורק בסבירות הכי נמוכה תרגיל גדול של חצית התעלה במגמה לכבוש את שני עברי התעלה ולנסות לגוע אל המיצרים (הדברים צוטטו בסעיף 76 לעיל).

וכך שאל עצמו אלוף זעירא בישיבת השרים בצהרי אותו יום (בעמ' 5 של הפרוטוקול):

"מה האופציות והתכניות של המצרים במקרה שיפתחו באש?"

ותשובתו:

"יש להם באופן בסיסי שלוש אפשרויות: א. לחצות את התעלה. יש להם תכנית לחצות את התעלה ולהגיע עד המיצרים; ב. לערוך פשיטות בסיני ולאורך התעלה; ג. לפתוח בהפגזה, ברור שיכולה להיות דרך רביעית, שהיא תערובת הפגזות ופשיטות. <u>כל זה במסגרת הנמוכה ביותר - חצית התעלה</u> והגבוהה ביותר היא פשיטות, ואולי ירי פה ושם, איך - לא למצרים ולא לסורים - אופטימיות גדולה לגבי ההצלחות שלהם האפשריות - אם לנסר בקנה-מידה גדול, בפרט בגלל הנחיתות האווירית שלהם. הם מודעים מאד לנחיתות האווירית שלהם. <u>וכל עוד אין הרגשה שאפשר להשיב מצב נוח באוויר, לא ילכו למלחמה ובודאי לא למלחמה בדולה</u>. אולי במקרים קיצוניים ילכו לדבר קטן מתוך תקוה שלא יתפתח לדבר גדול."

בהתחשב עם כלל הידיעות שהצטברו בידי אמ"ן עד לאותו מועד, לא היה לאמ"ן שום יסוד לראיה כזאת של התקפת האויב העומדת להתחולל, מה גם שהידיעות היחידות שהיו לאמ"ן היו למלחמה כוללת, ולא למלחמת התשה אך גם ברגע גורלי זה בלטה הדבקות הגמורה בקונצפציה אשר הסיתה את היכולת להעריך את המידע שהיה מצוי בידי אמ"ן, הערכת מפוכחת ואובייקטיבית. יכול להיות שראיה מעוותת זו של מהות ההתקפה של האויב תרמה את חלקה לשיבושים בכוננות צה"ל ובפריסה כוחותיו בחזית התעלה.

תצלומי אויר; שינוי בעמדת אמ"ן

86. להשלמת התמונה ~~שלוק~~ שלוקה מכלל המידע אשר הגיע אל אמ"ן ביום 5 באוקטובר יש לחזור ולהזכיר את תצלומי האויר אשר נעשו בחזית התעלה ביום 4 באוקטובר ופוענחו בלילה, אור ליום 5 באוקטובר, והם גילו כזכור (סעיף 55, לעיל), "מערך חרום" מלא בהיקף שלא הכרנוהו בעבר, ואת גיחת הצילום ביום 5 באוקטובר בחזית הסורית, שבו נתגלה תגבור נוסף ב- 5-6 גדודי תח"ם בינוניים שהביא את סך הכל של סוללות התח"ם ברצועת החגנה הראשונה ועורפה לכ-130 סוללות, ואת מספר הטנקים ל-760 (עדות אלוף חופי בעמ' 1846). כ-8 גדודים תח"ם בינוניים קודמו עד למרחק של כ- 6-7 ק"מ מקו הפסקת האש (לקט 426/73, מיום 6 באוקטובר, שעה 03.40). גם סימנים מובהקים אלה בחזית הסורית אשר העידו ברורות על מערך התקפי-הגנתי לא הביאו לשינוי מיידי בעמדת אמ"ן מן היום שלפני כן (5 באוקטובר). שינוי זה בא רק עם התקבל הידיעה מן המקור שהוזכר לעיל, קרוב לשעה 3 בבוקר (מוצג 98, מסמך 64). לאור ידיעה זו שינה אמ"ן סוף-סוף את השקפתו על מיגנוי הטרכייטיס ממצרים ומסוריה, ובלקט 427/73, מיום 6 באוקטובר, שעה 06.35 (או 07.30) נאמר בכותרת כי "מיגנוי זה עשוי להתקשר בהכנות הערבים למלחמה".

דיונת בפיטן מוסכם

87. בנושא המידע שהיה בידי אמ"ן עד לפרוץ המלחמה נותר לנו לדון בעוד שני ענינים, הראשון בנוגע לידיעה נוספת שנתקבלה ביום שבת עצמו, בשעה 11.56. היתה זאת ידיעה [redacted] מן הנסיון של מלחמת [redacted]

ההתשה היה ידוע כדי להזהיר על פתיחת הרעשה ארטילרית מן הצד שכנגד. הידיעה נמסרה לאלוף פיקוד הדרום בהיותו במפקדה הכללי בין השעות 12-14, וניתנה מיד הוראה על כוננות ספיגה, כלומר, כוננות בפני הרעשה ארטילרית (עדותו בעמ' 1928 וכן ראה להלן עדות סא"ל גדליה בעמ' 2279 ואילך; עדות תא"ל ברוך הראל בעמ' 3379 ואילך). כנראה כתוצאה מזה ניתנה באוגדה 252 בשעה 13 בערך פקודת "שובך יונים קטן" מידי. כעבור 10 דקות בלבד שינתה האוגדה את הפקודה לגבי מרחב חטיבה 275, על ידי מתן הוראה שניתנה למפקד החטיבה שלעת עתה אין להזיז את הטנקים קדימה (עדות אל"ם נרי, מפקד חטיבה 275, בעמ' 1821). על כל פנים, לא הובנה הסיסמה המוסכמת כמעידה על כוננות המצרים לצלות את התעלה, ולפי נסיון העבר גם לא היה מקום להבינה כך, כשהיא לעצמה. אבל אילו היא נותחה באמ"ן/מחקר מיד בקשר עם הידיעה, שהיתה בידו, על פתיחת מלחמה כוללת באותו יום, ייתכן שאפשר היה להסיק ממנה כי האויב הקדים את שעת הפתיחה של המלחמה הכוללת. לא שמענו מן העדים שניתוח כזה נעשה באמ"ן/מחקר (עדות תא"ל שלו בעמ' 2204 ואילך; עדות סא"ל בנדמן, עמ' 2561).

<u>שעת ה-"ש" של האויב</u>

88. הנושא השני נוגע לקביעת השעה משוערת של פרוץ המלחמה. כזכור, נאמר בידיעה האחרונה שנתקבלה ממקור מהימן כי המלחמה תיפתח "בשבת 6.10.73 לפנות ערב" (מוצג 98, מסמך 67). אין אנו יודעים מה גרם להקדמת המועד של פתיחת ההתקפה לשעה 2 בערך. יכול להיות שהדבר נעשה על פי תאום של הרגע האחרון מפני שלסורים לא היה נוח לפתוח בהתקפה לכוון מערב לקראת שקיעת החמה. כאן נדון בשאלה אחרת: כיצד קרה הדבר שהידיעה על פתיחת האש לפנות ערב הפכה בפיקוד צה"ל לידיעה על פתיחת האש בשעה 18.00 דווקא. יצויין שהשקיעה ביום 6 באוקטובר היתה בישראל בשעה 17.20, כך "שלפנות ערב" או "באור אחרון" היתה יכולה להיות שעה כלשהי החל בשעה 16.00. לא עלה בידינו לברר כיצד ואצל מי נעשה "התיקון" הזה. אפשר לשער רק שהוא נגרם בגלל ידיעות ישנות שדיברו על פתיחת האש בשעות הערב או בגלל חישובים שהמצרים יפתחו באש רק אחרי רדת החשכה, כדי למנוע תקיפת הכחות הצולחים על ידי חיל האויר שלנו. אכן, מפקד חיל האויר לא קיבל את ההנחה הזאת, ובקבוצת הפקודות שלו בשבת בבוקר החבסס על ההנחה שהמצרים יתקפו מן האויר בשעה שלוש אחר-הצהרים לכל המאוחר, על פי חישובים שעשה על יסוד הרגיל שהתקיים אצלנו

בעבר (עמ' 1971). לפי עדות אלוף פיקוד הדרום הוא תכנן את תנועות האוגדה על פי ההנחה שהמלחמה תיפתח בשעה 18.00, אבל קבע לפי דבריו מקדם בטחון ותכנן את גמר תנועות הכחות לשעה 16.00 לפי הצעת אלוף מנדלר ז"ל (אבל ראה על נושא זה להלן, סעיפים 258-265).

89. בלקט מודיעין מס' 429/73 מיום 6 באוקטובר, שעה 07.30, שבו פורטה תכנית ההתקפה נאמר שבכוונת המצרים לחדש הלחימה "לקראת אור אחרון". בלקט מס' 434/73 מאותו יום (פרטים על התכנית): "שעת ה"ש" שעות הערב". הידיעה שנתקבלה בשעה 2.40 לפנות בוקר היתה: "היום לפנות ערב". ידיעה זו נמסרה טלפונית למזכיר הצבאי של ראש הממשלה בשעה 2.45, לראש אמ"ן בשעה 2.55 בערך, ולמזכיר הצבאי של שר הבטחון בשעה 3.10 בערך. אלוף זעירא טען בעדותו (בעמ' 5454 ואילך) שאיש המוסד הזכיר בטלפון את השעה 6, ומכאן מקור הטעות. להפתעתנו העיד אלוף זעירא (בעמ' 5455 ואילך) כי את הנוסח המלא של הידיעה המכרעת הזאת ראה רק אחרי המלחמה, מפני שביום 6 באוקטובר היה עסוק מאד ולכן הסתפק במה שדיווחו לו על תוכן המסמך. איש המוסד מצדו העיד (בעמ' 1085) שקרא באזני ראש אמ"ן את נוסח ההודעה הטלפונית אשר היתה בידו ואשר אמרה: "לפנות ערב" או "לפני החשכה" (פרוטוקול, בעמ' 808 ואילך; מוצג 98, מסמך 64), ולא הזכירה שעה 18. לענין זה אנו מעדיפים את עדות איש המוסד, הנתמכת גם על ידי האמור בלקטים שהוצאו יותר מאוחר ביום שבת בבוקר, והיא תואמת את דברי אלוף זעירא בשעה 07.15 באותו בוקר (ראה להלן), וגם דברי העד באחת הישיבות הראשונות של הועדה (בעמ' 143), שהידיעה אשר הגיעה אליו ביום שבת בבוקר היתה כי הצבא המצרי והצבא הסורי עומדים לפתוח ההתקפה ב-6 באוקטובר לפנות ערב. איש המוסד זכר גם (עמ' 1088) שאחרי קבלת הידיעה התקשר עמו שר הבטחון ושאל לנוסח המדויק של הידיעה, כי ראש אמ"ן סבר שנוסח הידיעה שונה קצת מן התכנית המקורית כפי שהיתה ידועה לנו, ושבה נאמר כי המצרים יגמרו את הנחיתה עד סוף החשכה (לא מצאנו תכנית המכילה שעה מדויקת בין המסמכים מאותו מקור שהוגשו לנו, אבל בתכנית של תרגיל מצרי מסוף שנת 1971 מצאנו, כי שעת ה"ש" (תחילת הצליחה) נקבעה שם "לקראת אור אחרון" (מוצג 1, עמ' 15)). תשובת איש המוסד היתה כי לדעתו אין שוני בין שתי הידיעות.

גם הפרוטוקולים של פגישות אחרי יום אינם מאפשרים הסקת מסקנה ברורה על מקור הטעות.

ברישום משעה 05.45 (מוצג 265, עמ' 1): "השר מודיע על פתיחה הערב".

שם, בשעה 06.00, מפי המזכיר הצבאי של שר הבטחון: "הפעולה המתוכננת תתחיל הערב".

תוך כדי כך מתקשר השר עם איש המוסד (ראה לעיל) והלה מוסר כי המקור מדבר "על הערב" ועל "מחר לפנות ההושך", ואולי התכוון "לפני תום ההושך."

הרמטכ"ל מעיד שם כי "יחסית הערבים השיגו הפתעה גדולה באם הם הולכים לתקוף הערב", והוא אומר בקשר לענין התקפת המנע: "... או שהם יתקפו ב-17.00 ויש לי עוד שעה אחר" (כאן מופיעה בפעם הראשונה שעה מדויקת).

בשעה 07.15 בקד"ם הרמטכ"ל (מוצג 285, עמ' 6-7):

ראש אמ"ן: "תכנית תקיפה - לפנות ערב".

הרמטכ"ל: "... יוצא מהנחה שהערב ב-18.00 הם הולכים לפתוח... ייתכן שהם ישגו וב-17.00 יפתחו רשתות ויתחילו לנוע. וייתכן שנזכה לתקוף [בהתקפת מנע] ב-17.00 או ב-16.00. נהיה מוכנים מהצהרים".

בהתייעצות אצל ראש הממשלה בשעה 08.05 במוצג 57), עמ' 8 ואילך:

הרמטכ"ל: "אם הם מתכוונים לתקוף ב-17.00, בשעה זו חיל האויר יפעל חופשית נגד הצבא הסורי (אם תהיה מכת מנע)."

"אם הם יתקפו הערב, זה הישג הפתעתי שלהם".

"כל ההכנות שהיום ב-18.00 תיפתח מלחמה".

קד"ם רמטכ"ל בשעה 10.00 (מוצב 285):

"רמ"ח מבצעים: ייתכן שהיום ב-5 או 6 בערב יהיה משהו..."

קד"כ שר הבטחון בשעה 11.00 (מוצב 285):

> "הרמטכ"ל: ... אנו נהיה בשעה 17.00/18.00 היום ערוכים לבלימה כך שזה יכול להתחיל מ-17.00 אם הם ירצו להתחיל עם חיל אויר וזה יכול להיות אחרי 17.00 אם הם יחליטו שלפני הפתיחה האווירית הם פותחים באש".

שעה 13.30 (מוצב 285):

> תדרוך הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון: "הסורים פותחים בהתקפה הערב".

כאמור, גם אחרי עיון בכל הדברים הללו אין לדעת כיצד ובידי מי השתבשה הידיעה והיתה ל"שעה 18.00". לפחות חלק מן האחריות לכך מוטלת על ראש אמ"ן שלא וידא את התוכן המדויק של הידיעה ובהתייעצויות של אותו בוקר לא העמיד את הרמטכ"ל על כך שהידיעה אינה נוקבת שום שעה מסויימת. אלמלא השתבשה הידיעה כך, ייתכן שמחליטי ההחלטות בענין הכוננות היו מחליטים על צעדים יותר רחופים לפריסת הכחות מתוך תחושת אי-ודאות ביחס לשעה שבה עומדת המלחמה לפרוץ (השווה גם להלן, סעיפים 258 ואילך).

<u>סיכום בענין המידע והערכתו</u>

90. בזה תמה הסקירה של המידע שהיה בידי אמ"ן עד לפרוץ המלחמה והערכתו על ידי אמ"ן/מחקר. המסקנה העולה היא, כפי שכתבנו בדו"ח החלקי, בסעיף 11:

> "... בימים שקדמו למלחמת יום הכפורים היו בידי אמ"ן (מחקר) ידיעות מתריעות למכביר, שסופקו לו על ידי מחלקת האיסוף בתוך אמ"ן ועל ידי רשויות איסוף אחרות במדינה".

מבגד סבורים שידיעות אלה היו חייבות להביא את אמ"ן לידי הערכה מחמירה, ז"א סבירות גבוהה של פרוץ מלחמה, עוד מתחילת השבוע שלפני המלחמה, ומכל מקום היה אמ"ן חייב להתריע על פיהן ביום 5 באוקטובר בבוקר שהמלחמה עומדת בשער.

יודגש שבמדינה כמדינת ישראל, שבה כל שגיאה לקולא בהערכת כוונותיו ויכולותיו של האויב עלולה להוליד תוצאות חמורות ביותר, חובה על המודיעין להתריע לא רק כאשר התקפה של האויב נעשית ודאית, אלא גם כל אימת שהסימנים מעידים על איום שהאויב יתקוף, כי הרי המודיעין הוא קו ההגנה הראשון של המדינה.

(13) על רשויות האיסוף.

91. ברצוננו לאמר במקום זה שמחלקת האיסוף באמ"ן ורשויות האיסוף האחרות במדינה שאותן הזכרנו עשו את עבודתן האחראית והמסובכת על הצד הטוב ביותר והצדיקו את השם המצויין ששירותי המודיעין שלנו רכשו לעצמם. פי כמה מרה האכזבה שמחלקת המחקר, כגוף המעבד את פרי כל המאמץ העצום הזה, לא ידעה לנצלו כראוי בענין חיוני זה. נרשום עוד בשולי דברינו את דאגתו של הממונה על שירות איסוף באמ"ן מן הקושי הגובר והולך לגייס לשירותי האיסוף חיילים ועובדים בעלי ידיעות מספיקות בשפה הערבית (פרוטוקול, עמ' 1572 ואילך). לדעתנו, יש לעשות מאמצים מיוחדים ולקבוע תמריצים למשיכת בחורים צעירים מוכשרים לשירות חיוני זה. מכיוון שידיעת הערבית המדוברת כשפת אם פוחתת בין יהודי מדינת ישראל, נראה לנו רצוי מאד ואף דרוש למלא את החסר על ידי הגברת ההוראה של השפה הערבית במסגרת הצבא לצעירים בעלי רמת אינטליגנציה גבוהה, המוכנים לקבל על עצמם את עול הלימוד הזה מתוך הכרה של חשיבות התפקיד.

92. בדו"ח החלקי שלנו, בסעיף 11, המשכנו וקבענו כי "... נזהר ראש אמ"ן זהירות מופרזת בנסיבות לנקוט אמצעים נוספים שעמדו לרשותו ושהיו עשויים לגלות מידע משלים חשוב". את חשיבות המידע המשלים הזה, שביכולת להשיגו ראה ראש אמ"ן מעין "ביטוח-משנה", הוא הדגיש בעצמו בעדותו (בעמ' 686 ועוד). בפרשה העיקרית בקשר לנושא זה נגענו בדו"ח החלקי בסעיף 11, ובסעיף 53 לעיל, ולא נוסיף הנמקות בעניין זה. הראיות היו בפנינו (העדויות בפרוטוקול, עמ' 633-637, 3143-3190, 3837, 3970, 4175-4183, 4475, 5348-5387, ומוצגים 217, 218ב', ו-287-290).

אי-גיוס מילואים

93. היתה עוד פרשה של אי-ניצול אפשרויות להשיג מידע, המדובר בסירובו של אלוף זעירא להיענות לבקשת ראש אחת היחידות הכפופות לו לגייס 100 חיילי מילואים לשם הגברת הפעילות של אותו שירות. הבקשה הופנתה אל אלוף זעירא בתחילת השבוע שלפני המלחמה, על ידי ראש אותה יחידה שהיה מודאג מן הידיעות על התרגיל במצרים, על רקע המערך הסורי המוגבר (עמ' 1613 ואילך). על הטעמים שאלוף זעירא נתן לסירובו ישנן סתירות בעדויות. מפקד היחידה טוען כי אלוף זעירא אמר לו שתפקידו של המודיעין הוא לשמור על עצבי המדינה, ולא לזעזע את החברה ואת המשק ושהוא הוסיף: "אני לא מרשה לך לחשוב אפילו על גיוס רבע בן-אדם, רבע איש-מילואים" (עמ' 1617). אלוף זעירא הכחיש בתוקף שאמר דברים אלה או שיכול היה לאמרם, כי מעולם לא חשב שתפקידו כראש אמ"ן הוא לשמור על עצבי המדינה (עמ' 5410). הוא אמר שתשובתו למפקד היחידה היתה קצרה - שאין הוא מאשר את גיוס אנשי המילואים, מפני שלדבריו זה לא נחוץ (שם, בעמ' 4510), ובפנינו הוא הסביר שגם בתקופות מתיחות קודמות לא גויסו אנשי מילואים נוספים, ושאפשר היה להשיג אותה תוצאה, על פי הנהלים הקיימים, על ידי ביטול חופשות והארכת שעות העבודה של החיילים ששרתו באותה יחידה.

אנו מוכנים להניח שתשובתו של אלוף זעירא היתה, כפי שהוא העיד, בלי תוספת המלים שעליהן העיר ראש היחידה. אבל לא שוכנענו שהגיוס המבוקש של אנשי המילואים לא היה משפר את פעולת היחידה הנדונה. בנסיבות אשר שררו באותו שבוע ושבהן היה כדי להדאיב, כדברי אלוף זעירא עצמו, מן הראוי היה להענות לבקשתו של ראש היחידה, כדי לא להחמיץ שום אפשרות לשפר את פעילותה. הסירוב לעשות כן אף מעיד על אותו בטחון מופרז שהכל יבוא על מקומו בשלום, אשר היה לבסוף בעוכרי אמ"ן.

כמובן, אין לדעת אם אפילו נקיטת הצעדים שצריך היה לנקטם בשתי הפרשיות הנזכרות היתה מספקת לאמ"ן אותה התרעה חד-משמעית, שבלעדיה הוא לא היה מוכן לזוז מהערכתו האופטימית עד לשעות האחרונות ממש. אבל אפשרות כזאת היתה קיימת, וגישת ראש אמ"ן באותן פרשיות היתה בלתי-עקבית וחסרת הצדקה.

<u>קשיים ב"שליפת" מידע</u>

94. עוד עלינו להצביע על ליקוי אורגני בעבודת אמ"ן/מחקר הפוגם ביעילותו: חוסר היכולת "לשלוף" ידיעות קודמות בנושא מסויים, כדי להשוותן עם המידע השוטף. כדוגמאות לכך נזכיר את ענין שבירת הצום ברמדאן, שבו ספק אמ"ן על זכרונם של שני המחקר (סעיף 82 לעיל), ואת הידיעה [redacted] (סעיף 81 לעיל), שחשוב היה "לשלפה" כאשר הגיעו הידיעות על יציאת משפחות הרוסים. לא שמענו שזה נעשה. מתנהלות כרטיסיות שבהן נרשמות ידיעות קודמות, אבל בהתחשב עם הכמות העצומה של כלל הידיעות, שיטה זו אינה יעילה די צרכה. אנו מניחים שאפשר להגיע ליתר יעילות בנושא זה.

פרק ו': קשיים ודילמות של אמ"ן.

95. אלוף זעירא ותא"ל שלו מארר בעדויותיהם את הקשיים והדילמות שבפניהם עומד אמ"ן תמיד, ואלה הם:

הצורך שלא להתריע לשוא

96. הצורך שלא להתריע לשוא צבא שעיקר כחו במערך מילואים גדול וצבא סדיר קטן, כנגד מערך האויב המבוסס בעיקר על צבא סדיר גדול הפרוס תמיד לאורך הגבולות או שניתן לפרסו בקלות, כאשר כוחותיו של האויב נמצאים בחזית.

הצורך שלא "לשרוף" מקורות

97. הצורך שלא "לשרוף" מקורות. דוגמה לכך: הדילמה של אמ"ן בענין הידיעות על יציאת משפחות הרוסים שלא נמסרו במלואן, כפי שפורט לעיל (בסעיפים 77, 78).

שפע המידע

98. שפע המידע שבידי אמ"ן הופך לו "עושר שמור לבעליו לרעתו". בלשון אלוף זעירא (בעמ' 626):

"... יכול להיות שאחת הערולות הגדולות שאנחנו עושים עכשיו, זה שאנחנו לוקחים נושא ונותנים לו פרופורציה שהיא אולי פי 10,000 מוגזמת, כי ... אנחנו פה עוסקים בבולינים של אלפים רבים של מברקים, מברקים אלה נבדקים ומתורגמים... הבולינים הוא עצום."

ובעמוד 5445:

"אילו יכולתי לעשות אז מה שאני עושה היום, זאת אומרת לקחת את כל מכלול הידיעות ולשים את הידיעות הנכונות פה ואת הלא-נכונות פה - היו ידיעות. היות ואז לא הייתי מסוגל למיין את הידיעות הנכונות מהלא-נכונות, אני לא יכול לבוא ולומר שאז לא היו לי מספיק ידיעות... ההשוואה היא בין רופא שעושה דיאגנוזה ולבין פתולוג. היום כפתולוג יותר קל לי, כי היום אני יודע מה היה נכון ומה לא היה נכון. אז לא הייתי על תקן של פתולוג...

הבעיה היא... איך לדעת לעבור [לבור ?] בין האמת לשקר, בין הידיעה הנכונה לידיעה הלא נכונה."

<u>קשיי אבחנה</u>

99. נוסף על כך, קיים הקושי המיוחד להבחין בין תרגיל אמיתי לבין תרגיל המשמש כיסוי לכוונות התקפיות, וקושי דומה לגלות כוונה לעבור ממערך הגנתי מלא להתקפה רבתי. עובדה היא שבהערכת המצב ערב מלחמת יום הכפורים נכשלו גם שירותי מודיעין זרים בעלי יכולת ונסיון רבים בגילוי כוונותיהם של המצרים והסורים.

<u>בקורת על טענות אלה</u>

100. נדון בקשיים ובדילמות אלה אחרון ראשון. על קשיי ההבחנה הנזכרים בפיסקה (ד) כבר עמדנו לעיל (בסעיפים 67 ואילך) וכן על השוואת מערך האויב ערב המלחמה עם המערך בשלוש תקופות המתיחות הקודמות (בסעיף 72).קבענו שאמנם הקושי קיים, אבל אמ"ן היה חייב להיות מודע, ובפועל גם היה מודע, לצורך בזהירות מיוחדת בהערכת כל תרגיל גדול וכל מערך הגנתי גדול, דווקא משום סכנת ההונאה וההסוואה.

אמת, נכון הדבר שגם שירותי מודיעין זרים נכשלו הפעם כמו שנכשל אמ"ן. לקראת סוף ספטמבר נתקבלו אצלנו כמה ידיעות מרגיעות ממקורות כאלה (עדות זעירא בעמ' 168 ואילך). למשל, ידיעה מיום 24.9.73 ממקור שנחשב כטוב מאוד אמרה כי סוריה שינתה את עמדתה לגבי הדרך להסדר הסכסוך הישראלי ושיחד עם ירדן והמצרים תנסה להשיג פתרון של שלום (שם, בעמ' 175). לאחר מכן באה הפניה של גורם זר מיום 30 בספטמבר, שעליה השבנו אנחנו תשובה מרגיעה, כפי שפורש בסעיף 59 לעיל, וב-5 באוקטובר פנינו מצדנו לאותו גורם זר בשאלה בקשר ליציאת הרוסים מסוריה ומצרים, והפעם קיבלנו מהם תשובה מרגיעה, שלא היה בה ממש, כפי שנסבר הוסבר בסעיף 78 לעיל, נפגם ערך הפניה שלנו מיסודה, מפני שהיא לא כללה את כל המידע שהיה בידנו. יתר על כן, ייתכן שהשקפתו המרגיעה של אמ"ן בתשובתו מיום 1 באוקטובר השפיעה, בדרך "הזנה חוזרת", גם על עמדת הגורם הזר ביום 5 באוקטובר, כי הם החשיבו את מומחיותו המיוחדת של אמ"ן בכל הנוגע לנעשה באזורנו. מכל מקום, כשלונם של אחרים אין בו כדי להצדיק את כשלון אמ"ן. איך אנו יודעים, אם כל המידע שהגיע לידי אמ"ן ממקורות שונים ומיוחדים היה גם בידי השירותים הזרים. תפקידנו היה לבדוק אם על פי המידע שהיה בידיו, היה אמ"ן חייב להגיע להערכה אחרת.

101. בנוגע לשפע הידיעות העלול להסיח את דעתו של אמ"ן מן הידיעות הנכונות - זו סכנה המובנת לפתחו של כל שירות מודיעין המטפל יום-יום בכמות גדולה של ידיעות. את קשייו של אמ"ן בענין זה תאר אלוף זעירא, כפי שהזכרנו לעיל (סעיף 48, סעיף 92). אבל לא זאת היתה סיבת כשלונו של אמ"ן ערב מלחמת יום הכפורים. הוא ראה היטב את הסימנים שהעידו על כוונות התקפיות של האויב, היערכותו בקווי החזית, כאשר כלשת התופעה שהיערכותו זו באה בעת ובעונה אחת בשתי החזיתות. אלא הקונצפציה, שלפיה אין מצרים וסוריה רואות עצמן מסוגלות לתקוף אף במשותף, היא אשר הכשילה אותו. על פי כל הראיות שבידינו, אין לנו ספק שאלמלא אותה קונצפציה היו ראש אמ"ן ואמ"ן/מחקר מסיקים מן המידע הרב שהיה בידם את המסקנה הנכונה. בלשונו של ראש ענף 6, שכבר צוטטה בדו"ח החלקי, בסעיף 25;

> "הערכתי היתה שמבחינה צבאית טהורה יש לך כל הסימנים שאתה רק מחפש לכוונות התקפיות; מבחינת ה'אינטנשנס' [כוונות] נשארה בעינה ההערכה שלי, שהם לא רואים עצמם מסוגלים להתקפה."

נראה לנו שזו תמצית יותר מדוייקת של עמדתו המוטעית של אמ"ן/מחקר כולו מאשר הגדרת אלוף זעירא, שעליה לא נלאה מלחזור בעדותו, כי מבחינת היכולת היה האויב מסוגל לתקוף, אך את הכוונה לתקוף אפשר היה לקבוע רק על יסוד ידיעה מתריעה ברורה, ושידיעה כזאת לא הגיעה אל אמ"ן עד ליום 6 באוקטובר בבוקר השכם.

102. הצורך שלא "לשרוף" מקורות הנו בוודאי שיקול חשוב ביותר בפעילות אמ"ן, כמו בפעילותו של כל שירות מודיעין אחר. אבל, אחרי ככלות הכל, חייב מקור של מידע לשרת את מטרתו של הספקת המידע הדרוש בעת הצורך, והשמירה על המקור אינה יכולה להיהפך למטרה בפני עצמה. מכאן, שיש לשקול תמיד את הסיכון שבשריפת המקור כנגד מידת חיוניותו של הצורך להשיג את המידע הדרוש היכול לבוא מאותו מקור או ממקור אחר, ובמקרה קיצוני אין ברירה אלא להשלים עם הנזק הכרוך שבשריפת המקור, כדי להשיג מידע חיוני לבטחון המדינה. לדעתנו, היה קיים בימים שלפני פרוץ המלחמה צורך חיוני כזה, נוכח אי-הוודאות ביחס לכוונות האויב, להפעיל אותם מקורות שנועדו למצבים כאלה דווקא, ולו גם במחיר אבדנו של מקור.

103. בעניין הצורך שלא להתריע לשוא - זוהי דילמה קשה במצב המיוחד שבו נתונה מדינת ישראל תמיד. כבר עמדנו על דילמה זו לעיל (סעיף 48 וציטטנו מדברי אלוף זעירא (בעמ' 1051). להלן הוא אומר שם:

"אם בסוף המודיעין רוצה להיות מאד מאד קפדן ונאמן
אך ורק לידיעות שיש לו ולהערכות שיש לו, על מנת
לבוא לרמטכ"ל ולשר הבטחון ולממשלה ולומר: פה
הולכת להיות מלחמה, הוא חייב להציג 'אווידנס' [ראיות]."

עד כאן איש לא יחלוק על דבריו. אבל יש ויש לחלוק על המשך הדברים (שם):

"לי לא היתה לקראת המלחמה הזאת שום ידיעה שיכולתי
להציג אותה כ'אווידנס', יכולתי להציג את הידיעות
בידיעות שמסתדרות כתרגיל. יכולתי להביא הוכחות על
תאריך גמר התרגיל ועל סדרי פיזור המילואים ועל סידור
שליחת הקצינים למכה."

אין אנו מקבלים תירוץ זה, שלפיו לא היה מנוס מזה, בחינת טרגדיה ירדנית, שאמ"ן יפול הפח שהאויב טמן לו. מאותו תירוץ יוצא גם שאין לאמ"ן אלא ליפול שוב בפח, משיחזור האויב על "תרגיל" כזה. ואשר לקריאת "זאב", מוטב שאמ"ן יקרא "זאב" כל אימת שיש בידו מידע המצביע באופן ממשי, ולאו דווקא באופן חד-משמעי, על סכנת מלחמה, מאשר ירדים את העירנות המתמדת של צה"ל, ההיא צו קיום למדינה.

<u>פרק ו׳: חששות מהידרדרות.</u>

104. השיבוש שבהערכת אמ"ן: תרגיל במצרים, מערך הגנתי בסוריה - הוליד שיבוש נוסף שהשפיע השפעה שלילית על היערכות כוחותינו בעת פתיחת המלחמה: מכיוון שההנחה היתה שכוונות האויב הן הגנתיות, גדל החשש שלא לגרום לעצבנות האויב, אשר היתה עלולה לדרדר את המצב עדי לפתיחת אש בלתי מבוקרת. תודעה זו של הידרדרות היתה קיימת אצל אלוף פיקוד הדרום

, שלא ידע להסביר מאין היא הגיעה אליו. נוסיף שהרמטכ"ל העיד כי אצלו לא היה עוד קיים שיקול כזה באותו יום, ולא הוא אשר הנחה את אלוף פיקוד הדרום ברוח זו. בלקט אמ"ן (ענף 3 -מעצמות) מיום 6 באוקטובר, שעה 09.40, אנו קוראים, כי "על רקע ההערכות האמריקניות הרגועות המועברות לישראל, מחד גיסא, <u>ועל בסיס ההערכה הישראלית השוטפת שבידיהם,</u> מאידך גיסא, סביר כי תמצתה אצלם הערכה לפיה עלול להתפתח מצב של הידרדרות צבאית בלתי מבוקרת במזרח התיכון. בהקשר זה סביר כי יעריכו שגוברת האפשרות שישראל עשויה לפתוח בפעולת מנע."

ספק בעוניבר אם אגף המודיעין של צה"ל היה חייב לעסוק בהערכות מדיניות מעין אלה ביום כזה. אבל האווירה אשר עליה מעיד לקט זה היתה אולי יכולה ליצור בלבו של מפקד את הרושם שיש להישמר מפני כל מעשה העלול לגרום להידרדרות בחזית.

יש להבדיל בין חששות אלה מפני הידרדרות, שמקורם בהערכתו המוטעית של אמ"ן, ובין חששותיהם של אלה אשר ראו בימים 5 ו-6 באוקטובר סכנה ממשית של התקפת האויב, והם חששו מנקיטת צעדים שהיו עלולים לתת אחיזה לטענות כוזבות בדבר התקפה ישראלית, ממין הטענות שבהן ליווה האויב את התקפתו ביום הכפורים (ראה, למשל, הודעת רדיו קהיר בשבת, שעה 14.20, שכוחות אויר ישראלים תקפו בשעה 13.30 בזעפרנה - לקט מס׳ 436/73 מיום 6 באוקטובר), כך שהאמת היתה עלולה להתערפל גם בעיני משקיף ניטראלי. על חששות כאלה של שר הבטחון בקשר לגיוס מילואים ביום שבת ראה סעיף 32. כזכור, נתקבלה בענין זה דעתו של הרמטכ"ל (שפורטה בסעיף 32) על ידי ראש הממשלה. אבל, כפי שאמרנו בדו"ח חלקי, בסעיף 31(ה), נימוקו של שר הבטחון היה נימוק מדיני מובהק, שאפשר להסכים לו או להתנגד לו, אבל בוודאי אין לבטלו כנימוק מופרך.

פרק ח': הבטחת אמ"ן לתת התרעה

105. עד כאן ניסקנו את מסקנתנו בסעיף 10 של הדו"ח החלקי, כי "את האחריות למעורות בהערכה של כוונות האויב יש להטיל כראש ובראשונה על ראש אמ"ן ועל עוזרו הראשי הממונה על מחלקת המחקר באמ"ן", בסעיף 11, שם, מנינו שלוש סיבות לכשלון זה של אמ"ן: (א) דבקותו העקשנית במה שהיה קרוי בפיו "הקונצפציה"; (ב) הבטחת ראש אמ"ן שצה"ל יקבל התרעה מספקת מראש על כוונות האויב לפתוח במלחמה כוללת, ו-(ג) אי-התחשבות במידע הרב שהיה בידי אמ"ן ואי-ניצול אמצעים נוספים לקבלת מידע. על (א) ו(ג) כבר הרחבנו את הדיבור לעיל, ונותר לנו לנמק את דברינו על סיבה (ב), בענין ההבטחה למתן התרעה מספקת.

בדו"ח החלקי אמרנו על כך:

> "ראש אמ"ן הבטיח לצה"ל מתן התראה מראש על כוונת האויב לפתוח במלחמה כוללת, התרעה שמישכה יאפשר את גיוסם המסודר של המילואים. הבטחה זו הונחה כיסוד מוסד לתכניות ההגנה של צה"ל. אנו מוצאים שלא היה יסוד לתת לצה"ל הבטחה מוחלטת כזאת."

נימוקינו למימצא זה הינו אלה:

(1) ב"התייעצות צבאית-מדינית" אצל ראש הממשלה ביום 18.4.73, בעקבות ידיעות שנתקבלו באותה תקופה על כוונות התקפיות של המצרים, אמר אלוף זעירא, בנוכחות ראש הממשלה, השרים גלילי ודיין, הרמטכ"ל וראש המוסד, בנתחו את המצב, כי "ישנן באופן בסיסי שלש אפשרויות של מלחמה של מצרים נגדנו" (מוצג 57, פרוטוקול ההתייעצות, בראש עמ' 2), ולהלן, בעמ' 3:

> "לגבי הדרך השלישית - תצית התעלה ממש, כאן אני בטוח שנדע על כך מראש ונוכל לתת התרעה לא רק הטקטית, אל גם האופרטיבית, כלומר: מספר ימים מראש".

ולשאלת ראש הממשלה: "איך נדע, כאשר נדע? לפי ההכנות?",

הוא משיב:

> "נדע את ההכנות, נדע שיש סידורי מפקדים
> והזזת כוחות קדימה, מערך הגנה אוירית
> מתוגבר ועוד מללדת ונראה שמנקים את
> המפרצות המוזנחות לאורך התעלה, וכללית:
> כאשר כל הצבא המצרי נכנס לפעולה - אנו
> יודעים על כך".

(אי-אפשר שלא להזכיר כאן, אם כי אין זה נוגע במישרין לנושא בו אנו דנים כרגע, כי כל הסימנים הללו היו קיימים בשטח בימים שלפני המלחמה).

(2) לאחר מכן, בישיבת ועדת החוץ והבטחון מיום 18.5.73 (פרוטוקול עמ' 31), חוזר אלוף זעירא ואומר, בנוכחות הרמטכ"ל:

> "... אין לי בלל בטחון שאנחנו יכולים לדעת
> את התוכנית המצרית לפרטיה, עיתוי, מקום, שיטה.
> אני מעריך שהסיכויים לכך הם קטנים. לעומת זאת,
> אני מעריך שיש לנו סיכוי טוב ובסבירות גבוהה
> שסימנים מעידים יגיעו אלינו. זאת אומרת, אם
> הצבא המצרי יתכונן לצליחת התעלה, אנחנו נדע.
> לא שנדע את התכניות, אלא יהיו לנו סימנים
> מעידים על שלב ההתארגנות: ריכוז כוחות וכל
> מה שקשור בכך. זאת אומרת, אינני חושב שיכולה
> להיות הפתעה לצליחת התעלה ... <u>אני יכול להבטיח</u>
> <u>התרעה על נושא הצליחה.</u> אבל על פתיחה באש או
> על פשיטה, על מארב, צליחת התעלה בכוח של מחלקה
> והנחת מארב מוקשים - זה יכול בהחלט להתבצע ללא
> התרעה ... " (ההדגשה שלנו)

(3) ביום 9.5.73, בעת הצגת תכנית "כחול-לבן", לראש הממשלה, אמר הרמטכ"ל, בנוכחות ראש אמ"ן (מוצג 57, פרוטוקול עמ' 8), בהציגו תכניות אופרטיביות:

> "אנחנו משתדלים לעשות כך שיענו על שלושה תנאים:
> 1. שתהיה לנו כוננות מספקת.
> אם יגיעו (האויב) לידי החלטה כזאת (לפחות במלחמה)
> שנדע זאת בהתרעה קצרה. אצלי התרעה קצרה זה 48
> שעות לפני זה, אני מתמיד בכוונה כדי שנהיה מוכנים
> גם אם תהיה התרעה של 48 שעות להכנס למלחמה כמו
> שצריך, על רגל ימין ומוכנים".

ראש אמ"ן לא ביקש באותו מעמד רשות להסתייג מדברי הרמטכ"ל, שנאמרו כהנחת יסוד לתכנוני המלחמה האופרטיביים. הוא ידע, או חייב היה לדעת, שכל התכניות המיבצעיות של צה"ל, מן התכנית לבטחון שוטף ועד לתכנית "סלע", היו בנויות על התרעה, ולו רק של 24 שעות, (ראה גם להלן, סעיפים 142 ואילך, סעיפים 168 ואילך).

(4) בהתייעצות הצבאית-מדינית ביום 3 באוקטובר 1973 אומר הרמטכ"ל (מוצג 57, עמ' 8-9):

> "אני מניח שתהיה לנו התרעה, אם סוריה תלך על דבר יותר פרטנציוזי.
>
> אני מעריך שהם לא ילכו לפעולה קטנה יותר, פה או שם תהיינה תקיפות; כאשר מפעילים מכונה גדולה, מערכת גדולה מוכרחים להכין מאות דברים, זה ידלוף להם ואנו נדע על כך".

באותה התייעצות ייצג תא"ל שלו את אמ"ן, והוא לא ביקש להסתייג מדברים אלה המראים עד כמה סמך הרמטכ"ל על קבלת התרעה מוקדמת.

(5) אלוף זעירא נחקר על נושא ההתרעה שעה שנתן עדותו בפני הוועדה (עמ' 599 ואילך), כלהלן:

> "השאלה השניה שנשאלתי ... היתה: האם הוגדרה מהות ההתרעה הנדרשת מאמ"ן? התשובה היא: אין שום מסמך שידוע לי, וגם בעל פה לא נאמר לי, מהי ההתרעה הנדרשת מאמ"ן. ברור שאני יודע, שמה שאשיג התרעה יותר מוקדם, זה יותר טוב. אבל אין מסמך המגדיר את מהות ההתרעה הנדרשת.

ש. האם זה לא היה מוסכם שלגיוס המלואים דרושה התרעה של 48 שעות?

ת. מוסכם שלגיוס המלואים והזזתם לשדה הקרב דרוש בצפון לפחות 24 שעות, ובדרום פי 3, להזיז בצורה מסודרת לדרום. זה לא חד משמעי.

ש. כמה דרוש בשביל גיוס המלואים לצפון?

ת. 24 עד 48 שעות. אבל בדרום זה משך זמן יותר מכפול.

ש. אני מתכוון לישיבה או להתייעצות שהתקיימה באחד הימים באפריל. כשאתה אמרת את זה באופן כללי, על סמך מה אתה אומר את זה? לגיוס מלואים לצפון אתה אומר דרוש 24-48 שעות, לדרום - יותר מכפול.

ת. אני אומר את זה כחבר המטה הכללי.

ש. אני מתכוון לישיבה מאפריל 73, ששם מדובר על תקופת התרעה, ואתה הודעת שתוכל לתת בכל מקרה התרעה של 48 שעות. זכור לך?

ת. לא זכור לי, אבל אם זה כתוב באיזה מקום ...

ש. בישיבה שהתקיימה ב-14.4.73"(צ"ל 18.4.73) להלן בא ציטוט מפרוטוקול הישיבה מ-18.4.73 - לפי פיסקה (א) לעיל - והעד משיב (שם, בעמ' 600):

> "התשובה שלי בעניין זה היא: שהמצרים הערימו עלינו ועשו את כל הדברים האלה בצורת תרגיל".

ש. אז, לא לקחת את זה בחשבון?

ת. נכון. אני לא לקחתי את זה בחשבון כי היתה לי אז הרגשה שאני אוכל להבחין בין תרגיל לבין הכנות למלחמה אמיתית. על הנקודה הזאת של מבצע ההונאה המצרי, אני עוד אעמוד אחר-כך.

אם נסכם את הנקודה הזאת, אני רוצה להסביר פה שתי נקודות.

ההערכה שלי מאז שאנחנו נוכל לדעת על ריכוז הכוחות, היתה נכונה. היה נודע לנו על זה גם 48 שעות מראש זאת אומרת, מבחינה זו ידענו על ריכוז הכוחות כבר שבוע קודם. אנחנו הוטעינו ע"י כך שראינו את זה כתרגיל ולא כהכנות למלחמה. <u>זאת אומרת, מבחינת איסוף הידיעות, ההערכה היתה נכונה, מבחינת הפרשנות לידיעות, אנחנו לא ידענו, הוטעינו ע"י התרגיל.</u>

ש. ברטרוספקט, מה היה יכול להעמיד אתכם על ההבדל בין תרגיל לבין הדבר האמיתי, חוץ מידיעה ישירה מהימנה לגמרי?

ת. אילו נשיא מצרים והפיקוד העליון לא היו מגלגלים את הדברים בצורה שאף אחד בצבא או בעם אף אחד בצבא המצרי לא ידע אם זה תרגיל או מלחמה, אז היינו יודעים."

בעמוד 1044 הוא שוב נחקר על נושא זה:

ש. אתם הייתם בטוחים שהודות לאזהרה תוכלו לתת התרעה של ימים אחדים?

ת. זאת אני לא חושב שאמרתי.

ש. אמרת באפריל, אני חושב.

ת. אם אמרתי, אז כך חשבתי."

יוצא מדברים אלה שאכן הודיע ראש אמ"ן שיהיה בידו לתת התרעה מוקדמת, אלא בעדותו הוא מתרץ ואומר שההערכה היתה נכונה מבחינת איסוף הידיעות, אך לא מבחינת הפרשנות לידיעות. אבל כאשר הוא הציג את הדברים כשעתו (ביום 18.4.73, ושוב ביום 9.5.73), לא הגביל דבריו רק לאיסוף ידיעות התרעתיות אלא כוונת הדברים היתה בעליל למסקנה הסופית, דהיינו להערכה המודיעינית של הידיעות.

מעדותו של אלוף זעירא אף מתברר מנין שאב את בטחונו שיוכל לתת לצה"ל התרעה של 48 שעות לפחות. הוא מדבר שם על מקור למידע שעמד לרשותו, ולשאלה על אורך תקופת ההתרעה שקיווה להשיג ממנו, הוא עונה (בעמ' 637):

"אני חשבתי - יומיים, לא הערכתי שאפשר להכנס למלחמה בלי לפחות יומיים קודם (שתתקבל ידיעה מאותו מקור) שפה הולכת להיות מלחמה ..."

על אותו מקור ראה לעיל, (בסעיף 53).

106. בענין חיוני זה של ההתרעה נכשל אמ"ן/מחקר מפני שהוטעה על-ידי בידום התרגיל. אבל את הסכנה הזאת הוא היה חייב להביא בחשבון, כאשר נתן את הבטחותיו. אכן, היא הובאה בחשבון בהערכה מפורשת על "בולת ההתרעה המודיעינית של אמ"ן, שניתנה על-ידי קודמו של אלוף זעירא כראש אמ"ן, אלוף יריב, ביום 16.6.72, לפי דרישת ראש אג"ם, אלוף טל (כלול במוצג 210). אמנם נאמר שם, בסעיף 3:

"נקודת המוצא בהערכת המצב הינה כי כדי לבצע
הירוס אפילו מבצע מוגבל, כל שכן מבצע בקנה מידה
נרחב - הצבא המצרי צריך להתארגן בהכנות
מבצעיות ולוגיסטיות שחייב להירח להן ביטוי
בהתרעה לא פחות מ-24 ש' בפעולה קטנה, ולפחות
6-4 ימים לפני בצוע בפעולה גדולה."

אך בסעיף 11 הוא מסכם ואומר, כי -

"... לפעולה יזומה בקנה מידה גדול - כסבירות
גבוהה תהיה לנו התרעה אולם: -

א. ...

ב. לא בכל מקרה יהיה ברור לנו מהי הפעולה
הספציפית, בעיקר אם הפעולה תתבצע על רקע
של מתיחות כללית המלווה בהכנות לוגיסטיות
ממושכות וחוזרות <u>או על רקע של תרגילים</u>
<u>מקיפים בצבא המצרי שיכללו תזוזות כוחות</u>
<u>בקנה מידה גדול.</u>" (ההדגשה שלנו).

את הסייג החשוב הזה, שהזהירות הכתיבה אותו על ספך הנסיון ההיסטורי (כגון התקפת היטלר על ברית-המועצות בשנת 1941, וכיבוש צ'כוסלובקיה על-ידי צבאות ברית ורשה בשנת 1968) לא צרף ראש אמ"ן להצהרתו באביב 1973 על יכולתו לתת התרעה לצה"ל.

107.

את המכתב הזה (מוצג 287) הגיש אלוף זעירא לוועדה אחרי גמר עיקר עדותו, במהלך תשובתו בפרשיות שבהן הפעילה הוועדה לגביו את סעיף 15 של חוק ועדות חקירה, תשכ"ט-1968. מאי-הצגת המכתב הזה בעת מתן עיקר עדותו, כאשר נחקר על נושא זה, עולה שאלוף זעירא עצמו לא ראה במכתב זה משום ביטול הצהרותיו מאפריל ומאי 1973 על יכולתו לתת התרעה. מלאו הכי, אין לראות בהודעתו באותו מכתב

ביטול או חזרה מהצהרותיו הקודמות. אילו היה

ברצון ראש אמ"ן להודיע על שינוי יסודי כזה בעמדתו המוצהרת, אשר

הפכה, לידיעתו, להנחה יסוד בתכנונים האופרטיביים של צה"ל, היה עליו

להצהיר על כך בשעתו מפורשת.

פרק ט': הרקע לכשלון אמ"ן

(1) בטחון עצמי מופרז

108. אמרנו שהיו שלוש סיבות לכשלון אמ"ן. לסיבות אלה היה רקע פסיכולוגי שעליו הן צמחו. כוונתנו לבטחון המופרז, אשר היה נחלת הכל, בדרג הצבאי והמדיני העליון כאחד, שאם, בניגוד למצופה, האויב יתקוף - הצבא הסדיר (כולל המילואים בתעסוקה) יהדוף את התקפתו בקלות בכל הנסיבות ויוכל לעבור עד מהרה למתקפת נגד.

שר הבטחון ביטא את האוירה הזאת בעדותו (בעמ' 735):

"התשובה שקבלנו תמיד מהזרוע הצבאית, שאפילו ינסה (סאדאת) לתקוף - דינו נחרץ לתבוסה מהירה, מוחצת."

אם כי על אמ"ן היה לעסוק רק בהערכת כוונותיו וכוונותיו של האויב, ולא בהערכת יכולתו של צה"ל ותכניותיו - דבר שלהלכה היה ברור גם לראשי אמ"ן - הרי בפועל התערבב הבטחון הזה שלא כהלכה גם אל תוך הערכותיו של אמ"ן. ההלכה מופיעה בדברי אלוף זעירא בעדותו, בעמ' 1046:

"הרגשתי הסובייקטיבית היתה לאור מה שאני הבינותי מהקצינים הבכירים בצה"ל, שאם ישנם בדרום 300 טנקים - לא קיימת בעיה רצינית.

....

אני בטוח שזה השפיע, הייתי אומר על הרגשות שלי, אבל אני לא חושב שזה השפיע על כושר הניתוח של הידיעות, אבל כקצין בצה"ל, לא ראש אמ"ן, היתה הרגשה שעם 300 טנקים אנחנו נוכל למנוע צליחת התעלה.

ש. ז"א - לזרוק אותם חזרה.

ת. לפחות לא לתת להם לעבור, או מיד לאורך התעלה או בהתקפת נגד."

אבל בעמ' 5446, כאשר הוא נחקר על אי-מסירת ידיעה שנתקבלה עוד ביום 5 באוקטובר, לרמטכ"ל בעוד מועד (ראה סעיף 79 לעיל), הוא אומר - והפעם כראש אמ"ן דווקא:

"...לא מצאתי לנכון ב-11.00 בלילה להזעיק
את הרמטכ"ל ולהגיד: יש ידיעה כזאת, ולהוסיף
לו מה שכתבנו אחר כך, שהמקור לא הכי מהימן
ושיש סערות וגם אנחנו חושבים אותו דבר.
וצריך לזכור, שבאותו זמן אני יודע והרמטכ"ל
יודע שכל צה"ל במצב כוננות הכי גבוה, ו-300
טנקים מוצבים בדרום ו-180 בצפון וכולנו עומדים
עם האצבע על ההדק. כך היתה גם ההרגשה של
הרמטכ"ל, אני מניח, וגם שלי באותו לילה. זה
לא מצב out of the blue שכלם נסעו הביתה,
יום כיפור רגיל וצריך להזעיק. אז הרמטכ"ל
היה רואה את זה, אני מניח שהיה אומר: 'בסדר,
אבל הרי לגורודיש יש 300 טנקים, בני פלד מחזיק
את כל הטייסים בבסיסים, לתקה (אלוף תרפ"י) יש
180 טנקים, כולם עומדים עם האצבע על ההדק?
בסדר'".

(2) התגבשות בתוך אמ"ן - "הקונסנסוס"

109. גורם שני שגם הוא תרם את תרומתו להיווצרות הסיבות לכשלון היה בהתגבשות (קונפורמיזם) היתרה שהיתה נהוגה בהערכותיהם של קציני אמ"ן/מחקר. אנו סומכים על עדותו של תא"ל שלו, עוזר ראש אמ"ן מחקר, בנושא זה. אלה דבריו (בעמ' 1182):

"בדרך כלל יש דעות שונות ולא רק שיש דעות
שונות - זה כלל ברזל אצלנו בדיונים של
דמוקרטיה מוחלטת לגבי חופש הביטוי. לא רק
דמוקרטיה, כל קצין, ילד הזוטר ביותר, יודע
שכאשר הוא בדיון אצלי, למשל, הוא חפשי ומתבקש
להביע דעתו...".

אולם בעמוד 1183 הוא ממשיך ומסביר:

"ענין הקונסנסוס ... יש דיון ויש דעות שונות.
בחלק גדול מהמקרים, תוך כדי קונפרונטציה של העמדות
השונות, מצליחים להגיע לאיזה שהוא מכנה משותף
מקובל. יכול להיות מקרה שזה לא כך, וקורה שלמשל יש
אחד או שנים שלא מקבלים את הדעה. ואז בכל מקרה
מי שמנהל את הדיון מסכם את עיקרי הדברים. נשארת
דעה של מישהו שמתנגד לסיכום, כשאני נוהג לסכם, אני
שואל למי יש דעה אחרת, הסתייגות, גם לאחר הסיכום.
אני שומע את הדעה, ואם אני משתכנע או חלקית, אני
משנה את הסיכום שלי אפילו שסיכמתי אותו. ובגינת
שאני לא משתכנע, הדעה השונה לא באה לביטוי בסיכום,
אבל היא דבר שאנחנו עוקבים אחריו ואחר-כך בוחנים
את עצמנו, כי לא גומרים את החיים באותו דיון ובאותו
סיכום. זה התהליך ... של שיקול דעת, ואני חושב שבחינת
דברים נותנת מקסימום של שאנסים לקבוצת אנשים לשבת

> ולבחון דבר ולהביע דעות שונות, להתווכח על הדעות, לנסות לשכנע אחד את השני על יסוד ידיעות, ולפעמים גם לצעוק, כדי להגיע לאיזה שהוא מכנה משותף, שבדרך כלל אנו מצליחים. לא אגיד שזה תמיד."

לכאורה, יש יתרונות לשיטה זו של קביעת מסקנות אחידה - דעת אמ"ן - בתום כל דיון, כי היא כאילו מציגה בפני "הצרכנים" של אמ"ן מצע בטוח לקבלת החלטותיהם. אבל הבטחון הוא מדומה, כי מאחורי "דעת אמ"ן" האחידה עלולים להסתתר חילוקי דעות עמוקים בין המעריכים, הנעלמים מעיני צרכניהם, כדברי H. H. Ransom בספרו Central Intelligence and National Security Harvard University Press, 1959, p.142:

> "Intelligence by committee still tends to suppress what at times may be the vitally significant dissent."

מתווסף לזה הקושי הטבעי שקשה להתגבר עליו בכל מערכת הבנויה על תלות מינהלית ומשמעתית: שאסירת אמן אחרי דעת הממונים (המפקדים) נחשבת אצל לא מעטים לסגולה טובה לחיים יותר קלים ולסיכויים יותר טובים לעליות בדרגה.

אנו סבורים שאין מניעה לכך שגם בלקטים ובהערכות בכתב תוכל לבוא לידי ביטוי דעה חולקת על הדעה הרווחת באמ"ן. אדרבא, הצגה גלויה כזאת של חילוקי דעות יש בה כדי להעמיד את קוראי החומר על כך שההערכה אינה נעלה מספק, דבר שיכול להביא ליתר זהירות בנקיטת צעדים מבצעיים.

לפי הסדר שהיה קיים באמ"ן/מחקר בשנה שלפני מלחמת יום הכפורים, אבדו דעות חולקות בתוך ה"קונסנסוס", שבו היה כל דיון חייב להסתיים. מתאר זאת הפר. אלברט סודאי, ראש הרדור המדיני בענף 6, שאותו כבר הזכרנו לעיל (בסעיף 82), כמי שהיה מודאג מן הידיעות שנתקבלו בימים שלפני המלחמה, בעדותו (בעמ' 1694/5):

> "חופש דעה בדיונים ישנו, אבל בכתב יש הקונסנסוס... לקברניטים - כמו שאנו קוראים להם - צריכה להיות הדעה המקובלת באמ"ן - הערכת המוסד כולו, ולכן אני לא יכול לכתוב דעה חריגה במסמך הזה, והיה חסר הכלי שדרכו אני, או אפילו לא אני אלא כל ראש מדור או כל

קצין זוטר, יכול לבטא את דעתו.

ש. אתה הבנת את הטירשה של החלק המדיני ביחס למצרים.

ת. אנו אנשי מחקר, בסך הכל אפשר לומר salesmen.
צריך למכור את הסחורה הזו כדי שתתקבל ואינני
יכול למכור אותה בעטיפה שאיננה מתקבלת.
אז במשך הזמן אני צריך לכתוב בארתו הלם."

<u>המקרה של סא"ל יערי</u>

110. סא"ל אביעזר יערי, ראש ענף 5 באמ"ן/מחקר (סוריה, לבנון, עירק, כווית) ניחן במידה של עצמאות מחשבתית. הוא ראה יותר מאחרים את הקשר בין התיערכות בחזית הסורית ובין הנעשה בחזית המצרית. משום כך עשה מעשה אשר חרג משיגרת העבודה של אמ"ן/מחקר. בלילה, אור ליום 1 באוקטובר, כאשר ראש ענף 6, סא"ל בנדמן, מסר לו את הידיעה בדבר מבצע התקפה מצרי שיתחיל ביום 1 באוקטובר (ראה סעיף 63 לעיל), והוסיף לזה בשמו ובשם הא"ל שלו, שלהערכתו הידיעה איננה רצינית, לא התחשב סא"ל יערי בהערכה זו, אלא הודיע מיד לקמ"ן/צפון שיש להזעיק את המערכת של פיקוד צפון. קמ"ן/צפון מסר זאת לאלוף פיקוד הצפון והלה החל בנקיטת צעדים בהתאם לכך. לקראת בוקר נתקבלה אצל אלוף הפיקוד המערכה המרגיעה של אמ"ן/מחקר. הוא התלונן בפני ראש אמ"ן על שסא"ל יערי הזעיק את הפיקוד שלו לשוא. בשל כך הוזמן סא"ל יערי לבירור אצל הא"ל שלו, מדוע נהג כך בניגוד להוראה שאין להעביר ידיעות, אלא "מודיעין" בלבד, כלומר הידיעה בצרוף הערכת אמ"ן/מחקר (עדות סא"ל יערי בעמ' 2037 ואילך). תקרית זו השפיעה את השפעתה על סא"ל יערי ליתר זהירות בהבעת דעה עצמאית בניגוד לדעת אמ"ן. בכל זאת, המשיך בדיונים בתוך מחלקת המחקר להביע דעה "אפיקורסית" שנתן לה ביטוי בצורת אחוזים: שמערך היירום הסורי מעיד כדי 50% על כוונות הגנתיות, כדי 25% על לתצים בפנים סוריה לחימום הגבול, ו-25% שאין להם הסבר, כאשר רואים את המערך הסורי בפני עצמו, אבל לדעתו צריך לחפש את ההסבר החסר בנעשה במצרים (עמ' 2049). לזכותו יש לומר שלפי השקפתו הכללית של אמ"ן, שהיה לה על מה שתסמוך, היה צריך לחפש את המפתח להבנת הנעשה בשתי החזיתות קודם כל בנעשה בחזית המצרית. בנדון זה היו לפני סא"ל יערי הברקים המרגיעות של ענף 6, שאותן

הוא היה יכול לקבל כמוסמכות. יש לזכור את ההבדל החשוב הזה בינו ובין ראש ענף 6, סא"ל בנדמן, שעליו דובר בסעיף 25 של הדו"ח החלקי. בעדותו, שאותה אנו מקבלים כנכונה, אמר סא"ל יערי שהוא לא היה היחיד במחלקת המחקר שאמר זאת, וכי בשבוע האחרון שלפני המלחמה גבר לחץ הוויכוח בדיוני מחלקת המחקר. אבל לבסוף הסתיים הדיון תמיד, למרות חילוקי הדעות, בדעה אחידה כביכול - "דעת מחקר"; וכך גם הדיונים אצל ראש אמ"ן הסתיימו ב"דעת אמ"ן" אחידה. אמנם היה קיים חופש הוויכוח, אבל ב"דעת אמ"ן", אשר רק היא הועברה כלפי מעלה, לא היה עוד זכר לוויכוחים בתוך אמ"ן/מחקר. בדיעבד מתייסר סא"ל יערי ביסודי מצפון על שלא חרג מן השיגרה ולא "צעק עד לב השמיים" (עמ' 2059).

הפרשה הזאת מדגימה היטב את הצורך להבעה יותר חופשית של דעות חולקות לא רק בתוך דיוני אמ"ן/מחקר פנימה, אלא גם כלפי חוץ. כפי שאמרנו בדו"ח החלקי (סעיף 22(ד)(4): "יש לבצע שינויים מהותיים ויסודיים במבנה אמ"ן וחיל המודיעין שיתנו ביטוי נאות ואף עידוד לדעות שונות נוגדות בקרב עובדי מחלקת המחקר, בהערכות אמ"ן המופצות לגורמים השונים". יתכן שאילו היה כך ערב המלחמה, ודעות יותר ספקניות, ולו רק דעות מיעוט, היו מגיעות לתודעתם של מחליטי ההחלטות, לא היתה משתררת אותה שאננות שאמ"ן יצר אותה בהערכותיו המרגיעות.

<u>(3) גורמי מודיעין שמחוץ לאמ"ן/מחקר.</u>

111. קשה היה לגורמי מודיעין שמחוץ למחלקת המחקר להתווכח עמה ועם ראש אמ"ן על נכונות הערכותיה, כי, כמו שצויין בסעיף 12 של הדו"ח החלקי, אלה האחרונים הנם המרכז היחיד להערכת מודיעין צבאי במדינה והם שומרי כלל המידע המודיעיני המצטבר אצלם מרשויות האיסוף של אמ"ן עצמו, מן המוסד ומרשויות איסוף אחרות, כאשר אמ"ן מפיץ את המידע הזה בצורה מעובדת עם הערכתו בתור "מודיעין" לרשויות אחרות, והוא המחליט לפי ידפץ חומר גולמי ואיזה חומר יופץ (חוץ מחומר מיוחד ממקורות חשובים במיוחד של המוסד, שאותו נוהג המוסד עצמו להפיץ ב"תפוצה גבוהה" במקביל לראש הממשלה, לשר הבטחון ולחיל המודיעין: עדות זעירא בעמ' 19

של זרוסוקול הועדה, עדות זמיר בעמ' 202). כך השתלטה "דעת אמ"ן" ודעת מחקר על כל זרזעות המודיעין. למשל, כבר הוזכר לעיל (בסעיף 73) שראש מחמ"ן-ים, אל"מ לונץ, הודאג מתנועות בלתי-שיגרתיות של חיל הים המצרי בים סוף, אבל לא יצא מזה כלום, כי תשעותיו לא תדרו אל תוך מערכת המחקר של אמ"ן.

112. קמ"ן פיקוד הצפון, סא"ל חגי מן, היה יותר עצמאי בהערכותיו. הוא דן עם אלוף הפיקוד שלו במידע המדאיג שהמריץ את האלוף לדרוש את תגבור המערך ברמת הגולן (עמ' 1379), וכן חלק על הערכת אמ"ן/מחקר בענין תפיסתה של רצועת ההגנה השניה על ידי השריון בחזית הסורית - אבל גם הוא מסביר (בעמ' 1419):

"... אני מקבל רשמית את הערכת אמ"ן כיוון שאני מודע לבעיה שאין לי כל החומר. עם זאת את אותם הספקות, זה בצד זה, אני מעלה בפני אלוף הפיקוד, כמו שעשיתי בהערכה של ביחת הצילום המסוימת" [בענין תפישת רצועת ההגנה השניה].

ש. אבל בפרסום שאתה מפיץ אתה חופשי להביע הערכה שונה מזו של אמ"ן?

ת. ודאי שאני חופשי. אני חופשי לעשות זאת, ועם זאת אני מושפע מאותם מקורות שהם בידי. כי בלקטים של אמ"ן הנימה הזאת, או הקו הזה, והשכנוע - והעובדות שבידי לא היו כולן, רק חלק מהן - אני חשבתי שיש דברים עוד יותר חשובים, או באלה שהם משפיעים, שבידי לא נמצאו."

כפי שאמרנו: היה חסר עמדת בתנאי שוויון בין דעתו של אמ"ן/מחקר ובין מודיעין השדה. משום כך המלצנו בדו"ח החלקי (סעיף 22(ד)([illegible])) על ארגונו מחדש של מודיעין השדה וייצובו הראוי בדרג המטכ"לי.

<u>(4) מודיעין קרבי.</u>

113. אותה מגמה של ההסכמה (הקונסנסוס) ואווירה של סתגלנות גרמו לירידה קרנו של המודיעין הקרבי, העוסק בפעולות של מודיעין שדה, כגון תצפיות בשטח, סיורים ותקירת שבויים. השיבוטו המיוחדת של מודיעין זה הוא בהיותו מטבעו "טרי" בעת אירוע והוא יכול איפוא לספק מידע מיידי ומעודכן, אם ממגע תצפית ותשמוע או ממגע לחימה, על כוננות האויב ועל כוונותיו. התברר לנו שבחוגי אמ"ן/מטכ"ל נדחה המודיעין

הקרבי אל קרן זוית ולא נעשה עימות ראוי בינו לבין המידע האחר שבידי אמ"ן. גם מבחינה מוסדית, המודיעין הקרבי, כמבוע איסוף מידע "חם" ומקור המייצר מידע של "דע את האויב", איננו מיוצג באמ"ן/מטב"ל.

114. ראש אמ"ן (עמ' 8) העיד כי מחלקות המודיעין הפיקודיות שייכות מבחינה חילית לחיל המודיעין ומפקדן הוא אלוף הפיקוד. אמ"ן חייב להדריך אותן מבחינה מקצועית - כגון שיטת הכנת תיק מטרה, שיטות פענות תצלומי אויר (עמ' 12). הנחיות אמ"ן באות אליהן בשתי דרכים: א) דרך ענף מודיעין קרבי שבמחלקת אוה"ד (ארגון והדרכה); ב) מבה"ד 15, שהוא בסיס הדרכה חילי, המכשיר, בנושאי מודיעין קרבי, את כל הדרגות של חיל המודיעין. אבל במחלקת המחקר לא הווה המודיעין הקרבי גורם שהרבא לידי עימות עם הידיעות האחרות שבידי דרג גבוה יותר, ולאימות חיוני של ידיעות אלה. אין המודיעין הקרבי מיוצג באמ"ן/מחקר בתנאי שוויון. בצורת המחקר, הקובע את "דעת המחקר", לא ניתן לו מעמד ראוי. המגע בין קציני המודיעין הפיקודיים לבין אמ"ן מתקיים בדרך כלל ברמת ראשי הענפים בלבד. באמ"ן/מחקר הושם הדגש על מודיעין טכני, מדיני ואסטרטגי, ומודיעין שדה אופרטיבי וטקטי חדל להוות מקור של מידע שיש להשוותו עם מידע ממקורות אחרים. בחיי היום-יום לא הורגל אף מודיעין הפיקוד לעשות זאת. כך קרה שערב המלחמה היה קיים מידע חשוב מהתצפיות, שאפילו לא הגיע אל שולחנו של ראש אמ"ן. בעדותו (בעמ' 657/8) הוא אומר:

"... אחרי המלחמה, מחקירה של אנשים שהיו בתצפיות, התברר לי שהיו דברים חריגים בתצפיות עצמן, שלא קיבלו את המשקל המתאים כאשר הן הופצו אלי לפני המלחמה.

ש. מי לא נתן את המשקל הראוי?

ת. אי-שם בדרך בין הקמ"ן הגדודי לחטיבתי, לאוגדתי ולפיקודי. למה? הזמנתי אלי שלושה שני חיילים מהמודיעין שהיו בשבי המצרי. הם נפלו בשבי כאשר היו בתצפית. חקרתי אותם. התברר שכאשר הם ראו הרבה דברים שבעיניהם נראו כחריגים - אלי זה לא הגיע".

115. מסילא היו פרטים חשובים שנאספו על-ידי מודיעין השדה, והם לא הגיעו לידיעת הרמטכ"ל. העיד על כך ר/א אלעזר (בעמ' 3998-3997):

> "חלק גדול מהדברים האלה [ידיעות ממודיעין שדה] אני לא יודע... חלק מהדברים האלה, חלק גדול, אני מקבל עם האינטרפרטציה: בסדר, יש זה תרגיל... אני יודע היום אחרי מעשה על הרבה מאד דברים של מודיעין קרבי שלא הגיעו אלי. הרבה מאד סימנים של מודיעין קרבי עכשיו אני מגלה אותם...
>
> ... אני בסיטואציה כזו שהמודיעין הקרבי לא מגיע אלי עם השפע הזה. הוא מגיע אלי מסונן מאד, הוא מגיע אלי בחלק של התרגיל ולא נדלקת אצלי נורית אדומה שמחייבת אותי להתחיל לעשות בדיקה פנימית ולבדוק אותם בדרגים יותר נמוכים."

116. עלינו להעיר כאן על השימוש במונח "לקט מודיעין <u>צבאי-טכני</u>" לגבי מידע שהיה לו אופי התרעתי מובהק והוא היה רחוק מלהיות טכני בלבד. "מודיעין טכני" - משמעותו הרגילה היא מודיעין על מערכות אמצעי לחימה, והשימוש במונח זה למטרה אחרת היה עלול להסיח את דעת הנמען מתוכנו. כוונתנו ללקט מודיעין צבאי-טכני מס' 200/73 מיום 3.10.73 (מוצג 306) שהכיל מודיעין שדה חשוב על פעילות שיפור ירידות לתעלה בגזרה ארמיה 3 מאז מחצית ספטמבר 1973 (שם, בעמ' 3). הערכת אמ"ן היתה (שם, בסעיף 6)):

> "ייתכן, כי 'ההתעוררות' בנושא ההכשרות לצליחה בגזרת ארמיה 3 (במקביל להכשרות הנרחבות שבוצעו לאחרונה ועדיין מתבצעות בארמיה 2 - תוספת משטחים וירידות לתעלה וסלילת דרכי גישה חדשות), הינה במסגרת התרגיל הבינזרועי המתבצע עתה בצבא המצרי."

(האפשרות שמצד שני ייתכן גם שהכנות אלה מצביעות על כוונות התקפיות אף לא הועלתה בלקט זה). מידע חשוב זה "אבד" בהשפעתן המשולבת של הכותרת "צבאי-טכני" ושל הערכת אמ"ן/מחקר כי פעילות זו היא במסגרת "התרגיל" (ביחס לרמטכ"ל ולקט זה ראה סעיף 200 להלן).

117. אין תימה שבפיקודים חשו אנשי התצפית במעוזים ובמוצבים שאין מתייחסים לדיווחיהם לפי ערכם הנכון ושנוהגים בהם כזלזול. הדבר מעיד על האטרופיה (הניוון) שחלה במעמדו החיוני של מודיעין השדה אצל אלוף הפיקוד והפיקוד העליון ובתוך אמ"ן עצמו. הרי כל חייל, ללא הבדל השתייכותו החילית, יכול, אחרי הכשרה מתאימה, להיות סוכן למודיעין שדה, כשם שהוא סוכן לבטחון שדה ולבטחון קשר. אך כדי שהחייל ימלא תפקיד זה, יש צורך במשטר של החדרת חשיבותו המקצועית של מודיעין השדה ושל תשומת לב אף לפרטי מידע מתצפיות, הנראים לכאורה פעוטים. שהרי מודיעין שדה הוא לא רק נושא חילי, הוא נושא

על־תילי ועל-זרועי, על פי תורת קרב ועל פי כל תורת מטה. מן הראוי להביא כאן בתור מעין סיכמה את דברים הקולעים של אלוף אדן בכנס של אוגדה שהתקיים אחרי המלחמה (מוצג 283א', בעמ' 4):

"בהמשך המלחמה למדתי לצערי הרב שצריך לוודא את העניינים היטב-היטב לא מלמעלה למטה... אלא מלמטה למעלה. יש מיני ידיעות שאינני מזלזל בהן, ידיעות רציניות מאד, שמקבלים ממקורות היורדים אל האוגדה וממנה מורידים לחטיבות וכו'. אמנם יש מקורות באלה. אבל יש תמיד לתת עדיפות למה שאומר קו המגע, הגייסות והמגע בשטח."

118. בימים שלפני מלחמת יום הכפורים, מאז נפרס הכח המצרי במערך תרוס"ובכוננות עליונה, עוד גדלה חשיבותו של מודיעין השדה. הוא נעשה חשוב במיוחד בגלל קשיים בעריכת צילומי אויר: מערכת טילי הנ"מ של האויב אילצו את מטוסי הצילום שלנו לצלם ממרחק צילומים באלכסון שאינם ניתנים לפענות בקלות (קושי זה גרם, למשל, לרויכוח על תפיסת הרצועה השניה של מערך החרום הסורי - ראה סעיף 12 לעיל). מסיבה זו ועקב רגישות בתגובות הנ.מ. של המצרים לא נערכו בחזית המצרית גיחות צילום מיום 24 בספטמבר ועד ליום 3 באוקטובר (עדות תא"ל חרלב, ראש מחמ"ן אויר, בעמ' 1299). בכחו של מודיעין השדה היה להשיג עבור המפקדים בשדה מידע מדויק ועדכני של תנועות כחותיו של האויב ועל שינויים בהיערכותו, פריסתו וכוננותו בקו החזית, ולסייע בכך להשגת אתרעה מקסימלית על כוונות האויב.

119. על המודיעין הקרבי מופקד בראש וראשונה קצין המודיעין של הפיקוד. יש לו תפקיד משולש, כמפקד מחלקת המודיעין בפיקוד, כקצין מקצועי לכל יחידות המודיעין העוצבתיות עד לדרג הגדוד וכקצין מודיעין של האלוף ומטהו. (על כך ראה גם להלן, סעיף 271). ביכולתו לספק למפקדו על-פי דרישתו את המידע המעודכן שבידיו ולעתים אף להקדים את דרישות מפקדו ולהכין מראש את המידע שלפי המשוער הוא יידרש להמציא למפקד. באמ"ן התדלדל גם תפקיד זה של קמ"ן הפיקוד: אם כי להלכה היה קמ"ן הפיקוד חפשי להגיע להערכה משלו, בלתי-תלויה באמ"ן/מחקר, על יסוד המידע שנאסף על ידו וזה שסופק לו ממקורות איסוף ממוגים אחרים, ולהציג מידע זה בפני אלוף הפיקוד שלו ובפני אמ"ן, הרי למעשה הכביד הסדר הקיים על

הבעת דעה עצמאית גם מצד זה: נוח היה לו לקמ"ן הפיקוד, דלא ראה בזה התעלמות מאחריותו לפי הוראות הפיקוד העליון, לקבל ללא פקפוק את הערכת אמ"ן/מחקר, שבידיו כל המידע כולו, ולדכא ולדחק את הנכונות להעריך את המידע שבידיו הערכה עצמאית. תופעה זו בלטה ערב המלחמה במיוחד אצל קמ"ן פיקוד הדרום, סא"ל גדליה, כפי שהוסבר בסעיף 26 של הדו"ח החלקי (פירוט נוסף בסעיפים 274-276, להלן).

120. שמעבר מקציני מודיעין שהם מתייחסים בביטול אל מה שקרוי בפיהם "שיטת המיטריה", שלפיה מגן קצין המודיעין על עצמו בפני בקורת שלאחר מעשה בזה שהוא מציג בפני הדרג הממונה עליו את כל האפשרויות הפתוחות על מנת שהממונה יחליט בעצמו מהי האפשרות המסתברת. לפי מותחי הבקורת על "שיטת המיטריה" לא כך ינהג קצין מודיעין העושה את מלאכתו כהלכה, אלא לעולם חייב הוא לבחור בעצמו באפשרות הנראית לו כמסתברת, ויציג רק אותה בפני הדרג הממונה. ראינו שהאסכולה הזאת היתה רווחת באמ"ן/מטכ"ל, והיא אשר גרמה לנוהג להציג בפני הדרג הצבאי העליון והדרג המדיני רק את "דעת אמ"ן" או "דעת מחקר", אחרי ליבון האפשרויות השונות שנעשה תחילה בתוך אמ"ן פנימה. אותה תופעה פשטה גם בדרג הקמ"ן, והתנהגותו של קמ"ן פיקוד הדרום תוכיח: גם הוא הציג בפני אלוף הפיקוד שלו רק הערכה אחת ואחידה, ולאו דווקא הערכה עצמאית משלו, אלא את דעת אמ"ן שהוא אימצה לעצמו ללא ערעור (ראה בסעיף 274, להלן). בך נפגעו תכליתה ושלמותה של הערכת מודיעין השדה, כלומר הערכת המידע המגיע אל קמ"ן הפיקוד: גם כאשר הוא היה יכול לבטא ולהצביע על אפשרות אחת מתוך כמה אפשרויות, פטר עצמו קמ"ן הפיקוד בקבלת "דעת מחקר". בזה גם גברה הסכנה שסימנים מתריעים אף לא "יסתננו" אל אלוף הפיקוד דרך המסננת של הקמ"ן הפיקודי, כאשר זה מציג לפניו את הערכתו של אמ"ן/מחקר (אולם על חובתו של אלוף פיקוד בהערכת המידע ראה להלן, סעיף 239).

נראה לנו שרוב ההסתייגות מ"שיטת המיטריה" עבדו בכמה קציני מודיעין לקיצוניות הפוכה. אכן, כאשר מגיע קצין מודיעין לכלל דעה, על יסוד המידע שבידיו, כי אחת האפשרויות הפתוחות מסתברת יותר מאחרות, עליו להגיש ולהציג אותה בפני הממונה עליו בהערכה שלו. אך עדיין הוא חייב להציג גם את עיקר המידע שבידיו ולהזכיר גם אפשרויות אחרות, אם

כי בעיניו הן פחות מסתברות. כך יכול מפקדו ליצור לעצמו דעה משלו, על פי המידע המוצג לפניו, נסיונו העדיף ותחושתו כמפקד, אף בניגוד להערכת הקמ"ן שלו. ואילו כאשר אין בידי הקמ"ן להגיע לכלל הערכה ברורה ומנומקת (ולא ניחוש גרידא) משלו, כי אז מחובתו להציג בפני מפקדו את המידע שבידיו, בצירוף הערכה שתצטמצם במקרה כזה להערכת טיב המקורות של המידע בלבד, והמפקד יעשה את הערכתו, בלי שמצויה בפניו הערכה של הקמ"ן המצביעה על אפשרות פלונית דווקא כאפשרות המסתברת. אם באלה הן הנסיבות, שום דבורים על "מיסריה" אין בכוחם לאלץ את הקמ"ן להציג הערכה יחידה משלו, בניגוד לחובתו המקצועית להעריך את המידע שבידיו כמיטב יכולתו.

121. אמרנו שלמודיעין השדה לא היה המשקל הראוי בהערכותיהם של אמ"ן/מחקר, של ראש אמ"ן ושל הרמטכ"ל, נוסיף במקום זה שהוא אף לא הגיע לדרג הצבאי העליון דרך צנורות אחרים, שהיו יכולים וצריכים לשמש להעברת מידע חיוני זה, כגון מאלוף הפיקוד אל הרמטכ"ל או מקציני האג"ם של הפיקוד אל אג"ם/מטכ"ל. בנידון זה ראיגו יוצא מן הכלל בפעולתו של אלוף פיקוד הצפון אשר הזעיק את המטה הכללי אחרי שנוכח לדעת בעקבות צילום האויר מיום 24 בספטמבר שאין בידנו אפשרות של אתרעה (ראה סעיף 199 לעיל).

עוד התברר לנו שעבר זמן רב ממועד גמר צילום אויר, עד מועד הגעת הפרש מבסיס חיל האויר אל מטכ"ל אמ"ן/מחקר ואל הקמ"ן הפיקודי, כדי שאלה יתחילו בפענוח. כן עבר זמן רב מדי מגמר הפענוח בחיל האויר עד שהפענוח של אמ"ן הגיע אל הפיקוד, ולא כל שכן עד שהיחידות במגע עם האויב קבלו פענוחים אלה.

(5) מעמד המונופולין של אמ"ן כלפי רשויות שמחוצה לו.

122. (א) ביחס למוסד.

כלפי רשויות הצבא שמחוץ לאמ"ן וכלפי הרשויות האזרחיות של המדינה בולט מעמד המונופולין של אמ"ן בהערכת מודיעין צבאי - טקטי ואופרטיבי - וגם מודיעין איסטרטגי-מדיני. בנוגע למודיעין צבאי כבש אמ"ן לעצמו עמדה זו, באין במדינה גוף אחר העוסק בהערכת מודיעין צבאי ביחס לארצות העימות במזרח התיכון. המוסד למודיעין ותפקידים מיוחדים ("המוסד") משמש למעשה סוכנות איסוף של מידע עבור אמ"ן, ואין הוא עוסק בהערכת המידע חוץ מביחס ל"ארצות הפריפריה" (פרס, אתיופיה, מרוקו, אפריקה). (עדות זעירא בעמ' 18). ביחס לארצות ערב המוסד אף אינו מסוגל לעסוק בהערכה מוסמכת של כלל המידע, מפני שהמידע הנאסף על ידי יחידות איסוף אחרות אינו מועבר אליו בדרך כלל אלא בצורת "מודיעין" מעובד על פי הערכות אמ"ן (עדות זמיר בעמ' 760-771). אכן, ראש המוסד, בעזרת קבוצת עובדים שלו, מגבש לעצמו דעה על יסוד המידע הנמצא בידי המוסד ואף מביע את דעתו בדיונים שמחוץ למוסד, כאשר הוא מוזמן להשתתף בדיונים (פר' עמ' 202-203). אבל דעתו אינה שקולה כנגד דעת בעל המידע השלם, היינו ראש אמ"ן. יצויין שבדיונים באביב 1973 הביע ראש המוסד דעה יותר זהירה מאלוף זעירא על הסתברות מלחמה בעתיד הקרוב (ראה, למשל, בהתיעצות צבאית-מדינית אצל ראש הממשלה ביום 18.4.73 (עמ' 6): "אני קצת יותר מחמיר מאלי זעירא"). אך הילוקי דעות יסודיים לא היו ביניהם, ובימים שלפני פרוץ המלחמה הוא תמך בהערכתו של אמ"ן. וכה אמר, בדיון מטכ"ל ביום 24.9.73 שבו השתתף בתור מוזמן, כאשר עיקר הנושא שלו סכנת מלחמה בזירות רחוקות, ולאו דווקא בעתיד הקרוב (פרוטוקול הדיון, עמ' 24):

> "נניח שגם בנסיבות הפוליטיות הקיימות כפי שאפשר לחזות אותן אמנם ביחס הכוחות הקיימים הסכנה של מלחמה עם ארצות ערב טוטאלית גדולה היא לא צפויה בקרוב. אם בנתח את הנטיות שלהם, אז אני אצטרך להניח שאם אנו עוסקים במסגרת של הערכה לשנה, אז הנטיה שלהם היא לא הולכת דווקא ללחימה."

לפניגו פרס ראש המוסד בעדותו את הידיעה הרחבה של ידיעות מתריעות אשר הגיעו אל המוסד וממנו אל אמ"ן. אבל לא היה בדעתו לומר בזה שהוא התריע בספטמבר ובתחילת אוקטובר כי המלחמה עומדת לפרוץ בקרוב. כללו של דבר, גם עליו השפיעה עמדת המונופולין של אמ"ן השפעה מכרעת.

ועדת שרף-ידין העירה בדו"ח שלה, בסעיף 15, כי "המשך קיומו של המוסד למודיעין, שבידיו מכשירי איסוף חשאי, מאפשר במידת-מה קבלת הערכה, אם כי מוגבלת בערכה". בדו"ח החלקי שלנו, הצענו בסעיף 22(ד)(5), הצעה יותר ספציפית, במגמה להגברת הפלורליזם בהערכת מודיעין: כי יש להקים בתחומי המוסד יחידת הערכה של החומר הנאסף על ידי המוסד.

<u>(ב) מחלקת החקר של משרד החוץ.</u>

123. מחלקת החקר של משרד החוץ עוסקת במחקר מדיני. היא מפיצה הערכותיה למשרד החוץ עצמו, כולל נציגויותיו בחוץ-לארץ. את חומר הגלם שלה היא מקבלת משלוחות משרד החוץ ומשרותי המודיעין שבמדינה. אבל המוסד איננו מספק לה את כל החומר שבידו אלא הוא המחליט איזה חומר אפשר לגלות למחלקת החקר. הטעם להגבלה זו הוא חשש מהדלפת חומר רגיש ביותר (עדות זמיר בעמ' 841 ואילך). כפי שאמר מר יאיר אלגום, מנהל המחלקה, בעדותו לפנינו (בעמ' 384), הערכותיו של אמ"ן - חצי-שנתיות, שבועיות ויומיות - משמשות נר לרגלי המחלקה ואין היא מגבשת לעצמה הערכה עצמאית משלה (עמ' 384-385). כן יודגש שגם הסינתזה בין ההערכה הצבאית-אסטרטגית לבין ההערכה המדינית נעשית בקרב מחלקת המחקר של אמ"ן, השומר על עמדת המונופולין שלו גם כלפי מחלקת החקר של משרד החוץ. בעדותו הסביר שר החוץ, מר אבא אבן (בעמ' 723/4):

> "... בכל הנוגע להערכת סיכויי מלחמה יונקת הערכתו של משרד החוץ מכמה מקורות שעיקרם ההערכות השבועיות והיומיות של אגף המודיעין של הצבא."

במקורות אחרים הוא מזכיר הערכות של ממשלות ידידותיות, והערכת משמעותן של הודעות ופעולות של ממשלות ערביות המועמדות למלחמות. אולם - הוא ממשיך:

> "אין ספק שמכל המקורות הללו משקל מיוחד נודע בעיצוב הערכתנו להערכות המגיעות אלינו מאגף המודיעין של הצבא... ציון המציאות בשטח וההערכה והפרוש הניתנים למציאות הזאת, הללו קובעות לא במעט את הערכת משרדי, לא כל שכן אם אין הערכות אחרות הסותרות את המסקנות של אגף המודיעין של הצבא."

מחלקת החקר אינה מסוגלת, ואף אינה מתימרת, להגיע להערכה מדינית עצמאית משלה.

בדו"ח החלקי שלנו, סעי, 22, סקרנו את המלצות ועדת שרף-ידין ביחס למחלקת החקר של משרד החוץ - המלצות שלא בוצעו - ובסעיף 22(ד) מצוינות המלצותינו לתיקון המצב.

<u>(ג) אמ"ן ואלופי הפיקוד.</u>

124. באמ"ן נעשית גם הסינתזה בין מודיעין השדה הנאסף במרחבי הפיקודים ובין המידע הזורם אל אמ"ן ממקורות איסוף אחרים. יחד עם זאת, מן המוסכמות בתורת פיקוד ומטה הוא שמידע מוערך הוא בסיס לכל הכנה ותכנית. משום כך לא ייתכן שאלוף פיקוד יפעל ללא הערכת מצב משלו ושלא יגיש לדרג הממונה עליו את הערכת המצב שלו, ממקורות האיסוף העומדים לרשותו וממקורות אחרים, כולל תצפית אישית, ובעת הצורך יערוך עימות עם הערכת אמ"ן.

אלוף פיקוד הדרום היה תלוי בהערכותיו כמעט לגמרי בהערכות אמ"ן שהגיעו אליו דרך קמ"ן הפיקוד (על נושא זה ראה להלן, סעיפים 230 ואילך). אלוף פיקוד הצפון היה יותר עצמאי בהערכותיו, במה שנוגע לאפשרות ההתרעה בחזית הצפון. כבר תארנו (בדו"ח החלקי, סעיף 14(א)) את חששותיו מן המערך הסורי הגדול שאיפשר מעבר להתקפה ללא התרעה, ואת הצעדים שנוקטו, אחרי שהוא "הדליק" בדאגתו את שר הבטחון. אבל בעיקרו של דבר נכנע גם אלוף פיקוד הצפון להערכותיו המרגיעות של אמ"ן, וכה העיד (בעמ' 1879):

> "אנו, לפיקוד, אין לנו ידיעה בלתי-אמצעית על מקורות הידיעות. אנו מקבלים את זה בדרך כלל מאינפורמציה מעובדת, ולנו לא אומרים מה המקור שממנו נתקבלה הידיעה ובתוצאה מזה בפיקוד אין יכולת להעריך האם זה מקור כזה שצריך להתייחס אליו יותר ברצינות, פחות ברצינות..."

<u>(ד) הערכתו של סגן הרמטכ"ל.</u>

125. בדו"ח החלקי (בסוף עמ' 28) הזכרנו במאמר מוסגר שלסגן הרמטכ"ל, אלוף ישראל טל, היו ביום 30 בספטמבר השגות חמורות על הערכתו המרגיעה של אמ"ן, בעיקר ביחס לגזרה הסורית. נביא עתה ביתר הרחבה דברים מעדותו, המתיחסת עלינו. בעמ' 2307 הוא מזכיר התיעצות אצל הרמטכ"ל באותו יום שבה הוא השתתף, וכן השתתפו אלוף זעירא ותא"ל שלו (רישום ראשי פרקים של התיעצות זו מצוי כמוצג 174). הוא מעיד שחלק שם על הערכת אמ"ן שלמערך התרו"ם הסורי רק מטרות הגנתיות וטען שיש לראות במערך זה הכנה וכוונה למתקפה כללית לכיבוש רמת הגולן, בהקשר זה הזכיר לנוכחים בהתיעצות את הבסידות הסוריים בנשק שהיה חסר להם קודם לכן, וביחוד היתר בטנקי בישור שאין להם שום יעוד אחר מאשר לחצות את התעלה האנטי-טנקית שלנו ברמת הגולן, את הקמת מערך טילי הנ"מ באוגוסט, את הריכוז ללא תקדים של הצבא הסורי ואת הכוננות והתרגיל במצרים.

דעתו לא נתקבלה והוא לא היה שקט. הוא ממשיך ומעיד (בעמ' 2309):

"... ירדנו מלשכת הרמטכ"ל מהדיון, ביטלתי דיון שגרתי שהיה צריך להיות אצלנו, וביקשתי מראש הלשכה שלי להודיע לראש אגף המודיעין, שאני מבקש שיקרא אליו מיד את תת אלוף שלו, ראש מחלקת המחקר, כי אני רוצה לעלות אליהם ולדבר אתם. כעבור עשר דקות עליתי למשרדו של ראש אגף המודיעין... זו היתה פעם ראשונה שדרשתי לקיים אתו פגישה... ישבתי אתם שעה - שעה וחצי. אמרתי להם שאני מתפלא על הדעה שלהם, ואני לא שקט, ואני דוחה את כל רוח הדיון שהיה אצל הרמטכ"ל לפני עשר דקות. הזהרתי אותם שהם אולי מומחים בארים, אבל הם לא מבינים את גודל הסיכון, מכירון שאת מידת הכוננות שלנו ויחסי הכחות של קרב שריון הם פחות מבינים. חזרתי והזהרתי אותם שאם הם טועים - הם צריכים לדעת שהשריון הסורי לא יתקל בהתנגדות, כי כמות הטנקים שלנו ברמת הגולן לא מספיקה.

חזרתי על כל הנמוקים והידיעות המודיעיניות הנוגעות לתהליך ההיערכות וההתעצמות הסורית שהיו מחודש מאי עד חודש ספטמבר, ונסיתי להעלות (להראות?) להם כיצד זה מצטלב (משתלב?) ומצטרף לבנין שלם שמוביל בהכרח לכוונה של מיתקפה כוללת. הזכרתי שוב את התרגיל במצרים ואת הכוננות הגבוהה. לא שכנעתי אותם ובזה נפרדנו."

בעדותו של שיחה זו (בעמ' 5450) מסכים אלוף זעירא שצעדו של סגן הרמטכ"ל היה צעד חריג. והוא ממשיך:

"ישבתי ודנו בבעיה, כפי שהוא אומר. אני אמרתי לו, שאני מאד מעריך את זה ואני שמח שבא מישהו ויש לו דעה אחרת... אני בהחלט זכרתי מה שהוא אמר וזה נלקח אצלי בחשבון, אבל זה לא מספיק שיבוא סגן הרמטכ"ל ויגיד ככה. זה לא התקבל על דעתי, אבל ללא זלזול, אלא מתוך הקשבה והתחשבות."

משמע, שבנימוס רב ביטל ראש אמ"ן ממרום עמדתו העדיפה בעניני הערכה מודיעין את אזהרתו המפורשת של סגן הרמטכ"ל ביחס לכוונות ההערכה וביחס לסיכון הרב הצפוי, אם ההערכה מוטעית. כפי שאמרנו בדו"ח החלקי בסעיף 31, (2)(א):

"... הוא [אלוף טל] לא ביקש רשות מן הרמטכ"ל להביא השגות אלה לידיעת שר הבטחון, ולא הביאן לפניו – לדבריו מטעמים של נורמות התנהגות של פיקוד כלפי מפקדו)." (עמ' 28-29)

על זה אמר לנו בעדותו (עמ' 3726) שמצפונו ייסר אותו.

בעניין הערכת המידע על ידי הרמטכ"ל אנו דנים להלן, בסעיפים 198-200.

<u>אמ"ן והדרג המדיני</u>

125. מה שנאמר לעיל (בסעיף 123) על משרד החוץ חל באותה מידה על הדרג המדיני כלו. אפשר לצפות מאנשי הדרג הזה, ובמיוחד משר הבטחון ומראש הממשלה, שיעצבו לעצמם הערכה מדינית כללית משלהם, לטווח ארוך יותר, על יסוד המידע המדיני והנסיון שבידם. אבל לא כך הוא ביחס להערכת מידע צבאי בשאלה של כוונות האויב לטווח הקצר והמיידי: הערכה זו מרוכזת כולה בידי אמ"ן/מחקר, ומטבע דברים הוא שמי שאין בידו כל המידע וכלי ההערכה הנמצאים בידי אמ"ן, אינו חייב ואינו יכול להתמודד עמו בהערכת המידע הצבאי לפרטיו. הרי אמ"ן אף אינו מפיץ מידע זה במלואו לדרג המדיני, אלא הוא המחליט איזהו המידע הגלמי הראוי להפצה כלפי מעלה. אך לא זו בלבד אלא גם הסינתזה בין המידע המודיעיני הצבאי והמידע המודיעיני המדיני יכולה על פי הסדר הקיים להעשות רק בקרב אמ"ן, כי אי-אפשר לעסוק בסינתזה של שני מרכיבים, כאשר אחד המרכיבים הוא בבחינת נעלם או בלתי-שלם. את המעמד הייחודי הזה של

אמ"ן הצעבו לשנות על ידי המלצותיבו בדבר תיזוק מחלקת החקר של משרד החוץ ומינוי יועץ מיוחד למודיעין לראש הממשלה, כמפורט בסעיף 22(ד)(1) ו-(2) של הדו"ח החלקי.

לצופת הדרג המדיני, נושא הרמטכ"ל באחריות ישירה משלו להערכת כוונותיו של האויב, כי זה אחד מתפקידיו העיקריים כמצביא של צה"ל. ראש אמ"ן הנו קצין המטה והיועץ שלו לענייני מודיעין, וכמו בכל יתר פעולות המטה מוטלת מלוא האחריות גם בנושא זה בסופו של דבר על העומד בראש המטה. לשם כך מזכותו ומחובתו הוא לבקר את הערכותיו של ראש אמ"ן ולעקוב, במיוחד בעתות מתיחות, אחרי הדרכים שבהן הגיע ראש אמ"ן אל גיבוש הערכותיו (על נושא זה ראה גם סעיפים 198 ואילך).

<u>(ה) הערכותיו של שר הבטחון.</u>

127. שר הבטחון הביע ביום 2 באפריל 1973, בהרצאה בפני סגל הפיקוד הבכיר (מוצג 279ב) עדיין דעה אופטימית על הסיכויים להתלקחות מלחמה. הוא אמר שם (בעמ' 17) שאיבנו רואה בעיות מיוחדות בנדון זה עד לסוף שנות ה-70. אבל זמן קצר אחרי זה, בהתיעצות צבאית-מדינית אצל ראש הממשלה, ביום 16.4.73, הוא נוקט גישה שונה, בעקבות הידיעות על הכוננות המלחמתית של המצרים שהגיעו אלינו באותו זמן, וכן הגיעה התכנית הסורית. וכה אמר (פרוטוקול במוצב 57, בעמ' 9-10):

"המצרים והסורים - ומבחינה זו הם צד אחד...
כאן קיימות למעשה שלש אפשרויות לפחות לעשות אתנו שלום - איזה הסדר כזה או כזה וללכת לקראת זה. או לעשות תכנית ארוכת-טווח להקטין את הצבא ולרדת מהמתח הגבוה; או ללכת לקראת מלחמה...

אני מעריך שהם נמצאים באפשרות השלישית. באופן קטגורי - הם דחו כל אפשרות. הם לא מטומטמים... הם דחו כל אפשרות במשך חמש שנים, כדי להגיע לאיזה שהוא הסדר, גם המצרים וגם הסוריה. הם דוו מבחינתם הם כל הליכה בשיטה של טווח ארוך, של חמש או עשר שנים - לפרק את הצבא וללכת לתכניות ארוכות-טווח. גם מבחינה ציבורית כללית - הדיבורים והמעשים - הם כאלה שלא הולכים בדרך זו, אלא בדרך של עוד משלחת לבריה"מ וכו'.

> באופן בסיסי אני חושב שהם מתגלגלים למלחמה נוספת אתנו, בין אם זה יהיה עכשיו או אחר-כך... כל המלחמות האלו כאשר אחר-כך דרושים היו לגר מחקרים יסודיים מאד, כדי להסביר ולהבין מדוע התחילו בהן בכלל... לכן אחר-כך יהיו המחקרים, אבל מה שיהיה ברור, שהיתה מלחמה; ואם שואלים אותי אם הולכים גם עתה לקראת מלחמה או לאו - אני מעריך שאמנם הם הולכים לקראת מלחמה."

את הוראת שר הבטחון למטה הכללי מיום 21.5.73, להתכונן למלחמת העשויה להיפתח על ידי מצרים וסוריה במחצית השניה של קיץ 1973, כבר הזכרנו בסעיף 31(2)(א) של הדו"ח החלקי. בכנס של קציני פיקוד המרכז ביום 22 במאי 1973 הביע שר הבטחון סברה, בניגוד לדעת אמ"ן, כי צפויה אפשרות של מלחמה עם מצרים במשך שנת 1973. אלה דבריו באותו מעמד (מוצג 276):

> "...כמובן אינני יודע אם הם יפתחו באש או לא, זהם הרבה יותר קרובים לזה מאי פעם במשך שש השנים... אני רוצה להציע לעצמנו קודם כל כי כאשר מאחורינו תוצאות של מלחמת ששת הימים, מלחמת ההתשה, לא לזלזל בערבים. פירוש הדבר לעשות את כל ההכנות הדרושות לאפשרות כזאת שבקיץ זה תתחדש האש ונעמוד בפני סיבוב נוסף, ואז לעשות אותו כראוי."

ושוב בישיבת ועדת החוץ והבטחון של הכנסת ביום 22.5.73 דיבר שר הבטחון על האפשרות שמצרים תפתח במלחמה (בסוף עמ' 25 של הפרוטוקול):

> "הם חושבים שהמצב הזה איננו יכול להמשיך, ומוטב להם אפילו עוד לחדש את האש, ותהיינה התוצאות אשר תהיינה, מאשר להמשיך במצב [illegible] הקיים. אם יעשו זאת או לא אינני יודע... מכל מקום, הצעד שהמצרים רוצים לנקוט בו, לא ישפר את מצבם."

אכן, בראיון בשבועון האמריקני "טיים" מיום 30.7.73 (שהגיע אלינו רק לאחר ששר הבטחון העיד בפנינו) מיוחס הכתב לשר שאמר כי:

> "The next ten years, he predicted, will see the borders frozen along present lines - but there will not be a major war."

בעדותו לפנינו (בעמ' 4305) אמר שר הבטחון שאיננו זוכר שבחודשים בין בין מאי לאוקטובר 1973 אמר אי-פעם דברים מעין אלה. מכל מקום הקובע לצורך חקירתנו הם דבריו החד-משמעיים למטכ"ל בשם הממשלה בהחלטת הגזירה מחייבת שניתנה בדיון סגור של מפקדי צה"ל.

ברם, אם כי שר הבטחון חלק על אמ"ן ביחס לסיכויים שהערבים יפתחו במלחמה נגדנו, הוא קיבל בימים האחרונים שלפני המלחמה את הערכת אמ"ן שסכנה מידית של פרוץ מלחמה כוללת איננה צפויה. בלשונו בעדותו לפנינו (עמ' 4172):

"אני מבחין בין שני דברים: בין ההערכה המדינית הכללית אם אמנם צפויה מלחמה, במקרה זה של סוריה ומצרים – בזה היתה לי הערכה משלי... ולעתים חלקתי על הערכת המודיעין, לרוב החמרתי יותר, אני חשבתי שצפויה מלחמה – לבין הערכת הסכנית, מה קורה בשטח מסויים, בסוריה במצרים, בהכנות הטכניות שעושים הסורים והמצרים לקראת המלחמה... מתי ומה בדיוק יקרה – בזה הסתמכתי, וגם הזדהיתי, קבלתי את הערכת המודיעין."

אין ספק כי העובדה שהערכת אמ"ן שבאפריל-מאי 1973 לא תפרוץ מלחמה כאילו הוצדקה בדיעבד, הגבירה בלב שר הבטחון את האמון בנכונות הערכותיו של אמ"ן. ושוב ראה שר הבטחון את ראש אמ"ן כצודק, כאשר ביום 1 באוקטובר בבוקר דרש הסבר מפני מדוע לא נמסרה לו הידיעה שהוזכרה לעיל בסעיף 63 בלילה שלפני כן, וראש אמ"ן הסביר כי הידיעה על פרוץ המלחמה באותו יום לא נראתה לו רצינית, ואכן לא פרצה המלחמה ב-1 באוקטובר.

כמו שאמר שר הבטחון בעדותו (בעמ' 4238):

"הצרה שלי היתה שראש אמ"ן צדק... אחרי כל הערכה כזאת שלי [שתהיה מלחמה] כולל הצעקות שעשיתי למה לא הערת אותי בשתים בלילה... כל ההערכות האלה שבהן אני החמרתי – הוא צדק."

אשר לדאגתו בנוגע לחזית הסורית ביום 24 בספטמבר ראה סעי' 199, את דבריו בהתייעצות מיום 3 באוקטובר הנזכרת לעיל, בסעיף 91, בתאור מהלך ההתייעצות.

ביום 5 באוקטובר החל לגלות דאגה רבה יותר מאשר ראש אמ"ן ביחס לנעשה במצרים (בהתייעצות שהתקיימה אצלו בשעה 9 בבוקר (מוצג 242)). הוא הביע שם בדרדרות את חששותיו שמא התרגיל במצרים איננו אלא כיסוי לכוונות התקפיות. יוצא מדבריו אלה שלא התעלם מן האפשרות שהמלחמה תפרוץ,

אך בעיקר סמך על דעת הרמטכ"ל כי צעדי הכוננות שננקטו, די בהם למגננה יעילה בשתי החזיתות. דברים ליהר החלטיים אמר יותר מאוחר באותו בוקר, בהתייעצות אצל ראש הממשלה (לפי הרישום המקוצר במוצג 57, עמ' 3):

> "גם ציוד צליחה. השלמת טנקים באילך לקראת צליחה. לא 100% אבל קרוב לזה."

(ו') הערכותיה של ראש הממשלה

128. גם ראש הממשלה היתה מודאגת במיוחד מידיעה שהגיעה אליה ביום 25 בספטמבר ואשר עשתה עליה רושם רציני (עמ' 4449). אבל היה לה אמון מלא ביכולתו של אמ"ן אשר הוכיח את עצמו לא פעם בעבר, ובמיוחד בהערכותיו באביב 1973 (עדותה בעמ' 4451/2). על כן היא לא ראתה יסוד להסתייג מהערכותיו של אמ"ן בימים שלפני פרוץ המלחמה, ואף קיבלה את הערכת אמ"ן שתכנית ההתקפה הסורית הנזכרת באותה ידיעה ידועה עוד מלפני כמה חדשים ואין לסורים כוונה התקפית בעתיד הקרוב.

129. קיצורו של דבר, גם על הדרג המדיני היתה השפעת הערכותיו של אמ"ן מכרעת, בתוקף המעמד שאמ"ן/מחקר רכש לעצמו כבעל המונופולין על כלל המידע ועל מלאכת ההערכה המודיעינית, מבחינה טקטית, איסטרטגית ומדינית גם יחד. על שר הבטחון פעלה השפעה זו במישור הטקטי כמעט עד לרגע האחרון והיא עוד חוזקה עקב חוסר הסתייגותו של הרמטכ"ל מהערכת אמ"ן שמלחמה כללית אינה עומדת לפרוץ. גם לראש הממשלה לא היו כלי הערכה מודיעינית אשר יעמדו לרשותה, והשפעת הערכותיו של אמ"ן לגביה חוזקה עקב חוסר הסתייגותם של הרמטכ"ל ושל שר הבטחון.

הדי לתקן את הסכנה הטמונה במערכת ההערכה הקיימת, הצענו בדו"ח החלקי שלנו (סעיף 22(ד)) את הצעותינו בנוגע לקהילית המודיעין ומינוי יועץ מיוחד למודיעין על ידי ראש הממשלה.

פרק י': "דע את האויב"

130. ידיעות ונתונים על האויב, העוסקים במודיעין טכני על מערכות הנשק והציוד שלו, דרכי הלוחמה שלו ולקחים מקרבות מגע עמו, וכיוצא בזה, נאספים באמ"ן ממקורות שונים, ובכלל זה ממודיעין שדה שלנו. חומר זה כולל מידע על אמצעי לחימה של האויב, עזרי נהיגה, תצפית וירי ואיכון ארטילריה, בלתי-תלויים בתנאי ראות, תותחי נ.ט. וטילי נ.ט., גישור, ציוד ורכב צליחה, ארטילריה נגד מטוסים, נשק נגד טנקים, וקליטתן של מערכות נשק אלה מבחינת מבנה, ארגון ותקני כח אדם וציוד. מטבען של ידיעות כאלה שהן מתקבלות טפין טפין, ויש לחברן יחד ולעבדן בצורת מסמכים הדנים בהן, נושא נושא והמסמך שלו. משקלו של המודיעין הטכני גדל והולך עם יישומן של שיטות מדעיות וטכנולוגיות חדישות באמצעי הלחימה. כן מדובר כאן בידיעות ונתונים על סדר הכוחות של האויב ופריסתם, על תכונות הלוחם, שילוב יחידות, חילות וזרועות בכוח טקטי, ואיזו פעילות של האויב יכולה לשמש סימן מעיד על כוונותיו.

חשיבותו המיוחדת של חומר זה על "דע את האויב" היא בכך שהוא יכול לכוון את האימונים, ההדרכה, התרגולות, ההצטיידות ופיתוח שיטות הלחימה של צה"ל. כן מאפשר מידע זה למפקדים בכל דרג הערכת מצב יותר נכונה, ומפתח בהם יתר מומחיות בלחימה טקטית. מידע זה ויישומו הנכון יש בו איפוא כדי להקנות לכוחותינו יתרון חשוב על פני האויב ולמנוע מהם הפתעות מידי האויב.

התברר לנו שלא חסרו תרגומי פרסומים על כוחות האויב ותורת הקרב שלו והיערכותו. חוברות הדרכה מתורגמות על נושאים אלה הוצאו לרוב (ראה, למשל, "פנקס כיס הצבא המצרי, מבנה יחידות" בהוצאת אמ"ן/מטכ"ל, ופנקס כיס על אותו נושא שהוצא על-ידי מודיעין פיקוד דרום – במוצג א170', ולקטי מודיעין המכילים פרטים מלאים על הנשק האנטי-טנקי הסובייטי מסוג סאגר ועל דרכי הפעלתו בצבאות סוריה ומצרים – מוצג 72). חוברות על טילי נ.ט. מסוג סאגר הופצו עוד בשנת 1970 על ידי אמ"ן באמצעות קציני המודיעין הפיקודיים עד לרמה של מפקד פלוגה (עדות אלוף זעירא בעמ' 41 ואילך). כן הכין אמ"ן חומר על דרכי הצליחה וההתקיפה של הצבא המצרי, על הדוקטרינה

הסרבייטית בצליחת מכשולי מים, פרשים על הרכש של האויב, ועוד (שם, עמ' 46, 47).

מכאן שבמידע הרב הזה לא נעשה שימוש ראוי ושהוא לא הפך לנחלת כל חייל בצה"ל, כל איש על פי תפקידו. מצב זה גם תרם לכך שמפקדים בשדה דלזלו בסוג המודיעין העוסק בדרכי הלחימה של האויב בכלל.

131. מעיון בהוראות הפיקוד העליון (2.011004 מיום 1 באפריל 1971 ו-2.0201 מיום 1 באוגוסט 1966 - מוצג 74) ובפרסומי אמ"ן על תפקידי רמ"ח מחקר (מינואר 1974) ועל מחלקת המודיעין באוגדה ובחטיבה, ברור שאין נושא זה בגדר אחריות האוגדה והחטיבה בכוחות היבשה. נשאלת השאלה על איזה גוף בתוך אמ"ן/מסכ"ל מוטלת האחריות לאסוף, להעריך, לערוך ולהפיץ את הידיעות מסוג של "דע את האויב", כלומר הידיעה כיצד יילחם האויב ככוח טקטי; ומיהו האחראי להערכה תקופתית של המודיעין הטכני בהיבטים המבצעיים ולפרסום מסמכים מחומר של "דע את האויב" לפי צרכיו של כל דרג. האם תפקידו של אמ"ן/מסכ"ל בכלל ושל ענף מודיעין קרבי באמ"ן/מסכ"ל בפרט, ושל מודיעין השדה בפיקודים המרחביים ובגיסות השריון, מתמצה בהפצת ידיעות אלה?

על אמ"ן/מסכ"ל חלה אחריות כללית של הפצת מודיעין לגורמי צה"ל (ה.פ.ע. 2.0104, סעיף (1)) ושל הכשרת מערך צה"ל בנושאי מודיעין (שם, סעיף ב15) - כל זאת מבלי לגרוע מאחריותן המקבילה של רשויות אחרות בצה"ל, כגון מחלקת ההדרכה, לנושאים אלה. על מחלקת המחקר באמ"ן מוטלת אחריות לספק לצה"ל את המודיעין האסטרטגי לצרכיו היום-יומיים, לצרכי תכנון ולצרכי ניהול מלחמה, כולל מחקר של אמצעי לחימה של האויב (שם, סעיף ד 1), ועל מחלקת ארגון וההדרכה אחריות מטה למודיעין הקרבי בצה"ל ולארגון ההדרכה החילית (שם, סעיף ד' 5), וכן ראה הגדרת תפקידיהם המשותפים של קציני המטה המקצועיים, הכולל את קציני החיל הראשיים, בה.פ.ע., 2.0201, סעיף ב ו-(3) 2, 3, 9: "נשיאה באחריות מטה למעקב אחר כשירותן המקצועית ורמת תפעולן של יחידות צה"ל בנושאים הכלולים בתחומי אחריותם (אחריות זאת אינה גורעת מאחריותו הכוללת של המפקד לנושאים המפורטים לעיל)". ראש אגף מודיעין מבצע גם את התפקידים של קצין חיל ראשי (2.0104, סעיף ג').

ייאבן שמקור התקלות שהיו ביישום המבצעי של המידע אשר הופץ היה בכך, שמודיעין השדה בכללו הוא גם על-חילי וגם על-זרועי, שלא כיתר ארגוני המ"ן ואמ"ן, ומכיוון שהמטכ"ל הוא בעת ובעונה אחת גם המטה של צה"ל כולו וגם המטה של כוחות היבשה, דומה שיש לו מגמה לעסוק יותר בנושאים על-זרועיים, והנושא של "דע את האויב" כחלק ממודיעין השדה, שהוא נושא על-חילי של כוחות היבשה, בשאר [illegible].

132. לדעת הועדה אין תפקיד אמ"ן יכול להסתיים בהפצת המודיעין הסכני ומודיעין של "דע את האויב", אלא עליו לוודא לעתים מזומנות דרך צנורות המודיעין באיזו מידה נקלט החומר על ידי אלה שהוא מיועד להם.

אלוף זעירא העיר לפנינו על נושא זה (בעמ' 43) כי "אפשר להביא סוס אל המים, אי-אפשר להכריח אותו לשתות". אבל לפי הוראת הפיקוד העליון שצוטטה לעיל זו חובתו של אמ"ן לדאוג לכך שהחומר שהופץ יגיע להודעתם של המפקדים בשדה, באופן שאלה יחדירו את תשיבותו אל מוחות אנשיהם, ולקיים מעקב שוטף אחרי קליטת החומר ולימודו.

חלק רביעי: בטחון שדה ובטחון קשר

(א) כללי

133. בשבע הדברים עסקנו בדו"ח זה הרבה במידע שהיה לנו על האויב, נושא חשוב אחר הוא, מה היה המידע של האויב עלינו. על נושא זה, כמובן לא נוכל לתת את הדעת בגלל מגבלות ברורות, אולם אין ספק, שלמידע זה היתה השפעה נכרת על תכנוניו.

מבין העדים שכל צבא חייב לנקוט על מנת לבטל את האפקטיביות של ארגון המודיעין של האויב, נודעת חשיבות רבה לשתי פעילויות מונעות, המכונות בלשון הצבאית: בטחון שדה ובטחון קשר. מטרתן של פעילויות אלה, היא פשוטה ביותר: קל יותר למנוע שריפה מאשר לכבותה. עם כל פשטותה של מטרה זו, הרי קשה היא ביותר להשגה, שכן ביצוען המושלם של שתי הפעילויות הללו מותנה בהקפדה ב"קטנות" של חיי יום-יום בשגרה הצבאית. במלים אחרות, ביצוע האפקטיבי של פעילויות אלה מותנה במשמעת מנהלתית ומבצעית כאחת.

הועדה חקרה נושאים אלה, הן במסגרת היערכות של צה"ל, הן במסגרת הכוננות חק במסגרת הלחימה בשלב הבלימה. מן הראוי היה איפוא, לדחות את הדיון בנושא זה עד שיאמרו הדברים הקשורים בנושאים הללו בכללותם, במיוחד כאמור, בגלל השילוב ההדוק של נושא זה בבעית המשמעת. למרות זאת מצאנו לנחוץ לעמוד כבר עתה על כמה תופעות מדאיגות שנתגלו לנו בנושאים רגישים וחיוניים אלה, וזאת למען יתן הפיקוד הבכיר של צה"ל את דעתו מיד לתקון המצב; אי הקפדה בנושאים אלו עלולה להיות הרת אסון בעתיד, לאור הידוע לנו על האמצעים המשוכללים שמשקיע האויב - במיוחד בעזרת הכיון הרוסי - בכדי לחדור למקורות המידע הבטחוני.

ועוד נציין, שאין אנו דנים בנושאים אלה, במסגרת הפרקים העוסקים באמ"ן (למרות שלאגף זה יש אחריות מטה-מקצועי לטיפול בנושא), אלא דווקא בפרק נפרד, שבקורתו מופנית נגד הפיקוד של צה"ל בכל הדרגים; ללא מאמץ כולל שמטרתו לרודא את אבטחת צה"ל והמאמץ הבטחוני בשלמותו - לא תושג המטרה של בטחון שדה ובטחון קשר; ומאמץ כולל זה לא יושג אלא אם כן יקפידו על ביצוע נושאים אלה דווקא המפקדים.

מן העדויות והראיות שהובאו בפני הועדה, התברר שרמת בטחון השדה ובטחון הקשר, היתה שפל המדרגה, הן לפני מלחמת יום הכיפורים והן תוך כדי המלחמה. התקבל הרושם, שבתודעת קצינים רבים היתה ההרגשה שנושאים אלו משיגים את יעודם בעצם הגדרתם או הקצאת קציני מטה לטיפול בהם; נושאים אלו, בדומה לבעיית המשמעת בכללה, הפכו לעיתים, אצל מפקדים שונים,

לענינים שדומה להם שיוצאים הם ידי חובתם ומגשימים את אחריותם בדברים על חשיבות וגורליות הנושאים להצלחת צה"ל בקרב ומניעת השגת ההפתעה מאת האויב. לצערנו, נוכחנו שנגע זה פשה גם בקרב כמה קצינים בדרג הגבוה.

(ב) בטחון שדה

134. בין תפקידיו של בטחון שדה (עדות ראש אמ"ן, עמ' 8-10) ניתן למנות: צעדים נגד ריגול האויב בתוך צה"ל ומניעת דליפת בטחוניות מצה"ל; מטרות אלו ניתן להשיג, בין השאר, על-ידי חינוך החיילים לשמירת סודות, ועיקוב מתמיד אחרי תופעות של שחיתות שלעתים מהווה אך סימפטומים מדאיגים הקשורים בנושאים אלה. במקרה של התעוררות חשד מסוג זה אצל קצין בטחון שדה (קב"ט), חובה עליו לדווח למפקדו, או באמצעות צינור-מטה לקב"ט בדרג גבוה יותר. כפי שמתברר מעדותו של ראש מחלקת בטחון שדה באמ"ן (שהוערה התרשמה מכנותו ומסירותו לנושא) - הגדרות התפקידים והדרכים להשגת המטרה אמנם קיימות היו - אולם ביצוען היה יותר להלכה מאשר במציאות.

בידי האויב היו ידיעות ישירות על צה"ל שהשיג באמצעות תצלומי אויר, תצפיות קרקע, סוכנים, שבויים ומסמכים שנפלו לידיו, וכן על סמך הדלפות מכוונות או עקיפות על-ידי אמצעי הקומוניקציה המסונית. כללית ניתן לומר, שחלק ניכר מהמידע שהגיע אל האויב, הגיע כתוצאה מהפרת פקודות-הקבע של בטחון שדה.

בידי האויב היו ידיעות אף על התוכניות המבצעיות הקשורות בשיטות תפיסת הקודים שהשיג על-ידי עיקוב אחרי תרגילי אימונים מיוחדים; בגלל אישפוטים שדלפו, היו בידיו ידיעות על רכש, אמצעי ושיטות לחימה; מתוך ציוד ומסמכים ש נשארו בשטח האויב או בשטחנו ללא אבטחה מתאימה - השיג האויב מידע על הוראות קשר, ספרות קוד, ספרות הדרכה ומסמכים אחרים (עמ' 5515).

מעדותו של רמ"ת בטחון שדה (מוצג 269) מסתבר שבאחד הפקודים, היתה קיימת אי בהירות בקשר למקומו ודרך הפעלתו של סגל בטחון-השדה, וכן ביחס למשימותיו בשלבי ניהול הקרב, סגל בטחון השדה הוצמד לתמ"ל/תפ"ק במפקדות כדי לאבטחן וכתוצאה מכך לא כוסה נושא בטחון השדה בפיקודים אלו.

הסתבר (עמ' 5344) שצה"ל לא אכף, במקרים רבים, את פקודות הקבע של בטחון שדה. אמנם הועמדו למשפט על עבירות בטחון שדה טוראים, אבל לא קצינים בכירים, פרט לשלושה קצינים ששוחררו משרות קבע על פטפוט לעתונאים.

לא פחות מדאיגה העובדה שצה"ל לא נקט בסידורים המבטיחים שינוי מהיר במקרה ומסמך-מפתח נפל לידי האויב (עמ' 5326); חסרו סדרי-תרגול, להחליף במהירות, תוך מלחמה, מפת-קוד שנפלה בידי האוייב; התשובה לתביעה מעין זו היתה: דרושים שלושה ימים בכדי להכניס לשמוש מפה חדשה (עמ' 5531). היו מקרים שאבדו מסמכים ולא דווח על כך. יתר על כן, ברור היה, שמפות-שליטה (הכוללות מידע על עבירות ומרקשים) באם תורפסנה בכמויות - תגענה לידי האויב (עמ' 5533). שיקולים מבצעיים, אל-נכון, צריכים לעתים לבטל שיקולי בטחון-שדה, אולם יש לדאוג במקרים אלו למירב סידורי הבטחון, התסעיה והיכולת להחליף אמצעים אלו כאשר נודע שנפלו בידי האויב.

בעיה בפני עצמה היתה פיצול האחריות בין בטחון שדה לבטחון קשר (על עבירות בנושא בטחון קשר ראה להלן). פיצול זה יצר פתח לדליפת ידיעות (עמ' 5540). נושא זה נפל בין שני כסאות. לאחר מאבק של 5 שנים, הועבר נושא בטחון קשר לאמ"ן, כדי למנוע בעד "החתול שישמור על השמנת". לפי מוצג 294 של בטחון שדה, ניתן ללמוד שהאויב למד רבות מהאזנה לבזתוהיגנו. כתוצאה למזלנו במעט ולא נזקק ל"מלקוד". בשטח זה בוצעו עבירות בטחון המודרות, וזאת לנוכח אפשרויות ההאזנה הבלתי מוגבלות של האויב. למזלנו, לא עיבד האויב במשך הקרב את כל אשר קלט.

בעיה חמורה ביותר היא הקשר עם העתונאים ואמצעי התקשורת. לשאלה זו זיקה השרבה אף להיבטים אחרים הנוגעים לצה"ל, אלא שכאן נעמוד אך ורק על הנזק הנגרם לבטחון-שדה. לחץ עתונאי מחד (מוצדק בחלקו), ויצר אנושי (מובן בחלקו) מצד המפקד, הביאו לידי כך שבנושא זה נפרץ בצה"ל פרץ רציני. הובאו בפנינו עדויות כי במקרה אחד, ביכר מפקד שיתלוו אליו בהליקופטר כמה עתונאים ("עתונאי חצר"* כדברי העד), ואפילו היה עליו

---

* על שאלת הועדה, מה כוונתו בהשתמשו במונח "עתונאי חצר" נענינו על-ידי העד: "עתונאי חצר זה עתונאי של [מפקד] שמדווח ישר לעתון ולא ממלא את הוראות דובר צה"ל".

להוריד מן ההליקופטר כמה משק"י מבצעים, בכדי לפנות מקום לעתונאים אלה. לפי דוחות שנכתבו בשעת מעשה ושהוגשו בפנינו, הסתבר שבאחד הפיקודים "לעתונאים, כתבים וצלמים ... ניתנה כניסה כמעט חופשית לתמל"ים, חפק"ים, וזאת על-ידי הוראה של מפקדים בכירים ביותר". קצינו בטחון שדה היו חסרי אונים לעמוד בפני תופעות אלו, מכיוון שלא היה בפני מי להתאונן. אין כל ספק שהטיפול בנושא זה חייב להיות על-ידי המפקד הבכיר עצמו. ואכן מן העדויות הסתבר שבפקוד אחר, בגלל גישתו של המפקד, לא היתה בעיה זו קיימת כלל. יצויין, שהוראות-בטחון בכל הנוגע לביקורי עתונאי ביחידות פורסמו רק בנובמבר 1973 (מרצג 297).

הועדה ערה לסיבוכה של בעיה זו, אבל דווקא משום כך, יש כורח לא רק במבנה נכון, בהוראות מתאימות, אלא בעיקר בהקפדה מוחלטת על ביצוע הוראות אלה על-ידי דרגי הפקוד הגבוהים.

<u>(ג). בטחון קשר</u>

135. מפקדים רבים - בכל הדרגים - נהגו בנושאי בטחון קשר, כאילו כל מערכות התקשורת של צה"ל, היו מחוסנות מחדירת גורמי מודיעין עויינים, ולא כך הוא המצב; למעשה אין כמעט מערכת קשר שאינה חשופה להאזנה. יזמי מברקים או שיחות, ומקבליהם השתמשו באמצעי קשר ללא התחשבות באפשרות חשיפה זו. מעדות ראש אמ"ן וקצין קשר ראשי, התברר שלא קיים היה גורם מוסמך שמתפקידו היה לוודא שבטחון הקשר הובטח בכל מקרה. כתוצאה מכך לא אובטחו, לעתים קרובות, לא היזם ולא המקבל, מפקדתם, מקומם ואף לא תוכן התשדורת.

ראש אמ"ן העיד (עמ' 12-13) כי אחריות-המטה לנושא זה, עד למלחמת יום הכפורים היתה על חיל הקשר, על חיל האויר ועל חיל הים: "עם זאת מתוך הרגשתי שהנושא הזה לוקה בצה"ל, פניתי לפני מספר חודשים בבקשה אל הרמטכ"ל, לאפשר לאמ"ן להקים יחידה שתעסוק בנושא זה, שהיא

מאזין גם לכתותינו". פעילותה של יחידה זו איננה צריכה להפחית מאחריותו של כל מפקד ומפקד. היחידה טרם הוקמה ... אני מקווה שתוך 1974 נוכל להקים יחידה כזאת."

קצין קשר ראשי תא"ל ענבר (עמ' 5462-5463) ציין בפנינו כי בטחון קשר הוא אחד השטחים הפרובלמטיים ביותר הקיימים בכל צבא, וזאת בגלל הניגוד הטבעי בין הצורך בשימוש מהיר ויעיל באמצעי הקשר, לבין ההכבדה כתוצאה מיישום אמצעי בטחון הקשר. התחום הפגיע במיוחד הוא מן הרמה האופרטיבית והטקטית ולפי מטה, שכן ברמות אלו כמעט ולא קיים ציוד מתוחכם. לדעתו, בסופו של דבר, כל הנושא הוא ענין של משמעת וחנוך של מפקדים.

עד כמה שידוע לקצין קשר ראשי (עמ' 5492) לא נקרא קצין לרמטכ"ל על עבירת בטחון קשר, ונענש, אם כי ידוע לו על כך שהן הרמטכ"ל והן ראש אמ"ן נהגו להתריע בכל הזדמנות על חשיבות בטחון הקשר.

עם הערכתנו לקיום אמצעי קשר יעילים ביותר בזמן המלחמה, הרי חובה לחזור ולהזהיר שבגלל אי הקפדה על ביצוע חוקי בטחון קשר, עלול הצבא לסבול בצורה העולה על כל מה שמשער המפקד העובר בידיעין על חוקים אלה.

"אני לא רוצה להגיד שהמשמעת בצה"ל איננה בסדר אבל אני רוצה לומר שהמשמעת או העירנות הקשורה בנושא של שמוש באמצעי בטחון קשר איננה מפותחת" (מדבריו של קצין קשר ראשי, בעמ' 5493).

<u>(ד) סיכום</u>

136. בטחון שדה ובטחון קשר יכולים להשיג את יעדי המניעה שלהם אך ורק אם כל הדרגות וכל היחידות ישתפו פעולה באופן פעיל עם סגל בטחון השדה ובטחון הקשר; כל חייל חייב לראות עצמו כאיש בטחון שדה וקשר, ובנושאים אלו - חלק מתפקידו. בצבא כצה"ל, המורכב ברובו מחיילי מילואים, חיוני הדבר, שהן הסגל הסדיר והן סגל המילואים, יחונכו, באופן מתמיד, על חשיבות בטחון השדה והקשר; על החייל לדעת שפגיעה בפקודות הקבע בנושא זה, <u>דינה כהתרשלות לנוכח האויב</u>. יש לעודד ולקדם בסולם

הדרגות את אלה המקפידים במילוי הפקודות הנ"ל ולהסדים התקדמותם של מפקדים - יהיו מוכשרים כאשר יהיו - המזלזלים ומתעלמים מהפקודות הנ"ל. הפקוד הבכיר חייב לעשות הכל כדי לשנות את המצב ובזאת יעמיד למבחן אף את כושרו לפקד.

"בטחון שדה מתחיל במשמעת ונגמר במשמעת"
(רמ"ח בטחון שדה, עמ' 5524).

ואנו נוסיף שהוא הדין בבטחון קשר.